

The Project Gutenberg eBook of Martva II, by Maiju Lassila

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Martva II

Author: Maiju Lassila

Release date: August 1, 2016 [EBook #52689]

Language: Finnish

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK MARTVA II ***

Produced by Juhani Kärkkäinen and Tapio Riikonen

MARTVA II

Kirj.

Irmari Rantamala [Algot Untola]

Helsingissä, Suomalainen Kustannus Oy Kansa, 1909.

A. W. Leinosen kirjapaino, Hämeenlinna.

HARHAMA toinen jakso

Synti aseena ihmisellä on myrkyllisin käärme.

SISÄLLYS:

Pärevalossa hyvän- ja pahantiedonkirjan ääressä.

1. Ensimmäinen ilta.
2. Toinen ilta.

Uusia matkalle kutsuja.

Jo tuikkivat salaiset elämäntulet

Ja maailman koski yhä kovemmin veti.
Kun mies katseli elämänpuuta.
Erokyynel kun kostutti neitosen posken.
Vaan himmeä olikin totuudenlähde.
Kun epäily uskon sijalle tulvi.
Lemmenpauvoja elämän polulla.
Uusia joulun aaton iloja.
Mutta hääkangasta morsian kutoi.
Vaan uusia pauloja elämä punoi.
Kun elämänongelmat alkoivat kupliksi kevetä.
Jo etäältä juoksivat verkkojen paulat.
Kun kiusaaja tuli lempivän luo.
Tienviereltä uusia tuttuja tarttui.
Kun kiusaaja mustia kukkia kylvi.
Kun morsian avuksi lähteä päätti.
Kun enteet alkoivat synketä yöksi.
Kun tyttö tuli ikävöidyn armaansa luo.

Pärevalossa hyvän- ja pahantiedonkirjan ääressä.

1. Ensimmäinen ilta.

1 Moseksen kirja 2:nen luku 17 v.

Syksyllä olivat jo talven, tytöllä pojan kihlat käsissä. Metsä oli keltaisimmillansa, pihlaja marjoista punaisimmillansa. Syksyn runokulkunen soi mailla ja vesillä.

Ranniston talon upeassa vierashuoneessa paloi päre pihdissä. Se huone oli Litvan ruhtinassali. Huoneen lattialankut olivat leveintä, lumivalkeaksi pestyä honkaa. Jykevät huonekalut olivat kalleinta, parasta koivun visaa, mitä kuivin kangas on milloinkaan kasvanut. Eikä tahrannut maali niiden pintaa, ei peittänyt se luonnon valmistamaa ihmeen kaunista, kutrikasta puunniverää. Jalo visa hohti puumarmorina. Pyöreiksi höylätyt ja valkeiksi pestyt seinän honkahirret lisäsivät vierashuoneen ruhtinaallista runollisuutta.

* * * * *

Aistikkaaseen pukuun puettu Martva istui pehmeässä, upeassa sohvassa, leikellen auki Harhaman kirjan lehtiä. Monesti ennen oli hän aikonut ryhtyä sitä lukemaan, mutta ikäänkuin jonkin salaisen äänen kehotuksesta oli se jäänyt tekemättä. Hän oli tavallisesti silloin ajatellut:

— "Säästän siksi kun Oolavi tulee... Yhdessä sitten alamme."

Nyt oli Oolavi tullut aivan sitä varten ja istui vastapäätä Martvaa, keinutuolissa, huolettomana, Martvan hilpeää työtä katsellen kuin ajan ratoksi.

— "No, nyt sitä aletaan!" — naurahti Martva leikkelynsä lomassa.

Hiili risahti silloin päreessä. Sen liekki leimahti iloisena ja asettui sitten rauhallisesti palamaan. Perkele kätkeytyi liekkiin hiilen risahteena. Viereisessä huoneessa, jonne vievä ovi oli suljettu, keskusteli Rannisto pastori Aamuston kanssa.

Martva kohentautui, pisti hiusneulan, jolla oli lehtiä auki leikellyt, takaisin tukkaansa. Hänen ja Oolavin katseet kohtasivat silloin toisensa avoimina, puhtaina. Martva naurahti viattomasti, nyökäytti päätään kuin naurahduksen lisäsuloksi ja virkkoi leikillä:

— "'Paperiveitsi' pannaan takaisin tukkaan..."

Sitten kohentautui hän mukavampaan asentoon, nojasi hennon vartalonsa sohvan selkämään ja varustautui alkamaan.

— "No, onnea työhön!" — toivotti Oolavi naurahtaen. Pären liekki paloi yhtenä rauhallisena vaalean kirkkaana hymynä.

Martva alkoi lukea heleällä, kauniilla äänellä. Hän luki ennakkoluuloisena: Lukemansa kirjan kehuva arvostelu oli häneen jo edeltäpäin juurruttanut sen uskon, että kirjassa on kaunista ja hyvää. Ja mitä ihminen edeltäpäin uskoo kirjassa olevan, sitä hän tavallisesti siinä löytää, kun hän on ryhtynyt sitä

lukemaan, nauttiaksensa siitä. Ennakkoluulon voima oli Martvassakin niin suuri, että hän jo kirjan ensi lauseissa vaistomaisesti huomasi tuulahduksen siitä, muka kauniista, jota oli arvostelun harhaan viemänä uskonut kirjassa olevan. Samoin oli Oolavinkin laita. Häntä oli Harhaman kirja aivan kiihdyttänyt. Nuoren papin ja Aatteelan välinen keskustelu oli häneen istuttanut sen uskon, että kirjassa on jotain erinomaista, salaperäistä, jotain siitä suuresta kysymyksestä, josta pappilassa keskusteltiin juuri sen kirjan johdosta, mikä keskustelu oli sytyttänyt hänen sielussansa suuren elämänkysymyksen kaskitulen voimakkaaseen alkupaloon. Sen tähden oli hän uteliaana odottanut tätä iltaa, jolloin oli määrä alottaa lukeminen.

Kun Martva oli muutaman lauseen lausunut, katsahti hän Oolaviin, silmät säteilevinä, ja lausui merkitsevän kysymyksen:

— "No—o?"

— "Kyllä siinä on omituista", — myönteli Oolavi, miettien lauseiden sisältöä.

Päretuli heilahteli iloisesti. Perkele nautti voitostansa.

Martva luki edelleen. Joka lause lisäsi hänen ennakkoluuloonsa. Hän innostui. Ääni muuttui heleämmäksi. Ajatusta ei sitonut niin paljon luetun sisältö, kuin ennakko uskon kuvitteleva kauneus ja muu sen yhteydessä oleva. Hän kulki sen uskon viemänä: näki sen värjämiä kuvia, käsitti ajatukset sen uskon hengessä.

Kun hän oli jonkun aikaa lukenut keskeytti hänet Oolavi pyytäen:

— "Anteeksi, Martva!... Pysähdy hetkeksi!"

Päretuli paloi aivan liikkumattomana... odottaen ... epätietoisena... Oolavi ajatteli itseksensä.

— "Mitä nyt?" — kysyi Martva.

— "Siinä on semmoinen kummallinen ajatus", — vastasi Oolavi. Ja vielä hiukan ajateltuansa lisäsi hän:

— "Siinä on semmoinen äärimäinen ajatus Jumalasta, että Hän loi *ijankaikkisuudenkin*... Se on niin mahdollon käsittää, kun tietää, että ijankaikkisuudella ei ole alkua, ei loppua..."

Päretuli alkoi taas iloisesti lepattaa palaessansa. Martvakin mietti asiaa. Hänkään ei jaksanut sitä käsittää. Mutta sitten muisti hän jotain raamatusta ja lausui viattomalla, reippaalla äänellä:

— "Mutta Hänhän on *kaiken* luonut... Ilman Häntä *ei siis ole mitään*!..."

Hiili risahti. Pieni, vihainen savu suhahti tulesta. Molemmat lukijat ajattelivat, mutta ajatukset sotkeutuivat ijankaikkisuus- ja äärettömyyskäsitteen suuruuteen. Ajatuksissaan lausui Oolavi:

"Onhan kyllä lause: 'Ennen kuin ijankaikkisuus oli ja maa ja maailma luotiin, oli Jumala'..."

— "Niin!... Todellakin!" — huudahti Martva viattomana.

Sitten hajosivat taas Oolavin ajatukset hetkeksi ijankaikkisuuskäsitteeseen ja haihtuivat sen suuruuteen. Viimein käytti hän ainoaa mahdollista pois pääsyä. Hän pyysi:

— "Ole hyvä ja jatka!..."

Ja naurahtaen lisäsi hän:

— "Sitten myöhemmin ajatteleimme..."

Martva jatkoi. Oolavin rohkea, suuri henki oli huumaantunut Jumala- ja ijankaikkisuuskäsitteen suuruudesta. Ennakko-usko imi siten itseensä uutta voimaa. Se imi sitä *itsestään*. Kirja oli ainoastaan tuuli, joka puhalsi, palje, joka lietsoi. Se oli välikappale, joka määräsi ihmiskohtaloa, ollen itse yhtä arvoton kuin tuulenhenki tai vanha palje.

Ja sentähden kirkastui Oolavin sielussa kirja edelleenkin muka joksikin merkilliseksi. Hän löysi siinä omituista tavallisimmissakin lauseissa... kiintyi... alkoi kietoutua... antoi voiman johtaa järkeä...

Päretuli kirkastui. Se punotti ivahymynä.

Ja Martvaan vaikutti lisäksi huoneen runollinen valaistus... morsiamen mieliala... uteliaisuus ja kaikki muu... Puhdas mieli kävi herkäksi... Sen huomasi jo ulkoa päin: ääni muuttui lämpimämmäksi, poski hehkui, silmä loisti kuin tytön silmä konsanansa, kun se on saanut mielitekonsa: löytänyt onnen-apilaan

tai saanut kirjeen kaivatulta.

— "Tämä kohta on kaunis!... Vai mitä, Oolavi?" — huudahti hän lukemisen lomassa.

— "On se!" — myönteli Oolavi. Ennakkoluulo imi kaiken itseensä ja kasvoi kuin lumivyöry.

Martva luki edelleen iloisena kuin tyttö joka kutoa helskyttelee morsiuskangastansa. Ääni helisi hopeana. Povi lämpeni, hengitys kiihtyi hieman. Oolavi katseli häntä, ajatuksen juostessa luetun mukana.

Luettavaksi sattui joku paikka, jossa Harhama taas ylisti Jumalan suuruutta, saadaksensa — kuten oli lausuttukin — sen kautta kirkollismieliset houkutelluksi hänen kirjaansa ostamaan ja siten maksamaan hänelle jonkunlaisia kymmenyksiä. Martva ja Oolavi eivät huomanneet ansaa. Heidän puhtaille sieluillensa oli niin törkeä petos kokonaan vieras. Lisäksi olisi nuoren papin ja "Hengellisen kuukauslehden" arvostelu tukahduttanut semmoisen ajatuksen, jos se olisikin alkanut orastaa. Heidän onnettomuutensa oli sekin, että he eivät olleet lukeneet toisia arvosteluja, joissa arvostelijat korkean järjen kannalta nimenomaan huomauttivat, kuten olivat lausuneet, rehellisen pahottelunsa sen johdosta että Harhama päivän selvästi käytti Jumalaa apunansa törkeässä teossa, käytti Häntä, veisaamalla Hänelle, kaikkeuden Herralle ylistystä. Siten olivat heidän silmänsä jääneet avaamatta.

Kun Martva oli kyseessä olevan kohdan lukenut, lasi hän kirjan helmaansa ja huudahti ihastuneena:

— "Tämä on niin suuresti sanottu Jumalasta!"

— "Niin on... Ei se pastorin lehden arvostelu tunnu liioittelulta", — myönsi Oolavi ajatuksissansa.

Päretulesta suhahti taas pieni iloinen savukieleke huoneeseen.

— "Eikö jo väsyttä?" kysyi Oolavi, kun Martva nosti taas kirjan, lukemista jatkaaksensa.

— "Ei ollenkaan... Tämä on niin mieltä kiinnittävää, että..."

Lauseen katkaisi palvelija, joka toi tarjottimella hedelmiä. Martva nyökäytti tuojalle päätänsä merkiksi, että tämä tarjoaisi Oolaville ensiksi.

Oolavi otti appelsiinin ja katsahtaen Martvaan kysyi:

— "Sallitko kuoria sinulle?"

— "En tiedä... No ole hyvä... Mutta minä syön sitten myöhemmin... kun lopetamme", — vastaili Martva epätietoisien-makuisella, vilkkaalla äänellä.

Ja Oolavin kuoriessa appelsiinia, jatkoi Martva lukuansa. Luettavaksi joutui nyt kohta, jossa oli jonkunlaista mautonta runoutta.

— "Nyt tulee runollinen kohta", — huomautti Martva vilkkaasti, muuttaen lukemisen lausunnaksi.

Ja sitä mukaa kun hän luki, yleni hänen soaistu henkensä runouden todellisiin maailmoihin, yläpuolelle luettavaa... Se kuljeksi siellä, missä on ikuinen kauneus, lähde lorisee runovettä tulvillansa... peto hoitelee karitsaa, karitsa hakee turvaa voimakkaan pedon pesästä... Hänen henkensä kuljeksi mailla, missä ihminen on puhdas, miehen ja vaimon välinen suhde pyhä, päivä on soittoa, yö runoa ja huoli ja ruma aivan tuntemattomia... Ihastuksen huudahdus pääsi erehtyneeltä lukijalta... Poskelle nousi hieno lämpimän nostama puna... Katse kulki rivejä pitkin, ajatus mukana. Maailma oli unohtuneena.

— "Kyllä se on todellakin kaunista!" huudahti Oolavikin.

Päretulesta irtaunut savukieleke leijaili ylhäällä ihastuneiden lukijoiden päällä, teki kauniita pyörähdyksiä, hajosi ja taas yhtyi yhdeksi. Viimein muodostui se Harhaman elämän käärmeeksi, joka leijaili ja kiemurteli näkymättömänä ylhäällä korkeassa huoneessa. Sen riettaat jalat riippuivat alas ja evämäiset, levällään olevat siivet kannattivat inhottavaa ruumista. Perkele kätkeytyi siihen käärmeeseen ja seurasi lukemista.

Äkkiä pysähtyi Martva, kuin jotakin oudostuen. Oli sattunut joku huono sana, jota hän ei käsittänyt, tai hän sen käsitti himmeästi, vaistonsa avulla... Hän ei tietänyt, oliko se sana sopiva vai eikö. Hän ei tuntenut vielä pahaa. Lukemisessa syntyi ikäänkuin pieni nyähdys... Joku solmu oli sattunut tielle... Näky muuttui. Näkymätön käärme lierutteli häntänsä kuin ankerias. Syntyi pieni hämi.

Se hämi oli kuin pieni naurahdus, joka meni pian ohi. Martva teki jonkun kauniin liikkeen, huomasi, ettei sanassa ollut mitään sopimatonta. Siinä tuntui olevan vain jotain runollista ja hienoa. Hän jatkoi

taas lukuansa innostuneena.

Ja taas matkusteli hänen henkensä puhtailla runomailla, vieden muassansa Oolavinkin, jossa myös oli syntynyt pieni nyähdys... Hänkin nousi korkeuteen, yläpuolelle maata ja luettavaansa kirjaa... Hän eteni ulapoille, joilla ihmishenki etsii ijaistä kotiansa, edessä, ympärillä ja takana väljät, puhtaat vedenselät... Ei ollut missään maista tuulahdustakaan, ei edes kukan hajua... Korkealla leijaili ikikaipuu pilvenä, joka sulii taivaansineen... Ijäisyys avautui puhtaana taivaansalina... Mainen runous oli poissa... Sijalla oli puhdas ihmishengen suuri runous...

Niin suuri oli ennakkoluulon voima.

Mutta äkkiä pysähdytti Martva lukemisensa, kuin olisi ajatukset maahan isketty. Hän luuli aivan salaman singonneen taivaasta, lyöneen maahan ja odotti nyt jyrähdystä. Hänen eteensä oli sattunut aistillinen vertaus, jonka hän oli huomaamattansa juuri lukenut. Inhottava käärme kiemurteli ja huokui myrkkyyä... Sen silmät paloivat... Verinen kieli riippui pitkällä...

Kaikki tapahtui silmänräpäyksessä, joka tuntui hyvin pitkältä. Aluksi ei Martva käsittänyt mitä hän oudosteli. Hän odotti vain ukkosen jyrähdystä... Korvissa humisi... Ohimot kuumenivat... Hämmästyneenä katsahti hän Oolaviin, joka myös oli hämillänsä. Heidän katseensa kohtasivat silloin toisensa ja molemmat sävähtivät tulipunaisiksi...

Inhottava käärme lipoi veristä kieltänsä... Se kiemurteli... Siivet liikkuihin evinä... Riettaat jalat tekivät liikkeitä...

Molemmat huoneessa olijat olivat huomanneet oudon hedelmän maun. Ensikertaa punastuivat he toistensa edessä.

* * * * *

Salaisen Harhaman elämänkäärme karkeloi... Veri tunki tulvimalla Martvan poskiin. Kädet herposivat. Hengitys oli hätäinen. Koko ruumis tuntui raukealta.

Hämiänsä salataksensa vetäisi hän nenäliinansa ja koetti sillä vilvoitella kuumia poskiansa, puhallellen sievästi nenäliinan huikeen sekaan. Ohimot olivat veripunaiset, palavat. Hän ei uskaltanut katsahtaa Oolaviin, joka oli hämillänsä noussut ja käveli huoneessa.

Kumpikin koetti salata hämiänsä toiselta, eikä kumpikaan ollut vielä tietoinen hämin oikeasta syystä. Outo ajatus oli herännyt heissä, heidän tietämättänsä tai heidän tajuamattansa, kuten herää kainous työssä, kun se on huomannut päässeensä lapsesta tyttöseksi. Inhottava käärme nautti voitostansa. Se leijaili ympäri huonetta.

Neuvottomuuttansa salataksensa nousi Martva ylös, poistui huoneeseensa sanattomana ja joi siellä hiukan kylmää vettä. Hetken kuluttua hän rauhottui osaksi. Punastus hävisi poskilta, mutta mielessä oli jotain outoa: hän ujosteli Oolavia, samoin Oolavi häntä. Oli, kuin olisivat he tavanneet toisensa jostain luvattomasta, he tahtoivat salata, että olivat toisensa siinä huomanneet, koettivat jo peittää oman osuutensa siihen. Ja kumminkaan eivät he olleet tajuiset siitä, oliko se paha, josta tapasivat toisensa, ja mitä paha se paha oli.

Hetken kuluttua palasi Martva huoneeseen, jossa Oolavi istui Harhaman kirjaa selailleen. Hän istahti avonaisen pianon ääreen ja alkoi soittaa "Litvan laulua". Hän ei soittanut tarkoituksella, mutta muuten vaan... kun ei tiennyt mitä muuta tehdä... soitti kuin soitannon vuoksi, mutta itse asiassa hämiänsä salataksaan.

Hänen vielä soittaessansa avautui ovi, joka johti siihen huoneeseen, missä Rannisto itse puheli pastori Aamuston kanssa. Palvelija tuli sieltä tarjottimien ja jätti oven auki. Huoneesta kuului nyt Ranniston ja pastorin keskustelu kirjallisuudesta. Rannisto oli uudestaan tiedustanut hurskaan papin ajatusta juuri Harhaman kirjan suhteen, jossa hän itse oli nyt havainnut moitittavaa. Nuori pappi selitti nyt hänelle ajatustansa puhuen:

— "Jokainen kaunokirjallinen tai moraalikirja on epäsiiveellinen, jos sen *tarkotus* ja *henki* ei ole *jumalallista* siiveellisyttä, jos se, toisin sanoen, jumalallisen siiveellisuuden ja Jumalan sijalle asettaa inhimillisen, määrittelemättömän mielivallan."

Martva kuuli puheen, keskeytti soittonsa, istahti keinutuoliin ja alkoi, kuten Oolavikin, tarkkaavasti seurata keskustelua. Äskeinen kohtaaminen aivan pakotti. Rannisto huomautti nuorelle papille:

— "Mutta miten on, jos kirjassa, joka tunnustaa Jumalan siiveellisuuden, on kieli ja sanat sopimattomia?"

Nuori pappi vastasi nopeasti:

— "Ei kieli ja sanat tee kirjaa miksiäkään, vaan sen henki. Ettekö ole lukenut kirjoja, joissa jokainen sana on huolella valittu, mutta itse kirja on suorastaan matkaopas niille, jotka tahtovat syöstä siveettömyyteen?"

Hän mainitsi muutamia kirjoja ja Rannisto myönsi hänen olevan oikeassa.

Pappi jatkoi kyselyänsä:

— "Mutta eikö raamatussa ole sopimattomia sanoja ja lukuja? Esimerkiksi Salomonin korkea veisu, Mooseksen ensimmäisen kirjan 38:s luku ja paljon muuta... Mutta onko *yksikään* pahennut raamattua lukiessansa ja saanut sielullensa vaaraa?"

Rannisto luotti hurskaaseen pappiin miltei kuin Jumalaan. Siksi tuntuivat hänen sanansa rauhoittavilta ja hän huomasi ne oikeiksi. Innostuneena jatkoi pastori:

— "Goethen Faustia pidetään siveellisenä kirjana, enkä minä kiellä, että se sitä on... Se on korkeastikin siveellinen kirja omalla tavallaan... Tunnustaahan se yliluonnollisen ja siihen perustuvan siveellisyyden, eikä alenna ihmistä karjasiveellisyyden tasalle. Siinä ei ole *sanoissa* aistillisuutta muistuttavaakaan kohtaa muuta kuin joku lause, kuten: '*Du bist doch nun einmal eine Hur*' [Kun nyt jo kerran huora oot] ja joku muu vähäinen: '*Wohl um die schlanke Hüfte frei*', ja ehkä joku muu mitätön. Mutta siinä on jotain — sen hengessä — pakanallista. Se on täysin pakanallinen kirja. Se tunnustaa vain jumaluuden *yleensä*, eikä tarkoita elävää, personallista Jumalaa. Se on ylevä ainoastaan siksi, että se korottaa ihmiset karjaa ylemmälle, johon kuuluvaksi sitä koettavat pikkusielut polkea, kun oppivat kirjoitustaidon. No hyvä on: Siinä, kuten sanoin, ei ole aistillisia sanoja, vaikka aistillisuus on senkin kirjan vaikuttavana voimana. Mutta kun sen henki ei ole Jumalasta, onko yksikään langennut nainen sen kautta kääntynyt ja pelastunut paheen likaisista kynsistä, vaikka niin moni langennut on sitä katsellutkin teattereissa?"

Rannisto oli sanaton. Hän tunsu maailman kirjallisuutta ja oloja. Hän luuli tietävänsä, että Faustnäytännöistä ei ole ainoakaan portto Mariana kotiinsa palannut, ei puhdistunut ja vapautunut likaisesta aistillisuudesta, kuten syntinen vaimo fariseuksen huoneessa Jeesuksen luona. Martva ja Oolavi seurasivat joka sanaa tarkkaavina kuin kärpäsen hiljaista surinaa.

— "Minä myönnän Teidän olevan oikeassa", — myönnytteli Rannisto.

Nuori pappi jatkoi:

— "Mutta miten moni on löytänyt pelastuksensa ja rauhansa raamatusta, jossa paha on tuotu peittelemättä julkisuuteen?" —

Martva ja Oolavi käsittivät puhelun koskettelevan sitä samaa asiaa, joka oli heidän poskiinsa veren ajanut. Äskeinen neuvottomuus alkoi hieman hälvetä. Saastainen käärme leijaili iloisena, silmissä ilkeä hohde. Kun keskustelu oli vielä hetken jatkunut, selitti pastori Aamusto:

— "Minä en yleensä ole semmoisen kaunokirjallisuuden suosija, joka on kirjoitettu ainoastaan ajankulukuksi, käytettäväksi korttien asemasta. Koko kaunokirjallisuudesta voi ammentaa vähemmän tietoja ja elämän viisautta, kuin esimerkiksi Jumalan kymmenen käskyn yhdestä käskystä. Se on enimmäkseen jotain köykäistä hosumista — tietysti on poikkeuksia. — Mutta kun se nyt on monelle välttämätön ajankulukuksi, niin täytyy koettaa ymmärtää niitä, joiden ammattina sen valmistaminen on. Täytyy ottaa lieventävänä asianhaarana huomioon se, että heillä — puhun nimenomaan nyt Harhamasta — ei ole ollut aikaa tai varoja, eikä ehkä mitään muutakaan tutkintoihin, opintoihin. Harhamakaan ei ole saanut tilaisuutta syventyä elämäänsä, tieteeseen ja vaikeisiin ajatuksen maailmoihin. Mutta jos tarkoitus on rehellinen ja oikea ja kirjan henki on Jumalasta, voi vähilläkin tiedoilla paljon tehdä ja puutteellisuudet täytyy silloin ymmärtää ja anteeksi antaa... Muodot myös ovat aivan makuasioita: Petäjää ei voida moittia siitä, että sen havuneulat eivät ole koivun lehtien laisia."

Käärme käyristeli selkäänsä iloissansa. Rannisto oli kahden vaiheella. Hän taisteli suurta taistelua. Tytär oli hänelle elämän suurin maallinen aarre. Mutta hänestä oli myös synti epäillä hurskaan papin sanoja. Ajatukset masentuneina huomautti hän siitä kyvyttömyydestä, mitä Tuukkalakin oli huomauttanut Harhaman kirjassa ilmenevän.

— "Minä myönnän sen todeksi," — tarttui pastori Aamusto jatkaen: "Kirjan tekijällä ei ole kykyä. Mutta ottakaa huomioon, että pienten kansojen yleensä täytyy olla neroista uneksimattakin. Nerot ovat suurtenkin kansojen keskuudessa harvoja, vuosisatais-ilmiöitä; me niitä tuskin saamme vuosituhansiin nähdä. Suurien kansojen keskuudessa voi toki ilmestyä *kykyjä*, jotka keskinäisellä kilpailullaan estävät henkisen rikkaruohon valtaan pääsyn. Meillä ei luonnollisesti voi niitäkään usein hukata ja siksi pääsee

meillä henkinen rikkaruoho rehottamaan. Sillä minä myönnän, että Harhama on neron rinnalla rikkaruoho. Mutta meidän on *pakko* tyytyä siihen. Meidän on pakko antaa nerona rehottaa melkein jokaisen, joka vain haluaa, kuten Harhamankin, koska meillä ei ole varoja — neroja — sitä tukahduttamaan ja meidän täytyy koettaa tulla omillamme toimeen ja kiittää Jumalaa, että meillä edes niinkin paljon on..."

Rannisto ajatteli, kuten todellinen ruhtinas. Ikäänkuin huoaten lausui hän sitten:

— "Neroja!... Kukapa voi sanoa missä alkaa nero ja loppuu nerottomuus... Meidän aikanamme jokainen pauhaa ainoastaan nerostansa..."

Pastori Aamusto ajatteli hetkisen ja lausui:

— "Mielestäni alkaa nero siinä, missä ihminen alkaa huomata mitättömyytensä, huomaa puutteellisuutensa ja missä lakkaa maineen- ja kunnianhimo... Puutteittensa huomaamiseen tarvitaan suurta neroa... Kunnianhimo taas on nerokkaalle, ylevälle ihmishengelle yhtä inhottava, kuin porton koristukset siveelliselle naiselle."

Rannisto epäili, Nuori pappi todisti:

— "Katsokaa Jeesusta: Hän pakeni kuninkaaksi tekijöitensä — siis kunniaa — ja rukoili suurimmat rukouksensa salaisuudessa, ja viisaat apostolit sanovat ymmärtävänsä ainoastaan puolittain... Tarkastakaapa nerotonta kirjoittajaa, niin huomaatte, että se on kaikessa erehtymätön. Katsokaa tosiasioita, niin huomaatte, että nero alkaa itsensä tuntemisesta, eikä suulastelusta."

Niillä sanoillansa kohosi nuori pappi taas Ranniston silmissä ja hänen Harhama-puolustelunsa saivat siten voimaa ja tukea.

Puhelu jatkui. Käärme iloitsi. Martva kuunteli raukeana; Oolavi jännitettynä. Nuori pappi jatkoi:

— "Yleensä meillä kaiken luonnonlainikin mukaan pitäisi voida ilmestyä ainoastaan yksi Tolstoi samaan aikaan kun viisikymmentä kertaa suuremman kansan keskuudessa niitä ilmestyy viisikymmentä. Mutta kilpailevien voimien puute tekee, että meillä on viisikymmentä 'Tolstoita' samaan aikaan kun suuren kansan keskuudessa yksi. Minä myönnän että Harhama on juuri semmoinen itse-'Tolstoi', tai muu vastaava. Minä vain pidän hänen kirjansa *henkeä* oikeana, ja se henki korvaa suurenkin väärin käytetyn kyvyn..."

Rannisto mietti, samoin Oolavikin. Nuoren papin maallinenkin viisaus tuntui kumoamattomalta totuudelta. Se nosti hänen sanojensa oikeutusta edelleenkin Ranniston silmissä. Nuori pappi jatkoi:

— "Pienten kansojen kohtalo on kirjallisuudessakin surullinen. Suurten kansojen nerot vievät leivän omien kirjailijoittemme suusta. Se on Luojan viisas sääntö meidän hyväksemme, sillä siten pysymme aikamme tasalla. Mutta kirjailijoittemme osa on juuri siksi surullinen: Nerokkaimpienkin on pakko haudata — jopa elävinäkin — 'kuolemattomia' teoksiansa oman liikatuotantonsa alle. Jos siis Harhaman kirja ei ole Jumalasta, on Jumala siinä käyttävä sitä tietä, tehdäkseen hänet vahingottomaksi. Se on vanha, viisas Gamalielin neuvo, joka on Jumalan viisaudeksi hyväksytty. Me ihmiset kyllä voimme hänenkin suhteensa erehtyä, kuten itse Jeesus Judaksen suhteen erehtyi..."

Hänen sitä puhuessansa oli inhottava käärme puhaltanut hienon savukielekkeen, joka oli kulkenut vierashuoneesta nuoren papin luo ja leijaili nyt hänen päänsä ympärillä, kruunaten hänet, kaunistaan hänen ohimonsa. Oolavi selaili Harhaman kirjaa ja Martva keinui miettivänä keinutuolissa, uinaillen, ikäänkuin hänen katseensa ja sielunsa olisivat liidelleet korkeuden salaperäisillä auteremailla.

Rannisto mietti. Hän tajusi Jumalan tahdosta, vaistomaisesti, lapsensa onnen olevan kysymyksessä. Nyt olivat hurskaan papin sanat rauhottaneet häntä; mutta hän etsi vieläkin jotain, joka kaipasi selitystä. Hän puhui taas:

— "Minusta tuntuu, että Te olette oikeassa... Mutta on siinä kirjassa vielä paljon, joka näyttää hassulta ja hullulta. Esimerkiksi juuri pääasia: Harhaman nouseminen Jumalaa vastaan... Onko hän edes järjillään?"

Nuori pappi oli oman Jumalansa asian sokaisema. Hän selitti:

— "Jokaisen, sanon *jokaikaisen* ihmishengen kohtalo on sama. Se on kuin luonnonlaki, jota ei ihminen voi muuttaa. Minä kysyn Teiltä, herra Rannisto: Voiko yksi apilas elää toisenlaista elämää, kuin kaikki muut apilaat, tai voivatko jotkut apilaat poiketa lajinsa elämänlaista?"

— "Ei suinkaan", — myönsi Rannisto.

— "Niin on ihmishengenkin laita", — tarttui pastori Aamusto jatkaen: "*Jokaikaisen* ihmishengen historia on sama kuin Kaiuin ja Faustin ja Wilhelm Meisterin ja jokaisen muun. Sen vaikuttaa perisynti. Jokainen ihmishenki on vapaa ja nousee Jumalaa vastaan, mikä lankeemuksillansa, rikoksillansa, mikä jumalankieltämislänsä, epäilyksillänsä, kirjoituksillansa, tai muulla. Toiset ovat vain liian suuria raukkoja voidaksensa sen myöntää. Harhama eroaa useista muista siinä, että nousi Jumalaa vastaan rikoksillansa ja kaikella. Hänessä oli kokoontunut kaikki ihmishulluus... Siis hän ei ollut tavallaan järjillään..."

Puhelu jatkui. Käärme leijaili iloisena... muodosteli kiemuroita... suhahteli suoraksi... nousi väliin pystyyn... Ilkeät jalat ja siivet repalehtivat väliin velttovina... Turhaan huomautti Rannisto, että Harhaman huono elämä ei voi hyvää hedelmää toisissa kantaa. Soaistu pastori vastasi siihen:

— "Saulus Tarsolaisen entisyys oli huono, mutta ettekö Te lue Paavalin lähetykskirjeitä Uudesta Testamentista? Samoin ovat useimmat Vanhan Testamentin kirjoittajat Moseksesta lähtien rikollisia: Moses tappoi egyptiläisen. Salomon ja David eivät olleet nuhteettomia... ja niin edespäin... Raamattu on siinäkin asiassa rehellisempi esimerkiksi Rousseau'ta, jolle maailma käsiänsä taputtaa rehellisyydestä... Mutta samat narrit ivailevat Abrahamia, joka on syntinsä paljastanut tuhannen kertaa rehellisemmin kuin Rousseau."

Rannisto myönsi taas nuoren papin olevan oikeassa. Käärme riemuitsi. Martvan ajatukset olivat taas puhdistuneet ja hajonneet unelmien maille.

Mutta Oolavi oli kuunnellut puhetta koko ajan jännittyneenä. Harhama alkoi kohota hänen silmissänsä taruhenkilöksi ja sai sen kautta suuren vaikutusvallan häneen. Hän ei käsittänyt papin puheen ajatusta: "Harhama on vain tavallista hullumpi ihminen..." Jo alkanut epäily, ja nyt järkähtänyt mieli, joka nosti punan poskeen, tekivät hänet alttiiksi vaikutuksille. Harhaman kirja veti häntä nyt jo jollain salaperäisyydellä, kuin Tuukkalankoski.

* * * * *

Päre oli jo sammutettu. Yön mustat silmät kiiluivat kaikkialta. Taivas oli tähdistä tyhjä. Ei valaissut kuu maisemia.

Kun Martva oli jäänyt yksin, tunsu hän oudon tunteen, joka täytti hänen olemuksensa: Hän oli ikäänkuin jotakin kadottanut. Niin sanoi hänelle joku salainen ääni. Eikä hän tietänyt, mitä hän oli kadottanut. Jotain hän vaan kaipasi ja pieni mielipaha täytti sydämen.

Hän yritti lukea Harhaman kirjaa, mutta luopui aikomuksestansa. Siinä kirjassa oli nyt hänelle jotakin, jota hän pelkäsi ja samalla halusi saada nähdä. Hienoin elämän salaperäisyys alkoi hiljaa kietoutua verkoksi hänen sielunsa ympärille. Hänelle ennen tuntemattoman tuulahdus oli puhaltanut hänen puhtaaseen sieluunsa, hävittänyt siitä entistä ja alkanut valmistaa maaperää uudelle. Joku pahan-enne nosti samalla mustaa päätänsä ja teki hänet rauhottomaksi.

Hän istui yömyöhään, ajatellen isänsä ja pastori Aamuston välistä keskustelua kirjallisuudesta. Elämänkysymys alkoi silloin laskeutua hänen hartioillensa raskaana, syvällisenä, tutkimattomana. Se himmeni ja laajeni, ja kun hän yritti sitä ajatella, sekottuivat ajatukset niin, ettei hän lopuksi käsittänyt, mitä asiaa hän oikeastansa ajatteli. Viimein kiintyivät hänen ajatuksensa siihen suureen ijankaikkisuuskäsitteeseen, josta Oolavi huomautti. Silloin hän kokonansa hajosi ja repesi kysymyksen suuruuden edessä. "Litvan laulu" ja kaikki yliaistillinen sekottui yhdeksi ainoaksi epäselviöksi.

Jotain saman tapaista tunsu Oolavikin sinä iltana Hänenkään sielunsa ei ollut aivan sama kuin ennen. Hän istui aamuyöhön ja mietti salaisuuden syvimpiä kysymyksiä. Koko elämä muuttui viimein suureksi hämäräksi, jossa kuohuivat kummat kosket ja salaiset tulet kutsuivat. Elämänkoski alkoi vetää hänen venettänsä.

2. Toinen ilta.

Oli uusi ilta hyvän- ja pahantiedon kirjan ääressä. Enkeli suri polvillansa korkeudessa Ranniston talon kohdalla.

Metsä oli jo riisunut lehtikorunsa, poissa olivat sen kesälinnut. Pensaar varpu oli paljas, ja siksi oli jänis levoton. Nurmi oli menettänyt ruohopäisen värinsä. Sen heinä mätäni kellahtavana luokona. Syyskynnetyn pellon multa paistoi mustana paljasvarpuista metsää vastaan. Taivas oli harmaa, ilma tihkusateinen. Ei ollut muuta viheriää kuin havupuut ja tuore sammal.

Ranniston vierashuoneessa lukivat Martva ja Oolavi taas Harhaman kirjaa. Lamppu paloi iloisena pöydällä. Valot karkeloivat varjojen keralla. Tuvasta helähti joskus naurua ja iloa avatun oven täydeltä.

Siellä satoi sukkeluuksia, toisia sommiteltiin. Talvimatkalle lähtevä elämä iloitsi matkavalmistesta.

Parina väli-iltana oli Martva lukenut Oolaville kappaleen Harhaman kirjasta, ensin arastellen, varoen, sitten rohkeammin. Heidän välillensä oli tapahtunut muutos heti punastumiskohtauksen jälkeen: He hiukan ujustelivat toisiansa... tiesivät olemassa olevan jonkun aran kohdan, mutta eivät uskaltaneet siihen kajota... peittelivät sitä... He aavistivat siinä olevan jotain paha.

Se peitettävä oli se ilkeä aistillinen tuulahdus, joka oli Harhaman kirjasta heidän sieluihinsa puhaltanut. Se tuulahdus oli tarttunut heihin kuin tauti. Siksi he peittelivät ja häpeilivät sitä.

Mutta vähitellen oli se tauti kehittynyt heidän sitä huomaamattansa. Ujustelu haihtui osaksi ja he kohtelivat toisiansa vapaasti, mutta ei kumminkaan niin kuin ennen. Välillä oli jotain, joka heitä veti yhteen ja samalla pani arkailemaan. Samalla olivat he — varsinkin Oolavi — alkaneet yhä enemmän ajatella ihmishengen kysymystä.

Kun Martvan piti nyt alkaa lukeminen, lausui hän naurahtaen:

— "Kuule, Oolavi! Minun tekisi mieleni... Arvaapas mitä?"

— "Nyt minä olen niin epäkohtelias, että en täytä pyyntöäsi: *en* arvaa... Mutta minä sen sijaan lupaan, että mitä mielesi tekee, se pitää sinun saada", — vastasi Oolavi keinutuolissa.

— "No kiitos!... Vaihda sitte paikkoja!" — pisti siihen Martva, nousi sohvasta ja istuutui keinutuoliin huolettomana. Myöhästynyt syyskärpänen surahteli silloin tällöin hänen korvansa juuressa.

Luettavaksi joutui nyt eräs luku, jonka nimi oli "Pirun Eedeni": Siinä Harhama kertoi Harhasaaresta ja matkasta, jonka hän unissansa teki sinne. Sen edellä oli ollut juuri eräs pöyristyttävä kertomus, joka valmisti mielialan, teki sielun herkäksi, järkyttäen hermoston. Kertomuksesta tuoksusi Harhaman sielun sairaloinen aistillisuus, mutta sitä ei huomannut erehtyneiden arvostelijoiden sokaisema Martva. Puhdas sielu näki kaikessa puhdasta, kun sille ei oltu edeltäpäin aivan huomautettu, että kauniin kuoren alla onkin likaa. Jonkun matkaa luettuansa huudahti Martva:

— "Ai, kun tämä on kaunista!"

Niin oli Harhaman olemuksen perinnöllinen paha taas hiipinyt puhtaaseen sieluun pettävässä muodossa ja tullut siten Martvan kohtaloiden määrääjäksi. Syyskärpänen surisi iloisena. Perkele oli kätkeytynyt siihen.

Ja Martvan ennako-uskoinen sielu nousi taas heti ensi riveiltä runouden maailmoihin. Se ei huomannut sitä huonoa, mikä kuvauksessa piili kuin kyykäärme kukassa. Hän eli kirjan Harhasaaresta, "Pirun Eedenissä", jossa pilvet ovat satupunaa... tuulihenki joutsenen lemmentulua... vedet uimalämpöisiä, kortteikko kukkia täynnä ja rantametsä morsiamen unelmia.

— "Vai mitä, Oolavi?... Eikö tämä ole kaunista?" — kysyi Martva ihastuksensa lomassa.

— "Kyllä!... Jos se on kerran *sinun* mielestäsi kaunista, on se todella kaunista..."

— "Sinulla on hieno kauneus-aisti", — lisäsi hän kohteliaisuudella, kun Martva katsahti häneen kysyvästi.

Palkaksi sai hän Martvalta naurahuksen ja kauniin silmäyksen.

Martva joutui jo lukiessansa Perkeleen aisti-enkeliin, joka oli kirjassa kuvattu Aistimo-enkelin nimellä heikumalliseksi, houkuttelevaksi, silmälle armaaksi, kuten on Perkeleen enkeli, jonka huomaa ainoastansa aistillisin silmä. Martva pysähtyi... oudosteli... ei tiennyt jatkaako, eikä uskaltanut Oolaviin katsahtaa... Salataksensa hämnsä, otti hän taas nenäliinansa ja sillä itseään vilvotellen katseli sen takaa kirjaa salavihkaa, salassa lukien edellensä. Poskelle nousi hieno, lämmin hehku.

— "Entä eteenpäin?" — kehotti Oolavi luettavaan kiintyneenä.

Martva rohkaistui. Hän luki eteenpäin nopeasti, kuin vaan ohi päästäksensä... peittäöksensä näennäisellä tyyneydellä, että on taas jotakin huomannut. Kärpänen surahteli iloisena ja istahti sitten Martvan olkapäälle.

Ja kun Martva oli saanut kuvauksen Aistimo-neidosta luetuksi, pysähtyi hän kuin pitkästä juoksusta hengähtääksensä, heilautti keinutuolia taaksepäin, pani kirjan suunsa eteen ja katsahti sen takaa Oolaviin arasti. Mutta Oolavin katse oli muuanne luotu... pelosta... vältellen... Molemmat olivat kirjasta taas huomanneet kielletyn tuulahduksen.

Martva ilostui, kun uskoi, ettei Oolavi muka ollut luettavassa mitään paha huomannut. Hän salasi

omat tunteensa ja kiihtyi edelleen siitä mielenjännityksestä, joka aiheutui salailemisesta. Hänen uteliaisuutensa yltyi. Kauhunkuvauksen järkyttämä ja äskeisen tapauksen värisyttämä sielu oli aivan kuumeessa. Kärpänen surahteli taas huolettomana.

Mutta Oolavikin oli jotakin huomannut. Sitä salataksensa kehotti hän, välinpitämättömäksi tekeytyen ja uteliaisuuden yhä yltyessä:

— "No, jatka nyt!... Vai joko rupesi väsyttämään?"

Martva jatkoi. Hän tunkeutui yhä syvemmälle Harhaman kirjan aistiaarteisiin, uskoen niitä runoudeksi... Ajatus hyppeli rivien mukana kuvasta kuvaan, maalauksesta maalaukseen... Sielu imi kustakin kuvauksesta sen hengen itseensä... Ihmis-elämä kietoutui siten yhä lujemmin yhteen: yhden harha-askelesta tuli tienviitaksi toisen kulkemalle elämäntielle.

Jo tuli kuvaus "Viinilähteen" ilonpidoista. Martva hengitti kiihtyneenä... Poski hehkui... Hän ei taas tietänyt jatkaako, vai pysähtyä... Hän yritti ja pysähtyi ja taas yritti... Hän pyrähteli aran lintusen tavalla lauseesta lauseeseen, kuin varvulta varvulle... arkaili... pelkäsi... tahtoi samalla lentää aivan päähän asti... lennähtää kuvittelemansa runon latvaan ja nähdä sieltä koko salaisen maailman ihanuudet...

Ja hän rohkaistui ja lensi... Hän luki nuolena Viinilähteen tarinat... kiiti runoveneessä lähteen ohi... Hän näki rannat lumoa täynnä... kaislikon lemменkukista valkeana... Tuolla kuiskaili mies tyttölle... siellä niiaili tyttö kuiskailijalle... niiaili kainona, siten rohkaisten aivan suotta arkailijaa... Hän näki suudelmien lentävän punaperhosina... Ne olivat aivan kiinni antautumassa... pakenivat taas, valmistuen kiinni ottajan makua... herkytellen sen mieltä... Silmäyksien hän näki toinen toistansa kosivan kuin perhosparin, joka armastelee kevätkukan ympärillä... Hän näki tyttöjä, joilla ei ollut pukuna muuta kuin mitä oli tarpeellista luonnonpaidan koristeeksi... lisälumoksi... verhoksi, joka luo salaperäisyyttä... Miehet hän näki semmoisina, minä ne polttavat tytöstä voimat... vaimosta kunniantunnon ja naisesta ihmisen korkeat avut...

Kaikki vilisi hänen silmissänsä punaisena... lämpimänä... herkullisena... Kaikki poltti hänestä jotakin poroksi... Harhaman elämä alkoi tautina syöpyä häneen.

Kärpänen katseli häntä rauhallisena. Oolavin sielussa vilahtelivat punaiset värit...

Kun Martva oli kuvauksen loppuun lukenut, heittäytyi hän keinumaa kirja puoleksi silmillä, hengittäen kuumasti, kuin jostakin ahdistavasta päässeenä ja hengästyneenä. Oli kuin olisi hän juossut pahan, peljätyn paikan ohi ja huohti nyt helpotuksesta... Oolavi ei uskaltanut häneen katsahtaa.

Mutta hän tunsu Martvan kuumaa naisenhengityksen... Hän huomasi sen nyt vasta ensi kertaa.

Ja ikäänkuin estääksensä kiusallisen äänettömyyden jatkumasta ja jonkun ilkeän sen kautta ilmitulemasta, ryhtyi Martva lukemistansa jatkamaan, posket hehkuvina, punapalona, sielussa outo kuume. Hän luki edelleen "Pirun Eedenin" näyistä, soutuili sen vesiselillä ja katseli sen rantalehtojen saloja... Hän luki Lemmenlehdosta, eläen itse luetun mukana... Hän näki lehdot täynnä lemменkukkien lemua... Hän näki kuinka neidot lymysivät puiden oksien lomissa, ollen paulana miehen polvilla... itse samalla punoen miestä paulaksensa... Naisen hän huomasi ainoastaan osaksi: Hän huomasi naisesta sen, mikä oli hänelle opiksi lemмен asioissa... Miehen hän huomasi kokonansa: Hän näki sen, kun se oli huumautuneena... rohkeana... syli avoinna ja lämpimänä... Hän hermostui... pelkäsi... oli turvaton... etsi pakopaikkaa ja aina veti häntä mieli painautumaan jonkun tuntemattoman runosyliin, sillä se syli tuntui turvalliselta Oolavin syliltä... Kärpäsen iloinen surina soi hänen korvissansa terävänä, leikkelevänä... Se ärsytti, kiihdytti kaikki hermot hereille, avasi sielun kaikki sopukat ottamaan vastaan sitä, mitä kirja huokui: aistirunoa...

Eikä hän vieläkään tajunnut mikä se oli, joka huumasi häntä... Hän tunsu vain oudon maun, joka tuli runosta, juovutti ja lumosi ja huumasi. Samalla hän pelkäsi sitä vaistomaisesti. Puhtaan sielun itsesuojelemisvaistot taistelivat uhkaavaa vaaraa vastaan...

Yhä nopeammin kiiti hän kuvausta myöten, lennähteli peljästyneenä lintuna kuvasta kuvaan, saaden jokaisesta siipeensä uutta väriä... Yhä herkemmissä kutitteli kärpänen viiltävällä surinallansa hänen sieluansa, ärsyttäen joka hermon... Hän joutui "Pirun Eedenin" sisimpiin... Lemmenmaku tuoksui siellä kaikkialla... tuoksui kuin kypsät mansikat tuohkosessa... Hän koetti ehtiä pikemmin perille kuin peljäten saavansa pukuunsa outoa hajua, tai päästä enempää näkemästä... ja samalla tunsu hän taas vetoa nähdä kaikki vilahdukselta... Mieli värisi, ääni oli heleänkuuma ja posken puna epäterve...

Viimein pääsi hän loppuun, viskasi hermostuneena kirjan pöydälle ja heittäytyi keinumaa. Hän nojasi kokonansa keinutuolin selkämän varaan, otti nenäliinansa ja löyhytteli polttavia kasvojansa, puhallellen kuumaa hengitystensä viipeeksi ilman sekaan.

Hetken levätyksensä kohottautui hän, korjasi tukkalaitteensa, nousi ja istahti taas pianon ääreen, ei soittaaksensa, mutta muuten vain, koska ei löytänyt muuta tehtävää. Ajatuksissansa näppäili hän joitakin hajanaisia sointuja, mitä vain mieleen tuli. Oolavi istui sohvassa ja mitteli katseillansa hänen kaunista vartaloansa.

Hän teki sitä ensi kertaa ja sitä tehdessänsä muisteli hän Harhaman kirjan kuvauksia Pirun Eedenin tyttöjen vartalon sulosta.

Äkkiä alkoi Martva taas soittaa "Litvan laulua". Oolavi unohti silloin äskeiset kuvat ja hänen eteensä levittäytyi elämäkysymys hämäränä merenselkinä. Harhaman kirjasta kuullut epäilyn kuvaukset aukenivat taas hämärinä vedenselkinä, joiden päällä nyt jo leijaili punertava lemmenpilvi. Kaikki kietoutui hämäryyteen ja väreihin. Kun nyt epäily oli kiedottu yhteen aistielämän kanssa, sai se jonkun salaperäisen sävyn. Hänen sielunsa, jossa jo oli alkanut nousta epäilyn oras, kysely, sai siitä uutta kasvuvoimaa. Hän mietti "Litvan laulun" sanojen ajatusta, sekotti sen Harhaman epäilyihin ja liitti siihen sen, mitä oli pappilassa kuullut puhuttavan Harhaman teoksen juonesta: jumaluuden kehittymisestä kaikkeudessa ja jumala-uskon synnystä. Se kaikki kietoutui yhdeksi salaperäiseksi, houkuttelevaksi taruksi, joka tarttui aistirunouden järkyttämään mieleen ja tempasi mukaansa kuin voimakas virta.

Se tuli hänelle vaaralliseksi juuri sen kautta, että hänen sieluansa alkoi yht'aikaa repiä kaksi voimaa: aistillisuus ja epäily. Sielun vastustuskyky kävi sen kautta liian heikoksi. Pahan kehkeytyminen tuli myös yht'äkkiä, ei hitaasti kehittyen. Siksi oli siitä syttymäisillensä roihuava palo, hillittyjen voimien suunnaton, hurja purkautuminen. Harhaman kirja oli niihin kipinän heittänyt ja sulut niiden tieltä seljälleen avannut.

Martva oli lakannut soittamasta. Oolavi kumarsi hänelle istuvaltansa, kiitokseksi, lausuen:

— "Soitosta ja lukemisesta!"

Mutta Martvan mieli oli niin outo, ettei tiennyt mitä tehdä. Kun hän juuri hapuili puheen-aihetta tai jotain muuta, tuli talon kissa, vanha Mirri, hänelle avuksi: Se hieroi kuvettansa hänen jalkaansa, kyyristäytyi, katsoi hänen silmiinsä ja naukasi, pyytäen hyväilyä.

Martva tunsu olevansa pelastettu. Hän nosti kissan syliinsä, hyväili sitä ja puheli:

— "Mirrikö se on?... Niin!... Martvan pikku kissahan se on... Niin!... Nau... nau... nau!... Voi hyvä mirri, kun se tahtoo hyväilyä!..."

Hän istuutui keinutuoliin, puheli yhä kissalle, katsellen sitä, välttääksensä Oolavin katseen. Hän nosti kissan Oolavia katsomaan ja itse siihen katsoen jatkoi hemmotteluansa:

— "Mirrin pitää katsoa Oolavia... Kas niin!... Oolavilla ei olekaan semmoista Mirriä... niin viisasta ja... nau... nau, mirrikulta!..."

Niin luettiin Ranniston hurskaassa talossa hyvän- ja pahantiedonkirjaa: kiellettyä, vaarallista kirjaa, Harhaman lahjaa ihmiselle ja erehtyneen isän lahjaa tyttärelleensä.

Yö sipsutteli jo villasukkissansa. Väki nukkui. Korkeudessa rukoili enkeli, musta risti kädessä.

Martva istui myöhään yöhön yksin ja ajatteli jotain hyvin hämärää. Hän tunsu koko olemuksensa olevan toisen kuin ennen. Hänen suhteensa vanhempiinsa ei ollut enää täysin lapsensuhde: Hän salasi heiltä jotain. Hän salasi sen vaikutelman, jonka oli saanut Harhaman kirjasta. Eikä hän itse tietänyt mitä hän salasi. Hän koetti sitä miettiä, mutta ei jaksanut. Katse oli raukea, kädet herpautuneet.

Yösydämen lähestyessä istui hän vielä valveilla. Ajatukset keriytyivät nyt "Litvan lauluun". Hän katseli pimeälle järvenselälle, oli huomaavinsa siellä onnettoman, epätoivoisen naisen hurjistuneena ajelemassa. Henkeä pidätellen seurasi hän sen ajoa... vapisi aivan... joka hermo jännittyi... hengitys kävi kiihkeäksi, kuumaksi, katse muuttui hätäytyneeksi.

Silloin surahti kärpänen. Sen surahdus tuntui aivan jyrinältä. Martva säikähti ja hänessä leimahti outo ajatus: Hän kuvitteli olevansa se vedennainen, joka ajelee Litvanselällä epätoivoisena, hurjistuneena, yö hevosena ja musta käärme ruoskana.

Kauhuissansa kavahti hän ylös. Hänen silmänsä paloivat, katseessa oli epätoivon hurjuutta. Hän näytti todellakin siltä veden runonaiselta, joka ajelee Litvan selällä epätoivoon vajonneena, kun ei kuvaistansa käsin kiinni saanut.

Hätäytyneenä joi hän kylmää vettä, vilvotteli palavia ohimoitansa ja rauhottui osaksi. Silloin alkoivat taas hänen edessään leijailia Harhaman kirjan kuvat Pirun Eedenistä. Ne sekottuivat taas yleiseen

elämän hämärään ja hajottivat hänen ajatuksensa kokonaan. Vasta aamuyön tultua rauhottui väsymykseen uuvuttama, luki rukouksensa ja nukahti uusiin unennäköihin.

Uusia matkalle kutsuja.

Syksyinen päivä valkeni harmaana, tuskin eroten yöstä. Koko päivän sataa tuherti. Ilma ja pilvet sulivat kokonaan samaksi.

Hallanselän rimpisuon takaisessa korvessa huhuili huuhkaja. Mykkä korpi humisi sen huudosta. Korppipari häiriytyi, hylkäsi kuusenlatvansa ja läksi lentää kahnuuttamaan, kiukkuisesti rääkkyen. Vesi lirisuonsilmissä. Vaalahtava leväsammal oli siihen imeytyneeseen veteen haljeta ja painautui raskaana, vesimehevänä levänä suon pohjamutaa vasten, iskostuen siihen kuin tahdas. Koko rimpisuo näytti sammaltuneelta järveltä, jossa ei seiväs pystyssä pysyisi.

Syystunnelma oli suurimmillansa, sen väri harmaimmillansa. Vettä itki suo, ilma ja pilvet.

Oolavi työskenteli Hallanselän laidassa mittasauvoinsa ja lapioinensa nuorehkon agronomi Harviston kanssa, joka oli kutsuttu avuksi tutkimaan suon laatua ja tekemään kustannus-arviota sen kuivaamisesta varten. He olivat tarkastaneet lasku-ojan suunnan, mitanneet sen pituuden ja laskeneet poistettavan maan määrän. Nyt istuivat he vanhalla, kaatuneella kelolla, miettien suolle lähtöä. Agronomi Harvisto oli usein Tuukkalassa tarvittu ja hän piti Oolavista, olisi tahtonut olla hänen hyvä ystävänsä.

Korppi rääkkyi. Hallansuon sammalselkä levisi huikean laajana leväliejukkona. Harmaan ilman läpi ei erottanut sen vastapäistä korpirantaa, jossa huuhkaja huuteli. Sitä katsellessaan tuumi Harvisto:

— "Kyllä sinä, Oolavi, olet tainnut aika urakan ottaa... Tuo suo näyttää hyvin epäilyttävältä... Näyttää tuo peijakas!..."

— "Kyllähän siinä vettä ja sammalta ensi hätään riittää", — myönteli Oolavi. Hänen mielensä ei ollut yhtä rohkea ja työnhaluinen kuin silloin, kun oli suon kuivaamisesta isänsä kanssa päättänyt. Ensimmäinen mieltä vienyt mukanansa lempi, sitten oli alkanut elämäkysymys nostaa hämärää päätänsä, oli tullut kihlaus. Elämäkysymys oli yhä voimallisemmin vaatinut "Litvan laulun" selitystä. Hän ikävöi päivin Martvaa ja nyt oli Harhaman kirja kääntänyt hänessä jotain milt'ei nurin. Hän eli jo henkien maailmassa, taisteli ihmishengen suurta taistelua.

Hän oli jo nähnyt Harhasaaren. Epäily yltyi. Se imi ravintoa aistillisuudestaan ja lopulta juuri siitä kaikesta enimmäin.

Hetken mietittyänsä kohosi Oolavi taas koskenlaskijaksi. Hän lisäsi reipastuneena:

— "Mutta kun otetaan suota niskasta kiinni, niin mikäpä muu siinä auttaa, kuin kuiva pois!... Noin!"

Hän teki kuvaavan liikkeen, muka puristaen pesusienestä vettä ja lopetti miehekkäänä:

— "On sitä mies suurempiakin pesusieniä kuivaksi puristanut!"

Molemmat vaikenivat. Harvisto mittaili suota silmäyksillensä ja puheli sitä tehdessään:

— "Älä kehu... älä kehu, Oolavi!... Kyllä siinä on edessäsi semmoinen sammalsieni, että... no ainakin kolme valtamerellistä saat siitä vettä puristaa, ennen kuin mutaa näet..."

— "No... entä sitten? Enempi on kaloille juomista ja uijille uimavettä", — intti Oolavi.

Hetken vielä istuttuansa alkoi Harvisto tehdä lähtöä, puhellen:

— "Jos nyt sitten niinkuin lähdetäisiin... suolle rämpimään nimittäin... Koetetaan etsiä onko siinä ollenkaan pohjaa..."

He alkoivat rassinensa kahlata suolle, etsien vanhoja hakoja jalan tueksi. Tuon tuostakin mittailivat he suon syvyyttä, tunkien siihen rassejansa. Sitä tehdessään puheli vilkas Harvisto:

— "Evästä pitää ottaa mukaan sen, joka lähtee tästä kohti pohjaa hakemaan... Hyvä päivänmatka on, ennenkuin mutaan pääsee."

— "Lähellähän se sitten pohja onkin!... Ei koko suo tarvitse muuta kuin siementä", — pisti Oolavi.

Miehet rämpivät edelleen. Harvisto heitti Oolaville pitkän rihman ja kehotti:

— "Sido tuo rassisi päähän!"

— "Mitä varten?" — kysyi Oolavi.

— "No, etkö sinä sitä hoksaa? Jos minä tässä satun 'haon päältä putoamaan, niin pane voileipä rihmaan syötiksi ja ongi minut pois pohjasta", — lasketteli Harvisto sukkeluuksiansa.

— "Miksi sinut nyt onkimalla!... Ui rysään... sinne meidän kotirantaan, niin minä kalassa käydessäni päästän kuivalle maalle..."

Niin jatkoivat he leikkisää puheluansa ja mittailemistansa yhä selemmäksi kaalaten. Harvisto teki Oolaville uuden ehdotuksen:

— "Kuule, Oolavi!... Sinun pitää ruveta tässä suossa kasvattamaan kaloja, eikä heinää... Mikä mainio hauen kutemispaikka!... Entäs jos kasvatat ahvenia tässä, niin oikeita porsaita niistä kasvaa... jalkoja vaille vaan!"

— "Älä sinä hulluttele!... Heinämaa tästä tulee ja hyvä", — väitti Oolavi, jatkaen mittaustansa. Harvisto jatkoi:

— "Kyllähän siitä tulee, jos pohjan teettää... Sitä ei näet ole ollenkaan... Kas! Tuossa jo tuntui olevan, mutta eihän se ollut kuin hauen selkä..."

— "Mittaa, mittaa vain, kyllä sieltä pohjaa löytyy", — kehotteli Oolavi.

Kun he olivat jo takaisin kääntymäisillänsä, huudahti Harvisto:

— "Nyt minä jo tiedän missä tämän suon pohja on: Se on toisella puolen maapalloa... Austraaliassa... Se on siellä jo heinänkasvulla ja viljelevät sitä neekerit aivan vuokratta... Austraaliasta sinun pitää tämän suon pohja etsiä."

Kun he olivat palanneet kuivalle, teki Harvisto vakavana laskujansa:

— "Kyllä siitä tekemällä sentään kalun saa... saa siitä... Pohja on hyvää... Kun kannaksen puhkaisee, jää suo kuivaksi ja sammaleesta tulee mainiota turvepehkuu... Mutta kyllä se maksamaan tulee... tulee se ryökäle maksamaan... Mutta hyvä siitä sitten tuleekin... Suoraan sanoen: Siitä tulee maan mainio heinämaa, kun sen vain saa kuriin..."

Hän heittäytyi jäkälিকölle lepäämään. Äänettömyyden synnyttyä mietti Oolavi omia asioitansa: Martvaa ja kaikkea sekavaa. Hän oli ajatellut, eikö "Litvan laulun" ajatus ole se, että elämä on se järvi, josta ihminen etsii ja kaipaa Jumalaa, kuvaistansa muka. Nyt tuli hänelle se ajatus mieleen, kun oli kuullut suota mainittavan kalajärveksi ja hänessä alkoi taas kyteä halu tutkia elämän hämäryys, eikä hän tiennyt missä ja miten se olisi tutkittava. Silloin Harvisto katkaisi äänettömyyden lausuen:

— "Jos minulla, Oolavi, olisi niin hyvä virka kuin sinulla, niin en totta vie minä rupeaisi soita kuivaamaan... Minä *eläisin*..."

— "Virka!... Mikä virka minulla on", — naurahti Oolavi oudostuneena.

Harvisto huudahti pahanpäiväiseksi hämmästyneen äänellä:

— "Etkö sinä tiedä, mikä virkamies sinä olet!... 'Rikkaan isän poika' sinä olet. Voi velikulta!... Eihän sen mukavampaa virkaa ole maailmassa, kuin 'rikkaan-isän-poika-virka' on... Ollapa minulla semmoinen virka, niin, kuten sanoin: minä vain eläisin!... Sillä elämä on yksi ihana asia..."

Oolavi nauroi hulluttelulle. Mutta se naurahdus oli teennäinen. Elämä veti häntäkin. Hän muisti taas Aatteelan sanat: "Pitää syventyä elämään... mutta mitä elämää täällä korvessa on!..." Korpi muuttui hänen silmissänsä nyt kolkoksi ja tuntematon elämä ihanaksi. Hetken kuluttua kysyi Harvisto:

— "Oletko sinä lukenut Harhaman kirjan?"

Oolavi säpsähti hieman. Hänhän kulki aivan sen kirjan ansoissa.

— "Olen alkanut", — myönsi Oolavi.

— "Se sinun pitää lukea loppuun!... Sen kirjan kun lukee, niin totisesti tuntee elämän... tuntee lempo vie... No, minä sanon sinulle, Oolavi, että sen kirjan luettua aukenevat silmät jo niin, että tuntee kuin Jumala elämän ja kaiken..."

Oolavi mietti. Harvisto jatkoi hetkisen kuluttua:

— "No on se mies osannutkin elämän maalata!... Se on sen maalannut niin ihanaksi nähdä ja hyväksi syödä että sitä ajateltaessa vesi tulee suuhun... Ei itse pääpiru olisi osannut moista tehdä..."

Oolavi naurahti. Harvisto innostui jatkamaan:

— "Se poika kun on maalannut siinä esimerkiksi Pirun Eedenin, niin sitten on turkanen, jos se ei himaise vanhankin miehen mieltä!... Ihan pani, ryökäle, minutkin tanssimaan!... No jo se on osannut maalata... Voi tuota pirun evästä, miten on osannut!..."

Hän kavahti ylös ja jatkoi kirjassa kuvattujen Pirun Eedenin tanssijattarien liikkeitä jäljitellen:

— "Muutamassakin paikassa peto ihan suoraan kirjoittaa, että tyttö tanssi — (hän alkoi tanssia) — näin... noin... katsohan, Oolavi... näin rimpsuttelee... Ja sitten pyrähtelee tällä lailla... hameet pyöränä täällä lanteilla... Ja potkaisee vielä: näin... Kyllä sillä miehellä on ollut uskallusta!... Voi sitä pakanaa, sitä samaista Harhamaa, mitä on kirjoittanut... No kun sanon suoraan, niin häränpyllytkin, se juudas lasketuttaa tytöillä... Se kirja sinun pitää ulkoa lukea!... Minä olin siihen niin ihastunut, että ihmettelin miten mokomaa on voitu painattaakaan."

Oolavin sielussa häilähtelivät Harhasaaren lumot. Hän ei ollut vielä Pirun Eedenistä lukenut. Hän tunsi oudon maun sielussansa. Uteliaisuus kiihtyi. Uudet voimat rynnistelivät tokeitansa vastaan. Harvisto oli istunut ja jatkoi Oolaville:

— "Sinähän et ole Pirun Eedenissä ollut, vaikka käyt vähä väliä kaupungissa raha-asioilla. Lue Harhaman kirja, niin vaikka sulia olisi mukulakivi sydämenä, niin pehmenee se vain!... Ja sittenhän on lempo, jos et silloin löydä luitasi Pirun Eedenistä."

Oolavi kuunteli yhtenä korvana. Hän oli aina karttanut Harhaman kirjan Pirun Eedeniä, inhoten siellä istuvaa väkeä. Nyt tuntui se hänestä Harhasaarelta, jossa ovat nähtävinä salaiset ihanuudet. Harvisto jatkoi hetkisen kuluttua:

— "Minä en ollut pitkiin herran vuosiin ollut koko Eedenissä, mutta kun luin Harhaman kirjan, niin heti sanoin muijalle, että: 'muija'... Kovalla äänellä sanoinkin: 'muija hoi!...' Ja kun muija vastasi, jatkoin vakavana: 'minulla on asiaa kaupunkiin... pitääkö sinulle tuoda syyshattu?' — Sinun Oolavi on hyvä tietää nämä pikkukepposet, kun olet naimisiin menossa. — Muijakos siitä riemastui!... Kaikki muijat riemastuvat hatusta... tytöt riemastuvat suutelosta ja muijat hatusta... Muija kiirehti joka päivä että: 'etkö sinä jo ukko-kulta lähde kaupunkiin... Kelirikkokin on jo tulossa!...' Ja muiskunkin antoi vielä kysyessään..."

Oolavi hymyili. Harvisto jatkoi:

— "Minä tenäsin vastaan, kunnes muijapaha meni kokonaan pussiin ja pani minut tiukalle. Sanoi että: 'huomenna viimeistään sinun pitää mennä kaupunkiin, tai sitten ei koskaan!...' Tietysti minä menin ja suoraa päätä painoin Pirun Eedeniin."

Oolavi oli kahden vaiheilla: ihastuako kertomuksesta, vaiko päinvastoin. Hänen luonteensa jalous vaati jälkimäistä, mutta joku salainen voima edellistä. Mutta hän oli tottunut Harviston sukkeluuksiin, kunnioitti häntä kelpo miehenä ja siksi sieti häneltä paljon semmoista, joka olisi muiden puhumana tympäissyt. Niin oli nytkin. Hän lausui jonkun sopivan sanan Harvistolle, joka jatkoi:

— "No en minä ollutkaan ennen Pirun Eedenistä niin nauttinut, kuin silloin, kun minä sitä katselin Harhaman kirjan valossa... Saamari soikoon, kun ne tytöt potkivat ja näyttelivät kinttujansa, niin sydäntä rupesi aivan vellomaan!... Kertakin minä jo ajattelin, että jokohan tuo viskaa säärensä taivaaseen. Niin korkealle potkaisi riivattu... Ja se on ainoastaan muijan kauneuden ansio, että minä enää palasin sieltä tervein nahoin..."

Oolavi hymyili. Harhasaaren lumot vilahtelivat. Harvisto jatkoi leikkiänsä:

— "Mutta komean ostin muijalle hatunkin palkkioksi siitä, että pelasti. Kun puotityttö toi hatun ja sanoi: 'Tässä olisi hyvin muodikas... hinta viisikymmentä markkaa', niin minä äyskäsin: 'Tämän pojan muijan pää on niin sokea ja korea, että sadan markan hattukin on liian huono!...'"

Oolavi nauroi. Harvisto jatkoi:

— "Tyttö ällistyi, mutta minä jatkoin: 'Eikö minun ulkomuotonikin — virka-asemasta puhumattakaan — osota, että sen tytön, jonka tämä poika on kelkkaansa ottanut, on täytynyt olla kauniimpi kuningatar?'... Tyttö myönsi sen todeksi ja toi sadankahdenkymmenenviiden markan hatun... oikean

variksenpelätin... No vähemmämpä silloin muut miesvarikset muijaa lähentelevät!... Mutta kyllä muija riemastui. Sanoi, että minä olin maailman taloudellisin ja hienomakuisin mies. — Johon minä vastasin, että ilmankos kaikki kadehtivat minun avio-onneani..."

Oolavi nauroi herttaisesti. Harvisto neuvoi häntä:

— "Tämä viimeinen lause sinä aina säilytä pahan aviopäivän varaksi!"

— "Hyvä on!" — myönteli Oolavi hymyillen. Harvisto lopetti:

— "Vaikka oikeastaan se on niin, että minä ajattelin: Tuukkalan rikkaassa talossa tarvitaan aina agronoomin apua. Ja minä olen sekä taitava että myös tunnollinen töissäni... Niin että mikäpä siinä nyt on jos pistäytyy kerran Pirun Eedenissä ja ostaa muijalle komean hatun!... Rikas Tuukkalan talohan sen maksaa..."

Oolavia huvitti viimeinen sukkeluus, sillä hän tiesi että Harvisto oli parhaita ja kunnollisimpia, mitä voitiin löytää, rehellinen, avomielinen ja tunnollinen, sekä yleensä kunnioitettu. Harviston puheet tulivat sen kunnioituksen kautta hänen elämänsä tekijäksi, jouduttaen jo alkanutta kehittymistä, lisäten pahan voimaa. Hän asetti ne Harhaman kirjan yhteyteen ja yhä voimallisempina hiipivät hänen sieluunsa elämän kiehteet ja aistipunavärit.

Poislähtöä tehdessään vakuutteli vielä Harvisto:

— "Kyllä sinun, Oolavi, pitää poikamiehenä ollessasi pyörähtää mikä pyörähtää, sillä muuten se on myöhäistä... Sinun pitää oppia tuntemaan elämä ja kolata kaikki Eedenit... Eihän tämä paljas suon tonkiminen mitään maksa..."

Ja Oolavista tuntui nyt todellakin, että elämä on tutkimisen arvoinen... Siinä häilähti hänelle jotain salaperäistä ja huumaavaa ja herkennyt sielu oli kaikelle altis. Hallanselkä tuntui nyt ilkeältä. Syksyinen harmaa päivä, vihmasade, korpin huuto ja paljasvarpuiset puut tekivät kaiken karuksi, mieltä painostavaksi ja rumaksi. Ei tuntunut maksavan vaivaa elää yksin rapasuon takia ja sen vierellä. Kotimatalla jatkoi Harvisto puhettansa Harhaman kirjasta. Hän selitteli:

— "No en olisi uskonut moisen kirjan saavan kustantajaa!... Niin on erinomainen kirja... Valehtelematta kehuen on sen kirjoittaja oikea Pirun ongen syötti... Sattui siellä Pirun Eedenissä tuomari Ounasto, ja sekin oli niin ihastunut Harhamaan, että sanoi: 'Se mies on varmaankin Perkeleen velimies, tai ainakin rintaperillinen'... Minä olen sen miehen kuvittelutkin aivan Perkeleen näköiseksi, sarvipääksi..."

He saapuivat jo kotiin. Tuukkala näytti nyt Oolavista elottomalta, puoli autiolta, harmaaseen sateeseen kääriytyneeltä erämaan talolta. Kun hän iltasilla teki Harviston kanssa isällensä selkoa suon tutkimisen tuloksista ja isä huomasi ne suotuisiksi, lausui hän Oolaville:

— "On edullisinta kaivaa viemäri talvis-aikaan, niin voi soran vetää niittyjen hiekoitus-aineeksi... Kun joudut, mene, nosta pankista talletuksia ja aloita niillä työ!"

Sinä iltana istui Oolavi myöhään yksin, kutoen omaa verkkoansa. Hän kaipasi Martvaa, mutta näki sitä kaivatessaan jo Martvan kauniin vartalon, hänen sulavat liikkeensä, ujoutensa, hehkunsa ja kaiken muun naisellisuuden... Siitä johtuivat hänen ajatuksensa Harhaman kirjan aistillisiin kuvauksiin, niistä Harviston kertomuksiin Pirun Eedenistä, tytöistä ja kaikesta, mikä hänelle oli salattua. Outo koski veti häntä elämän pyörteisiin.

Lopuksi kietoutuivat ajatukset yleiseen elämänskysmykseen ja hänessä heräsi yhä voimallisempina halu nähdä ja tutkia ja käsin kokea elämän koko hämäryys, pistää siihen sormensakin. Niissä mietteissänään nukkui hän rauhattomiin uniin, joista ei puuttunut Pirun Eedenin aistivärejä.

Jo tuikkivat salaiset elämäntulet

On keski-yö.

Sikeintä, rauhatonta untansa nukkui Oolavi. Ne unet johtuivat eilispäivän mietinnästä: Hän eli, raatoi, toimi Tuukkalassa... Yö sekä päivä oli yhtäläistä harmaata, elotonta, ikävätä, vain yksitoikkoisuutta... Hallanselkä levitti rapaisia liejakoitaan työmaaksi yhä. Niillä liejukoilla hän tonki maata, kaivoi ojaa, kuokki, tai kynti, kylvi, niitti, hiki-otsin pui pölyisintä riihtä... Kaikkiällä vain oli sama työ ja sama näky... Hän tuskastui... Hänen elämänsä on harmaaksi syksyksi jo muuttumassa ja ainoastaan talven lumihanki tuo vaihtelua värikyhyteen.

Hän katsoi ympärilleen, nähdäkseen pienen vilahduksen elämästä, joka toisi vaihtelua... Mutta silloin hän näki Litvanjärven muodostuvan harmaaksi, suureksi käärme-elämäksi... Se Litvan maita maitain luikerteli suu auki... Kuulu Tuukkalan koski oli sen suuna... Se käärme vaani. Hänen elämänsä uhkasi se niellä kokonansa... Sen suuhun oli suistumaisillansa jo koko hänen harmaa elämänsä... Ei ollut hän nähnyt, ei nauttinut, ei kuullut mitään niistä onnen-antimista, joita oli elo täynnä siellä missä se hyrskii, pauhaa täysi-aallokkona... Hänen osaksensa olivat jääneet suon mudan hajut, riihipölyt, savet ja osa raataa niinkuin tyhmä orja niiden hyväksi, jotka hänen työllään imevät elämästä mehut pois.

Jo oli koko hänen elämänsä menossa harmaan, riettaan käärmeen suuhun... Hän kauhistui... Hän huusi unissansa... Vaan yhä painui vene käärmeen suuhun... Hän huusi uudestaan, vaan turhaan... Jo oli vene menossa käärmeen kitaan... Käärmeen kylmä vatsa jo avautui hänelle niinkuin hauta... Se huokui Hallanselän kosteutta, sen kylmää, ilkeätä mudan löyhkää... Hän piti vastaan... Sekin oli turhaa... Riemuissaan nieli harmaa käärme häntä veneineen... Nyt jo vene painui sen inhottavaan kurkkuun, kielen alle... Hän taisteli kuin raivostunut peto, mutta turhaan... Kauhun kylmä väre jo juoksi hänen lävitsensä... Nyt jo syöksyi vene kurkusta alas käärmeen suureen vatsaan... Hän silloin huudahti kauhuissaan:

— "Ah, auttakaa... Minä hukun!"

Mutta silloin välähti valo. Käärmeen koko vatsaa valaisi kirkas lieska, josta astui nyt häntä vastaan suuri kiusaajansa... Ihmeissään silloin huudahti Oolavin henki:

— "Sinä!... Enpä olisi luullut täällä asukasta tapaavani!..."

Viisaana siihen lausui suuri paholainen:

— "Aina olen kotonani... Ja kiinteä on asuinpaikkanikin... Siis ystävä mun voipi löytää, kun tarvitsee..."

Hän katsoi Oolaviin lumoavasti.

Salaiset voimat raatoivat Oolavissa... Kylmänä, viisaana jatkoi Perkele:

— "Minun täytyy kaikkialla läsnä olla, missä ystävä vain apuani tarvitsee. Milloinkaan en hylkää ystävääni pulaan... Nääs, nytkin kun huusit auttajaa, niin oitis kuulin äänesi sekä riensin apuun."

Hän katsoi kiehtovasti kiusattavaan... Katse poltti sen voimia poroksi. Epäröiden lausui Oolavi:

— "Sinä minun ystäväkseni olet päässyt suuren kavaluuden kautta... Ei moinen ystävyys ole ystävyyttä, vaan petturuutta..."

Joku salainen laulun hyminä huusasi jo Oolavia... Se alkoi lumota hänen epäröimistänsä... Kauneista laulun kiehteistä kuului Perkeleen huumaava selitys:

— "Ah, milloinkaan ei meikäläinen saavu taloon niin kuin suuri kirkkoherra, pieni vallesmanni tai muu: niin että kello roikaa aisassa, sekä suuri kulkusparvi ja tiu'ut soivat siten ilmoittaen tuloa... Katso miten hiljaa ahertaa taivaan suuri Jumalakin — Se kelpo Herra... Kunnoitan Häntä! — Hän saapuu ruohon ruohon huomaamatta ja sitä kasvattaa sen tietämättä... Niin saapuu Hän myös ihmisyydämeen: salassa... hiljaa hipsuttaen... No sanon suoraan: pienoista kavaluutta käyttää Hänkin... Vai onko milloinkaan Hän Tuukkalaan, ajanut julkisesti, kaikkein nähden... niin että kuuluu?..."

Selitellessänsä hän loihti katseillansa kiusattavaa lumoihin, pimittäen järjen. Mietteissäänsä nyt jo kiusattu myönnytteli:

— "Siinä on paljon perää..."

— "Perätöntä en osaisikaan minä laverrella", — riemuitsi Perkele ja selitteli:

"Jumalien tiet ovat hiljaisia — niin minun kuin myös muiden 'jumalien'. Me emme pauhaa... Aivan huomaamatta me työtä teemme... Sano, jos niin tahdot, että olen kavaluutta! Mutta muista, jokainen viisaus on kavaluutta, ja viisaudella on kaksi suurta lasta: tyhmempi: oveluus — viisaampi: kavaluus... Siis kavaluus onkin jumalaisen viisauden jaloin lapsi..."

Käärmeen vatsa hohti, kun sitä punaisella valollansa valaisi lieska, joka vielä paloi... Sen lieskan lumovalo teki tehoansa Perkeleen silmäyksien apuna... Se kietoi Oolavia yhä huumaavampiin lumoihin... Se vei voimat, jätti tyhjyyden jällelle... Kavaluuskin kirkastui Oolavin edessä jo jumalien viisaudeksi... Perkele loihti hänen eteensä Kreikan muinaisten jumalien kauniiksi kuvatun viekkouden...

Se viekkaus häilähteli jaloissa antiikisissa muodoissa... Oolavi lausui jo mietteissänsä:

— "Myöskin sillä lailla voi selittää sen seikan..."

Hän pysähtyi, ajatteli Perkeleen sanoja ja lisäsi taas epäillen:

— "Sinä lausuit äsken tässä: 'Minä Häntä kunnioitan': Jumalaa... Onko se totta, kun itse olet pimeyden henki?"

Kerkeästi taas lausui hänelle kiusaajansa siihen;

"Ainoastaan *yhden* kerran olen ihmiselle puhunut: Se tapahtui, kun lausuin: 'Sinä päivänä, jona syötte siitä puusta, aukenevat teidän silmänne ja te tulette niin kuin Jumala tietämään hyvän ja pahan'..."

Suurena, voittajana katsoi hän Oolaviin ja lopetti:

— "Sano, enkö silloin puhunut *totta*?... Eikö raamattu todista: 'Silloin aukenivat heidän silmänsä'?"

Yhä kirkastui Oolaville Perkeleen jalous... Yhä himmeni hänelle ihmishengen historian hämärä.

— "Se totta on", — myönsi hän ajattelevana. Riemastunut kiusaaja huudahti silloin:

— "Milloinkaan en siis ole valehdellut!... Ja kumminkaan et usko sanojani!"

Ajatuksissaan, hengen suureen hämäärään kietoutuneena selitti Oolavi:

— "Sa silloin *petit* Eevan, kun syötit häntä kielletystä puusta... Se oli väärin..."

Ikäänkuin loukattuna huudahti suuri henki:

"Milloinka *käskin* hänen syömään? En sanallakaan edes kehottanut!... Ilmotin vain hänelle seuraukset: *totuuden* lausumaan... Vaan jos olisin edes aavistanut, että Eeva syö, niin totta totisesti olisin estänyt sen teon... En soisi pahaa yhdellekään... Minusta on kaukana sekin teko, että ihmishenkeä pois Jumalasta viettelisin... *Minun tehtäväni on ilmottaa vain totuus ihmisille*... Niin tein Eevallekin... Mutta kurja vaimo!... Hän otti, söi ja antoi miehellensä hedelmän, jonka seuraukset olin just'ikään hänelle ilmottanut... Konsanaan en moista olisi voinut odottaakaan."

Hyvän ja pahan välinen suuri taistelu himmeni Oolaville himmenemistänsä... Alkuaikojen suurkysymys nousi hänen eteensä kuin haudan vainaja... Yhä syvemmälle Oolaviin tunki Perkele lumoavat katseensa... Suuri hämärä peitti jo Oolavin sielua... Perkeleen puhe tuntui hänestä jo oikealta... Elämän suurin kysymys sotkeutui... Hän lausui miettivänä:

— "Ei voida väittää sinun sanojasi vääriksi aivan... Mutta sano mitä varten olet tullut luokseni?"

Lumoavalla äänellä hämmästyneeksi tekeytyen selitti suuri kiusaaja:

— "Etkö sitä tiedä, vaikka sanoin jo! *Totuutta* ilmoitan ihmisille kuten tein Eevallekin. Sanon heille kaiken minkä Luoja jätti heille sanomatta..."

— "Ja minkä totuuden sinä minulle nyt avaat?" — uteli kiusattava kiihtyneenä, kun kuuli suuren sanan. Se totuus veti häntä niin kuin Tuukkalan koski...

— "Ei maailmassa voi olla useita totuuksia. Totuus on *yksi*, niin kuin kaikkeuskin... Minä ilmoitan vain, mistä löydät sen."

Jo hehkui Oolavi... Hän tahtoi tietää sen ihmeellisen paikan... Epäröiden, mutta kiihtyneenä kysyi hän:

— "Ethän minullekin vain näytä samaa puuta, josta söi Eeva?"

Kavalana vastasi hänelle viekas suuri kiusaajansa:

— "Neuvomattakin tuntisit *sen* puun kai kerran... En tehtyä tee koskaan toiseen kertaan... *Se* puu on myös jo olemasta laannut, kun teki tehtävänsä... *Se* on luonnonlaki... Nyt on uusi aika ja uudet tiedon lähteet."

— "Kai nekin kielletyt", — keskeytti kiusattava hehkuvana haluten nähdä ne uudet tiedon lähteet. Nuhdellen siihen lausui suuri henki:

— "Miksi et sinä raamatuita tutki!... Silloin tietäisit että kielletyiltä puita oli ainoastaan *yksi*... Muut kaikki ovat sinulle luvalliset..."

Paratiisin suuri salaisuus kohosi Oolavin hengen eteen... Hän uteli kiihkoisena:

— "Muut?... Mitkä?... Eihän ollut kuin yksi tiedon puu!..."

Perkele verhosi kiusattavaansa muinaisuuden hämäryydellä... Hän selitti viisaana:

— "Ei ollut kuin yksi *hyvän- ja pahantiedonpuu*... Mutta oli myös toinen puu: se, joka jäi paratiisiin hyvän- ja pahantiedonpuun sieltä hävitessä... Se puu on..."

"Mikä?" — tarttui vieteltävä kiihkoisesti, kuin onnen-ansaan.

Kuivasti vastasi hänelle kiusaaja:

— "Se puu on Elämänpuun... Siis: *elämä*..."

— "Elämäkö? Sekö?... Niinkö?" kuohahti Oolavi, kun kuuli mainittavan nyt sanan: *elämä*, sen, joka häntä veti... Viisaana jatkoi kiusaaja siihen:

— "Niin, juuri niin... Elämänpuu, joka aina viherijöitsee ja kantaa hedelmää, on tiedon ainut lähde... Ei Luoja milloinkaan ole *kieltänyt* sen puunsa hedelmiä syömästä... Ikikaunis, suuri totuus on elämästä etsittävä. Siinä se piilee hedelmiin kätkeytyä... Siis syö, niin sinulla silmät aukenevat... Saat nähdä totuuden, et huoli elää janossa elämänlähteen aivan loristessa raikkainta totuuttansa vierelläsi..."

Kuumeisena hengitti Oolavi Perkeleen edessä... Hän oli totuuden janoon nääntymäisillänsä... Kiusaajan katse loihdi sen janon polttavaksi... Samalla huumasi se hänet veden lorinalla... Hän kuuli kuinka raikas elonlähde lorahti hiljaa, sulosointuisena... Harviston sekä Aatteelan puheet lensivät nyt hänen ohitsensa hiljaa... Ne lensivät kuin ihmeen kauniit, houkuttavat linnut, jotka tuovat iki-kevään mailta tervehdyksen talven kylmään nääntyvälle, ja laulullansa sanelevat armaimman kutsun kevään kukkaishäihin, missä suukkosparvi perhosina lentää ja ikiarmaat lemмен soidinlaulut korvissa alinomaa hymisevät... Janoinen ihmishenki Oolavissa nyt anoi *vettä*... Silloin kiusaaja hänelle lausui:

"Jos sinä tahdot, näytän sen puun nyt sinulle?... Jos tahdot, niin vien sinut elämään... Minä näytän sinulle kokonaan elämän... Saat sitten valikoida tahdotko siitä ottaa ytimenkin, jossa ikitotuus sekä onni piilee, vai pysähdytkö kuoreen... taikka ehkä et huoli ollenkaan sen hedelmistä... En käske ketään... On työni *näyttää* vain..."

Vielä epäili ihmishenki... Silloin suuri pimeyden henki antoi merkin... Oitis ilmestyivät käärmeen vatsaan ihanat näyt: etäällä, jonne tuskin silmä kantoi, sai Oolavi nyt nähdä ihmeen kauniin, kukkiinsa uppoavan Eedenin... Siellä hymyilivät immet ihanimmat kuin enkelien kauniit puhtaat henget... Soi kaunis soitto... Satuhämärässä jo alkoi kaunis tanssi... Neito häilähti hiljaa, niin kuin kaunis runokuva... Maukkaana kypsytetty punahuulosella armas hedelmä: suukko... Liinoillansa huiskuttivat neidot Oolaville... Lemmenlaulun runohyminällä lähettivät ne hänelle kauniin kutsun... Häähuoneen hämärissä häilyi kaikki... Kaikki uinui hekkumaa ja onnea kauneissa iltaruskonvärissä lumoissa... Tanssi, kauneus ja soitto sulivat hellimmäksi hekkumaksi... Jo paloi ihmishenki Oolavissa... Hän värisi ja lausui ihmeissänsä kuin itsekseen:

— "Kas mitä ihmeellistä voi silmä nähdä käärmeen mahassakin!... Mitä onkaan silloin itse elämässä!..."

— "Tahdotko?" — kysyi kiusaaja, voiton-varmana, ylhäisenä.

Oolavi värisi... Näky kiehtoi... Hän oli jo valmis.

— "*Tahdon*... Näytä minulle kaikki... ja anna kaikki", — vastasi hän huumautuneena.

— "Siis kättä päälle!" — lausui Perkele.

— "Tässä on se!... Ota!... Tämä käsi myös lie *miehen* käsi", — lausui eksytetty.

— "Niin kai!... Sen uskoin... Oma kätenikin miehen kädestä käynee... Milloinkaan en ole ystäväni kättä hellittänyt omastani ensi tiukan tullen... Tämä käsi on jumalainen", — lopetti suuri henki.

* * * * *

Suuri matka alkoi...

Perkele antoi Oolaville pienen siemenen ja käski sen heittää maahan... Kun se oli tehty, luki hän loitsun:

"Maa se kasvaa puuta, viljaa, puu taas hedelmätä kantaa. Maa niin tekee työtään hiljaa, hedelmillänsä kun antaa aivoaineen tomustansa ihmiselle. Mullastansa maa niin luopi lihaa, luuta. Järkikään ei oo siis muuta kuin maan multaa, tyhmälle halpaa kultaa, viisaalle rahaa, jolla hän ostaa keltaista kultaa ja nostaa aarteita maasta. Nyt kasva, maa, kauneinta, jalointa kukkaa!"

Hänen vielä sitä lausuessaan nousi siemenestä ihmeen kaunis pensas... Sen lehdet olivat lumivalkeat... Kauniit ilmitulet heloittivat sen kukkasina... Aivan punaisena loisti se tulikukissaan... Ihmeissään lausui kiusattava:

— "Katsos, mikä lähti siemenestä!..."

— "Maa on rikasta kaikesta... Sen mullassa on viisautta enemmän kuin kultaa," — tarttui siihen kiusaaja, antaen pienen vihjauksen... Kauniin pensaan sisään ilmestyi silloin hänen ihmeen kaunis enkelinsä vaippa käsivarrellansa... Se astui siitä ulos, sekä heitti vaipan Oolavin hartioille... Ihastunut Oolavi lausui lahjaa katsellessaan:

— "Sinulla on kauniit palvelijat ja oivat lahjat... Et hullumpi sä ystäväksi ole!..."

Tyytyväisenä hänelle myönnytteli kiusaaja:

— "Niinkuin hyvä isä lastaan oikealle tielle aina johdan jokaista ystävääni!... Mutta sano, mitä usein tahdot nähdä elämästä! Se hedelmistä upporikas on."

Mietteissään pyysi kiusattava:

— "Näytä nyt minulle tietä!... Näytä kuinka syntyy se, sekä kasvaa... Tiedon *salaisuuden* kun nähdä saan, silloin koko tieto on vallassani..."

— "Oikein lausuit siinä... Ken salaisuuden pihtehinsä saapi, hän takoo siitä oivan tekeleen... Siis tule muassani!" — lausui siihen kiusaaja, viisaat eleet kasvoillaan.

He lähtivät. Korkeinta ilmatietä vei ystävänsä pimeyden henki nyt *elämään*, juurelle elonpuun. Tienvarsi oli siellä viitoitettu tähdillä, jotka täysivaloisina paloivat kaikkeuden pimeimmällä ja korkealla iki-ulapalla... Maa liiteli kuin pieni tomuhitu jo heidän allaan... Valtamerinensä se kisaeli ikilentoansa pohjattoman pimeyden varassa... Etäältä nähden haihtui välimatka mitättömäksi... Sadat penikulmat jo supistuivat millimetriseksi... Koko maan pauhulento hidastui silmissä jo madon madannaksi.

— "Tää matka on toista kuin koskenlasku Litvassa," — lausui sitä katsellessaan kiusattu ihastuksissaan.

Jo saapuivat he ikikorkeuteen ylemmä näkyväistä tähtikehää ja siinä pysähtyen lausui Oolaville kiusaaja:

— "Tässä teemme pienen mutkan... Palaamme maahan, sinne, jossa alkaa viisauden vesisuoni..."

Lausuttuaan sen hän laskeutui ystävänsä kanssa taas maahan, niinkuin kirkkain tähdenlento, luotisuoraan, hurjan aatteen nopeudella ja pauhinalla... Silmänräpäyksessä he saapuivat taas maahan... Alaslento päättyi vuoren juurella... Heidän edessään oli ovi, joka johti vuoriluolaan, ikivuoreen hakattuun huoneeseen. Pienoinen lamppu paloi oven päällä... Se valaisi ovenpäällyskirjoitusta: 'Viinasta totuus aina pulppuaa'. Sitä silmäillen lausui Oolaville kiusaaja:

— "Täällä on viisaus kukkeimmillaan... Tämän oven sisäpuolella nuori väki muuttaa Luojan viljaa viisaudeksi yöt päivät, niinkuin kedon kukka maan multaa muuttaa kukkaväreiksensä, kasvaessaan kevät-aikaan..."

Lausuttuaan sen hän koputti oveen. Sisältä kuului ääni:

— "Ken siellä on?"

— "Minä, korkein ystävä ja sinun ystäväsi", — siihen vastasi pimeyden henki.

— "Astu sisään vaan!... On ovi sisään astumista varten, ei koputusta!" — kuului ääni taas luolasta. Siihen lausui suuri henki:

— "Minä myös en ole rukoilemaan luotu... Mutta ennen kuin sisään astun, hiljaa koputan ihmishenkeen... Sivistynyt tapa niin vaatii", — lausui viisaan vastauksen suuri henki. Sitä lausuessaan hän jo astui luolaan kiusattavineen.

Se luola oli matalahko holvi aistikkaasti, salaperäiseksi pylväillä koristettu. Komeroissa seisoivat

vanhat viisauden ja juomingin vertauskuvat. Niiden väliin oli asetettu pullohyllyt, jotka olivat täynnä pulloja kuin olisivat ne olleet kirjahyllyjä. Joukossa oli pari kirjahyllyä täpötäynnään kirjoja... Perällä oli oluttynnyri, alustalle asetettu ja kukkaiseppeleillä kaunistettu. Sen hanan päällä riippui vitjoissansa pyhimyslamppu, joka valaisi luolan puoli-valoisaksi...

Luolassa oli neljä nuorta miestä: ylioppilaat Harteva ja Horsma, Ilanne sekä Voima... Viime mainittu oli juuri polvillaan tynnörin edessä; kun vieraat saapuivat. Hän laski hanasta tynnyrin antimia... Harteva lausui tulijalle:

"Kas sitä... Kaksi uutta kirkkomiestä!...
Ja oudot molemmat!..."

Perkele:

"En aivan outo oo
kellekään!..."

Harteva (tarkastellen Perkelettä):

"Et outo kellekään!...
On sulla silloin paljon tuttavია!...
On totta vie!... En minä kumminkaan
oo sua nähnyt..."

Perkele:

"Jonkun verran toki oot tuntenut... Ja
tunteminenhan lie tuttavuutta, eikä
näkeminen..."

Harteva (ihmeissään):

"Sus siunatkoon!... En toden totta muista ett' olen sua tuntenutkaan!"

Perkele:

"Sitä ei ole tarvis muistaakaan,
kun silmä mun tuttavuutein
huomaa ihmisessä avutta
muistin..."

Horsma (tarkastellen Perkelettä ja Hartevaa):

"Mitä?... Hartevako ois' ehkä sinun
salavuoteudestas väärälle isällensä
iloks' siinnyt?..."

Voima (tarkastellen yhtäläisyyksiä):

"Ei yhtäläisyys ole ilmiselvä... ei myöskään olematon..."

Ilanne:

"Hartevako nyt
saisi toisen isän?..."

Horsma:

"Älä lempo!...
Nyt alkaa hauskuus aivan sikamainen,
jos Harteva saa uuden rikkaan isän!...
Se entinen jo onkin kuiviin juotu..."

Harteva (astuen Perkeleen eteen):

"Niin ettäkö mä sinun poikas' oisin?... Oot silloin isäukolleni tehnyt sä lemmon kepposen!...
Vaan kuinkas äidin sait vietellyksi?... Hänhän hurskas on..."

Perkele (istuutuen):

"Pois moinen ajatuskin!... Toisen naista en ole vietellyt mä milloinkaan... Mä vihaan koko salavuoteutta..."

Kaikki neljä (pettyneinä):

"Mi pettymys!"

Perkele-

"Tok' on se aivan totta... Sen koko maailma ja kirjoitukset voi todistaa, mä etten sormellakaan oo Eevaa koskettanut — kahden kesken puistossa kerran oomme keskustelleet... On puheenaiheenakin silloin ollut suurkysymykset, eikä turha lempi..."

Horsma (ihmeissään):

"Mi hurskas mies!"

Harteva:

"Tää ilmoitus on mulle suur' pettymys... Ma oisin äidilleni sen hovin suonut... Isäukollekin se oisi ollut pikku korvapuusti, min ansaitseisi saituruudesta poikaansa kohtaan... Sinun poikanasi ehk' oiskin raharikkaampi mun olla... Nyt hävisi se onni..."

Perkele (viisaasti):

"Isyyteni ei putoa pois koskaan hedelmästäin... Siis turha huoli!... Minun lapsekseni voi päästä ilman äidin välitystä... en kätilölle koskaan maksa myös..."

Harteva (tovereilleen):

"Tää mies ei ole tyhmä!... Kelpo isä hän oisi... Viinaveli myöskin oiva hän varmaan on..."

Horsma (Perkeleelle):

"Sä puhut isyydestä noin... ilman kätilöä... Varmaan silloin sa ottopoikia vain kokoelet. Vai kuinka?..."

Perkele:

"Aivan juuri niin mä teen..."

Harteva:

"Kai olet silloin rikas?... Kuinkas muutoin sun kannattaisi ottopoikaa pitää..."

Perkele:

"Oon valmis pojalleni luovuttamaan niin paljon kunniaa ja rikkautta kuin korkealta vuorelta voi nähdä..."

Kaikki neljä:

"Mi kelpo isäpuoli!"

Ilanne (toverilleen):

"Vie sun lempo..."

Ollapa moisen isän ottopoika!..."

Harteva (ihastuneena):

"Vaun kuule! Kun et ole aikanansa älynnyt pettää isäukkoani ja äidilleni suoda... miten sanon... pikkuista lemmenseikkailua... siitä sun täytyy pieni rangaistus nyt saada... Sun täytyy minut pojaksesi ottaa. Kelpaanko?..."

Perkele (levittäen hänelle sylinsä):

"Aikoja jo olet ollut mun poikani, se johon mielistyin..."

Ilanne, Horsma ja Voima (sekaisin):

"Hurraa!... Sai isän Harteva!... Sai isän! Sai otto-isän hän!... Hurraa!... Hurraa!..."

Perkele:

"Hurraa!"

Kaikki viisi:

"Hurraa!... Hurraa!"

Oolavi (itseksseen):

"Ah, mikä lemmon joukko!..."

Harteva (rehennellen):

"Nyt maljat täyteen!... Mandoliini soikoon! Tuhlaajapoika olinkin jo milt'ei... Tää oli onnen potku!... Nyt ei pakko mun lähteäni isäukon luokse taas rahaa naukumaan... Siis laula, Horsma!"

Kaikki toiset:

"Laula, Horsma!... Laula juomalaulu!"

Horsma (laulaa malja kädessä, yhden soittaessa):

"Olipa kerran hurskas isä, peijakkaan äveriäs mies. Mut puuttui pieni onnenlisä, sen eukkokulta myöskin ties: ei ollut pikku poikaa heillä. Sen tähden ukko lausui: — 'Hoi, sä eukko! Miks' ei poikaa meillä?' — Niin kysyi ukko, sekä joi."

Kaikki neljä yhdessä (kertaavat juoden maljansa):

"Hoi, eukko! Miks' ei poikaa meillä?' Niin kysyi ukko, sekä joi."

Horsma:

"Vaun kerran tuotiin hälle sana:
'Nyt rouva pikku pojan sai!'
'No luojan kiitos! Auki hana!
On tynnörissä viinaa kai!
huus' ukko, kiirehtien piikaa...
Ja nytkös riemuissaan hän juo...
Jos et sä jaksu juoda liikaa,
mun sijaissasi juoda suo!"

Kaikki neljä (kertaavat, juoden):

"Jos et sä jaksu juoda liikaa, mun sijaissasi juoda suo!"

Horsma:

"Vaun ukko pahat päivät saikin: Näät poika huusi, piehtaroi yöt päivät, parkui voimin kaikin, niin että äijän korvat soi... Huus' ukko: 'Eukko! Miks' on meillä tuommoista möly-elämää?... Käy ukko taaskin juoppoteillä, pois seurastaan en koskaan jää."

Kaikki neljä:

"Käy ukko taaskin juoppoteillä, pois seurastaan en koskaan jää."

Horsma:

"Vaan poika kasvoi, huusi, telmi ja mitä jaksoi, rikki löi, ja juonitteli niinkuin kelmi, namuja varasti ja söi, Jop' ukko kiljui kurjuuttansa: 'On tapettava pentu tuo!...' Ja purkaaksensa harmiansa kuin laskuviemäri hän juo,"

Kaikki neljä:

"Ja purkaaksensa harmiansa kuin laskuviemäri hän juo."

Horsma:

"Pääs poika ylioppilaaksi, mut hällä luvut unhottui: kuin ulapalla uljas haaksi viinassa aika poika ui. Hän lausui: 'Otsassa on nappi — pää silloin tyhjä olla voi!' Paremp' on olutleilin tappi kuin kirja... Nytkös poika joi!"

Kaikki neljä:

"Paremp' on olutleilin tappi kuin kirja!... Nytkös poika joi!"

Horsma:

"Ukolle jäi vain paita ylle... Muun kaiken oiva poika joi. Sai ukko päälle villitylle, huus' että eukon korvat soi: 'Hei eukko! Hiiteen täältä karkaa, kun taloon siitit ruojan tuon!...' Mä säälin sentään ukkoparkaa, sen tähden tässä nyt mä juon."

Kaikki neljä (riemastuen ja juoden):

"Mä säälin häntä, ukkoparkaa.
Sen tähden tässä nyt mä juon."

Perkele (Hartevalle):

"Sain nähtävästi oivan ottopojan... Et ole, sen mä huomaan, opetellut 'sanasta' elämään."

Harteva (ylvästellen):

"En sitä ruokaa oo maistanut...
Vaan entä jos mä joisin sun maasi,
mantusi ja paitasikin? Et varmaan
pahastuis?"

Perkele:

"En ollenkaan. Juo,
poika!... Mull' on kontu,
jonka rajaa ei kukaan
mittaa..."

Harteva (rehennellen):

"Lyödään veto! Maasi ja
paitasikin vuoden kuluessa voin
juoda..."

Perkele:

"Hyvä! Jos sa tappaat vedon, jää mulle kaikki,
mik' on sulla omaa..."

Harteva (kättä lyöden):

"Saa olla!..."

Perkele:

"Ja te toiset erottakaa kätemme!... Siten veto
vahvistetaan..."

Horsma (erottaen kädet):

"Noin!"

Harteva (Perkeleelle):

"Sulta laulu myöskin luistaa kait...
Nääs, hyvä onni tuopi laulutuulen."

Perkele:

"Oon mestari ma siihen."

Kaikki neljä, (riemastuen):

"Laula siis nyt
meille oiva laulu."

Harteva (riemuissaan):

"Laula, taatto, nyt
kunniaksi rakkaan
ottopoikas... ja vaikka
opiksikin pieni laulu."

Perkele (laulaa):

"Olipa kerran viisas isä... Ei ämmälauri ollut mies Kun hälle syntyi perheen lisä, pikkuinen poika, josta ties hän harmin saavan, ellei soita sen selkää nyt jo aikanaan ruoskalla... ukko aprikoita nyt alkoi, miten soittaa vaan..."

Kaikki neljä (hämmästyneinä):

"Se oli lemmon huono isä-ukko."

Perkele (ivallisesti laulaen):

"Kun poika-pahuus alkoi huutaa ja sätkytellä koipiaan, niin viisas isä etsi luutaa, sai siitä varvut patukkaan... Sen silkoseksi aivan riipi, kun poika siinä teutaroi, luo pikku herran kehdon hiipi ja antoi selkään että soi..."

Harteva (kauhuissaan):

"Kuin petomainen isä olikaan!"

Perkele (jatkaen laulua):

"Kun poika vankemmaksi varttui, ja koitti hiukan mellastaa, ruoskaansa ukko oitis tarttui ja mäiski, jotta notkui maa! Läks poika viisauden hakuun... sai kultalyyrän otsalleen... Vaan sitten pääsi viinan makuun... renttuili aikaa kappaleen.

Kuul' isä pojan käyneen totiin: hän uuden selkäsaunan sai. Vei ukko hänet viimein kotiin: hän siellä piikatytön nai. Nyt raataa hän kuin kunnon jätkä pellolla isän ainiaan: täll' aseena on köydenpätkä, hän sitä käyttää ruoskanaan."

Harteva (kauhistuen):

"Ei kerrata sun laulus tee mieli."

Perkele:

"Se poika myös ei taaton paitaa juonut."

Harteva (epäillen):

"Kun et vain liene sinä yhtä julma!"

Perkele:

"En ollenkaan. Ma ottolapsiani viisaiksi kasvattelen..."

Harteva:

"Mitä sitten
minusta ajot... jos
se onnistuisi?"

Perkele:

"Sen näytän teille... Kaikki teidät otan ma lapsikseni..."

Kaikki neljä (riemastuneina):

"Ota, sekä näytä nyt meille koko
tulevaisuutemme!"

Perkele antoi merkin... Kaikki neljä miestä muuttuivat silloin sioiksi, jotka röhkivät ja tonkivat lattiaa... Perkele vihjasi uudestaan... Elämän *puhdistavat voimat* alkoivat silloin raataa... Luola muuttui silloin kauniiksi kirjastoksi... Oolavi hämmästyí... Elämän puhdistavat voimat jatkoivat työtänsä... Miehet muuttuivat arvokkaiksi tohtoreiksi... Hartaina, toisillensa kumarrellen ryhtyivät he työhönsä. Perkele selitti Oolaville:

— "Nyt näet, että kaiken täytyy käydä loan ja tulen kautta elämässä... Tulessa syntyy helmi, kukka kasvaa lannassa. Niin on myöskin ihmishenki: Se tutkii kaiken loankin... Siinä loassa se kirkastuu."

Oolavi (ihmeissään):

"Tämä todellakin minua ihmetyttää..."

Perkele (kavalana):

— "Siis näet miten kaikki jalostuu elämän loassa...
Niin kasvoi Harhamakin... kai lienet kuullut siitä
puhuttavan?"

Oolavi hämmästyí. Perkeleen katse lumosi häntä, pimitti hänen järkensä. Kaikki näyttäytyí hänelle toisessa valossa kuin ennen. Hän myönteli ajatuksissaan:

— "Olen kuullut... lukenutkin olen... Nuori pappi myös kertoi samaa Harhamasta; kuulin myös Paavalista, Davidista sekä useista raamatun henkilöistä, niin ovat Mooses, Salomon ja muut aikansa rikkoneet ja pahaa tehneet... Ja Faust... ja Wilhelm Meister... Nyt alan uskoa jo puhettasi..."

Hartailla eleillä huudahti siihen Perkele:

— "Kiitos herran että avautuvat ihmisien silmät!"

Hän antoi merkin. Silloin kaikki muuttui taas ennallensa. Miehet hapuilivat päistänsä seppeleitä, ihmetellen... Jokaisen silmät suurenivat. Hämmästyksestä kummissaan lausui Harteva:

"Nyt piru merrassansa käynyt on!...
Kas, äsken tuntui että olen sika...
ja sitten tohtori."

Horsma:

"Niin miekin tunsin."

Voima:

"Ja minä myös."

Ilanne:

"Ja samoin minäkin."

Horsma:

"Ma olin vielä rapaa syövinäni."

Ilanne (suutaan maiskuttaen):

"Ja minä kurja nautin pahempaakin! Oi, suussa tuntuu vielä paha maku sen syötävän."

Horsma:

"Hyi että eläimille semmoista syötetään!"

Voima (leukaansa tapailen):

"Kun ei ois jäänyt vain
kärsä ainiaaksi leuvan
sijaan!"

Harteva (Perkelettä tarkastellen):

"Kun ei tää oisi sinun juoniasi!"

Perkele (ylpeänä):

"Ma koskaan ansioitani en kiellä."

Horsma:

"Tää ihme on!... en usko silmiäni."

Voima (tarkastellen Perkelettä):

"Tuon miehen kujeet mua epäilyttää!"

Harteva (Perkeleelle):

"Ken olet sä?"

Perkele:

"Ma oon se hyvä isä, jolleka äsken kaikki
lupaannuitte..."

Harteva (tutkien katseillaan Perkelettä):

"Jos olet se kuin sanot olevasi,
niin anna pojillesi oitis rahaa!...
Tahdomme viinaa, emme seppeleitä...
Jos rahaa sull' ei liene, anna paita...
Panttaamme sen!"

Perkele:

"No tule, ota paita!
Se tuossa on."

Hän levitti viitansa. Sen alta leimahti tulinen paita. Kaikki neljä huudahtivat kauhuissansa:

"Hän onkin Perkele!... Oi auta, Luoja!
Se petoksella lapsikseen sai meidät!..."

Valo sävähti ja sen sävähteessä hävisivät vieraat luolasta pois. Miehet seisoivat kauvan kauhun valtaamina. Viimein huudahti Horsma, ikäänkuin havahtuen:

"Sen 'kontu': Kaikkeus... onkin äärettömyys."

Toiset kolme:

"No, siunaa ettei sitä hoksattukin!"

Voima (Hartevalle):

"Nyt sait sa vasta urakan! Se kontu ei ole juotu... Taisi mennä veto nyt sulta..."

Harteva (harmissaan):

"Mutta pirukos sen tiesi,
ett' oli hällä moinen määrä höskää!
On siinä kuita, tähtiä ja maita.
Ja entäs lempo: Helvetti on siinä!"

Horsma (päivitellen):

"On juotavaa!"

Voima:

"Jää pohmeloonkin ryyppy."

Harteva (epätoivoisena):

"No ota nyt, jo helvettikin ryyppää!
Se ryyppy, luulen, polttaa koko suun...
Nyt mennyttä on ruumis sekä sielu,
kun Pirun kanssa ei voi käräjöidä!...
Sen puolella on kaikki advokaatit."

Kaikki (kauhuissaan);

"Niin Piru neljä kunnon miestä vei..."

Ja maailman koski yhä kovemmin veti.

Syysmyrsky pauhasi. Korpi tohisi myrskyn käsissä. Litvanselkä kuohui valkeana vaahtona. Syksy oli päässyt synkkyytensä huipulle.

Hallanselän rimpisuon vierellä raatoi Oolavi työmiesten mukana. Oli alettu puhkaista viemäriä hiekkaharjun läpi.

Mutta raataminen ei tahtonut häneltä luistaa. Hän oli vaitelias ja mieltävä. Ja kun työväki söi nuotiotulen ääressä päivällistä, istui hän yksin laholla kelolla, jotain tuntematonta kaivaten ja mieltien. Myrsky ulisi. Paljasvarpuiset koivut taipuivat sen käsissä vitsoina, oikeenivat taas ja taas taipuivat, pieksäen ilmaa latvoillansa. Harmaa vihmasade yltyi joskus sadekuuroiksi. Joskus löi saderaippa vasten kasvoja. Yksinäinen varis taisteli tuulta vastaan, hädissään räakkyen.

Oolavin mieltä masensi tämä syksyn syksyisin näky, jossa päävärinä oli harmaa vesi ja märkä sammal ja tuoksuna mätänevien lehtien ja suomudan maku. Hän halusi pois täältä, kauvas elämään... valoon... humuun... hyörinään ja lämpimään.

Ja yhä kiehtovammin kutsui häntä elämä. Se vilautteli hänelle hämärimpiä merenselkiänsä, missä Harhasaaret nousevat ruusunvärisestä vedestä kuin päivä aamuruskon puna-ulapasta, ihanat immet odottavat rannalla ja keskellä saarta hohtaa Elämänpuu punaomenaisena, joka omenassa täysin selvä elämän ongelman selitys, sen kysymyksen selitys, jota hän nyt mielti ja jonka verkoissa hänen henkensä jo kiemurteli. Tai hohti sen hedelminä joku muu salaperäinen houkutus... Hän muisteli Harviston kertomuksia ja Harhaman kirjaa, joka muuttui aina vain kiehtovammaksi.

Äkkiä hän nousi, ojensi voimakkaan vartalonsa suoraksi ja lausui jyrkästi:

— "Suo on minulle liian vähä... Minä tahdon tarttua *koko elämään* käsiksi... Minä panen ne molemmat tottelemaan: Suon täytyy kasvaa heinää ja elämän *täytyy* puhua ja selittää itsensä... Sen täytyy *itsensä* näyttää minulle kaikki salaisuutensa... Kirja ei siihen riitä..."

Uhma silmissä ja jäntereet voimaa täynnä katseli hän sitä sanoessansa Hallanselkää ja koko elämää. Katseessa oli jotain hurjaa, epätoivoista miltei. Hän paiskasi lapion luotaan niin että se upposi suohon näkymättömiin, antoi ohjeet työväelle ja läksi Martvan luo. Hän päätti lähteä elämää tutkimaan Martvankin tähden, sillä hän tahtoi olla hänen edesssänsä *viisas*.

*****

Yö pimenei hiilimustaksi. Myrskyn pauhu yltyi. Litvanselkä ärjyi kilpaa myrskyn kanssa. Sen aallot vyöryivät pieninä vaahtovuorina.

Martva istui keinutuolissa, kaiho silmän, pieni kutri otsan koristuksena. Hän kaipasi Oolavia ja samalla jotain muutakin. Katse harhaili vapaana omilla teillensä. Ajatus oli hajanainen. Hän ei tiennyt, mitä ajatteli. Hän ajatteli ikäänkuin ilman vain ajatellaksensa.

Äkkiä koputettiin ovelle.

— "Minä tunnen jo koputuksesta... Oolavi!" — helähti Martvan iloinen ääni.

Ja ennen kun hän ehti nousta, seiso i nuori sulhanen hänen vierellänsä, ja sievästi kumartaen suuteli hänen valkeaa kämmenselkäänsä.

— "Minä jo arvasin, että tulet", — iloitsi Martva, viattoman lapsen tavoin.

— "Pitihän sinun se arvata, koska minä *en voi* tulematta olla...
Martva... minun oma Martvani!" — riemuitsi Oolavi.

Heidän katseensa kohtasivat toisensa nyt *rohkeina*... aivan huumautuneina. Kaiho hävisi tytön mielestä. Ilo loisti posken, onni silmän koruna. Morsian oli vallaton ilosta, sulhanen onnesta rohkea.

Tällä välin olivat he usein olleet yhdessä, jatkaen lukemista. Joka kerralla oli heissä avautunut jotain. He tulivat rohkeammiksi toisiansa kohtaan. Katse ei enää arkaillut, se miltei kutsui... He tottuivat lemmenmaihin... Syli avautui... vähitellen... lämpimänä... avautui kuin kukannuppu kukkaiseksi... Kaikki valmistui, heidän sitä huomaamattansa.

Samalla olivat he alkaneet toisiansa joskus kiihkeästi kaivata, ikävöidä... Se kaipuu ja ikävä oli epätervettä kiihkoa: se oli tiedotonta himoa, puhdasta vielä tosin, jos luonnon tilaa ja viettiä pidetään puhtaana... Likaista, jos on kysymys korkeasta ihmishengestä ja sen puhtaudesta.

— "Nyt me taas luemme... Eikö niin, Oolavi?" — jatkoi Martva iloansa.

— "Tietysti... Se on: *sinä* luet... Minulla on parempaa tehtävää", — vastasi Oolavi reippaasti.

— "Nohan?" — kysyi oudostunut Martva.

— "Minä katselen lukijaa", — vastasi Oolavi sanojen helyinä *miehen* taiat.

Martva naurahti vallattomasti... kiitollisena... Sukupuolikohteliaisuudet alkoivat siten jo pulpahdella. *Mielittely* karkoitti tieltänsä puhelun korkean sävyn. Ihminen kasvoi hyvän- ja pahantiedon ääressä alaspäin.

Lukeminen alkoi. Luettavaksi sattui kuvauksia Harhaman elosteluista Hiiden myllyn, kirjansa "Pirun Eedenin" porttojen parissa. Alussa Martva hieman epäröi. Hän katsahti varkain Oolaviin, mutta katse kohtasi Oolavin rohkean, kehottavan katseen ja hienon naurahduksen. Hän tuli rohkeaksi. Kirjan aistillisuus oli jo tukahduttanut kainostelun. Kepein sanoin kiiti hän kuvauksesta kuvaukseen.

Äkkiä tuli hän lukeneeksi jonkun punavärisen lauseen, lauseen, jossa oli enemmän punaa, kuin sitä sietää tytön poski. Mutta Martva ei punastunut. Hän pysähdytti lukemisensa, heittäytyi keinumaan, ja kasvot puoleksi kirjalla peitettyinä katsahti Oolaviin, katse vallatonta naurua tulvillansa. Hänestä ei enää kuvauksessa tuntunut olevan mitään kokonaan rumaa, sopimatonta, mutta ainoastaan jotain kiellettyä...

Harhaman kirjan pahuutta verhosivat hurskaan papin sanat. Siksi näytti se "hyvältä antamaan ymmärrystä".

Ja Oolavi maksoi Martvan katseen samanlaisella katseella. Toinen rohkaisi toista, veti toista muassansa.

— "Jatketaan nyt sitten!" — naurahti Martva ja alkoi taas lukea.

Hän hyppeli iloisena, kiihtyneenä kuvauksesta toiseen. Mutta äkkiä hän taas pysähtyi, heittäytyi keinutuolin nojaan ja nauroi vallattomana.

— "No mikäs nyt tuli", — kysyi Oolavi hymyilynsä seasta.

— "Ei mikään... Minä vain ilman", — tapaili Martva naurunsa seasta, poski punaisena.

— "Naurat vain kasvojen koristukseksi", — pisti Oolavi.

Martva laski kirjan helmaansa ja leikitteli:

— "Tässä on niin hassu kohta, että en minä tätä lue..."

— "No sitten luen sen minä", — innostui Oolavi, nousten.

— "Ei... ei... ei", — puolustautui Martva.

Syntyi pieni leikillinen taistelu kirjasta, jota Martva kätki aina toiselle puolen keinutuolia, kuin mistä sitä Oolavi käsiinsä tapaili. Se oli sukupuoli-leikillisyyttä... Sitä tehdessä sattui poski likelle poskea... tuntui hengähdys... puna nousi poskelle, vaan ei punastumisen puna.

— "No minä luen... minä luen", — lupaili Martva, kehotellen:

— "Istu nyt vain rauhallisena!"

Mutta koko kohtauksen ajan leijaili Perkele heidän ympärillään outona hengähdysten makuna.

Kun Martva oli lopettanut lukemisensa, alkoi hän huolettomana keinua. Iloisesti, vilkkaasti puheli hän samalla Oolavin kanssa, silmä iloa täynnä ja nauru jokaisen sanan sointuna ja säveleenä. Ei tuntunut mitään arkailua... Katseessa ja liikkeissä häilähteli jo pieni kiemailu, viaton ja puhdas vielä, koska se oli tiedoton ja vaistomainen luonnonteko. Oolavi mitteli häntä silmillänsä, huomasi jokaikisen sulouden hänessä ja rohkaistui yhä enemmän.

Ja sitä mukaa oli muuttunut puhekin: Sen sävynä helisivät nyt sukkeluudet: vaistomainen, itsetiedoton ja puhdas mielistely ja mielittely.

Ilta kului. Se hiipoi jo yösydämen alkua. Kun Oolavi lähti pois, saattoi Martva häntä eteiseen. Jäähyväisiksi ojensi hän kätensä Oolaville huolettomana, seisten hiukan viistoon Oolavista ja heittäen häneen iloisen katseen, kuin olan yli. Kun Oolavin silloin tapansa mukaan piti suudella morsiamensa kättä, epäröi hän... Käsi odotti yhä kädessä... Silmä puhui paljon... suu ei sanaakaan... Hetki oli lyhyt ja pitkä samalla...

— "Martva!" — kuiskasi Oolavi vihdoin ja oitis poltti palavin huuli huulta, joka hehkui tulvillansa outoa väriä... Se oli ensimmäinen suutelo, jossa hehkui aistipuna...

Kello löi. Ovi narahti ja Oolavi hävisi yöpimeään.

Ensi suudelma poltti vielä huulta.

Kun Martva palasi, sen poltto vielä huulen hehkuna, huoneeseensa, tuntui hänestä elämä kepeältä ja oudolta samalla. Hän hyräili itseksensä jotain laulua ja oli kuin perhonen, mieli iloa tulvillaan.

Mutta äkkiä alkoi mieli painua maahan. Huone tuntui tyhjältä. Hän oudostui ja uskoi ikävöivänsä Oolavia. Tarkkaavana alkoi hän kuunnella jotakin. Myrsky riehui... Järvi soi suunnattomana vesikanteleena... Pauhu huusi... Aalto pieksi rantakallioita.

Silloin Martva alkoi hätäytyä, tietämättä hädän syytä. Oli kuin olisi hän äkkiä huomannut joutuneensa hautausmaalle... Hän kuunteli tarkkaavammin... Myrsky ulvoi aivan ilman-petona... Nyt hän jo värisi pelosta... Joku pahan-enne nosti päätänsä...

— "Mitä tämä on?... Kun ei vain Oolavi joutuisi vaaraan kotitiellä!" — hätäili hän vapisten.

Taas kuunteli hän. Mieleen muistui "Litvan laulu" ja sen laulun vedennainen. Sanomaton hätä valtasi silloin koko hänen olemuksensa: Hän uskoi laulun olevan ennustus hänen kohtalostansa. Hän nosti vapisevat kätensä ylös apua rukoillen... Katse oli tuskaa ja epätoivoa täynnä... Silmissä paloi hätäytynyt hurja ilme ja aivan kokoon lytistymäisillään parkaisi hän vapisemisen ja hädän seasta:

— "Herra Jumala!... Se laulu ennustaa minun kohtaloani!... Auta minua, Jumala, sillä minä hukun... minä hukun... minä hukun!..."

Kun mies katseli elämänpuuta.

Silloin vei Perkele Oolavin lumoavaan Harhasaareen ja näytti hänelle ikikauniin elämänpuun: hän näytti hänelle *elämän*.

Suuri oli tie, kaunis kulku... He kulkivat maailmoiden lomitse... Kaihoiset valot punasivat jo kuulua saarta... Sitä lähestyessään puhui Perkele kiusattavallensa:

— "Kohta saat nähdä kauniin elämänpuun... Ei ole kukkaa, jota se ei kantaisi, ei herkkua, joka ei sen hedelmänä kypsyisi... Kun näet sen, on sinulla vara ja vapaus valita..."

— "Mutta elämänpuu on kielletty", — huomautti kiusattava hänelle.

Suuri katse leimahti Perkeleen silmistä. Hän selitti järkevin, huumaavin äänin:

— "Elämänpuu ei ole *kielletty*... Se puu on *kätetty* ja Cherubim sitä vartioitsee... Ei kätetty ole toki kiellettyä... Sen tiedon saat, jos tahdot, raamatusta..."

Hänen sitä lausuessaan laskeutuivat he kuuluisaan Harhasaareen, missä aina hohtaa punahedelmässään elämänpuu... Kun saapuivat sinne, pukeutui koko saari juuri yöpaitaan: iltaruskon armauteen, hymyillen siinä niin kuin armain tyttö, joka maata mennessänsä kainostellen yöpaitansa hienouksia ihailee.

Ja lintu nukkui... Puiden siimeksessä lymyi pieni, onnellinen koti, portaikot täynnä kukkamaljakolta ja seinät kauneuksien syleilyissä... Sen väki nukkui... Mutta nuori neito, kuuluisa Harhasaaren Mirja istui pienen ullakkohuoneen parvekkeella haaveissaan, huviksensa ikävöiden... Hän oli nähä vielä puhdas lapsi, niin viaton ja kaino kaunis kukka kuin olla voi vain neito, joka ei tunne vielä lempeäkään, mutta lapsimielin ihailee sormusta kuin nukkeansa... Hän istui, sekä lauloi mietteissään:

"Oi, pieni lintu-rukka, luo armaan lennä sie! Vie hälle multa kukka, tervehdys siinä vie tää pieni, hellä: 'Ei sydämellä oo rauhaa, jos et, armahain, mun luokseni sä saavu vain!'

Jos armas silloin toisi minulle sormuksen, niin luonani hän voisi levätä. Suukkosen tois ehkä tuuli, tai armaan huuli. Nyt yksin ikävöidä saan, kun armas viipyy ainiaan."

Oolavi näki kauniin neidon... Perkeleen lumoava katse raukaisi häntä... Hän huudahti ihastuneena:

— "Ah, mikä armas, ihmeen kaunis lapsi."

Kiehtovana lausui siihen Perkele:

— "Ja entäs miten kaino, viatonkin!... Hän armastansa noin vain ikävöipi kuin lapsi nukkeansa!... Sääli, ettei kukaan kuule hänen huokaustaan!... Yksi armas sana häntä lohduttaisi..."

Oolavi huumaantui... Hän huudahti:

— "On synti todellakin jättää hänet noin yksin ikävöimään."

Kavalana lausui siihen Perkele:

— "Nyt oikein puhut... Luoja sääli miestä ja teki hälle 'avun'... Mutta mies noin jättää apunsa yksin... Onko moinen teko Jumalan käskyn täyttämistä enää!..."

Oolavi:

— "Hän katsoo niin armaasti kuin oisi hän enkeli!"

Perkele:

— "Anovalla on aina armas katse... Niin vaatii luonnonlaki... Lähde!"

Oolavi värisi... Hän lausui puoli-rukoillen:

— "Malta vielä... Kuule!... Jos olisi hälle pikku sormus viedä... Hän on niin armas!..."

Perkele:

— "Se oiva aatos on... Siis tule! Toki ei tytön oven päälle saa sormin koputtaa, vaan kultasormus tai pikku lemmenlaulu on tehty sitä varten... Ne pienet taikakalut aina muista mukanasasi pitää, sillä ethän tiedä, koska tytön luhti eteesi osuu öisin kulkiessasi."

Hän otti maasta palikan, muutti sen ihmeen ihanaksi taikahuiluksi ja antoi Oolaville... Oolavi soitti sillä parvekkeen alla... Suuri kiusaaja lauloi soiton säestyksellä:

"Kun huilun ääni sulle tään tervehdyksen tuo, niin avaa ovi mulle ja luokses tulla suo! Sun luonasi, oi armaani, on kaikki minun onneni."

Mirja kuuli kauniin soiton ja laulun ja riensi katsomaan soittajaa... Sydän värähti... Hän lausui ihastuneena:

— "Kuinka kaunis laulu sekä soitto kuuluu!... Ja entäs soittaja!... Hän varmaankin on kuninkaan kaunis poika!..."

Oolavi kuuli puheen ja huudahti:

— "Hän on kaino... ja kaunis... viaton!... Vie minut hänen luokseen!"

Perkele ihastui... Hän lausui Mirjalle, lumonäylle:

— "Sun lintusesi toi pojalleni sinun kukkasesi ja kutsusi... Hän tuli nyt luoksesi..."

Tyttö, elämänpuun kaunis kukka, pukeutui kauneimpaan väriinsä, viattomuuteen, ja huudahti:

— "Tämä varmaankin on unta!... Mitä varten hän tuli tänne?"

— "Sormustansa tuomaan. Siis päästä alas kaunis köynnöskerros", — selitti Perkele.

Kainommin entistänsä lausui Mirja:

— "Minä pelkään... Nyt on yö... Jos isä herää..."

Ne sanat saivat Oolavin hätäytymään... Hän lausui Perkeleelle kiihkoissansa:

— "Ah, puhu!... Suostuttele!... Hän on ujo, armas lapsi!..."

— "Toki autan sinua", — lupasi kiusaaja, Mirjalle selitellen:

— "Lemmen-asioissa ei isä lastansa saa lähетäkään..."

Ja sormusta näytellen lisäsi hän:

— "Nääs tätä, Mirja!"

Mirja näki sormuksen... Köysiporras oli jo valmis... Oolavi huudahti:

— "Ai kuin se on kaunis!... En tiedä, kestävätkö nämä portaat!..."

Jo nousivat tulijat kaunistä köysiporrasta myöten... Perkele selitteli:

— "Ei lemменporras katkee milloinkaan... mutta lempi loppuu ennen aikojansa... Ei makeaa voi kauvan säilyttää..."

He saapuivat jo neidon kammioon... Lemmetär puhalsi siellä taikahuiluansa salaisen verhon takana... Se huilun soitto sulautui hienoisena hyminänä yö-ajan hämäryyteen... Neitsytvuode oli ihanimpiin uni-unelmoihin kiedottuna kokonansa... Huonetta koristivat neidon amuletit, pienoiset pyhät kuvat: peili, kukka, solki, helminauha, pieni uhrilamppu ja taikapeili, josta sulho näkyy... Pienen lemмен pyhätön täytti puhdas, armas neitsyttuoksu, niinkuin pyhäsavu kirkon täyttää... Tulena hehkui Oolavin katse... Kumartaen ojensi hän pikku sormuksensa neitoselle, joka huudahti kainostellen:

— "Kiitos!... Uskonut en olisi, että lauluani kuullut olisi kukaan... Ai, miten kaunis!... Varmaankin olet kuninkaan poika!..."

Sitä lausuessaan hän heitti armaan katseen Oolaviin... Kaunis elämänpuun kukka tuoksusi nyt Oolavin edessä... Hän huumautui... Hän luuli kaiken olevan jo suotu hänelle nautittavaksi... Rohkeana hän kysyi, polvistuen:

— "Kuule, Mirja, lemmitkö minua?... Isäsi jo nukkuu... Ei kukaan näe..."

Kuin viattomin lapsi loi Mirja katseen maahan... Ujostellen lausui hän:

— "Lemmin!..."

— "Mirja!... Jumalainen!... Mirja!" — huudahti Oolavi. Niin huudahtaen tavotti hän Mirjaa syliinsä siepata... Vaan silloin kiusaaja antoi merkin... Silmänräpäyksessä hävisi kammio ja Mirja. Ympärillä oli kaunis lehto, missä soitto soi ja kuului kaunis laulu... Vihoissaan lausui silloin kiusattava:

— "Jo petit minut... Miksi et suonut autuutta, jonka näytit?"

Kylmänä lausui kiusaaja siihen:

— "Minä aina katson sinun parastasi... Jokainen tekosi täytyy sinun tehdä tyyten, ajatellen, ei lemменkuumeisena... *Elämästä* täytyy sinun itsesi ja ajatellen ottaa kaikki se, mitä sinulle näytän täällä *korkeudessa*... On maassa nautittava eikä täällä... Sillä elämänpuu ei kasva taivaassa, vaan maassa... Vaan tule! Mennään nyt jo edelleen!"

* * * * *

On Harhansaaren suuri Elämänhuone...

Marmorin sekä kulta huikaisi silmää hohteellansa... Suuri pylväsmetsä kannatti holvистоja... Puhtain, jaloin taide koristi kaiken, itse uppoutuen marmorin sekä kullan värikylypyyn... Niin kauvas kuin vain

ihmissilmään siinsi, ulottui pylväsmetsä sekä holvit ja väriloisto... Etäämpänä siinsi taas silmään outo valo. Se antoi salaisen, tarumaisen leiman tälle satujen temppeleille... Kauniit neidot kuhersivat sen pylvästöissä, aina hienimpien nauttijoiden kanssa... Silkki kohisi. Minne silmä katsoi sai se nähdä upeimpia pukimia, tai ihanimman, aivan täydellisen alastomuuden... Kaikki hohti... välkkyi... loisti... Kauneimman kukan herkullisin tuoksu sulautui kukan ihanimpaan väriin kuin laulu lempeen... Siellä vuoti viini... Soi armas soitto... Se sekottautui hymiseviin lemmenlaulun messuihin... Toisaalta kuului nautinnoiden korkean veisuun hivelevä sävel... Siellä veisattiin ylistystä elämänpuulle: *elämälle*... Sitä veisattiin yöt, päivät, pyhät, aret.

Siellä Elämänkirkon alttarilla oli ihana nautinnoiden valta-istuin... Perkele istahti nyt sille kiusattavansa kanssa suurena, jumalallisena... Heidän edesssänsä ylisti neitojoukko nautintoa, *elämää*... Sen kunniaksi lauloi se kaunis joukko, karkeloiden nautinnon suuren messun hymistessä ja taiteen hohtaessa kukassaan.

Jo alkoi taikamainen ihmetanssi... Hellimmät kielet ratkesivat soimaan. Lumouden tarumainen kauneus leimahti hienoon hämyyn kätkeytyneenä kuin armain, kaunein uni, jota ei nähnyt se, joka on taikakammiossa hetkeksi nukahtanut lemmentuulun soittoon... Kauneimmat neidot karkeloivat hiljaa maireimman satuvalon hämärissä... Hitaasti, kaartain, ikikaunein kääntein liikkuvat kauniit kädet sekä jalat... Kaikki oli unelmaa... kaikkityyni taikaa... lumousta... Etäältä kuului hymisevä messu... Tuhannet laulajat messusivat elämänpuun, elämän ylistystä, veisaten:

"Suuri ja kaunis olet sinä, elämänpuu...
Sinä olet tutkimaton ja syvä...
Syvällä ovat sinun juuresi.
Ne ovat sinussa itsessäsi...
Suuri olet sinä, suuri."

Tuhannet laulajat lauloivat nyt likempänä... Ne lauloivat kauniin soiton säestyksellä, karkelon tahdiksi... Neidot karkeloivat sen mukaan... Elämänkirkko muutteli satumaista valoansa laulun mukaan... Se kirkastui ja hämärtyi vuoroon. Laulajat lauloivat:

"Elämänpuulle pyörikä!...
Kauniisti sille keinukaa!...
Käsi ylös kaartakaa!...
Uinailen alas laskekaa
taas kaunis käsi!... Neitonen
nyt armaan silmäyksen saa
Elämänpuulle lahjottaa...
Se puu on itse elämää."

Messuajien kuoro (hiljaisella hyminällä):

"Sinä, Elämänpuu, olet elämä...
Sinä, elämä, olet itseoleva...
Sinä olet oman itsesi kautta...
Sinun juuresi ovat sinussa itsessäsi...
Suuri olet sinä, elämä."

Elämänkirkko hohti... Kauneus ja taide kukki... Kaikki raukesi hekkumaan ja hämäänsä... Neidon viehkeys... nuoruus... kauneus... sulo-uinailu... kainous, kaikki sulautui lumoksi, joka tarjoaa hekkumaa...

Oolavi hurmutui. Hän lausui Perkeleelle:

"Tää näky lumoa jo kokonaan."

Perkele:

"Elämänpuu on puista kaikkein kaunein"

Laulajat (laulaen neitojen karkeloksi):

"Nyt neidot yksitellen saa Elämänpuulle pyörähtää, kauniisti, niin kuin unelma!... Nyt valot hiljaa vaihtukoot, sen kauniit värit muuttukoot kuin morsius-unet neitosen!... Kauniisti, neidot, tanssikaa... Elämänpuulle uhratkaa suloa armahinta!"

Mahtavana veisasi messuajien kuoro:

"Kaikki uhratkoot sinulle, elämä."

Ne uhrin ovat sinun hedelmäsi...
Niillä ravitset sinä palvelijasi...
Sinä ravitset toista toisen uhrilla:
naista miehen, miestä naisen uhrilla...
Kaikki sinulle uhratkoot!"

Armain kaiku soi sulohyminänä... Elämänkirkko oli tulvillansa hää-ajan kukkasia: impeyttä... neidon hellyyttä... Armas hämyvalo oli täynnänsä tytön suudelmia... Ihaniksi perhoiksi muuttuneina lentelivät ne kaikkialla... Nautinto puhkesi jo nupustaan... Perkele lausui Oolaville:

— "Ne uhraavat... Mutta sinä saat ne uhrin ottaa puun hedelmän..."

— "Elämä on suuri", — todisti hurmattu Oolavi.

Yhä kauniimmin tanssivat neitojen joukot... Entistä ihanammin lauloi laulajien kuoro:

"Parhaansa neito antakoon Elämänpuulle!... Soitto nyt vaihdelkoon niin kuin valokin! Saa neito elämälle nyt jo viedä armaan sulonsa: katseensa kauniin, soleuden ruumiinsa, sielun jalouden ja kainoutensa kauniin!"

Yhä lumoavampana hymisi kaunis elämänmessu... Messuavien kuoro veisasi:

"Kaikki, kaikki uhrattakoon elämälle!
Kaikki siitä taas otettakoon!...
Suuri on elämä, suuri ja kaunis...
Se kokoaa uhrin... Se antaa onnen...
Se kostaa... Se palkitsee...
Kaikki sitä palvelkoot!"

Jo värisivät kaikki hellät kielet... Jo lemmen punapaulat häilähtelivät... Jo neito uinaili... Se väsyi karkeloonsa... se kiehtoi... häilähteli... pakeni ja kutsui... Lemmen metsissä hymisi lemmen sävelet... Se loihti lempijät väsyksiin...

Oolavi huudahti huumaantuneena:

— "En jaksa enää tätä vastustaa!"

Riemastuneina lauloivat laulajien joukot:

"Saa neidot karkeloiden jo nyt elämälle uhrinaan lahjoittaa kaikkein parhaat. Povensa... puhtautensa myös... nuoruuden... lemmen... siveyden!... Ja kaikki... kaikki... kaikki!... Niin elämällä vuorostaan on kelpo antamista taas... Siis sille uhratkaa!..."

Kuin kaunis, kaukainen kaiun pauhina, vastasi siihen suloinen messu... Messuajien kuoro veisasi:

"Ylistäköön kaikki elämää!...
Ylistäköön sitä taivas ja maa!...
Nauti ihminen sen hedelmistä:
Nauti sen sulosta ja hekkumasta!
Suuri olet sinä elämä, suuri ja ihana."

Huumentuneena todisti Oolavi Perkeleelle:

"On totisesti ihana ja syvä
Elämänpuu... Vie minut nyt sen luo!"

Perkeleen enkelien kuoro veisasi silloin korkeudessa:

"Suuri olet sinä, Perkele, suuri ja voimallinen. Ijankaikkisuus sua ylistäköön ja kaikkeus kunniaasi pauhatkoon!"

Erokyynel kun kostutti neitosen posken.

Talven ja kuoleman kylmä henki leijaili Litvan päällä. Järvi oli synkkä, metsä eloton.

Kesä oli korjannut viimeisetkin rippeensä. Ensimmäiset vitilumet peittivät joskus maita. Puita hopeoivat ensi kuurat ja rantavettä kattoi aamuisin jääriite.

Oli ilta. Oli jo kuun nousuaika,

Ranniston vierashuoneessa paloi taas lamppu pöydällä. Martva istui koru-ompelus käsissä. Neula vilahteli harvakseen, vetäen säijettä perässänsä. Silmä kulki neulan mukana, mutta ajatus harhaili muilla mailla.

Ompelamisen tahdissa alkoi Martva laulaa laulua "Armasta odottaessa". Sävel oli poven, sanat mielen sepittämiä. Hän lauloi:

"Ma aamuin nousen varhain sinua kaipaamaan, sä maailmassa parhain. Kuin kukka nupustaan aatteeni ain' mun rinnastain puhkeevat sulle, armahain.

Ennen kun lintu kuuli, kuink' armaan ääni soi, tai aamu ruskohuuli päivälle suukon toi, niin ikävin jo miettehin ma sua, armas, odotin."

Hän kumartui ompelusta tarkastamaan, eikä tietänyt, mitä tarkastettavaa siinä oli. Ajatuksissansa veti hän neulankärjellä pari piirtoa kankaaseen ja jatkoi taas ompeluansa. Säije juoksi harvaksensa. Ompelija lauloi kuin säikeen kulun huviksi:

"Kun puolipäivyt kulta kirkkaana heloittaa, on poissa rauha multa, jos et sa luoksein saa. Vain luonasi, oi kultani, ma tunnen enää onneni.

Kun yöhyt illan peittää, kun aamu sarastuu — niin silmää kyynel vettä; unohtuu kaikki muu, pait yksi vain: mun armahain. Hän on mun maani, taivahain."

Hän pysähtyi, laski työnsä ja kätensä helmaansa ja katseli lampun valoa, silmissä ikävä ja mielessä kaiho. Hän kaipasi Oolavia aivan sairaloisesti. Ensimmäisen intohimoisen, tiedottomasti aistillisen suudelman jälkeen, kun hänessä heräsi pahan enne, joka sanoi, että "Litvan laulu" ennustaa hänen kohtaloonsa, oli hän todellakin vaistomaisesti alkanut aivan painautua Oolavin turviin. Oolavin sylissä uskoi hän turvan olevan, ja samalla hän hiljaa pelkäsi sitä syliä. Jumalan varottava ääni: pahan-enne, ja siitä johtuva levottomuus eivät ajaneet häntä kirkkorantaan, vaan Harhasaareen, jonne paha ohjasi hänen ajatuksiansa. Aistipunapuku houkutteli häntä sinne, hänen sitä edes huomaamattansa.

Siksi ikävöi hän Oolavia. Siksi lauloi hän laulua, joka syntyi sepittämättä. Päivä valkeni hänelle, paisteessa hieno suru, ja ilta saapui ikävä koruina.

Laulu jatkui vielä. Suru kulki säveleen säije neulan jäljissä. Äiti kulki silloin ohi ja kysyi lempeällä äänellä:

— "Oletko väsynyt, Martva?"

— "En, äiti-kulta... Minä vain muuten mietin", — vastasi Martva reipastuneena.

Äiti poistui ja Martva jatkoi työtänsä hyräillen äskeitä laulua. Selän takaa kuului silloin hiljaisia askeleita. Kohta varjosti hänen silmiänsä Oolavin käsi, jossa tuoksui valkea ruusu, ja ääni kysyi:

— "Arvaapas, kuka kuunteli lupaa pyytämättä kaunista lauluasi?"

Ompelus putosi Martvan käsistä ja mieli iloisimman käen kukuntana huudahti hän:

— "Tietysti sinä!... Kukas muu niin tuhma olisi!..."

Ja ennen kun hän ehti kääntyä Oolaviin, poltti sulhasen huuli hänen kaunista, korkeahkoa otsaansa.

— "Rangaistus *sinulle*, kun ensi kysymällä arvasit", — lausui Oolavi suudellellessansa.

— "Ja nyt, 'hyvää iltaa!'" — lisäsi hän painaen toisen suudelman Martvan otsalle. — "Ja palkkio minulle", — hän yritti taas suudella.

— "Et saa olla tuhma... et saa olla tuhma... Oola-vi... No Oolavi!" — iloitsi Martva, muka riistäytyen hänen suuteloistansa. Lampun valo tuntui kirkastuvan. Huoneessa helisi nauru ja ilo ja ruusu tuoksui suudlemasateen virkistämänä ruuhona.

Kim ensi ilo oli hiukan hälvennyt, alkoi Oolavi selittää aikomuksiansa:

— "Minulla on sinulle iloinen uutinen!"

Martvan silmät säteilivät kysyvinä.

— "Mutta se olisi itselleni ikävä, jos en tietäisi sen olevan sinulle iloisen", — jatkoi Oolavi.

Martva katsoi Oolavin silmiin anovaisesti, pyytäen:

— "No-oo!... Älä nyt kiusaa!... Sano pian, mitä se on!"

— "Mitäkö se on", — alkoi Oolavi jatkaen: "Se on sitä, että sinä saat olla muutaman päivän minulta rauhassa... Minä matkustan kaupunkiin nostamaan rahoja pankista ja viivyn siellä pitemmän aikaa... Jonkun kuukauden..."

Martvan silmiin ilmestyi suru. Hän näytti hätäytyneeltä. Oli kuin olisi Oolavi ollut onnettomuuteen menossa. Hän muisti taas "Litvan laulun".

— "Ihanko totta?" — hätäili hän pahoilla mielin kuin armas lapsi, jota leikillä narrataan. —

Oolavin mieltä liikutti katse ja kysymys. Niissä huomasi hän olevan säälettävää, avonaista ja lapsen luottamista häneen. Hän hapuili sopivaa, lohduttavaa vastausta. Luullen sen löytäneensä, kysyi hän reippaasti:

— "Mutta tiedätkö, mikä minulle korvaa osan siitä surusta, kun en saa luonasi olla?"

Alakuloisena, ääni tulvillaan mielipahaa, vastasi Martva hiljaa huoaten, hitaasti, ikäänkuin itseksensä:

— "En minä tiedä..."

— "Minä saan joka päivä sinulta vastauksen kirjeeseeni... Sitä varten minä olenkin siellä niin kauvan, että saan hyvää lukemista koko iäksi", — tarttui Oolavi.

Ja hetkessä kirkastuivat Martvan sameat silmät. Hänelle oli nyt luvassa tytön kirjojen kirja, sen raamatuiden raamattu: sulhasen kirjeet, jota aarretta ei tytölle voi korvata koko maailman kirjastot ja aarteet. Hän unohti nyt itsensä ja koko maailman ja riemuitsi yhtenä nauruna ja ilona:

— "Mutta kirjoitatko minulle pitkiä kirjeitä?"

— "Tietysti..."

— "Hyvin... hyvin... hyvin pitkiä?" — keskeytti uusi kysymys.

— "Tietysti hyvin... pitkiä."

— "Noin pitkiä... noin?... (hän näytti käsillensä). "Ja joka päivä?... Eikö niin?... Näinkö pitkiä?" — satoi yhä uusia kysymyksiä keskeyttäen Oolavin lupailut.

— "Vielä pitempiä... ja kahdesti päivässä", — lupasi Oolavi Martvan kyselysateen seassa. Äskeinen surunpuuska oli hetkeksi pois puhallettu. Ilo hohti kilpaa lampunliekin kanssa.

Mutta pian yritti taas suru pulahtaa sielusta:

— "Entä mitä sinä teet väli-aikoina?" — kysyi Martva hetken kuluttua.

— "Ajattelen sinua..."

Martva naurahti. Vastaus painoi äsken pulahtaneen surun alas. Oolavi jatkoi:

— "Luen kirjeitäsi... ja..."

— "Ja?" — keskeytti Martva, josta se jo oli kylliksi, mitä Oolavi oli luetellut.

— "Etten aivan ikävään kuolisi, kuuntelen luennoita... Ehkä sitten suoritan jonkun tutkinnon... ehkä myös agronomitutkinnon. Olen siitä isäni kanssa sopinut", — selitti Oolavi.

— "Toivotan onnea!... Mutta muista vain kirjoittaa pitkiä... pitkiä... hyvin pitkiä kirjeitä!" — riemuitsi Martva.

Oolavi uudisti lupauksensa ja lisäsi:

— "Oikeastaan minä olen velvollinen sinun tähtesi lähtemään: En, näes, tahtoisikaan olla niin tuhma ja oppimaton kuin olen. Siksi menen kokoamaan tietoja..."

Nuori tyttö rauhottui. Oolavi kohosi taas hänen silmissänsä miehenä.

*****

Taivas koreili jo täysissä öisissä tähtihelyissensä. Autio järvenselkä kaipailee kesäisiä valovöitänään,

ranta runojansa, metsä laulujansa. Martva luki taas Harhaman kirjaa.

Luettavaksi osuivat nyt kuvaukset vallankumouksen huumaavista höyryistä. Veren ja voiman hengähdys tuulahti hänessä. Jo edellisinä iltoina olivat ne huumanneet Oolavia. Hän oli päihtynyt rakkaudesta, joka vaahtosi veristen kuvauksien pinnalla. Kotonansa oli hän niitä miettinyt, sotkenut ne yhteen muiden mietteiden kanssa, yhdeksi elämän hämäräksi, elämän vaahtoavaksi viinisaoksi, joka kutsui ja itse tarjoutui janoisille huulille.

Martva luki kuvauksia miehekkään Nikolain repäisevistä puheista, joita Harhama oli kuvaillut hiukan siihen tapaan, kuin niistä on puhuttu tässä kirjassa. Puheen voima ja sen äärimäinen ajatuksen rohkeus tempasi hänen valmistuneen mielensä mukaansa, kuin myrsky jossain suojassa lymyytyvän tyynen ilman. Hänen levoton henkensä laski jo Tuukkalan koskena kuohuvia elämäkoskia, joissa vedellä on voimaa koetella miehen käsivartta, koskella rohkeutta tarttua sen veneeseen ja paiskata kuohujen vaahtoon, ottaaksensa siten miehen mieltä kovin käsin kiinni...

Oolavi juopui voimasta. Hän halusi panna kovan kovaa vastaan. Hänkin tahtoi näyttää elämäkoskille kätensä voiman. Suotta ei ollut Tuukkalan koski häntä kasvattanut.

— "Tämä on niin kauheaa, Oolavi!" — huudahti Martva lukunsa välissä hermostuneena, mieli järkyksissä.

— "Se on hurmaavaa!... Ah! Semmoinen se pitää olla koski, jota mies laskee, kun *sinä* istut veneessä!" — oikaisi innostunut Oolavi.

Martva katsahti häneen nopeasti. Kun hän silloin näki Oolavin rohkean, hehkuvan katseen ja sen voiman ja elämänhalun, joka uhkui hänen olemuksestansa, painautui hän taas hengessänsä hänen varaansa kokonansa. Oolavin voima ja irtipääsevä elämänhalu veti häntä kuin pauhaava koski vesiporetta. Hän oli kokonansa Oolavin vallassa, turvattomana, voimattomana, haluten vain vajota siihen suppiloon, joka avautui sen henkisen vesipyörteen silmänä, jolla Oolavin voimakas henki häntä veti. Hän halusi siihen vajota, koska siinä tuntui olevan varma turva ja onni. Hän itsekin innostui ja rohkaistui.

— "Tämä on niin hurjaa!" — huudahti hän lukunsa lomassa.

— "Se on toista, kuin Tuukkalan kotikoski!" — uhmaili: Oolavi.

Martvan ääni raikastui. Posket hehkuivat, silmät paloivat. Sulhasen uhma huumasi hänen sielunsa, jota kirjan kuvaus oli järkyttänyt.

— "Siinä on voimaa ja miestä!" — kuului Oolavin yllyttävä ääni. Lampun liekistä pyörähti pieni savukiemura ja alkoi iloisesti tanssia ilmassa.

Luku jatkui helinä. Martvasta tuntui kuin istuisi hän Oolavin veneessä. Vene kiiti kuohuvinta koskea alas. Hurjina vyöryvät vaahtovuoret paiskailivat sitä ryöpystä ryöppyyn, aalloilta aallolle. Hän aivan värisi ja painautui Oolavin turviin, antautui hänen armoillensa koko sielullansa... pyörtyi... huumautui ja juopui Oolavin hurjasta voimasta. Nikolai tuntui hänestä Oolavin perikuvalta.

Oolavi katseli häntä hurmautuneena. Kun Martva kiihkonsa vallassa hyppeli kuvauksesta kuvaukseen, näytti hän Oolavista, joka oli kuvauksesta huumautunut, villiltä metsän tytöltä, tai Kaatjalta, kunnes äkkiä hänen sieluunsa leimahti kuin salamakirkas kuva se ajatus, että Martva on "Litvan laulun" nainen, joka hurjistuneena ajelee hänen kanssansa ryöppyävällä elämän merenselällä. Aluksi hän sitä ajatellessaan tyrmistyi, kuin ukkosen iskusta. Mutta heti tempasi hänet jyrähdys uuteen yhä hurjempaan lentoon. Hän olisi nyt, juopuneena, tahtonut ajella Martvan kanssa Litvanselällä juuri niin, kuin se vedennainen: hurjistuneena, rohkeana, pelottavana, myrskyn pauhatessa ja aallokon ärjyessä.

Luku jatkui. Ihastuksen huudahdukset helähtelivät sen sekaan salamoina. Martvan sielussa suli miehekäs Nikolai kokonansa yhdeksi Oolavin kanssa, muuttui kokonansa Oolaviksi. Häntä juovutti se korkea, rohkea hengen lento, joka tuntui leimahtelevan Nikolain sielusta ja joka huumaa naisen, jonka jaloa henkeä ei ole vielä aistillisuus painanut maassa matelemaan. Huumauksensa vallassa ei hän huomannut sitä, että Nikolai nousi kuin peto Jumalaa ja uskoa vastaan, seisoi näyttämöllä täydellisenä pakanana, kieltämyksen äärimäisenä henkenä, ruoska kädessä, käärmeen pää kantapään alla ja Jumalan kimppuun syöksymäisillänsä ollen. Hän ei huomannut sitäkään, että Nikolai oli vallankumouksellinen. Hän näki hänessä ainoastaan *Oolavin*, voimakkaan, rohkean miehen ja suuren, jalon hengen, puhtaan, jalon lemмен huumaaman naisen todellisen sankarin.

Mutta Oolavi itse huomasi siitä kaikesta paljon ja huomasi ne kuumeensa vallassa: Hänen edessään seisoi Nikolain suuri haamu, kädessä pikari, josta hän tarjosi kieltämyksen voimakasta, vaahtoavaa viinaa. Taruperäiseksi loihdittu Harhaman kirja oli epäilyksen kuvauksillansa syyttänyt hänen

sielussansa ensin pienen palon: se oli tartuttanut häneen epäilyn, ja nyt joi jo Oolavi sen palon sammukkeeksi, lääkkeeksi, ensimmäisen ryydyn kieltämyksen suurta henkeä, sen tulisinta vaahtoa.

Kun Martva oli lopettanut, heitti hän kirjan käsistensä pöydälle kuin palavan hiilen, puristi käsiänsä hermostuneesti povensa kohdalla vastatusten ja huudahti peljästyneen, kiihtyneen ja turvattoman näköisenä:

— "Ai!... Siinä on jotain demoonista!... Niin hurjaa ja kamalaa!..."

Hän oli kuin viaton tyttö, joka on kuullut kerrottavan että huoneessa on tonttuja ja sen luulon sokaisemana näkeekin niitä siellä hämärissä hiiviskelevän. Arvostelut ja puheet olivat tehneet Harhaman kirjan hänelle semmoiseksi tonttuhuoneeksi.

Mutta Oolavin henki hehkui tulena ja lieskana. Hän janosi Harhaman kuvaamaa elämää, himoitsi sen kaikkia antimia: epäilyä, kieltämystä, "Pirun Eedenin", kirjan Hiiden myllyn, salaisuuksia, hekkumaa ja kieltämystä. Kaikki sekottui hänen silmissänsä yhdeksi elämänkaaokseksi, jota ei voida juoda pisaroittain, erottelemalla siitä osa pois, vaan joka on juotava kokonansa.

Savupilvi iloitsi karkeloiden pieninä savukuplina.

Hetken kuluttua tuli Rannisto huoneeseen. Oolavia tervehtien puheli hän:

— "Minä sinua odotinkin... Kun nyt menet kaupunkiin, ota minulta valtakirja, että voit hoitaa minunkin asioitani pankissa ja muualla, niin ei tarvitse itseni matkustella..."

Hän jätti Oolaville valtakirjan, lisäten:

— "Se on aivan täydellinen, niin että voit kaikki asiat sen nojalla toimittaa... Osa vanhaa metsää on luettu ja sen kaupasta voit siellä sopia... Mutta minä kirjoitan siitä tarkemmin talvemmallalla..."

Muutaman sanan vielä puhuttuansa lausui hän kovemmalla äänellä sivuhuoneeseen:

— "Pastori on hyvä ja tulee tänne istumaan!"

Nuori pappi tuli, posket vielä keskeytyneestä puhelusta lämpiminä. Tervehdittyänsä istahti hän sohvaan ja Rannisto jatkoi toisessa huoneessa viritettyä keskustelua:

— "Minä vielä jatkan puhettamme... Eikö mielestänne sosialismissa ole liioiteltua väite, että kaikki yksityinen omaisuus on varkautta?"

Puheen aihe sattui Oolaville ikäänkuin äsken luetun jatkoksi. Hän alkoi innostuneena ahmia pastori Aamuston selityksiä. Tämä selitti hekkuvana:

— "Sen lausemuodon minä pidän liioiteltuna ja vääränä. Oikeampi olisi mielestäni sanoa: Omaisuus, joka ei ole hankittua *omalla* työllä, on vierasta..."

Rannisto istui ajatuksissansa. Nuori pappi jatkoi:

— "Sillä riittääkö kunkin oma työ muuhun kuin keskimääräiseen toimeentuloon?"

— "Sen täytyy tuottaa enemmän", — tarttui Rannisto selittäen: "Jos se ei muuhun riittäisi, niin millä olisi koottu se omaisuus, joka on nykyisen polven käytettävänä?... Työstä on täytynyt jäädä säästöä."

Martva, joka ei jaksanut seurata keskustelua, poistui. Hänen lähdettyänsä alkoi pastori Aamusto selittää ajatustansa:

— "Minä luen ne välttämättömät säästötkin toimeentuloon kuuluviksi, koska ne kerran ovat aivan välttämättömät ihmis-elämälle... Mutta silloin minä kysyn: Kuka suorittaa nykyään suuremman työn: nekö, joilla on suuret tulot, vaiko se luokka, joka näkee usein nälkää, suoranaista nälkää?"

Rannisto oli vaiti. Pastori Aamusto vastasi hänen puolestansa itse:

— "Te siis myönnätte, että köyhien joukko suorittaa työn — rikkaat tekevät sitä joko nimeksi tai ei ollenkaan. Mutta jälkimäiset kantavat suurta palkkaa, kokoavat suuria rikkauksia. Eivätkö he silloin kokoa *vierasta*?"

— "Se on kyllä totta", — myönteli Rannisto. Oolavi, jonka silmissä yhä häilähtelivät äskeisen vallankumouskuvan veriviivat, imi keskustelun hengen itseensä, semmoisessa mielentilassa, joka kaikkeen, mihin vain voi, panee omat hekkuvat värinsä. Sosialismi ja vallankumous olivat hänen sielussansa jo ennenkin tavallaan sulaneet yhteen. Nyt ne lopullisesti sulivat samaksi. Siihen vaikutti se, että Nikolai oli sosialisti ja samalla vallankumouksellinen.

Nuori pappi selitti edelleen:

— "Vääryys, jota nykyisessä yhteiskunnassa harjoitetaan, on ilmeinen, sitä ei voida kieltää. Laki sen sallii, mutta laki ja *oikeus* ovat kaksi eri asiaa."

Rannisto oudostui. Pastori selitti silloin:

— "Sillä *jos* laki olisi sama kuin oikeus, ei se koskaan voisi muuttua, koska korkein oikeus on aina sama, pysyvä ja muuttumaton. Mutta voitteko löytää ainoatakaan lakipykälää, joka olisi alusta meidän päivämme pysynyt? Eikö jokaista lakipykälää vähäväliä kumota ja muuteta juuri sen tähden, että se on *väärä*?"

— "Siis ei meillä mielestänne ole ainoatakaan lakipykälää, joka olisi samalla oikeus?" — tarttui Rannisto kysyvästi.

— "Ei ainotakaan joka olisi olemukseltaan ehdoton oikeus. Sillä *jos* niin olisi, olisi se pykälä ikuinen, kuten seitsemäs käsky. Se ei enää koskaan korjausta tarvitseisi... Mutta onko niin? Ei tietysti, Ei ainookaan inhimillinen lakipykälä voi olla ehdoton, absoluuttinen oikeus: korkein totuus..."

Ja yhä vilkastuen ja innostuen käänsi hän puheen takaisin sen varsinaiseen aiheeseen, jatkaen:

— "Mutta menemme nyt takaisin kysymykseen. Minä myönnän, että ne, joilla on rikkauksia, joita he ovat koonneet *oikeilla*, laillisilla keinoilla, eivät silti ole kaikki varkaita. Moni heistä *itse* tekee työtä, sen arvosta, minkä hän jokapäiväiseen leipäänsä tarvitsee, ja silloin hän on ainoastaan toisten ihmisten säästöjen hoitaja ja ehkä niiden oikein käyttäjä. Mutta ne säästöt eivät voi olla hänen *omiensa*, vaan hänen ja niiden joiden on täytynyt lain käskystä tyytyä vähään ja luovuttaa osa työnsä tuloksista toisille... Mutta katsokaa, tokko monikaan niistä, joiden hallussa ovat yhteiskunnan säästöt, ansaitsee leipänsä otsansa hiessä!"

Rannisto ajatteli yhtä ja toista, ja huomasi nuoren papin olevan oikeassa. Se miehekäs kunnioitus, jolla hän työtä katseli, ja mielenjalous vaikuttivat, että hän sisimmässään asettui innostuneen, hurskaan papin puolelle.

Ja sama oli Oolavin laita. Hän oli kuten Rannisto työn-aatelia, mies, joka vaistomaisesti halveksi työttömiä ja jonka jalo luonne asettui sorrettujen puolelle. Hänelle kirkastui vallankumouskin jaloksi, ja lain arvo aleni hänen silmissänsä, koska se oli vääryyden turva. Niin alkoi hänessä itää uusi siemen, josta oli määrä nousta kerran laihona omankäden-oikeus.

— "Siksi tulee meidän kiittää Jeesusta, joka on meille lähettänyt sosialistisen liikkeen maailmaa puhdistamaan," — jatkoi nuori pappi selittäen: "Se liike on se köysiruoska, jolla Hän ajaa temppeleistänsä pois väärintekijät. Meidän ei siis tule sitä ruoskaa vastustaa, vaan koettaa toimia, ettei se joutuisi vääriin käsiin. Sillä Jumala usein panee ruoskansa meidän, ihmisten, omiin käsiin, ja Hän on antanut meille vapauden käyttää sitä hyödyksemme tai turmioksemme. Ihmishenki on ainoa, jolle Hän on siinäkin *vapauden* antanut..."

Oolavi hehkui. Rannisto mietti, punniten papin sanoja. Nuori pappi selitti edelleen:

— "Minä puhun Hänen temppeleistänsä. Sillä eikö koko maailma ole Hänen temppeleinsä, Hänen, jonka Poika sanoi: 'Ei yksin Jerusalemissa ja tällä vuorella'... siis kaikkialla palvellaan Jumalaa... Ja eivätkö silloin ne, jotka elämässä ja yhteiskunnassa vääryyttä tekevät, ole niitä samoja, jotka Jerusalemin temppeleissä kauppaa kävivät?"

— "Niin!... Minä en tahdo sitä ajatusta vääräksi sanoa, enkä minä ole koskaan rikkaita väärintekijöitä puolustanut... En ole vihannut sosialismia, mutta minua on vain surettanut sen huonot puolet ja etenkin sen hyökkäys kirkkoa, uskontoa ja Jumalaa vastaan", — selitti Rannisto harvasanaisena. Jokainen hänen sanansa huokui rehellisyyttä ja harkintaa. Oolavi oli hetkeksi unohtanut Martvan ja kaiken muun ja imi itseensä keskustelun henkeä. Pastori Aamusto innostui:

— "Ei kirkko ole sama kuin Jumala, ja sekin tarvitsee Jumalan ruoskaa... Osottaahan sen kirkon historia: suurien reformaattorien ilmestyminen, uskonnollisten liikkeiden puhkeaminen ulkopuolella kirkkoa ja moni muu, joka on johtunut tyytymättömyydestä kirkkoa kohtaan... Jeesus Kristus itse tuli puhdistamaan kirkkoa... Ja minä uskon, että kirkko on kaikesta voittava. Senkin todistaa kirkon historia: Ahdistelu ja vaino on sitä puhdistanut ja lujittanut. Niin on nytkin käypä."

Puhuessaan hän yhä lämpeni ja lämpeni. Se lämpö tempasi mukaansa ihmissydämet: Oolavi ja Rannisto katselivat häntä ihastuneina. Innostunut puhuja jatkoi:

— "Lisäksi: ei *sosialismi* käänny uskontoa vastaan, eikä se *voi* sitä tehdä..."

Kun Rannisto näytti oudostuneelta, kysyi puhuja.

— "Sanokaa, voiko *taloudellinen, yhteiskunnallinen oppi* kääntyä uskontoa vastaan? Eikö se ole sille yhtä mahdollista tehtävä, kuin se olisi esimerkiksi maanviljelys-opille tai kieli-opille?"

— "Se on totta", — myönnytteli Rannisto ajatuksissansa. Oolavi oli yhtenä ajatuksena. Nuori pappi selitteli edelleen:

— "Jos sosialistisen aatteen *kannattajissa* on niitä, jotka samalla taistelevat uskontoa vastaan, näin ei se asia ole yhteydessä sosialismin kanssa, ei siitä johdu, eikä siihen kuulu. Uskon kieltäjiä on yhtäläisesti kaikkien oppien kannattajien joukossa... kielitieteilijöissä, filosofeissa ynnä muissa, eikä silti voida sanoa, että esimerkiksi *kieli-oppi* on Jumalan-kielteinen."

Hän innostui innostumistansa. Hän puhui sosialismista, kuvaten taas sitä ehkä aseeksi, jonka Jumala on antanut kurjien käteen, ja pahotteli sitä, että sitä asetta käytetään usein väärin. Hän moitti myös niitä, jotka tukkivat korvansa siltä valtaavalta kurjien hätähuudolta, jona hän sosialismia piti.

— "Minusta tuntuu", — tarttui silloin Rannisto — "että Te pidätte sosialistista yhteiskuntaa raamatun hengen mukaisena."

Nuori pappi vastasi vilkkaasti:

— "Raamattu ei yleensä ole yhteiskuntaoppi. Se ei puhu siitä asiasta mitään. Raamatun mukaan on jokainen yhteiskunta oikea, kun se vain toimii Jumalan hengessä..."

Hänen henkensä hehkui ja paloi, kun hän jatkoi:

— "Minusta tuntuu, että sosialistinen yhteiskunta olisi juuri raamatun hengen mukainen. Sillä ajatelkaapa, herra Rannisto: Jeesus, joka pesi opetuslastensa jalat, lausui sitä tehdessään: 'Minä annan teille esikuvan, että te tekisitte niin kuin minä teille tein'..."

Jeesuksen ihana kuva oli loihdittu huoneeseen. Kaikki muu himmeni Hänen rinnallansa. Pappi kysyi:

— "Jos nyt huomenna jokaikinen seuraisi Jeesuksen esimerkkiä, tulisi Hänen opetuslapsuksensa *teoissa*, olisiko silloin enää palvelijoita ja isäntiä?"

Ranniston täytyi vastata kieltävästi. Kysyjä teki johtopäätöksensä:

— "No eikö silloin olisi meillä sosialistinen yhteiskunta valmis?"

Ja silloin todellakin näytti sosialistinen yhteiskunta avautuvan Ranniston ja Oolavin edessä Jumalan valtakuntana, jossa jokainen on palvelija ja mestarina ja herrana on yksi ainoa, Jeesus.

Pappi innostui edelleen:

— "Ensimmäinen seurakunta oli sosialistinen... Minusta on sosialistinen yhteiskunta juuri Jumalan valtakunta maan päällä. Se on uskonnollisen elämän korkein, ihanin kukka... Se on kirkon työn ihana tulos, jos se milloin tulee..."

Kauniina, pyhänä seurakuntana kuvastui hänen sanoistansa uusi, odotettava yhteiskunta, kun hän sitä edelleen kuvaili. Hänen sanoistansa huokui uskovaisen vakaumus ja nöyryminen seuraamaan Jeesuksen esimerkkiä. Puhelu ei ollut enää keskustelua. Nuori pappi ikäänkuin julisti Jumalan sanaa, seisten alttarilla seurakunnan edessä. Hän jatkoi:

— "Siksi täytyykin, sanon *täytyy* sosialismin, jos se tahtoo voittaa, turvautua lopulta juuri uskontoon, raamattuun. Ilman sitä se *ei* voi voittaa. Ilman sitä se ei voi voitettuaan pysyä. Sillä eikö sosialistinen yhteiskuntajärjestys olisi pysyvästi taattu, jos uskonto milloin voi tehdä jokaisen toistensa jalkojen pesijäksi?"

— "Luonnollisesti", — yritti papin hurskaudesta ja jaloudesta ihastunut Rannisto.

— "Hyvä!" — tarttui pappi. — "Ja eikö se kaatuisi, kuten ensimmäinen seurakunta, heti kun ihmiset pahenisivat ja alkaisivat vaatia toisia heidän jalkojansa pesemään?"

Ranniston oli pakko vastata myöntävästi. Hurskas pappi jatkoi:

— "Mutta kun sosialismin kannattajat sen huomaavat, eivätkö he *pakostakin* ole silloin uskonnon hartaimmat kannattajat?"

Rannistosta se tuntui epäämättömältä. Oolaville leveni sosialismi jalona, jumalallisena, suurena

henkisenä liikkeenä, joka perustaa apostolien aikaista ihanaa seurakuntaa. Nikolai kirkastui hänen silmissänsä. Huimaavat aatteet häilähtelivät hänen sielussansa. Pappi jatkoi:

— "Me siis näemme, että sosialistinen liike on lopulta aivan luonnonlain pakolla uskonnon paras tuki ja turva, koska sen ikävöimä yhteiskunta voi pysyä *ainoastaan* uskonnon varassa ja turvissa. Eikö niin?"

— "Kyllä se minusta nyt siltä tuntuu", — myönteli Rannisto sydämensä kaikella rehellisyydellä. Oolavi hehkui kilpaa papin kanssa, vaikka sillä hehkulla oli ääretön ero. Pappi jatkoi:

— "Sosialistit ovat juuri tehneet erehdyksen, kun ovat hyväksyneet taloudellisen oppinsa muka perusvoimaksi Marxin opin materialistisesta historian johdosta, eivätkä ole siksi ottaneet uskontoa. Se Marxin oppi, että muka aineellinen taistelu on kaiken johtavana voimana, on jo vääräkin. Ovathan suurimmat ihmishengen voitot johtuneet kokonaan toisista vaikuttimista, sillä jos tarkastamme suurimpia ihmishenkiä, niin huomaamme, että ne ovat rikkautta pitäneet jonain arvottomana, alhaisena... Lisäksi eivät suuret liikkeet kuten ristiretket ynnä monet muut ole olleet aineellisuuden aiheuttamia."

Hän hengähti ja jatkoi taas:

— "Marxin materialistinen oppi on karjan oppia. Se opettaa: ihmisten pitää kulkea, kuten karjan, aina sinne, semmoiseen yhteiskuntaan, missä on paras karjanlaidun... Se on alhainen oppi ja siksi se ei saa kannattajiksensa jaloja ihmishenkiä. Lopulta täytyy sosialismin itsensä tämä huomata ja ottaa jalon taloudellisen oppinsa perusteeksi raamatun suuri, ylevä oppi... Jaloimmat köyhälistön liikkeeseen yhtyneet henget ovatkin puhuneet toisessa hengessä kuin Marx. Niinpä Carlyle huutaa: 'Karkottakaa ahneuden henki sydämestänne!'..."

Syntyi pieni levähdys. Kaikki ajattelivat. Oolavi kietoutui yhä syvemmälle suuriin kysymyksiin... Elämän kosken veto koveni sitä mukaa. Nuori pappi jatkoi:

— "Teidän talonne, herra Rannisto, on minusta osaksi sosialistinen: täällä ei ole isäntää ja palvelijaa... Eikö se olisi uskonnon ihanin hedelmä, ihmishengen kaunein voitto, jos kerran koko maailma olisi yksi ainoa kristillinen seurakunta: sosialistinen yhteiskunta?"

Hurskas Rannisto aivan heltyi sitä suurta uskonnon voittoa ajatellessansa... Hän myönsi tähän asti väärin ymmärtäneensä sosialismia, tuominneensa itse opin sen kannattajien mukaan. Pappi jatkoi:

— "Ja eikö se ole ihmishengen suurin alennus, mihin nykyinen, itsekkyydelle rakennettu yhteiskunta polkee ihmisen, asettaen sen toisen palvelijaksi? Ajatelkaa, herra Rannisto: Jumala loi ihmisen *ainoaksi* vapaaksi, ja ihmiset itse polkevat sen jalkojensa pesijäksi, orjaksi!"

Oolavin jalo sielu nousi entistä voimakkaampaan kapinaan sortajia vastaan. Hän kuvitteli jo seisovansa Nikolaina, sorrettujen vapahtajana, Martva Kaatjana rinnallansa. Hän halusi syöstä taisteluun. Nuori pappi jatkoi:

— "Katsokaa eläinkuntaa! Sortaako siellä sama laji toistansa? Eivätkö ne toisiansa pidä vertaisinansa, auta ja kunnioita? Milloin sama laji *eläinmaailmassa* panee toisensa palvelijaksensa?"

Molemmat kuulijat olivat hämmästyneitä. Pappi jatkoi:

— "Mutta *ihminen* tekee sen! Eikö hän silloin ole alempana eläintä?"

Oolavin koko olemus kuohui. Rannisto oli masentunut. Pappi yhä innostui. Hän jatkoi:

— "Eikö yhteiskuntajärjestys, joka sen sallii, ole väärä?... Ja ovatko lait, jotka sen sallivat, silloin samaa kuin *oikeus*?"...

Rannisto ajatteli, huomasi papin olevan oikeassa ja lausui ajatuksissansa:

— "Kiitos, pastori, selityksistänne! Minä en ole asiaa aina jaksanut ajatella niin kuin Te sen nyt selitätte... *Tällä* hetkellä minusta tuntuu, että meidän ehkä olisi edistettävä sosialismia, edistääksemme sillä Jumalan valtakuntaa..."

— "Kyllä", — tarttui pastori Aamusto, jatkaen: "Mutta toista tietä meidän on kuljettava: Meidän on edistettävä *Jumalan valtakuntaa*, että sosialistinen yhteiskunta *sen* kautta syntyisi. Jos toisin teemme, emmekö ole verrattavat mieheen, joka huonetta rakentaessansa ensin koettaa asettaa harjahirren ja vasta sitten, kun huone olisi valmis, aikoo asettaa peruskiven?"

Vertaus tuntui Rannistosta sattuvalta. Pastori jatkoi:

— "Ne sosialistit, jotka muuta tietä kulkevat: alkavat sosialismista sinänsä, tullaksensa uskontoon, ne

ovat verrattavat juuri semmoiseen mieheen, joka harjahirren ensiksi asettaa. Heidän huoneestansa ei mitään tule. Mutta aika tulee, että he huomaavat erehdyksensä ja laskevat oikean peruskiven, ja silloin rakennus kohoaa lujalle kalliolle rakennettuna..."

Ja kun Rannisto ja Oolavi vielä äänettöminä ihailivat nuorta pappia, jatkoi tämä:

— "Mutta monella on aivan väärä käsitys sosialismista. Se ei ole edes semmoinen oppi, joka oikein käsitettynä koskettelisi *valtiomuotoakaan*..."

— "Nyt Te, pastori, liioittelette", — yritti Rannisto.

— "En... En ollenkaan", — keskeytti Aamusto jatkaen: "Eikö itsevaltias voi säätää sosialistista yhteiskuntajärjestystä?"

Rannisto hämmästyi. Ajateltuansa myönsi hän:

— "Kyllä... Kyllä..."

— "Niin voi säätää joka-ikinen valtiomuoto", — tarttui pastori Aamusto.

Sekä Rannisto että Oolavi olivat hämmästyneet. Nuoren papin puheet tuntuivat heistä aivan itseselviltä. Hurskas pappi jatkoi:

— "Siinä on nyt sosialismin 'kauheus'... pappisvalta voi sosialistisen yhteiskunnan säätää yhtä hyvin, kuin yksinvalta, tai kansanvaltakin..."

Oolavin sielu, joka oli ennestänsäkin ratkaisemattomia, hänelle hämäriä kysymyksiä täyteen ahdettu, sai yhä uutta ja uutta lisää. Kysymyksien paljous vaikutti, että hän ei jaksanut nytkään kaikkea täysin punnita, vaan ihastui vaistomaisesti siihen, mitä nuori pappi kauniisti kuvasi. Tämä jatkoi:

— "Minä vielä toistan, että ei sosialistinen yhteiskunta voikaan olla kirkolle vaarallinen, vaan päinvastoin. Minä vielä lisään, että nykyinen, itsekkyyteen perustuva yhteiskuntajärjestys on kirkolle vaarallisempi kuin sosialismi..."

Rannisto näytti ajattelevalta, jopa epäilevältä. Sen huomattuansa kysyi pastori Aamusto:

— "Voiko se kirkko pysyä, joka ryhtyy suojelemaan esimerkiksi pahantekijöiden joukkoja, tai on liitossa niiden kanssa?"

— "Mahdotonta se olisi", — myönsi Rannisto.

— "Voiko", — tarttui pastori Aamusto nopeasti — "silloin myös pysyä kirkko, joka ryhtyisi suojelemaan nykyistä, itsekkyyteen perustuvaa yhteiskuntajärjestystä?"

Ranniston ja Oolavin silmistä voi lukea selvän, kieltävän vastauksen. Puhuja lisäsi:

— "Se on mahdoton. Jumala itse on hävittävä sen kirkon, joka astuu vääryyden palvelukseen, kuten Hän hävitti todistuksen majan: Jerusalemin temppelin. Hän lähettää sille kirkolle korven käärmeet, pakottaakseen sen katsomaan Jeesukseen ja seuraamaan Häntä. Hän käyttää aseensa niitä, jotka näyttävät Hänen vihollisiltansa, kuten Hän todistuksen majan hävitytti Rooman keisareilla, jotka Hänen palvelijoitansa vainosivat ja itse astuivat hänen istuimellensa..."

Rannisto oli itse niitä asioita paljon ajatellut, mutta hehkuvan papin kuvaamina kirkastuivat ne hänelle nyt suuremmiksi. Jumalan viisaus ja suuruus ilmestyi hänen eteensä äärettömänä, ijankaikkisena valomerenä. Avoimella äänellä lausui hän:

— "Kaikki, mitä Te puhutte, tuntuu huokuvan jumalallista totuutta, jota minä en voi kumota, vaikka vaistomaisesti ehkä tahtoisin epäillä... Ehkä se epäily johtuu siitä, että en jaksa käsittää Jumalan teitä täydellisesti."

— "Yleensäkin meille ovat Jumalan tiet käsittämättömiä", — myönsi innostunut pappi, jatkaen: "Sama Rooma, joka oli kristittyjen vainon keskus, tuli Jumalan tahdosta uudeksi Jerusalemiaksi: Sieltä käsin levitettiin kristin-usko halki tunnetun maailman. Minä uskon, että niin on sosialisminkin käypä: Sen on pakko astua kirkon palvelijaksi, sillä sen henki kätkee jo itseensä kristin-uskon hengen idun: tasa-arvoisuuden, toistensa jalkojen pesemisen, jota ilman se ei voi pystyssä pysyä. Sen käy aivan samoin kuin pakanallisen Rooman, joka kristityitä vainotessansa kantoi itsessään sen itua: uuden uskon tarvetta, kuten Hellaskin, joka rakensi temppelin tuntemattomalle jumalalle..."

Hän käveli innostuneena, palavana, kuunnellen Ranniston huomautuksia. Ja taas ryhtyi hän kuvailemaan kirkon suurta tehtävää sorrettujen asian-ajajana. Hän vetosi aina vain Jeesukseen, lausui muun muassa:

— "Jeesuksen sanat: 'Mitä te teette yhdelle näistä vähimmistä, sen te teette minulle', käskää ennen kaikkia kirkkoa. Kirkon täytyy ennen kaikkea seurata Jeesuksen oppia: olla kurjien auttaja. Ja minä suren sitä, että kirkko ei ole uskaltanut astua sosialistista liikettä *johtamaan*, kuten sen velvollisuus olisi, vaan on ryhtynyt sitä vastustamaan. Kirkolla ei ole mitään peljättävää, sillä se voittaa oman näennäisen häviönsäkin kautta, puhdistuen siinä. Kirkon ei tarvitse tehdä muuta kuin unohtaa itsensä ja seurata Jeesuksen esimerkkiä, niin se hallitsee maailmaa. Ja juuri sosialismi, sosialistinen yhteiskuntajärjestys olisi sen kädessä tehokkain ase, mitä Jumala sille voi antaa, koska se järjestys on täydellisesti ainoastaan kirkon varassa pysyvä ja on siis niin kokonansa uskonnon armosta riippuva, kuin orja isäntänsä armosta..."

Syntyi pieni hiljaisuus. Sen lopetti Rannisto huomauttaen:

— "Niin... On kai sitä kirkossakin vikaa, jos sosialistisen liikkeen kannattajat nousevat sitä vastaan!"

Nuori pappi leimahti kuin tappuroissa tuli. Hän vakuutti:

— "Jos siinä *ei* vikaa olisi, ei kukaan voisi sitä vastaan nousta, sillä ei hullukaan lähde puhdasta pesemään, eikä tervettä parantamaan. Se on nykyiselle kirkolle häpeäksi, että sitä vastaan noustaan, mutta samalla se on sille eduksi. Mutta se, että sitä vastaan ääniä nousee, on juuri kirkon *ansio*. Se osoittaa, että kirkko ei ole hukkaan työtä tehnyt..."

— "Nyt minä en Teitä ymmärrä", — yritti Rannisto.

— "Te ymmärrätte heti", — tarttui nuori pappi kysyen:

— "Jos ihmisessä ei olisi siveellistä tunnetta, nousisiko se vääryyttä ja paha vastustamaan?"

— "Luonnollisesti ei", — vastasi Rannisto.

Kysyjä lämpeni edelleen, jatkaen:

— "Eikö ihmisen siveellinen tunne ja tahto ole uskonnon luoma? Eikö se yksinpä pakanoissakin, mikäli ne siveellisyyttä, sen alkeita jo tajuavat, ole uskonnosta lähtöisin?"

Kun Rannisto vaikenä, kysyi nuori pappi edelleen:

— "Voitteko nimittäin mainita yhdenkään ainoan inhimilliseksi sanotun siveys-opin, joka ei olisi uskonnon, raamatun aivan ilmiselvä plagiati?"

Rannisto oli paljon lukenut, mutta ei voinut mainita ainoatakaan.

Pappi selitti edelleen:

— "Ei ole vielä siveys-oppia laatinut ainoakaan, joka ei itse olisi saanut siveellistä tahtoansa ja aistiansa uskonnon välityksellä. Jo antikisen maailman pakanalliset ajattelijat olivat tietämättänsä jumalallisen siveellisyyttä käsitteen inspirationin saaneita, ja mikä heidän siveellisyydessänsä on oikeaksi tunnustettua, eikö se ole täydellisesti kristin-uskon jäljittelyä?"

Molemmat kuulijat olivat oudostuneita. He huomasivat, että nuori pappi oli paljon lukenut ja että hän oli lukenut omilla aivoillansa, eikä ajatellut laina-aivoilla. Puhuja teki johtopäätöksensä:

— "Se on siis *kirkon* ansio, että se on voinut herättää ihmisessä siveellisen aistin ja tahdon, joka saa sen nousemaan väärää vastaan, ilmestyköön se väärä vaikkapa itse kirkossa... Kirkko itse niin puhdistaa itsensä tai oikeastaan: Jumala puhdistaa kirkkonsa sen omalla kädellä..."

Kirkkaana, itseselviävänä valkeni molempien kuulijoiden eteen innostuneen Jumalan palvelijan lausuma ja todisteleva ajatus. He hämmästyivät hänen ajatuksensa rohkeutta ja hänen uskoansa Jumalan johtoon ja Jumalan kirkon lopulliseen voittoon. Heistä näytti, että syntikin on ase Jumalan kädessä, pakanatkin, kuten Rooma, palvelevat Häntä. Ja ne, jotka nousevat Häntä vastaan, ovatkin vain vitsoja Hänen kädessänsä.

Oolavin hehkuvassa sielussa avautuivat elämän kysymykset huimaavina kuvina kuin vesiselät, joissa selkä avautuu selän takana, houkutellen rohkeaa purjehtijaa yhä kauemmaksi, ikäänkuin siellä jossain olisi satumaita ja ihmisaaret nousisivat järven vesipovesta, kukittaen päivänpaisteiset ulapat vesien paratiisiksi, missä onnettaret asuvat, istuen kallionkärjillä tai kävellen vaaranteilla, kädessä vakka, josta jakavat ihmisille kaikkea, mitä ihmishenki voi himoita: onnea, viisautta, tietoa, puhdasta nautintoa. Tai availevat ne ihmishengen nähtäviksi kaikki maailman salat, levittävät sille salatut asiat

hurmaavimpina kuvina. Sosialistinen asia kirkastui hänen edessänsä nuoren papin ja Nikolain loistavavärisenä maalauksena, ja koko elämä kaikkine kysymyksinensä laajeni, suureni ja kutsui häntä. Hän halusi päästä tuntemaan elämää, kuten kesälintu odottaa vieraalla maalla keväistä muuttopäiväänsä pesimismaillaensa, missä kaunis koivunvarpu odottaa puhtaana morsiusvuoteena.

* * * * *

Yö alkoi jo ummistua sydän-yöksi. Tähdet valaisivat kuuraista metsää ja vitilumen peittämää maata, kiiluen palavimmillansa. Kylmänhenki katseli liikkumattomana niitä maita, joilta se oli lämmön tieltänsä pois ajanut, tullen itse talven-airueena sijalle.

Pastori Aamusto oli jo lähtenyt, ja Martva puheli taas kahden kesken Oolavin kanssa. Kun hän nyt ajatteli, että Oolavi ei huomen-iltana enää tulisikaan, haihtui kirjeiden tuottama ilo vähitellen ja mieli sumeni ja katse raukesi. Hän koetti olla iloinen, mutta ilo ei ottanut luistaaksensa. Huoneessa häilähteli surua vuoroin siellä, vuoroin täällä, eikä nauru enää nauruksi helähtänyt: se jäi aina puolitiehen, hymyilyyn. Tuntui kuin kuiskaileisi pahan-enne tietojansa elämän ilojen ja toiveiden sekaan.

Oolavi oli huomaavinansa Martvan ikäänkuin väsyneeksi ja kysyi:

— "Miksi näytät niin väsyneeltä?"

— "Niin... kun sinä lähdet nyt pois", — venytti Martva hitaalla äänellä, jossa oli säveleenä lapsen äänensävy ja mielipaha.

Oolavi masentui. Herkkä mieli värisi Martvan hellistä sanoista. Hän ei löytänyt sanoja, millä lohduttaa armasta tyttöä. Hänestä itsestensä tuntui nyt lähtö vaikealta. Martva huomasi hänen mielialansa, kokosi kaikki ilonsa yhteen ja riemastuttaaksensa sekä Oolavin että itsensä, kysyä heläytti:

— "Mutta eikö totta: sinä tulet pian takaisin?... Niinhän?..."

Kysymys tuli Oolaville kuin olisi onnenlintu lentänyt hänen syliinsä siivet ja laulu yhtenä ilona. Hänen mielensä kuohahti ilosta ja onnesta, kun kuuli Martvan äänen ja tiesi sen helisevän *hänelle*, yksin hänelle. Riemunsa vallassa vastasi hän:

— "Miten minä voin olla tulematta, kun *sinä* olet täällä!... Sinä" — hän suuteli Martvan kättä palavasti — "minun onneni!... Minun ilo... ni!..."

— "Et saa olla vallaton... et... et... et... et", — keskeytti Martva, vetäen kättänsä pois suutelotulvasta.

Hetkeksi remahti taas ilo. Martva vakuutteli, ääni ja katse täynnä viehkeyttä:

— "Mutta et saa tulla, ennen kun olet kirjoittanut hyvin... hyyy-vin paljon kirjeitä... Ethän tule ennen?"

— "Tulen... *Sinun* luoksesi minä tulen ennen kun ehtii tänne ensimmäinen kirje, jonka lähetän heti kun vain saavun kaupunkiin", — vastusteli Oolavi leikillä.

— "Hyi, kun olet tottelematon!", — naurahti Martva muka nuhtelevalla äänellä, kiitollisena "tottelemattomuudesta."

Mutta kun hän sitten sanoi Oolaville jäähyväisiä, saattaen häntä eteiseen, tunsu hän sanomatonta tuskaa. Koko hänen sielunsa hätäytyi, eikä hän tiennyt hädän syytä. Oli kuin olisi Oolavi lähdössä varmaan kuolemaan, josta hän ei voi pelastaa häntä. Kun hän ojensi Oolaville kätensä jäähyväisiksi, vapisi käsi kuin arka lintu haukan iskun edellä, ja katse oli hätäytynyt.

Oolavi huomasi sen ja hänen silmiinsä tulvasivat kirkkaat kyyneleet. Martva painautui silloin hänen rintaansa vasten, etsien siitä turvaa. Siinä itki hän kuin lapsi, värisi ja kärsi Oolavin kyynelien valuessa hänen silkkihienolle tukallensa.

— "Jumala olkoon suojanasi!" — kuiskasi Martva kyyneliänsä kuivaten.

Ovi sulkeutui, ja nuori mies lähti laskemaan purttansa elämäkoskeen... Kun Martva palasi huoneeseensa, tuntui huone tyhjältä, autiolta, kuin olisi siellä käynyt kuolema, vienyt isän ja äidin, ja niiden kuoleman johdosta tullut pakollinen majanmuutto. Kukat ja kaikki olivat jo rakkaasta huoneesta pois kannetut. Hän heitti viimeisiä jäähyväisiä rakkaille muistoille... suri... itki... menehtyi epätoivoon... Hänen mieleensä muistui taas "Litvan laulu". Raukeana, menehtyneenä kutistui hän kokoon ja itki katkerasti.

Vaan himmeä olikin totuudenlähde.

Talvi näytteli jo tuomisiensa: kynttilöinensä hohtavia joulutähtiä, hopeanheleitä pakkasiensa, kylmäkulkusiansa ja huikaisevia lumirikkauksiansa. Pohjolan suuri lumivieras oli tullut.

Jo avautuivat kaikki taivaan tähtiaarteet. Maailman helmi, Suomi, hohti talvipukimissansa, valkeissa lumiliinoissansa. Auringonpyörä näyttäytyi päiväsydännä arastellen, punastuneena, kuin ujosteleva morsian. Öisin hehkui taivas tähtipalona, joka tähti kirpeänkirkkaana kuin purisi sitä pakkaneen. Ilmassa helisi hopeainen jäähele. Kylmä punasi poskea, valkea hanki painoi puhtaan värinsä ihmishenkeen ja pakkasenpaukahdus reipastutti mieltä.

Oli tullut jo suuri talvi, Pohjolan lumijuhla jouluinensa, kulkusinensa ja mäenlasku-iloinensa.

Suuressa kaupungissa pyörivät elämän jauhinkivet. Yhdet pyörivät päivällä, jauhaen ihmistä suoraan suureksi ja jaloksi. Toiset myllyt raatoivat öisin... jauhoivat ihmistä akanaksi ja ruumenen ja akanan kautta takaisin siksi jaloksi eloksi, jona se solui öisen myllyn kivensilmään. Nyt se näki rapakat kauneiksi vedenseliksi värjättyinä... ihastui... laski purtensa väriselille, petti itseensä, pettäen samalla muita... loittoini aina vain kauvemmasi onnen hakuun, kunnes jo häipyi silmistä onnenranta, josta oli matkalle lähtenyt... hätäytyi silloin ja huomasi olevansa alastomana, purrettomana, nähden samalla onnen-ulan olevankin rapamerenä... Jotkut silloin kääntyivät takaisin ja saavuttivat kotirannan... Toiset painuivat ravan lisäksi... Hyvä ja paha taisteli suurta, armotonta taistelua...

Hiiden myllyn sivuhuoneessa, johon näkyi näyttämö viistoon, istui Oolavi kahden kesken tuomari Ounaston kanssa. Hän oli siellä istunut jo useat illat. Harhaman kirjan kuvauksien luoma mieliala ja niistä kuvauksista innostuneen Harviston kertomukset olivat hänet sinne vetäneet kohta kun hän oli kaupunkiin tullut. Aluksi oli hän tuntenut pettyneensä, hämmästynyt ja lähtenyt inhoten kotiinsa. Mutta aina oli joku halu häntä sinne uudestaan vetänyt. Hän oli uskonut lopultakin saavansa nähdä sitä ihanuutta, jonka kuvan Harhaman kirja oli hänessä herättänyt, verhoten ruman ja inhottavan akanamaisella runollisuudella. Aina uudestaan ja uudestaan oli hän pettynyt ja poistunut. Taas ja taas oli hän muka "vielä kerran" palannut, luullen silloin jo olevan nähtävänä sen, jota hän janoi.

Viimein oli hän alkanut tottua siihen rumaan, joka kukki öisissä valoissa, soiton ja höyryjen seassa, värinä ne haihtuvat värit, jotka muuttavat silmän muuksi, ollen itse untakin petollisempia... Hän juopui niistä väreistä, hitaasti tosin, mutta sitä varmemmasti, näki ne jo muuna kuin mitä ne olivat ja kulki niiden houkuttelemana, arkaillen ja varovasti vielä.

Päivin hän taas teki työtä, ahmi tietoja ahmimalla. Hänen entiset laajat tietonsa ja luonnonlahjansa olivat hänellä apuna. Mikä oli muille vuoden, se oli hänelle viikon työ. Synnynnäinen hienous ja aatellisista aatellisimman talonpoikaiskodin luoma varmuus ja itsetunto olivat hänestä jo alun pitäen tehneet miehen, joka hienostuneessa seuraelämässä kohosi oman mittansa muita ylemmä ja käänsi ihastuneet katseet itseensä.

Tuomari Ounasto oli vanhanpuoleinen herrasmies, jonka kasvoista voi lukea, että hän oli aikoinansa "elänyt". Katseessa oli hyväntahtoisuutta, pilaa, jopa nerokkaisuuttakin, ja ketterät liikkeet ja isällinen ääni tekivät hänestä joskus oivallisen, herttaisen sedän ja isän perikuvan. Hän kävi aina pitkään hännystakkiin arvokkaasti puettuna, ja kun se arvokkuus ja ikä joskus yhtyivät vanhahkon elostelijan hullutuksiin, oli vakavankin vaikea olla hänelle hymyilemättä. Heti ensi tuttavuudesta oli hän kiintynyt Oolaviin ja nyt olivat he jo hyviä ystävyksiä. Usein olivat he sattuneet olemaan yhdessä ylevähenkisten perheiden vieraina ja joutuneet ottamaan osaa keskusteluihin, joissa pohdittiin elämäkysymyksiä ja kaikkeuden ongelmoita. Oolavi oli aivan juomalla juonut niiden keskustelujen henkeä, kun taas tuomari Ounasto enimmäkseen vaikenä, tai selitteli asioita omalla tavallansa, höystäen keskustelua sukkeluuksilla. Hän oli Jumalan kieltäjä ja elämän ivaaja, joka otti elämästä sen, mikä siinä kulloinkin oli kepeää ja nautittavaksi kelpaavaa. Mutta hänen ikänsä ja asemansa vaikuttivat sen, että Oolavi kuunteli hänen kepeitä puheitansa harkiten, eikä aivan välinpitämättömänä.

Hiiden myllyssä kohisi ilo. Viulut vinkuivat. Viini vaahtosi. Ihminen solui kivensilmään. Yöelämä kehittyi kukkanuppuunsa.

Tuomari Ounasto puhui Oolaville, isällisenä, ja veljenä samalla:

— "Ota, Oolavi, esimerkiksi eilinen keskustelu tohtori Heinolan luona!... Eihän siinä ollut pontta, ei perää!"

— "Miten niin?" — pisti Oolavi, katsellen akkunasta syrjäsilmin myllyyn.

Tuomari Ounasto selitti, tehden joskus käsillään kuvaavan liikkeen:

— "Miten 'miten niin'?... No: puhuvat *totuudesta* elämän totuudesta ja oikeudesta... Eihän elämässä ole mitään totuutta: ei ole mitään erityistä oikeaa ja väärää... Elämässä on vain kaksi puolta..."

— "Nimittäin?" — katkaisi Oolavi naurahtaen, mutta samalla uteliaana. Mylly ja totuus vetivät häntä kilpaa. Ounasto selitti, huudahdellen:

— "Nimittäin... Taas sinä, veli, kysyt 'nimittäin'!... Elämässä on ainoastaan juutalainen puoli ja kreikkalainen puoli... Mikä on juutalaiselle pyhä, se on kreikkalaiselle kauhistus. Esimerkiksi sian liha... mikä kauhistus Mooseksen uskolaiselle! Mutta entä muille uskovaisille!... mikä herkku on joulukinkku. Siinä se on koko totuus ja oikea..."

Hiiden mylly säesti outoa totuuden julistusta. Se säästys huumasi Oolavin korvia. Se teki aivot herkiksi, kuumeisiksi... Huminan seasta huomautti hän Ounastolle:

— "Mutta emmehän me nyt elä juutalaisten ajassa."

Hiiden myllystä kuului nuoren tytön laulu. Väki nauroi laulun sukkeluuksille. Kuului joku hyvähuuto.

— "Millehän ne nyt huutavat!" — innostui Ounasto ja otettuansa asiasta selvän, katsahtamalla akkunasta, jatkoi hän: "Iida siellä laulee... Kas, miten hyvästi se Iida veisaakin..."

Hän istahti taas ja jatkoi:

— "Miksi me emme elä juutalaisten ajassa ja kreikkalaisten?... Elämme! Ihan täydelleen elämme niiden ajassa... Ota sosialistit ja porvarit: Sosialistit pitävät porvareita varkaina... pauhaavat aivan tosissaan... Porvarit taas haukkuvat varkaiksi sosialisteja. — Taivas varjelkoon ihmistä molemmista!... Minä tuomitsen oikeudessa molempia aivan armotta... No eikö siinä ole taas sama asia: 'totuuden' juutalainen ja kreikkalainen puoli?"

— "Niin... se nyt on siinä asiassa... Eihän yksi asia ole vielä koko elämä", — puolusteli Oolavi miettivänä. Hän huomasi tuomari Ounaston puheessa olevan oikeaakin. Niin alkoi totuus himmetä, peittyä hämäriin. Mietteissensä hän väliin vilkaisi myllyyn. Sieltä kuului taas hyvähuutoja. Tyttö lauloi lavalla, vähän huolien laulusta, mutta enemmän siitä, että kauniit hampaat näkyisivät. Ounasto innostui:

— "Entäs muut asiat?... Ovatko ne, veli, toisenlaisia?... Katsohan, Oolavi, katsohan!..."

Hän kumartui likemmä Oolavia ja jatkoi tärkeän näköisenä:

— "Ota, veli, vaikka mikä asia, niin sama laatu siinä on... Kas miten kovasti Iida kirkaisi!... Pitää taputtaa Iidalle... Hyvä! Hyvä!... Uudestaan! Uudestaan!... Nyt minä taas jatkan: Ota, veli Oolavi, vaikka mikä asia, niin siitä et löydä muuta kuin kaksi puolta: juutalaisen ja kreikkalaisen oikean... Taas se Iida kirkaisi... Taputa, taputa Iidalle!... Kas niin!... Minä taas jatkan: Sillä eikö joka asiaa ajamassa ole kaksi kunniallista asian-ajajaa?"

— "No niin!" — myönsi Oolavi miettivänä ja huumautuneena samalla, Ounasto jatkoi myllyn humun säästämänä:

— "Mutta jos kerran olisi väärä ja oikea kaksi eri asiaa, niin silloinhan kahdesta asian-ajajasta voisi ainoastaan toinen ajaa oikeaa asiaa, toinen taas puolustaisi väärää, siis olisi konna... Voitko sinä niin pahaa ajatella kummastakaan?"

Oolavi vaikenä. Hän mietti. Totuudenlähteen vedenpinnalle varisi lisää lehtiä... Mylly humisi sävelhumuna. Ounasto selitti:

— "Eihän niistä kumpikaan ole kunniaton, joka puolustaisi väärää, jos sitä olisi... Taivas varjelkoon semmoisesta ajatuksesta!... Asian-ajajako, jonka käsi ei lyhety syntisiltä, vaikka siltä jo Jumalan armokin lyhettyisi, sekö, kysyn, ottaisi ajaaksensa väärän asian!... Mutta kumminkin on joka asiassa kaksi asian-ajajaa vastatusten. Miten sinä, Oolavi, sen selität, *jos* olisi oikea ja väärä erikseen?"

Oolavi naurahti. Hiukan ajateltuansa virkkoi hän:

— "Siinä on kyllä pulma... Mutta se taitaa olla niitä sedän pulmia..."

Ounasto teki leveän liikkeen ja ilostui:

— "Ei, veikkonen, siinä mitään pulmaa ole... selvässä asiassa. Asia on vain niin, että toinen asianajaja ajattelee ja sanoo toisesta: Tämä minun arvoisa vastustajani ajaa kreikkalaista asiaa, mutta kyllä hän silti on kunniallinen mies. Toinen taas ajaa juutalaista asiaa... Sillä, Oolavi: jos nyt, jos olisi... Taas se

Iida laulaa... jos olisi erikseen oikea ja väärä, niin eikö joka asiassa toista asian-ajajaa pitäisi tuomita väärän asian ajamisesta?"

— "Se on, merkillistä kyllä, totta", — yritti Oolavi, mutta Ounasto keskeytti hänet, huudahtaen voitonilolla:

— "No siinä se nyt on!"

Hän nousi ylös ja kävellen ja käsillensä liikkeitä tehden jatkoi voitostaan riemuitsemista:

— "Minähän olen tätä sinulle monesti vakuuttanut, vaikka nyt vasta sain sinut uskomaan... Minähän, Oolavi, pidän sinua aivan omana poikanani ja olen ahertanut... ihan ahertanut olen saadakseni sinut kääntymään pois joutavista ajattelemisista ja totuuden etsimisestä... Minä ahkeroin kääntääkseni sinut oikealle tielle... Sillä... Nyt taisi Manda tulla laulamaan, koska taputtavat... Ei, se ei ollut vielä Manda", — oikaisi hän kiirehdittyänsä katsomaan. Sitten hän taas jatkoi:

— "Eihän Jeesukseen sanonut, mikä on totuus. Sanoi vain, että hän *tunnustaa*, että totuus on... Esimerkiksi siinä verorahassa. Hän tunnusti, että siinä on Jumalan puoli ja keisarin puoli... ja kumpiko puoli on oikea?... Jos rahasta ottaa pois toisen puolen, niin häviää toinenkin puoli, eikä jää koko rahasta mitään..."

— "No ei nyt sotketa", — yritti Oolavi. Mutta Ounasto keskeytti hänet, selittäen:

— "Siinä on nyt pulma: Keisari sanoo, että hän on itsevaltiias valtakunnassaan... Ja sinä uskollisena, lojaalisena alamaisena myönnät sen oikeaksi... Eikö niin..."

— "Tietysti..."

— "Mutta sanassa taas sanotaan, että *kaikki* on Herran... Koko maa, siis se itsevaltiaan valtakuntakin — on Hänen astinlautansa... No mitäs sinä nyt keisarille antaisit, vaikka sen kuva *oli* siellä verorahan toisella puolella?... Sille annettavaksi ei Jeesuksen käskyn mukaan jäisi mitään."

Oolavi mietti asiaa. Verorahakysymyksenkin, joka oli hänelle ollut aivan selvä ja yksinkertainen, osottautui filosofiseksi pulmaksi. Ounasto riemuitsi:

— "No siinä nyt on sulle 'totuus'... Ei siinä ole muuta kuin juutalainen ja kreikkalainen, Jumalan ja keisarin puoli... Juopas, Oolavi, sedän terveydeksi!" — lopetti hän, kilistäen lasiansa Oolavin kanssa.

Oolaviin olivat hänen puheensa alkaneet syöpyä. Alussa ne, ennen kun hän tunsi Ounaston likemmin, olivat olleet hänestä vastenmielisiä. Sitten oli hän niitä kuunnellut hyväntahtoisena pilana. Mutta viikkojen kuluessa olivat ne syövyttäneet häneen jonkun kepeän käsityksen elämästä. Ne tekivät hänessä työtänsä kuin vesi, joka syövyttää uomaansa kovaan maaperään tai kallionsyöhyyn, hitaasti, mutta varmasti. Viinilasi oli viime päivinä ollut joskus niillä pienenä apuna.

Laulu, soitto ja kättentaputukset ryöppysivät myllyssä. Oolavin katse viskautui tuon tuostakin sinne. Hän näki niitä varjoja, joita hän oli vilahdukselta nähnyt Harhaman kirjasta. Kepeäpukuinen tyttö tanssi näyttämöllä. Useat ulvoivat ihastuksesta. Oolavi oli jo osaksi joukon mukana. Ounasto jatkoi filosofiaansa:

— "Elämästä, Oolavi, pitää aina osata puraista sitä iloisinta... sitä *kaikista* iloisinta kannikansyrjää... Silloin eivät hampaat poikki paukahda..."

Oolavi naurahti ja pisti väliin:

— "Taitaa olla niinkin!"

Ounastolta pääsi raikas nauru. Hän aivan vannoi:

— "No kun sinulle *minä*, vanha setä, sen sanon, niin se on totta... Kas tuota tyttöä kun rimpsuttelee. Se on nyt Manda... Mandapahan on... Kas, kas sitä Mandaa!... Mandan hame on tasan neljäkymmentä yhdeksän senttiä pitkä... Eilen mittasimme... Meitä oli tässä muutamia veljiä koolla", — selitteli hän Oolaville, kuin jotain äärettömän tärkeää.

Tytön hame kohosi lanteille pyöräksi... Myllyväki ulvoi ihastuksesta... Oolavi taputti käsiänsä innostuneena. Viinurit juoksivat. Viini kuohui, herkut tuoksuivat. Melun hiljetyä jatkoi Ounasto:

— "Kun setä Ounasto sinulle sanoo, niin sinun pitää uskoa. Ota esimerkiksi Aatu Harmaja!... Sinä et häntä taida tuntea..."

— "En tunne", — myönsi Oolavi.

— "No ei hänestä ole enää väliäkään... Pitkä roikale semmoinen oli... Hänkin pysyi hyvänä seuramiehenä, niin kauvan kuin tarttui elämän iloiseen kannikansyrjään käsiksi ja aina sanoi, että hän on päätänsä lähempänä taivasta kuin muut... niin paljon muita pitempi näes oli... Ja joi kuin poika... Mutta äkkiä mies rupesi miettimään ja ajattelemaan ja jo kahden vuoden kuluttua oli mies kuin kuiva lipeäkala... Ja lopulta kävi vielä hullummin: Joutui kirkkoherraksi tuonne Sotkamon taa, jossa koko elämä on kivikannikka..."

Oolavilta pääsi heleä nauru. Ounasto siitä innostui ja jatkoi:

— "Siinä nyt näet ensinnäkin esimerkin... Tunnethan sinä Forsmanin Pekan?"

— "Kyllä!"

— "Forsmanin Pekka taas, joka ei ajattele mitään, on kaupungin hienoin... no kaikista hienoin ja sivistynein herra. Kysy täälläkin vaikka keneltä tanssijattarelta, tunteeo hän Pekkaa, niin kaikki tuntevat hänet... Kuka... kuka... kuka siellä nyt tanssii, kun niin... Ah se on numero neljä: Kerttu... Hänellä on numero neljän jalka... Forsmanin Pekasta johtuu mieleeni. Hänellä on tapa pitää tarkkaa kirjaa tyttöjen jalan koosta..."

— "Ottaako hän mitan?" — kysäisi huvitettu Oolavi, yhä seuraten tytön tanssia.

— "Ei. Se käy aina tällä tavalla: Pekka sanoo ihastuneensa tytön jalankauneuteen ja pyytää saada lahjottaa sille parin sieviä kenkiä ja sitä varten kysyy numeroa... Pekka on semmoinen hieno mies... Tyttö sanoo numeron ja huomenna Pekka itse panee lahjottamansa kengät tytön jalkaan... Tietysti Pekka silloin vähän leikittelee jalan kanssa... semmoista pikkuista jalkahyväilyä... Kas!... Kas!... Sievästi se Kerttu nyt rimpsutteleekin... Katso!... Katso!... Katso tuota, miten heittelee jalkaansa!... Kas!... Kas... Kas!... Onkohan sillä Pekan tuomat kengät jalassa!... Ovat... Ne ovat... Niissä on punainen rusetti..."

Hän aivan paloi ihastuksesta. Oolavin silmät säteilivät. Myllyssä kohiseva huumaus kiskoi häntä mukaansa. Siellä paloivat silmät himoa täynnä. Siellä kukki ja tuoksusi ihmis-olemuksen ilkein osa: aistillisuus. Oolavi imi sitä itseensä, hengitti sitä kuin viinin huumaavaa höyryä.

— "Hyvä... hyvä... hyvä!" — kohisi myllyssä loppumattomiin. Ounasto hehkui. Mahtavalla bassoäänellä säesti hän:

— "Hyvä... hyvä... hyvä!"

Ja ketteränä huoneessa kävellen jatkoi hän ihastustansa:

— "Kauniisti tanssii Kerttu, kauniisti... Vahinko, ettei Pekka ollut saapuvilla."

Yht'äkkiä kysyi hän sitten Oolavilta:

— "Olethan sinä, Oolavi-veli, lukenut Harhaman kirjan?..."

— "Kyllä", — myönsi Oolavi. Ounasto huudahti yhtenä riemun paljoutena:

— "No arvasinhan minä!... Siitä arvasin, kun olet täällä... No se on kirja! Se on kirjojen kirja... Se on oikea Pirun raamattu!" — riemastui hän edelleen, käsillään kuvaavia liikkeitä tehden. Juotuansa ryyppyn jatkoi hän:

— "Minä en koskaan lue romaania, mutta Saku Peltola, joka on suuri roskakirjojen ihailija, tuli kerran ja sanoi: 'Ounasto hoi! Nyt sinun pitää ruveta opettelemaan romaania lukemaan, sillä nyt on ilmestynyt kirja, jota lukiessa jo uskoo olevansa kaikista paraimmassa Pirun Eedenissä!... Aivan näkee Pirun enkeleitä silmissään!... Ja eikä Saku puhunut turhia... No kyllä se on kirja, on totta vieköön se kirja!... Minä aivan ihmettelen, mitenkä kukaan kirjakauppias on uskaltanut myödä niin hyvää kirjaa... Ja Saku itse, joka on entinen sensori, sanoi että: 'Jos minä olisin ollut sensorina, niin en totta vie olisi uskaltanut antaa painolupaa, sillä se on niin hyvä kirja, että linnaan sille luvan antamisesta olisi sensori joutunut!... Vieläkö täällä pullossa on?... Vielähän siellä hilkkää..."

Ja laseja täyttäesssänsä hän jatkoi isällisellä, neuvovalla äänellä:

— "Siinä kirjassa, Oolavi, on kaikki, mitä hienon miehen tulee tietää. Forsmanin Pekkakin sanoi sen luettuansa olevansa täydellinen, kerrassaan täydellinen... Tai oikeastaan siinä on enemmänkin kuin tarvitsee: joutavia saarnoja ja ripityksiä, mutta ne Pirun Eedenin kuvaukset ovat paremmat kuin itse Eedeni... Minä puhun sinulle niin kuin omalle pojalleni... Vieläkö täältä tulla töröttää?" — käänsi hän välillä puhettansa, kallistaen likööripulloa.

Oolavi seurasi silmin myllyn elämää, korvin Ounaston puhelua, pistäen aina jonkun sanan väliin. Myllyn huumaus heikoksi sielun vastustuskykyä. Alastomuuden vilinä... soitto... ihastuksen huudot... palavat, himokkaat silmäykset... päihtymys ja kaikki muu valmisti hänen sieluansa Ounaston puheille. Ounasto jatkoi laseja täyttäessään:

— "No se kirja ei ole harhama, vaikka kaikki muut kirjat olisivat... ja ovatkin harhamia, koko kirjallisuus. Minäkin olin jo unohtanut koko tämän siunatun myllyn. En ollut moneen herran vuoteen oveakaan avannut. Mutta kun luin Harhaman 'Varotushuudon', niin heti ensi työkse tulinkin katsomaan, onko täällä todellakin niin suuri edistys-askel tehty kuin kirjassa kerrottiin... Ihan nuolena riensin tänne... No, terveeks', veli Oolavi!... Ja en totta totisesti, en totta vieköön ollut tästä Eedenistä koskaan ennen niin nauttinut, kuin Harhaman kirjan luettuani... Se kirja, kuule, Oolavi, on erinomainen, se on kaikkein erinomaisin opas täällä... Se panee huomaamaan kaikki nämä pyörähdykset... tuommoiset... tuommoiset" — hän selitteli pikku pyörähdyksiä — "ja kaikkea semmoista, mitä ei tavallinen ihminen olisi muuten huomannutkaan..."

Hän sytytti sikarin ja jatkoi ihmetellen:

— "No kyllä sillä miehellä on ollut terve silmä... sillä on ollut itsensä pimeyden ruhtinaan silmä, kun on kaikki täällä huomannut. Ja kyllä on uskaltanut kirjan kirjoittaa... Niin mainion on kirjan kirjoittanut, että jos vain tulisi asia esiin oikeudessa, niin minun täytyisi virkani tähden tuomita sen kirjoittaja linnaan."

Oolavi nauroi makeasti. Ounasto vakuutti uudelleen:

— "No totisesti täytyisi tuomita... Kiitokset ansaitsisi se mies..."

Myllyssä kohisi aistillinen huumaus, ihastuksenhuudot. Ounasto kiiruhti akkunaan ottaaksensa osaa iloon. Oolavi keinui jo kepeiden puheiden ja huumauksen aallonharjalla, kuin muinoin Tuukkalan kosken puhtaissa kuohuissa. Elämäkoski veti hänen venettänsä. Hurja, voimakas luonne tahtoi aivan syöksähdellä ryöppyihin. Likööri teki tehtävänsä kaiken muun apuna. Ounasto jatkoi:

— "Siitä asti minä olen täällä harva se ilta... Meitä on pieni seura." — Hän luetteli sormiansa näyttäen: "Forsmanin Pekka... sitten Saku Peltola... Ville Seppälä... se on kolme... Laurilan Osku neljäs... se on jo neljä... ja minä viides... Siis yhden käden sormet... Meitä sanotaankin yhteisellä nimellä viitoseksi."

Hän näytti Oolaville kämmentänsä, hajottaen sen sormet, ja jatkoi ahdistetun ja sorretun äänellä:

— "Alussa meillä oli suuret, hyvin suuret vaikeudet voitettavina eukkojemme tähden, ne kun vaativat tiliä poissa olosta... No jotenkuten aina selviydettiin, herran kiitos, kun pantiin viisi päätä yhteen..."

Ja äkkiä hän käänsi puheen, varottaen naureksivaa Oolavia:

— "Sinun, Oolavi, poikani, ei pidä mennä koskaan naimisiin, sillä avioliitto on miehen viimeinen... vihoviimeinen ansa... Se on vielä pahempi paula kuin itse varsinainen kuolema... Älä sinä, Oolavi, naura, sillä setä Ounasto puhuu kokemuksesta... Kuolemasta toki vielä pääsee johonkin: sielu pääsee ijankaikkiseen elämään... Mutta avioliitto: se on semmoinen pihti, semmoinen jumalaton pihti, josta ei pääse eukon luvatta ystäviäänkään tervehtimään... Vaikka ystävä olisi kuolemassa, tai kerrassaan naimisiin menossa, niin et vain pelastamaan pääse..."

Oolavilta pääsi raikas nauru. Ounasto selitti vakavana, valittavalla, heikolla äänellä:

— "Ja minulle poloiselle kun vielä sattui kaiken muun lisäksi semmoinen onnettomuus, että sain viisaan eukon!... Siinä saa monesti vetää päänsä solmuun, ennen kun sen saa petetyksi... Katso: jo ensi iltana, kun olin täällä myllyssä — vertailemassa vain, onko Harhaman kuvaama edistys tapahtunut — niin jo, näet, haistoi eukko asian ja nosti semmoisen elämän, semmoisen pahan elämän nosti, että koko talo oli nurin... Älä taivas anna miehelle viisasta aviovaimoa!... Viisas aviovaimo on miehensä elämän suurin taakka..."

Hän sytytti sikarinsa ja jatkoi selitystensä:

— "Mutta kyllä me... pah... pah... kyllä me... pah... pah... kyllä me lopulta keinon keksimme: Me perustimme 'Turhakosken osakeyhtiön'..."

Samassa syöksähti sisään eräs vapaaksi päässyt ja pukeutunut tanssijatar ja muutta mutkitta ja Ounaston hänen tuloansa huomaamatta istahti tämän syliin, kuin olisi se ollut tuoli, laulaen siinä huolettomasti:

"Tuhannen markan seteliraha on sydämeni varmin avain."

— "Kah! Herttako se on... Sedän polvelle istahti tyttäreni", — huudahti Ounasto.

Hertta kumartui pöytään päin, kallisti Ounaston liköörilasiasia ja kysyi huolettomana:

— "Mitä tämä on?... Likööriäkö?"

Ja ennen kun Ounasto ehti vastata, ryyppäsi hän, kirpisteli suutansa, ja asetti lasin pöydälle virnistäen:

— "Huh!... Ei tuo ole hyvää!"

— "Niin, ryyppää pois, Hertta-tyttöni... Ryyppää sedän lasista, Herttaseni", — puheli Ounasto, lisäten:

— "Etkös sinä, Hertta, Oolavia tunne?... Etpä näy tuntevan... Hän on hyvä nuori mies... melkein minun poikani..."

Tyttö katsoi hetken Oolavia silmiin tarkasti ja kysyä heläytti yht'äkkiä:

— "Tunnetteko Te, Oolavi, Iidaa?"

— "Mitä Iidaa? En minä tunne", — vastasi Oolavi naurahtaen. Tyttö jatkoi, kuin hiukan jotain muistellen:

— "Mitens' se Iida sanoi, että hänen sulhasensa on Teidän näköinen: musta takki päällä ja sievä rusetti rinnassa..."

— "Nyt sinä Hertta-kulta taas sotket asiat", — tarttui Ounasto neuvovalla, isällisellä äänellä, lisäten: "Iidan sulhasen nimihän on Oskari, eikä Oolavi... Sinä aina turhaa hölötät..."

Tyttö teki veikeän liikkeen ja selitti niin että ääni meni yhtenä helinänä.

— "Eipäs oo... Iidan sulhanen Oskari... Iida ei koskaan kysy sulhasensa nimeä... Se on Manda, joka kysyy ja kirjoittaa nimen muistiin... Iida nimittää sulhasiansa aina nutun värin mukaan: Musta, tai harmaa... tai..."

— "Ai! Mandahan se on... Minä en muistanut tässä pökerryksissä ollessani", — oikaisi Ounasto.

Tyttö tarttui hänen leukaansa hyppysillänsä, pudisteli siitä, katsoen hänen silmiinsä hyvin likeltä, huulet supulla, kuin suuteloon kurkotettuina, ja matki:

— "Minä en muistanut... minä en muistanut... Yyyyyy!" — lopetti hän Ounaston leukaa tärisyttäen.

Oolavi nauroi ja katseli tytön kaunista vartaloa ja omituisia eleitä. Mylly kuohui ja kohisi... Koski vei pois ihmishengen perkkeitä. Oolavi tunsu jo virran häntä vievän...

Äkkiä kysyi tyttö Ounastolta iloisella äänellä:

— "Kuule! Ripitettiinkö sinua viime kerralla johtokunnan istunnosta kotiin tultuasi?"

— "Ei... ei... Muija on ihan täydessä uskossa, että johtokunta työskentelee", — iloitsi Ounasto. Ja Oolaville hän selitteli, tytön yhä hänen polvellansa istuessa:

— "Meiltä keskeytyi se Turhakosken asia. Se on yhtiö, jonka perustaminen oli välttämätön Harhaman kirjan ilmestyttyä. Yhtenä kauniina päivänä me laadimme säännöt, ne lähetettiin senaattiin vahvistettaviksi ja sanomalehtiin toimitettiin tietysti uutinen, että 'Turhakosken osakeyhtiö' on anonut senaatilta säännöillensä vahvistusta. Väliaikaiseen johtokuntaan kuuluvat ne ja ne: herrat Pekka Forsman, Saku Peltola, Ville Seppälä, Oskari Laurila ja tuomari Ounasto viidentenä... Ja muijat uskovat... Ne uskovat, että jytisee... Se on onni, että tyttökoulussa on jätetty maantieteen opetuksessa semmoinen aukko, että muijat eivät tiedä, että ei mitään Turhakoskea ole olemassakaan... Se on suuri onni ja meidän koululaitos on saava siitä jokaisen aviomiehen vilpittömän kiitoksen."

— "Jopa oli Pekan rouva kysynyt Pekalta, että missäpäin se Turhakoski on", — pisti tyttö Oolavin naurahtaessa puheen väliin.

— "No mitäs siitä, jos kysyy!... Selvään asiaan voi aina vastata. Pekka sanoi niinkuin asia on, että se

on kahden penikulman päässä Pilvistön seurakunnan kirkolta, jos kulkee oikotietä Pölläkkälän kylän kautta, ja maanteitse järven ympäri on kolme peninkulmaa!" iloitsi Ounasto.

Ja tytöltä hän kysyi:

— "Mitä? Oliko se Pekan rouva kotona, kun sinä menit hänen luokseen asialle?... Minä kuulin, että se on sinua katsellut vähän karsain silmin..."

Tyttö keikautti päätään ja ylpeili:

— "No katselipa tuo nyt vaikka miten, mokomakin kynttänä... Astua lätystäkin kuin munimaan menevä kana... Näin... näin... näin... näin..."

Hän nousi ja matki rouva Forsmanin käyntiä. Oolavi lausui hänelle jonkun sukkeluuden. Häntä ei enää inhottanut elämellisyys. Mylly pakahtui lumoukseen. Orkesteri soitti. Myrskyisät hyvähuudot kaikuivat. Hetken kuluttua jatkoi Ounasto selitystensä:

— "Alussa meillä oli keskusteluja päivällä kotona, vaimojen kuullen. Sitten tietysti oli pakko vuokrata johtokunnalle kokoushuone... Sanomalehdissä on aina väliin ilmotus että: 'Turhakosken osakeyhtiön väliaikainen johtokunta kokoontuu kello 8 illalla konttorihuoneustossansa!..."

Oolavi oli huvitettu puheesta. Samalla seurasi hän tytön puuhia, seurasi niitä kuumeisin silmin. Ounasto jatkoi:

— "Väliin taas kutsutaan telefoonilla johtokunta kokoon. Mutta on sovittu merkki: kaksi lyhyttä soittoa jos on perätysten, silloin me sanomme aina eukolle: 'Menepäs, mamma, kysy kuka siellä taas soittaa'!... Mamma menee ja tietysti se on taas johtokunnan kokous..."

"Silloin alkaa päivittely, että 'ei tässä jaksa joka päivä... ja pois minä eroan koko johtokunnasta'... Mutta eukko toki on aina kehotellut, että: 'mene nyt vain, pappani. Ainahan siitä on tuloja... Ja kuka tietää mitä rikkauksia tehdas vielä tuottaa, kun käyntiin pääsee!'... No sillä lailla sitä pysyy aina johtokunnassa... sillä eihän sitä vaimoan halua vastustaa... Istunnot ovat tietysti täällä... Viime kokouksessa meillä oli täällä Hertta puheenjohtajana..."

Ja tyttöön kääntyen huudahti hän:

— "Hert-ta... Viisikymmentä viisi markkaa ottivat niistä laseista, jotka sinä puheenjohtajan kurikalla rikki nuijit..."

— "No-oo!... Ei tuo ole paljon", — keikautti kiemaileva tyttö kävellessänsä. Oolavia nyhti hurja elämä yhä huumaavammin pyörteisiinsä. Joskus vielä läikähti sitä vastaan inho mielessä, mutta se oli ohimenevä. Ounasto siunaili:

— "No sillä lailla me, herran kiitos, olemme saaneet täällä rauhassa vertailla Harhaman kuvauksia todellisuuden kanssa..."

— "Mutta tänä iltana sinä varmaankin saat aika ripin", — ilvehti tyttö.

— "Tänä iltanako!... Eeee-i... Ei sinne päinkään... Nyt minä vasta olen turvattu... Tulehan, Hertta-tyttäreni, tänne sedän polvelle, niin minä kerron!... Kas niin!"

Ja tärkeän näköisenä alkoi hän selittää, Oolavin katsellessa tytön eleitä, joskus sen silmäyksille naurahtaenkin:

— "Minä olin jo mennä koukkuun..."

— "No?" — keskeytti tyttö kysyvänä,

— "Eukko", — jatkoi puhuja — "kysyi äkkiä; 'Missä se Turhakosken kansliahuoneusto on?'... Silloin iskivät silmät tulta... Hätäpäivissäni aivan minä kysyin: 'Oletko sinä, mamma, ottanut täältä pöydältä Turhakosken kauppakirjan?'... Eihän se tietysti ollut ottanut olematonta... Ja siitä se alkoi etsiminen, Kansliahuoneesta ei ollut enää puhettakaan... Minä tietysti hätäännyin pahanpäiväiseksi ja syyttelin mammaa, mamma piikaa ja nyt on koko talo ollut kolme päivää nurin: etsitään... etsitään... kolutaan kaikki paikat eikä vain löydy... Ei löydy, niin ei löydy... Mamma tuntee syyllisyytensä ja haukkuu piikaa... piika siitä suuttui, haukkui mamman ja meni matkaansa... Ja etsimistä yhä vain jatketaan. Mamman oli sääli minua ja sanoi tänäänkin; 'Älä nyt, pappa, sure, löytyyhän se kauppakirja... Menisit vaikka Forsmanin Pekan luo, että et joudu aivan epätoivoon... Koeta hänelle selittää, että paperi on erehdyksessä mennyt jonnekin ja vie Pekka vaikka hotelliin, niin se ei muista kysyä koko paperia!' — neuvoi mamma..."

Tyttö hymyili vuoroon Oolaville, vuoroon Ounastolle. Kun hän taas nousi, jatkoi Ounasto:

— "Hertta osaa erinomaisesti pyöräyttää yhden Harhaman kirjassa kuvatun piruetin... Pyöräytäppäs, Hertta, se... pyöräytä sedälle ja Oolaville..."

Tyttö totteli, tehden pari veikistelevää tanssiliikettä. Ounasto jatkoi:

— "Tida taas tanssii mainiosti sen 'hih-hein' ja Manda 'heipparillan'."

Puheen jatkuessa höikälehti tyttö huoneessa, nenä pystyssä, kiemaillen ja laulaen:

"Jos minä keisarin rouvana oisin, niin mull' oisi hellua kaksi, sillä pyhän paavin ma vietellä voisoin itseni rakastajaksi."

— "So... so... so, Hertta!... Ei vanhaa keisaria, paavia ja setä Ounastoa saa pettää ja mennä paaville", — varotteli Ounasto.

Tyttö muikisti hänelle suutansa, nipisti korvasta ja ilveili melkein.

— "Ei saa pettää vanhaa keisaria!... Mitäs huvia siitä miehestä on, jos sitä ei saa pettää?... Yyyy — yyy! Vanhaa Ounastoa ei saa pettää..."

Ounasto hoki selitystensä:

— "Onhan miehestä huvitusta... Pitää rakastaa miestä ja olla uskollinen."

Tyttö heilautti lanteitansa ja käsillä liikkeitä tehden ja häilähdellen lauloi:

"Enkä minä rahalta ketään lemmi, kuuletko, kultaseni? Enkä mä miestäni koskaan hemmi muuta kuin pettäökseni."

Sitten istahti hän Oolavin polvelle, niin huolettomana kuin tuolille, laski toisen kätensä hänen olallensa, puoleksi kaulaan, nojasi kyynäpäällänsä pöydän reunaan, katsoi Ounastoa silmiin kiemailevasti ja pyysi:

— "Tilaa, setä, samppanjaa!"

Ounasto täytti pyynnön. Tyttö kohentautui Oolavin syliin, ja käsi hänen kaulassansa lauloi:

"Mä hyvää yötä toivotan sinulle, rouva kuu; luo tyttöseni kiiruhdan. Muu kaikki unhottuu!"

Ounasto nousi ylös ja lyöden juhlallisesti tahtia kertasi jyrisevällä bassoäänellä:

"Luo tyttöseni kiiruhdan,
Muu kaikki unhottuu..."

Oolavi oudosteli aluksi. Mutta tyttö alkoi puhella hänen kanssansa huolettomana ja vapaasti kuin istuisi hän jossain tuttavallisessa, sievässä seurassa... Ja kun samppanja vaahtosi, kietoutui Oolavin käsivarsi jo tytön vyötäisen ympärille. Soitto soi. Laulu helskyi. Puhdas mies hengitti inhoittavinta höyryä. Elämä vaahtosi... Tyttö tuoksui polvella... Huolettomana nousi se taas, häilähteli huoneessa ja lauloi äskeisen laulunsa jatkoa hytkytellen ruumistansa laulun tahdissa, tanssiaskelin ja heilahduksin:

"On taivaan rouva kirkas kuu
ja tähti tytär sen...
Ei maistu rouvan huuli, suu...
Ma tahdon tyttären..."

Samppanjalasi kädessä kertasi tuomari Ounasto taas laulun. Tyttö höikälehti edelleen ja matki, suutansa muikistellen:

"Ma tahdon tyttären."

Ja nipistäen Ounastoa korvasta nuhteli hän:

— "Tahdot tyttären, vaikka et osta tyttäreille kenkiäkään... Entisistä ovat jo kannat läntällään..."

— "Onko Hertta-kullan kengän kanta jo läntistynyt!... Näytäpäs!" — ihmetteli Ounasto.

Tyttö istahti. Ounasto kumartui tutkimaan hänen kenkensä kantaa.

— "Ei jalka niin ylös ylety", — huudahti tyttö, läpäten Ounastoa päähän.

Alhaalta, pöydän alta kuului tuomarin ääni:

— "Kyllä tuomari tietää miten pitkä on lain määräämä jalka... Tietäähän tuomari, jonka pitää tuomita ihmisiä menettämään henkensä ja oikean raajansa..."

— "Oikean raajansa!... Yh sinä tuomari!" — matki tyttö tukistaen tuomari Ounastoa leikillä.

Ounasto oli saanut tutkimuksensa suoritetuksi, istuutui ja vakuutti:

— "Läntistynyt on Hertan kengän kanta... läntistynyt... Sedän pitää ostaa tyttärellensä uudet kengät..."

Puhelu jatkui. Äkkiä kääntyi tyttö Oolaviin lausuen:

— "Kuulehan, Oolavi!"

— "No?" — kysyi Oolavi, jolle tytön silmäys helähti kuin päivänpaiste.

— "Tuletko huomenna katsomaan, kun minä tanssin?" — jatkoi tyttö.

— "No tietysti!" — lupasi Oolavi aivan onnellisena, tytön silmäyksien valopilvessä kylpien.

Tyttö poistui heittäen Oolaviin himokkaan, veikistelevän silmäyksen ja muikistaen suutansa Ounastolle. Huumautunut Oolavi huomasi silmäyksen ja näki tytön sielun pohjalle. Hän päätti tulla huomenna. Hiiden mylly alkoi avautua hänelle toisena kuin ennen. Hän alkoi löytää sieltä sitä ilkeää, rietasta, jota hän tiedottomana oli tullut sieltä hakemaan ja sieluunsa kokoamaan. Tytön lähdettyä huokaili Ounasto väsyneenä:

— "Hoh—hoi!... Hoh—hoi!... Se on semmoista viatonta leikkiä vain... Hertta on semmoinen herttainen, hyvä tyttö..."

Oolavi oli hänen kanssansa samaa mieltä. Hän mietti jo huomista päivää. Ounasto jatkoi huokailujansa:

— "Kotiinkin tästä pitäisi jo kömpiä... Mammарukka etsii siellä vain Turhakosken kauppakirjoja... Varmaankin on taas mullistanut koko talon nurin... Kun vain ei olisi kihlakunnan oikeuden papereita sekaisin penkonut!... Mammalle pitää ostaa uusi hattu, kun niin huolehtii Turhakosken kiinnekirjoista..."

* * * * *

Puoli-yö oli jo aikoja ohi kiitänyt. Hiiden myllyn elämä huppelehti aamuöisissä huuteissansa. Ihminen oli ajaksi laskeutunut täydellisesti eläinmaailmaan. Joillakuilla oli enää pukimina ihmisyyden rippeitä: hitunen häveliäisyyttä. Naiset elivät sitä elämää, joka tekee naisen riettaaksi, luomakunnan inhoittavimmaksi olennoksi: he tarjoilivat itseänsä. Miehet valikoivat täydellisinä elukkoina.

Ounasto ja Oolavi olivat poislähdössä. Viimemainittu ei enää tuntenut sitä inhoa, mitä ennen. Hän ajatteli huomis-iltaa, jolloin Hertta tanssisi. Hän ajatteli, laske ja ylpeili siitä, että Hertta tanssii huomenna ikäänkuin häntä varten... unohtaa muut... ajattelee yksinomaan häntä... Hän tunsu jo verensä kuumenevan, huonojen elämänhalujensa paisuvan.

Silloin kuului käytävästä silkin kahinaa ja keveitä sipsuttavia askeleita. Nuori, loistavasti puettu, kaunis nainen astui oven editse. Mutta heitettyänsä silmäyksen huoneeseen, pysähtyi hän äkkiä ja huudahti:

— "*C'est monsieur Ounasto!... Bonne nuit, monsieur!*" [Se on herra Ounasto! Hyvää yötä, herra!]

Ounasto kumarsi kohteliaasti, tervehtien:

— "Hyvää huomenta, neiti Iltamo!... Suvaitkaa poiketa sisään!... Olemme seurassa ja julkisessa huoneessa, niin että rohkea pyyntöni ei kai loukkaa *convenance'ia* [säädyllyisyyttä]..."

— "Ei ollenkaan!" — huudahti neiti Iltamo, astuen huoneeseen hienona, keimailevana, tuoden mukanaan kokonaisen pilven hajuvesien tuoksua ja katseen lumoa. Hän oli kaunis, vilkas, viehättävä, keskikokoinen, hoikkavartaloinen, jonkunlainen pieni taivaanlintunen.

Kun hän oli tervehtinyt Ounastoa lausui tämä Oolaviin vihjaten:

— "Sallikaa, primadonna, minun esitellä Teille paras ystäväni, herra Tuukkala!"

Oolavi tervehti hienosti, syvään kumartamalla.

Hiukan kumartaen vastasi laulajatar Iltamo tervehdykseen, puhellen vilkkaasti, viehkeästi:

— "Ah!... Se on herra Tuukkala... Erittäin hauska tutustua!... Minä olen kuullut Teistä jo paljon puhuttavan..."

Hänen liikkeensä, sulavuutensa ja suloutensa aivan heilahtelivat, silkin kahinan säestyksellä. Koko huone oli jo tulvillansa hänen ääntänsä, vilkkauttansa ja kauneuttansa. Oolavi vastasi hänen puheeseensa kohteliaalla liikahduksella lausuen:

— "Minulla on ollut kunnia pari kertaa kuulla maamme kuulua laulajatarta ja olen onnellinen tullessani nyt esitellyksi..."

Laulajatar Iltamo näytti koettavan kietoa kaiken kiemmailuihinsa ja hymyilyynsä. Viehkeästi vastasi hän Oolaville:

— "Ooo!... Kuuluisa! Se on vaan *flatterie* [imartelua]!"

Ja Ounoston puoleen kääntyen jatkoi hän nopeasti, antaen sanojen tulla yhtenä helinä:

— "Mutta minä en uskonut Teitä, herra Ounasto, täällä tapaavani... Teillähän kuuluu olevan nykyään niin kovin kiire, että yöt ja päivät olette työssä... Suuria afääreja... mitä Teillä kerrotaan olevan... Rouvannekin kertoi minulle... Suuri Turhakosken tehdas... Oletteko usein täällä?..."

— "Aivan sattumalta... ensi kertaa. Tulin ystäväni Tuukkalan kanssa vilkaisemaan... Olikin onnellinen sattuma, koskapa saimme tavata täällä Teitä", — vastasi Ounasto. Ja johtaakseen keskustelun pois Turhakosken asiasta, kysäisi hän nopeasti:

— "Te tietysti myös aivan sattumalta olette täällä?"

Laulajattaren silmät paloivat kilpaa hänen jalokiviensä kanssa. Molemmista säteili ja tulvi loistoa ja hehkua. Kun hän katsahti Oolaviin, tunsu huumautunut Oolavi aivan kylpevänsä jalokivivälkkeen ja hurmaavan katseen polttavassa suihkussa. Yhäti liikkuen ja häilyen vastasi neiti Iltamo Ounastolle:

— "Minäkö usein täällä?... Ensi kertaa... aivan ensi kertaa... Ajatelkaa, herra Ounasto!... Mutta minä en pidä tällaisista... no..."

Hän teki käsillensä nopeita liikkeitä, kuin etsien niillä sanoja, ja jatkoi:

— "*Variété'itä* ja *farce'ēja* ja mitä nämä ovat... Mutta tänään täällä lauloi italialainen mademoiselle Rossini, jonka kerrottiin olevan erinomainen... no semmoisten *vaudeville'* ien [kylälaulujen] laulaja... Ja minä pistäennyin kuulemaan... pikimältään vaan... Tietysti Tekin, tuomari, ja herra Tuukkala tulitte ainoastaan hänen tähtensä?..."

— "Tietysti... Tietysti... Ainoastaan hänen tähtensä... Minä en pidä koko tästä ala-arvoisesta taiteesta", — vakuutti Ounasto, kysyen:

— "Ja mitä suvaitsette pitää Signorina Rossinistamme?..."

— "Nooo — oo... En minä tiedä", — venytti laulajatar Iltamo, lopettaen nopeasti: — "Pidittekö Te hänestä?"

— "Jaa... se on... en erityisesti... Mutta kun hän on kotimainen taiteilijatar, niin tulin ystävä Tuukkalan kanssa kuulemaan, kannattaaksemme kotimaista taiteilijaa", — selitteli Ounasto.

— "Kotimainen!... Italialainen... Signorina Rossini kotimainen!... *Que ce que vous parlez, monsieur Ounasto*? [Mitä Te puhutte, herra Ounasto?] — oudosteli laulajatar Iltamo, näyttelijättären kaikilla eleillä ja kiemahduksilla. Oolavikin ihmetteli. Ounasto selitti:

— "Suvaitkaa ottaa huomioon, että hän on minun vaimoni kotipitäjästä torpparin tytär Anna Löppönen... Oli ompelijattarena, kunnes meni Amerikkaan, missä oppi hiukan italiankieltä. Minun ystäväni huomasi hänen lahjansa, toimitti hänet tänne laulamaan ja kehotti olemaan italialainen, koska on musta tukka, mustat silmät ja... no nenäkin vähän muistuttaa kaunista Italiaa..."

— "*Mais c'est comme il faut!* [Sehän on, kuten olla pitää] Aivan kuin suuressa maailmassa!" — huudahteli hämmästynyt laulajatar, katseessa sekaisin iloa ja hämmästyä. Hänen käytöksessään oli suloutta ja kiemailua, mutta siinä ei ollut sitä perinnäistä, henkistä tai muuta aateluutta, arvokkaisuutta ja ylevyyttä, joka aina eroittaa keskinkertaistakin ylemmän ihmisen todellisesta ihmis-ylimyksestä ja aatelista. Hänen vilkkaat liikkeensä, puheenhelinä, säteilevät silmäyksensä, sievät kumartelut, sirot

päännyökähdykset ja näyttelijättären kasvojen eleet sulautuivat yhdeksi ainoaksi perhosmaiseksi, joustavaksi helahteluksi ja loistoksi... Oolaviin kääntyen jatkoi hän liikkeittensä seasta:

— "Sanoinko minä jo Teille, herra Tuukkala, että olen kuullut Teistä paljon... paljon... paljon puhuttavan..."

— "Kyllä!... Muuten minulle sangen ikävä uutinen", — vastasi Oolavi, seuraten kysyjän liikkeitä, jotka aivan kuin huikaisivat häntä.

— "Ikävä uutinen... Kuinka niin 'ikävä uutinen'?... Ettekö Te sitten olisi tahtonut minun kanssani olla tuttu niinkään... no miten minä sanoisin... niinkään... no... Äs, kun en muista sanoa!... Auttakaa Te, 'tuomari'!... Miten minun pitää sanoa?... Korvakuulolta... Ettekö Te olisi tahtonut olla minun kanssa tuttu korvakuuloltakaan?" — helisi ja satoi Oolaville laulajattaren kysymys naurun ja säteilyn ja veikistelyn seasta.

— "Se on minulle suuri kunnia... Mutta ei ole..."

— "No mitä sitten, herra Tuukkala?... Mitä ei ole?" — keskeytti yhä jatkuva kyselysade, kiemaileva nauru ja loistavat silmäykset.

— "Minulle itselleni ei voi olla kunniaksi se Teille 'korvinkuultava'", — sai Oolavi vastatuksi.

— "Päinvaaastoin!... Aivan päinvastoin!... Tiedättekö, herra Tuukkala, että kun minä kuulin Teistä puhuttavan, niin minä — minä olen aina näin avomielinen — minä aivan halusin saada Teihin tutustua... Eikö totta, tuomari, että minä olen avomielinen?" — lopetti hän Ounastolle hymyilynsä hetkeksi kääntäen.

— "Kyllä!... Kuten viattomat lapset ainakin", — myönsi Ounasto.

— "No, ja nyt minulla oli kunnia Teidät tavata", — kiemaili neiti Iltamo Oolaville.

— "Kunnia kuuluu tällä kertaa minulle", — yritti Oolavi. Nuori nainen ikäänkuin kieppui hänen ympärillensä huudahdellen:

— "Ah, kun Te olette vaatimaton ja *gentil* [hienoa]... Kuinka Te viihdytte kaupungissa?... Te tietysti olette paljon herra Ounaston seurassa... Viihdyttekö hyvin täällä?"

— "Kyllä... kiitos kysymästä!" — vastaili Oolavi. Hän tunsu laulajattaren silmäyksien aivan polttavan häntä ja kietovan mitä huumaavimpaan verkkoonsa. Äskeinen huumaus oli valmistanut hänen sieluansa, niin että hän huomasi joka-ikäisen kiemahduksen ja joku voima veti häntä aivan niiden kiehteisiin verkkoihin.

Laulajatar häilähteli, puheluansa jatkaen, niin että Oolavista tuntui, kuin helisisi hänen naurunsa milloin hänen oikealla, milloin vasemmalla puolellansa. Oli kuin olisi hänen aivan hallittava hänen heilahduksiansa, pideltävä häntä kuin helposti pakenevaa kaunista unta ja onnea. Neiti Iltamo jatkoi hänen edessänsä ja rinnallansa, ikäänkuin liehakoiden:

— "Tehän kuulutte tutkivan ja ajattelevan elämänkysymyksiä ja kaikkea... kaikkea semmoista syvää... Minä pidän juuri semmoisista ihmisistä... Minä itsekin ajattelen elämää usein... hyvin... hyvin usein... Varsinkin kun on väsynyt, eikä ole hyvää seuraa, niin silloin aina kuluu aika paraiten siten, että ajattelee elämänkysymystä... Ettekö Tekin ole sitä huomannut, että ikävä menee pois, kun ajattelee elämänkysymyksiä: Tanssiaisista ja... no paljonhan niitä on: konsertteja ja näyttelyjä ja kaikkea... kaikkea semmoista *chic'ia* ja... *fashionable'ia* [hienoa, loistavaa]... Minä en ollenkaan pidä semmoisista ihmisistä, jotka ovat jokapäiväisiä, eivätkä ajattele elämänkysymyksiä... Eivätkö Teistäkin ole semmoiset ihmiset ikäviä ja... ja miten minä sanoisin... Auttakaa Te, tuomari; millä sanalla minä sanoisin semmoisia, jotka eivät ajattele elämää, vaan tekevät vain työtä?..."

— "Turhia", — yritti Ounasto puhua.

— "Turhia! Aivan niin... Kiitos, tuomari!" — keskeytti onnellinen nainen jatkaen... "Minä en ollenkaan, en *ollenkaan* pidä turhista ihmisistä, jotka eivät ajattele elämänkysymyksiä, vaan tekevät vain työtä... Eivätkö ne Teistäkin ole ikäviä ja kuolettavia ja semmoisia väsyttäviä?..."

— "Kyllä", — myönteli Oolavi hymyillen, kietoutuen nuoren naisen hymyilyihin ja perhospuheisiin. Huomaamattansa olivat he ryhtyneet hiljaa kävelemään huoneessa. Nuori nainen aivan ohjaili Oolavia, kuin nöyrää orjaa, ohjaili häntä silmäyksillensä... hymyilyllensä... joustavilla liikkeillensä, jotka tuntuivat somilta lennähdyksiltä ja näyttivät olevan hänelle ajotut. Kaikki se huusasi Oolavia, jonka sielu oli valmis. Nuori nainen jatkoi:

— "Sillä jos ei elämää hyvin tutki ja ajattele, niin miten sitä oppii tuntemaan, esimerkiksi sen iloja ja semmoisia kaikenlaisia *intrigue'ejä* [juonitteluja] ja kaikkea sitä, mikä on elämässä intressantia, mieltä kiinnostavaa... hauskaa... Meillä on taiteessa, varsinkin operassa, hyvin hyy-vin paljon semmoisia intressantia juonia, *intrigue'ejä* ja kaikkia muita sellaisia jännittäviä elämänskysymyksiä... Esimerkiksi arvosteluista ja protektioneista [suosinta] ja tuttavuuksista ja kaikista muista kysymyksistä... Onko Teillä, tuomari", — hän kääntyi Ounastolle puhumaan — "paljon jännittäviä *intrigue'ejä* Turhakosken tehtaan asiassa?..."

— "Kyllä!... Erittäin paljon", — myönsi tuomari Ounasto.

— "Sepä hauskaa!... Sittenhän Teilläkin, tuomari, on elämänskysymyksiä ajateltavana, niin että ei aina tarvitse istua ja tuomita vain ihmisiä... Mitä tavaraa siinä tehtaassa valmistetaan?"

Oolavi hymyili. Ounasto selitti:

— "Tullaan valmistamaan kaikenlaista kuranttitaravaa, etupäässä semmoista, jota voi vesivoimalla valmistaa..."

— "No, minä en niistä ymmärrä... Tietysti vesivoimalla valmistetaan courantitaravaa... hattuja ja hansikkaita ja kaikkea", — naurahti nuori nainen, ja ottaen taas Oolavin silmäyksensä ja liikkeittensä tenhoon, jatkoi hän hänelle:

— "Tunnettehan Te, herra Tuukkala, laulajatar Donizettin... Hän on Markburgin prinssin *protégée* [suosikki] ja siksi nykyään kuuluisa... vaikka on vain tavallinen laulajatar... semmoinen vain keskinkertainen... Prinsessa taas on minun *protectrice'ini* [suosijattareni]... Mitä Te, herra Tuukkala, ajattelette hänen suosiostaan?"

— "Se on hänelle kunnia, mutta ei Teille tarpeellista", — huomautti Oolavi nuoren naisen huumaavien silmäyksien kiehtomana. Neiti Iltamo nautti huomautuksesta, huudahdellen:

— "*Quelle flatterie!... Je Vous en remercie* [Mikä imartelu. Kiitän Teitä siitä!...] Tehän puhutte sujuvasti ranskaa... Minä olen kuullut kerrottavan, että puhutte sujuvasti... Viivyttekö koko talven kaupungissa?"

— "Kyllä!... Niin olen aikonut", — vastasi Oolavi.

— "No se on hauskaa!... Minä tahtoisin Teidän kanssanne puhua usein... hyvin, hyvin usein elämänskysymyksistä..."

— "Kiitos suosiostanne", — lausui Oolavi onnellisena.

— "Ai, mutta minun seurueeni odottaa", — huudahti neiti Iltamo jatkaen: "No, me näemme toisiamme, herra Tuukkala!... *Au revoir!*" [Näkemiin.]

Hän heitti vielä kiehtovimman, armainman silmäyksen hurmaantuneeseen Oolaviin, ikäänkuin paulaksi hänen olemuksensa ympärille, ja hävisi tuulen tavoin ovesta, huulilla ja sielussa se voiton-ilo, jota nainen tuntee aina, kun luulee tenhojensa vaikuttaneen.

Hänen lähdettyänsä selitteli Ounasto tärkeän näköisenä:

— "Aika lintu!... Se on semmoinen lintu, jota ei ole vielä kukaan ansaansa saanut... Kuka yrittää, niin itse joutuukin sen ansaan ja tyttö livahtaa sivu suun..."

Ja taputtaen Oolavia olalle lisäsi hän isällisesti:

— "Mutta nyt taisi tuntea istuutuneensa semmoiselle varvulle, josta ei tee mieli pois lentämään... Katsoi sinuun näin... ja näin... ja näin..."

Hän jäljitteli neiti Iltamon silmäyksiä ja jatkoi:

— "Ja mitä lemmon pyöräyksiä teki... Tämmöisiä... Näin pyörähti..."

*****

Aamu kelmensi jo tähtiä, kun Oolavi palasi kotiinsa. Neulaterävä pakkanen puri poskia. Autoilla kaduilla näkyi ainoastaan joku poliisi ja kuului yksinäisen reen jalaksen kitinä, kun joku palasi ajurilla Hiiden myllystä kotiinsa. Kuumeisena ei Oolavi alussa huomannut pakkasta, ei katujen tyhjyyttä. Mutta kun hän oli hiukan jäähtynyt, veti hän raikasta ilmaa keuhkoihinsa täysin siemauksin ja silloin tunsu hän jonkun ilkeän tunteen: Hiiden myllyn ilma aivan haisi vielä hänen sieramissansa. Oli kuin tulisi hän ruton saastuttamasta huoneesta puhtaaseen, raikkaaseen talvi-ilmaan, jossa pakkasen helinä soi

enkelilauluna.

Kotiin päästyänsä oli hän inhoonsa tukahtua. Hän käveli, joi kylmää vettä ja avasi akkunan saadaksensa talviraikasta ilmaa sammuttaaksensa sillä oudon tunteen, joka häntä läkähdytti. Hiukan raitistuttuansa alkoi hän taas muistella illan tapauksia ja silloin kiintyivät hänen ajatuksensa ensimmäisinä laulajatar Iltamoon. Hän punnitsi hänen sanojansa, jotka oli hänelle mieltellyksi lausuttu. Alussa ne häntä tympäisivät, mutta kun hän sitten tutki äänenpainoa, jolla ne oli lausuttu, silmäyksiä, jotka antoivat niille sanoille hengen, ja naurua, joka helisi niiden säestyksenä, alkoi hän niihin mielistyä. Ne huvittivat häntä. Neiti Iltamon nauru, liikkeet, katse, kiemailu ja kaikki tuntui lapsellisen avomieliseltä, viattomalta ja luonnolliselta. Hän naurahti, tyytyväisenä itseensä. Turhamaisuus alkoi nostaa hänessä päätänsä.

Kun hän varustautui riisuutumaan, huomasi hän postissa tulleet kirjeet, jotka hänen poissa ollessansa oli tuotu pöydälle. Päällimmäisen hän tunsikin käsialasta: Se oli Martvalta. Hän avasi sen kuumeisena ja luki:

'Oolavi-rakkaani!

Kiitos taas kauniista kirjeestäsi! Se tuli minulle niinkuin joulu, tai niinkuin kesä, joka saapuu äkkiä kukkinensa, kiikkuinensa ja juhannus-aattoinensa. Vaikka ulkona on talvi, uskoin minä, luettuani kirjeesi, siellä olevan kesän, juhannuskoivujen hymyilevän rappusien edessä ja pihlajan olevan täysissä kukkakoristuksissansa. Minä ummistin silmäni ja nautin onnesta. Ja silloin taas tuntui kuin olisi huoneessa joulukuusi, jonka kynttilöitä Sinä sytyttelet. Ulkona soivat iloiset joulukulkuset ja joulu-ukko hymyili ovella lahjoinensa, makeisinensa ja seljässä kontti onnea täynnä.

Jotain ikävää on elämässä, kun Sinä olet poissa. En tiedä mistä se johtuu ja mitä se on, mutta minä olen usein levoton. Joskus pelkään, että Sinulle tapahtuu onnettomuus ja rukoilen hyvää Jumalaa estämään sen. Silloin kun minä olen levoton, muistan minä aina 'Litvan laulua' — ja siitähän se aina levottomuus alkaakin. — Varmaankin minä en ole kylliksi hyvä ja siksi en luota täydellisesti Jumalaan, vaan arastelen, vaikka en itse sitä arasteluani huomaakaan... Mutta kun minä rukoilen Jumalaa, niin eihän Sinulle voi mitään pahaa tapahtua? Eihän, Oolavi? Onhan Jumala hyvä. Hän ei Sinua hoivatta heitä.

Joka sunnuntai ajan kirkkoon. Mutta nyt tuntuu kirkkotie tyhjältä, kun Sinä olet poissa. Minä muistan aina silloin, kuinka me lapsina ajoimme kirkkoon samassa reessä ja vällyihin peittäytyneinä arvuuttelimme toisillemme: 'joko ollaan sen ja sen saaren kohdalla?', tai: 'Ollaanko nyt tienviehkan kohdalla?' ja paljon muuta. Sinä olit silloin aina niin hyvä, että kysyit minulta silloin kun tiesit, että ollaan 'kohdalla', ja siksi minä melkein aina arvasin oikein.

Rakas Oolavi! Minä toivotan onnea työhösi, tutkintoihisi, joista niin paljon kirjoitit. Älä anna mielesi kiintyä minuun niin, että unohdat sen takia työsi! Muistele minua ainoastaan joskus... joskus vain, kun se tuntuu mieltäsi virkistävän. Suljen tähän kirjeeseen taas Sinulle kaikki ikäväni ja onnentoivotukseni ja hartaimmat, palavimmat rukoukseni Sinun puolestasi.

Sinun Martvasi.'

Oolavin silmistä vuotivat kuumat, kirkkaat kyneleet. Puhdas Martva seisoi hänen sielunsa edessä enkelinä. Häntä läkähdytti Hiiden myllyn ilma. Neiti Iltamo tuntui kevytmieliseltä harakalta ja Hertan hengitys haisi nyt hänen sieramissansa kuin ilkeä löyhkä. Palavasti suuteli hän Martvan kirjettä ja päätti taas olla koskaan Hiiden myllyyn menemättä.

Hänen sielussansa soivat taas hellimmät ja jaloimmat kielet. Hän istui synkkänä, masentuneena. Ajatuksien lomasta alkoivat silloin pulahdella pieninä kuplina muistot Ounaston puheesta. Alussa nekin tympäisivät. Mutta kun hän niitä punnitsi, alkoi hän niihin sotkeutua, sotkeutui viimein kokonaan. Oikean ja väärän rajat sekottuivat. Hän hapuili niitä taas kiinni, yritteli niitä selvittää, mutta turhaan. Viimein himmeni kaikki ja hän nukahti niihin himmeisiin, hämäriin ja sekottuneisiin ajatuksiinsa.

Kun epäily uskon sijalle tulvi.

Oli suuret tuskan häät... Henkimaailma oli täynnä suuria suruja...
Salaisuudet olivat silminnähävimmillensä.

Oolavi istui totuudenlähteen reunalla... Jano poltti häntä, mutta lähteen vesi oli samea... Sitä juodessa

yltyi jano polttavammaksi entistänsä.

Hän kurottautui lähteeseen, nähdäksensä totuuden, erottaaksensa hyvän ja pahan rajat... Mutta sen pintaa peittivät jo Ounaston sirottelemat lehdet... Hän masentui... Hiljaa siirsi hän lehdet syrjään ja katsoi uudestaan, mutta näki oman himmeän kuvaisensa... Suruissansa katseli hän sitä saalistansa lausuen:

— "Minä lähdin isän luota maailmalle totuuden ja oikeuden hakuun... Tämänkö sainkin matkan tulokseksi!... Tämän *janon*, sekä oman kuvaiseni!... Oi miten kuivat ovat janoiselle totuudenlähteet!... Nyt sen tiedän jo!..."

Hän katkeroittui sekä jatkoi hiljaa karvasta huokaustaan, valittaen:

— "Tämän kuvaiseni olisi Litvanjoki minulle voinut kirkkaampana näyttää, kuin tämä lähde, jonka pintaa peittää varissut ruma lehtipaljous..."

Hän katui nyt jo sitä, että oli hyljännyt isän kodin, Martvan, Litvan, kaiken... Hän mietti nyt kotiin palaamista... Vaan kun hän sitä mietti sekä koski kepillään lähteen vettä, nousi siitä kupla. Hän katsoi sitä ja oudosteli... Hän särki kuplan, mutta silloin siitä leimahti kirkas, kaunis tulenlieska... Ja ennen kun hän ehti huudahtakaan, hulmahti lieskasta taas suuri henki... Hämällään huudahti kiusattava:

— "Kas!... Sinä!... Kuka olisi moista luullut!... Nyt taas ovat alkuaineet sekottuneet: *Vedestä* lähti äsken kirkas tuli!... Ja onko mahdollista, että *sinä* totuudenlähteessäkin asustaisit!"

Rauhallisena selitti hänelle Perkele:

— "Se on jo vanha, hyljättävä oppi, että olisi jotkut eri alkuaineet... Nyt usko, että koko kaikkeudessa on yksi ainoa alkuaine: *aine*... Muu kaikki on sen muodon muuttelua... Ja joka muoto toiseen verrattuna on yhtä oikea ja oikeutettu: Sinä itse tiedät että heliumi on yhtä oikea kuin radiumi... Vai kuinka luulet?"

— "Se vertaus ei ole paikallansa... *Aineella* sekä *hengellä* on ero. Tässä on nyt kysymys *henkisestä* hyvästä sekä pahasta", — huomautti kiusattava närkästyen. Jumalien eleillä lausui Perkele siihen:

— "Niin onkin... kernaasti sen sinulle myönnän. Vaan mitenkäs se muuttaa asiaa?... Selitä!... Kysy!..."

— "Onhan kerrassansa mahdotonta, että hyvä ja paha olisivat sama!... Ja kumminkin!..."

— "Ja kumminkin?" — tarttui Perkele kysyvästi.

— "*Sinä* nouset totuudenlähteestä!... *Sinä väärän henki!*" — huudahti Oolavi vastaukseksi.

Pieni vihan ilme leimahti Perkeleen silmäyksistä. Hän peitti sen ja selitti kiehtovimmin sanoin:

— "Äsken olet itsekin jo nähnyt ja kuullut, että oikea ja väärä ovatkin aivan yksi sekä *sama*: Kotoasi sanot lähteneesi totuudenlähteen vettä ammentamaan, vaan lähteen luokse tultuasi siitä puhuikin sulle kuten äsken kuulit Ounasto, *lain* ja *oikeuden* mies!... Jos oikea ja väärä ovat *näkyvässä* niin yksi ja sama, eivätkö ne silloin myös ole sama *näkyvässä*?"

Hän lumosi Oolavin katseillansa ja äänellensä. Mietteissään valitteli lumottu:

— "Nyt alkaa minulle näin vähitellen jo kaikki hämärtyä, sotkeutua... Toivokkaana lähdin elämästä totuudenlähteen vettä etsimään... Mutta se lähde on aivan tutkimaton... Se on hämärä ja levä peittää pintaa... Niin kaikki, kaikkityyni himmenee!..."

Rauhotellen lausui siihen armoton henki:

— "Pois heitä turha huokailu ja huoli!... Niin kaikki *selvetäkseen* himmenee... Nääs: mitä syvemmälle salaisuuteen tunkeudut, sitä himmeämmäksi käy kaikki siksi, kunnes pohjaan pääset ja näet siellä ihmeen syyt ja synnyt kuin kirkkaan päivän... Siellä syvyydessä kirkastuu sinulle kaiken olevaisen *samuus*: näet siellä silmin, että alkuaineet ovatkin olemukseltansa yksi ja sama..."

Kiusautuneena, närkästyneenä uudisti Oolavi:

— "Viis metalleista... alkuaineestasi!... Ne olkoot yksi taikka vaikka tuhat!... Kysymys on nyt tässä *henkisestä*... *Hyvän* ja *pahan* tahdon minä *nähdä*..."

Kavalana, kiehtovana selitti Perkele hänelle:

— "Minä sitä kunnioitan... Tiedonhalu on aivan miltei itse tietämystä... Vaan kuule sekä usko

sanojani: Jos alkuaineet ovat yksi aine, niin on myös hyvä sekä paha *sama*... Ne ovat *saman* eri ilmiöitä... Näes, tämä on järkkymätön luonnonlaki: on *kaiken* olevaisen laki sama..."

Hän huomasi Oolavia puheellansa. Hänen katseensa oli taikaa ja lumoa.
Kiusaantuneena huudahti Oolavi hänelle:

— "Voi olla, mutta uskoni jo järkkyy... Vaan *näytä* minulle silmin nähtävästi puheesi oikeus, niin oitis uskon... Ah, nyt jo palan tähän tiedonjanoon..."

— "Sen oitis teen", — vakuutti suuri henki.

Viime sanat lausuttuaan hän otti Oolavin taas retkillensä ja vei hänet maasta ylös korkeuteen... Hän kuljetti häntä synkkyyksien kautta vastapäivään, vieden hänet Luvattuunmaahan. Heidän edessään kohisi ilma haljetessaan kuin vesi, kun sitä laivan keula halkaisee. He saapuivat jo Palestiinaan... He laskeutuivat siellä Jerusalemiin niin kuin viima, luotisuoraan. Suuret näyt alkoivat siellä: Maahan päästyään loihti Perkele muinaiset päivät, tapaukset, huoneet, henkilötkin... Ilmiselvinä valkenivat ne päivät, jolloin Jeesus kärsi ihmiskunnan puolesta.

Oli yö... Suuri Kaifaan huone hohti kullasta, jonka välke sekottaui hohtena pappien ja ylimysten pukujen väriikkauteen...
Loistavapukuiset naiset katselivat suurinta murhenäytelmää...
Jalokivet loistivat... Ihmiset nauttivat tuomittavan tuskasta...
Suuri vihankuuhu kohisi... Pappien silmät kiiluivat pedon silminä...
Voitonvarmana lausui Perkele Oolaville:

— "Näet, kuinka *Hänen* palvelijansa täällä Herraansa raatelevat, kuten pedot... Minä en moista ole milloinkaan Hänelle, Vihamiehelleni tehnyt..."

Suuri näky ja Perkeleen sanat lumosivat Oolavia. Hän myönteli hämmästyneenä:

— "Sitä en ole ennen ajatellut... Se on totta, mitä äsken sanoit..."

Jumalien kylmällä riemulla lausui siihen Perkele:

— "Ja kumminkin luulet, että minä olen mukamas pelkkä pimeyden henki!... Nyt näet, että hyvän ja pahan rajat ovatkin aivan tyyten sotkeutuneet: Minä, suuren pahan henki, olen parempi noita Hänen pappejansa..."

Näyssä raivosivat papit verenhimoisina... Suuri Uhrattava oli heidän raadeltavanansa... Jalo veri kiehahti Oolavissa. Hän ei sietänyt enää pappia. Kiihtyneenä huudahti hän:

— "Jos minulla nyt olisi oiva ruoska, niin papit karkottaisin temppelistä!"

Jääkylmänä, riemuansa salaten lausui Perkele itseksensä:

— "Tämä oli oiva sekä suuri askel... Ei kirkko koskaan papitta voi olla... Kun hän puhdistaa sen Jehovan papeista, jää tila *minun* papeilleni!..."

Hän lausui lopun ikikavalana:

— "Hän ei karkota *minua* papista, vaan papin *kirkosta*..."

* * * * *

Oli suuri suru.

Taivaan korkeudessa leijaili enkelien parvi. Se leijaili siellä surren Jeesuksen tähden... Väki kohisi... Leviittain, pappien ja joukon silmät kiiluivat verenhimoisina. Ihmishenki janosi verta. Se janosi sitä pelastuaksensa onnen polttavasta janosta... Maailmantuska oli suurimmillansa. Aika oli täytetty.

Suuri kuuhu kohisi kartanolla... Ahmivat katseet leimahtivat... Ne sattuivat Pietariin... Joukko tunsu hänet ja raivostui... Se oli päässyt jo verenmakuun... Jo nousi moni käsi iskuun... Kynnet vetäytyivät jo sormenpäistä... Kohta olisi ollut uhri valmis... Puuttui enää hetki... Mutta silloin kielsi Pietari Herransa ja pelastui... Oolavin sielussa leimahti vihantuli... Se viha kohdistui nyt suureen Pietariin... Hän muuttui ihmispedoksi... Oikeudentunne loihti hänessä tuleksi vihan: vääräntunteen...

Mutta silloin lauloi taivaan korkeudessa suuri enkelien kuoro suruissaan:

"Ei, Kaikkein-Viisain, polkujasi voi ainoakaan ymmärtää. Sun tahdostasi palveljasi nyt Hänet kielsi. Kielto tää pelasti hänet kuolemasta... Niin salaiset Sun tiesi on. Se kielto on siis

taivahasta, Sun tahtos on se verraton.

Jos ei hän kieltänyt nyt oisi Herraansa, varmaan kuolemaan hän oisi syösty, eikä voisi Sun seurakuntaas päälle maan hän perustaa. Nyt tahdostasi sen kallioksi säästyti mies. Sa kaikki säädät armossasi. On ihmeen viisas Sinun ties."

Oolavi kuuli laulun. Hän ymmärsi sanat ja ihmetteli. Viisaana selitti hänelle kiusaajansa:

— "Kai nyt jo uskot, mitä äsken sanoin... Jos epäilet, niin kuule *enkeli*en selitysvirttä taivaan korkeudesta!... Hän Suuri, joka ihmisille lausui Sinailla kerran: 'Älä valhettele!' Hän Itse pelasti nyt *valheen* kautta varmasta kuolemasta Pietarinsa!... Uskotko vielä, että paha ja hyvä ovatkin muka eri asioita?..."

Suuri kohina säesti hänen sanojansa. Huumaava humu kävi. Lumottuna, sokaistuna huudahti Oolavi:

— "Nyt kaikki hämärtyy ja himmenee... Totuudenlähde jo peittyty kokonansa ja sielustani kuolee tyyten totuus..."

Yhä yltyi huumaava humina... Kiehtovan lumoavana selitti Perkele:

— "Vanhan kuolemasta, häviöstä, valmistuu uusi, korkeampi totuus... Se suuri kehityksen laki on... Niin kuoli Kreikan sekä Rooman totuus... samaten koko antiikisen ajan... Sen kuolemasta nousi uusi totuus. Se nousi kirkkaampana siementänsä... Vaan aika tulee, jolloin vuorostansa se kuolee uuden siemeneksi taas..."

*****

Suuri tuska vaahtosi maljassaan. Taivaalla surivat enkelien joukot... Ne rukoilivat Luojaa polvillansa... Luonto suri... Jeesus joi suurta tuskanmaljaansa yksin... Kaikki olivat jo Hänet hyljänneet... Jäykkänä, rautaisena kysyi Häneltä suuri roomalainen Pilatus palatsissaan:

— "Mikä on totuus?"

Terävä miekka viilsi Oolavia... Suuri kysymys poltti häntä... Kaikkeus vavahti... Enkelien parvi lauloi suruissansa taivaan korkeudessa:

"Hän, jolle luomisessa annoit totuuden hengen, jota myös mainensa kaikkeudessa kannoit kuin lastas, sekä ihmetyös osoitit hälle, uudistaen Sinailla hälle totuutesi, hän nyt sen jälleen unohtaen sit' aivan kysyy! Kirkkautesi suo hänet vielä valistaa... Totuutta toki janoaa..."

Suuri suruvirsi hymisi... Jeesus ei vastannut mitään... Suuri säälin-ilme levisi Hänen kasvoillensa... Hän seiso i ääneti, ylevänä, suuren pakanuuden ja vihaisen juutalaisuuden edessä... Hän seiso i siinä ainoana ristittynä, joka nyt lähti maailmata valloittamaan, aseensa ainoastaan ristinpuu... *Elämällään* oli Hän kysymykseen vastauksen antanut... Kuolemallaan lähti Hän nyt suuren vastauksen alle sinetin painamaan... Hän lähti Golgatalle valta-istuumellensa, jonka perustus ei horju milloinkaan...

Oolavi vapisi. Käärmekavalana selitti kiusaaja hänelle:

— "Nyt sait jo omin korvin kuulla, mikä on totuus, jota sinä etsit: Ei vastannut Hän kysyjälle mitään!..."

Oolavia poltti suuri jano... Tuskan ja vihan kohina huumasi häntä... Perkeleen lumoava ääni hiveli hänen korviansa... Tuskaisen, suuren huminan huumaamana lausui hän:

— "Nyt ei jää enää mitään uskottavaa: ei mitään selvää järjen tajuttavaa... Minun sieluni on jo kaikesta aivan tyhjä..."

Kaikki tuskan soittimet soivat... Ihmishenki huusi vapahdustansa... Suuren pauhinan ja kohun seassa lausui Perkele voiton-ilolla:

— "On hetki tullut... Tyhjään leiliin kelpaa jo uutta, minun henkeäni kaataa... Kiitos avustansa Harhamalle!... Hän minulle suuren voiton valmistaa..."

*****

Suuri hyvän ja pahan taistelu jatkui... Jumala löi vihollisiansa sokeudella...

Jo alkoi suuri kulku Golgatalle... Suurena Jumalana seiso i Jeesus pilkkaajiensa edessä... Omin käsin kruunasivat ne Hänet... Ne pukivat Hänet purppuraiseen, kuninkaalliseen viittaan... Taivaan korkeudessa lauloivat silloin enkelien joukot:

"Suuri olet Sinä, Jumala!
Sinä puetat Itsesi vihollisillasi...
Sinä panet heidät Sinua kruunaamaan.
Sinä lyöt heidät sokeudella..."

Pappien ja leviittain kuoro (suurella riemulaululla):

"Sinua, Jumala, nyt kiitämme!
Sinä tuet näin valtaasi...
Sinä kirkastat tahtosi...
Sinä osotat voimasi suuruuden...
Sinä murskaat vihollisesi...
Suuri olet Sinä, maailman Jumala!..."

Enkelien kuoro:

"Suuri olet Sinä taivaan ja maan Jumala!
Sinä panet vihollisesi voittoasi ylistämään...
Ristiinnaulitsijasi ylistävät Sinua...
Ne vievät sinut valta-istuimellesi...
Sinä olet viisaus ja voima...
Vihollisesi ovat Sinun astinlautasi.
Suuri ja voimallinen olet Sinä Jumala!..."

Enkelilaulu ja soitto vyöryi rajusäänä... Sävelaallot pauhasivat... Maa ja taivas pakahtui sävelpauhinaansa... Suurena astui valta-istuimelleen Jeesus... *Vihollisten joukot* saattoivat Häntä sinne *pakottaen*... Hänen joukkoinansa kulki pakanuus ja juutalaisuus... Ristinpuulla löi Hän nyt alleen laajat valtakunnat... Pappien ja leviittain kuorot veisasivat taas Jumalalle kiitosta... Ne veisasivat suuren voittokulun kunniaksi... Ne todistivat itse, että he olivat nyt maahan lyödyt. He todistivat sitä veisaten täysin rinnoin:

"Voimallinen on Israelin Jumala!...
Hän kulkee voitosta voittoon...
Hän astuu vihollistensa yli...
Hän ruhjoo vastustajansa...
Meren aallotkin Häntä tottelevat...
Hänen voittonsa valkenee joka päivä..."

Pyhä kaupunki oli tulvillaan riemulaulun pauhinaa... Ihmishenki ylisti sokeana Jumalan kaikkivaltaa. Ylhäältä sekottui siihen riemulauluun suuri voittolaulu. Enkelien kuoro veisasi korkeudessa:

"Sinä, Jumala, olet tutkimaton ja voimallinen.
Vihollisesi vievät Sinua valta-istuimellesi...
He veisaavat Sinun voittokulussasi...
He tunnustavat taas Sinun voimaasi...
Sinun voimasi on ääretön..."

Koko taivas ja maa ylisti Jumalaa... Sen pauhatessa nousi Jeesus valta-istuimellensa, ristille...

Jo oli Hän ristinpuuhun lyöty. Leviitat sekä papit veisasivat riemuissansa:

"Sinä olet noussut valta-istuimellesi...
Meidän käsillämme olet Sinä vihollisesi lyönyt.
Meidän jaloillamme olet Sinä ne polkenut.
Kiitos ja kunnia olkoon Sinulle!"

Korkeudessa vyöryi suuri sävelpilvi... Pauhaavalla veisuulla vahvisti enkelien kuoro:

"Sinun vihollisesi kiittävät noin Sinua...
He kiittävät, kun olet heidät maahan lyönyt.
He kiittävät, että olet heidät itsellensä lyönyt...
Vihollisillasi olet Sinä itsesi istuimellesi korotuttanut."

*****

Suuri työ oli tehty. Katkera malja oli juotu. Jeesus kuoli jo ristillä... Oolavin henki paloi... kärsi... vapisi... joi tuskaa... Voimat raukesivat... Suuri kiusaajansa selitteli hänelle silloin:

— "Nyt näet totuuden, sen etsimäsi: *Hän*, joka lausuu Sinain käskyissensä kansalle: 'Älä tapa!' Hän

nyt Itse on *pakottanut* joukot murhatyöhön! Ja mitä varten? Siksi että sillä — *murhalla* täytyi Hänen kirkastaa käskynsä, joka kuuluu: 'Älä tapa!'... Nyt täytynee sinun vihdoinkin jo nähdä, ettei ole oikeata eikä väärää erikseen maailmassa olemassa. Nyt näet, että Korkein, suurin totuus on oikean ja väärän yhtyminen yhdeksi ainoaksi olioksi..."

Suuri soiton ja laulun pauhina säesti hänen sanojansa. Hän lumosi katseellansa kiusattavan kokonaan. Suuret voimat raatoivat jo Oolavissa... Oikea ja väärä sulivat hänelle himmeäksi sumuksi... Raja-aidat sortuivat. Kaikki sekottui... Ajatuksissansa lausui hän:

— "Nyt kaikki himmenee ja totuus haihtuu... Siis *Hänkin* käyttää murhaa aseensa... *Jumala*, joka kieltää kaiken murhan!... En selviydy minä enää mistään... Minun sieluni on epäilystä tulvillaan..."

Korkeudessa veisasivat silloin Perkeleen enkelit. Ne tunnustivat herransa suurta voimaa.

Lemmenpauloja elämän polulla.

Oli kaunis ilta. Kesä oli kukassaan, neito lempensä terällä.

Harhasaaren mailla kukoisti lempi... Viulusta vuoti sävel virtanansa... Iloiset neidot sekä nuoret miehet karkeloivat kaunista kisailua. Ne karkeloivat sitä kesäpäivän vetreimmässä valossa, vihreimmän, suuren tammen siimeksessä. Tuuli nukkui, kukka kuhersi, lintunen lauloi koivun ja käki kukkui kuusen koruna.

Se oli lemmenjuhla. Nuoret kauniit neidot ja pojat koreilivat kukkasissa... Silmäykset hehkuivat hellinä, ääni suli suussa lemmen säveleeksi... Nuori huuli kypsytti maukkaita hedelmiään: suudelmia. Se tuulehdutti niitä nuoruuden kevätlämmön paisteessa... Viulu haasteli säveltänsä... Nuoret miehet nostelivat tyttöjänsä viulun haastelon mukaan, nostelivat tyttöä kuin pientä, armasta lasta... Väliin taas väsähtivät... ei tanssista, vaan huviksensa... huoahivat... istahtivat... Pojan polvella istui kypsä neito... tanssista, lemmeäkin lämminneenä... Hilpeänä kuherteli se nuorukaisinensa...

Nuorten joukossa karkeloi myös Hertta. Sinne, uuteen Harhasaareen oli hänet johdattanut Perkele... Juuri sitä iltaa ennen oli hän Oolaville karkeloinut... Oli saanut pikku lahjan: kukan, jopa lupaavan silmäyksen... Hän oli katsahtanut nuoreen mieheen... Oitis oli silloin hetken lempi leimahtanut...

Viulu soi. Yhdet parit karkeloivat, toiset tarinoivat hiljallensa... Ne tarinoivat lemmeästä... Neito istui valta-istuimellaan: pojan polvella, vyötäisillä koruna kaunein neidon koruista: mielitietyn käsivarsi... Jotkut auttoivat viulunkieltä lemmenlaulullansa, laulaen sen avuksi:

"On suuri lemmen juhla nyt, on kevät kukassaan. Jo lintunen on heltynyt lemmeästä laulamaan. Armaasti viulunkieli soi ja perhosparvi ailakoi."

Poika reipastui... Tyttö kutsui sulollansa ja lämmöllänsä... Elämä hohti posken punana... Nuoruus kuohui kuin viinien vaahto... Reippaana lauloi poikien joukko:

"Nyt, neito, laula, karkeloi ja lempeäsi jaa! Huomenna kuolo tulla voi, siis ällös suudelmaa sa suotta säästä! Heipä vaan! Nyt suostu suudelman!"

Poika rohkaistui ja ryösti suudelman... Tyttö suutahti siitä, näön vuoksi, kasvonsa kaunistukseksi... Se pyörähti ympäri ja naurahti suutannan suloksi... Hilpeänä lauloi suudelman saanut säteilevä tyttöjoukko:

"Hyi! Miksi suukon multa veit väkisin! Käännys päin! Kun moisen tuhman teon teit, saat korvapuustin, näin! Hei, soi nyt viulunkieli, soi! Ei kevät kauvan kestää voi..."

Kaikki nauttivat lemmeästä ja suudelmista... He ottivat kaunista katoavaa käsin kiinni... Kaikki tanssivat yhdessä, laulaen:

"Ei kevät kauvan kestä, ei... Siis nauti aikanaan! Yks hetki vain — ja tuuli vei jo lemmen matkassaan... Siis tanssi, tyttö! Suudelmaa reippaasti, karkeloiden jaa!"

Silloin saapui suuri vaeltaja... Se saapui sinne kutsumatta.

Nuorten, karkeloivain joukkoon ilmestyi Perkele... Hän istahti tammen alle, lemme lähteen korvakkeelle ja katsoi nuorten karkeloa... Joukosta kysyi silloin nuori mies, jonka polvella Hertta-tyttö istui:

"Ken olet sinä, joka lemmenmaille nyt vasta tulet, kun jo, ukko-raukka, sinuss' on lempi aikaa heilimöinyt?"

Perkele (vakavana):

"Niin on... Vaan, muista, lemmen-asioissa on työtä vanhallekin..."

Poika (ivaillen):

"Mitä työtä voi
vanha tehdä niissä
asioissa?"

Perkele (huoaten):

"Näytellä vanhan osaa..."

Poika (nauraen):

"Hah... hah... haa!
Se osa ei lie vallan hupaisata!..."

Perkele (masentuneena):

"Ei ole, mutta kaikkeen sitä tottuu, kun lempi pakkaa päälle..."

Poika (ivaillen):

"Rukkasia
kokoilet
varmaan?...
Kaikki
vanhat
hullut
kokoovat
niitä
lemmenseikkailuissa..."

Perkele:

"Kutakin ohjaa oma viisautensa tavaran haalinnassa. Nuorukainen kokoilee aittoihinsa suudelmia ja kaikenlaista lemmentavaraa..."

Toinen poika (ivaten):

"Ja sinä rukkasia!"

Perkele (viisaana):

"Vanha, viisas... On lempi, kuule,
lemmon kallis viulu... Pahin on
vielä, että lemmen aarteet vie
tuuli... Mutta rukkasia konsaan ei
varas vie..."

Ensimmäinen poika (ivaten):

"Vaan seinän koristeena ne eivät myöskään
mieltä ilahuta..."

Toinen poika:

"No eivät, totta vie!..."

Perkele:

"On
lemmentyössä
myös paljon
muuta vanhan
tehtävää."

Hertta (selittäen):

"Hän puhuu totta. Lemmen seikkailuissa on vanha hupsu yhtä tarpeellinen, kuin clowni sirkuksessa: sillä vanha saa aina lemmen viulut maksaa. Sitä on hyvä pettää, pitää narrinansa..."

Pojat (Perkeleelle, nauraen):

"Se oiva virka on!... Kai sulia onkin tok' aivan ammattina lemmen työt?"

Perkele:

"Niin on!... En toki rukkasia kerää..."

Hertta (halveksivasti):

"Mitäs sä teet?"

Perkele:

"Ah, lemmenvehkeilyissä on paljon tuiki tarpeellista työtä!... Ensiksi lemmentyössä tarvitaan, nääs, viisas poppamies!"

Hertta (riemastuen):

"Ai tosiaan!...
Unohdin aivan!...
Sinä nähtävästi voit
lemmen nostaa,
taikka ennustaa?"

Perkele:

"Maan kuulu mestari ma olen niissä..."

Hertta (hypäten pojan polvelta):

"Se oli onni, että tulit tänne!... Nyt täytyy sinun mulle ennustaa... ja näyttää mulle sulhaseni kuva."

Perkele:

"En lempivältä apuani kiellä...
Siis tule tänne, kulta-tyttöseni!"

Hilpeä lemmenleikki jatkui hullutuksinensa... Perkele vei Hertan lemmenlähteen luo... Siinä piti hän ihmishenkeä ivanansa, ollen itse muka ivattavana... Hän loihti pari sanaa lähteen kirkkaaseen veteen... Oitis ilmestyi siihen Oolavin kuva. Sen nähtyänsä huudahteli Hertta ihastuneena:

"Ai, Oolavi... Ma tunnen hänet... Saanko mä hänet armaakseni? Sano saanko?"

Perkele (katsoen lähteeseen):

"Saat, jos vain tehdään oiva taikatempu..."

Hertta (rukoillen):

"Oi, tee se tempu!"

Perkele:

"Aina lempijää ma autan... Mutta onnistu ei taika, jos et sa lupaa häntä kaikin voimin 'hakkaila'... riippua kuin takkiainen hänessä kiinni... Lupaatkos niin tehdä?"

Hertta (kiihkoissaan):

"Ma tahdon koettaa."

Perkele (vieksaasti):

"Hän rikas on..."

Hertta (ihastuneena):

"Ai, kiitos taiastasi!..."

Perkele:

"Lupaa vielä
takertaa
häneen. Kaksi
lupausta on
tarpeen, että
taika tehon
tekee..."

Hertta:

"Ma lupaan sen... Ma vannon... Lupaan että teen kaikki, mitä voin vain tehdä... Ah!"

Perkele (kavalasti):

"Myös toinen tyttö häneen silmän iskee..."

Hertta, (mustasukkaisena):

"Ah!... Toinen!... Minä näytän sille, että hän ei voi multa häntä viedä pois..."

Perkele (itseksensä):

"Työ edistyy... (Hertalle): Niin tekee reipas tyttö..."

Hertta:

"Vaan kiitos taioistasi!..."

Perkele:

"Kiitos
toki on
hinkalossa
parempi
kuin tyhjä...
Ei toki
nälkävuoden
varaa siitä
lie
koskaan...
Pienen
lahjan
kaunis tyttö
on mulle
aina
suonut..."

Hertta (puolustautuen):

"Mutta mulla ei muuta
oo kuin suuteloita. Niitä
taas *lahjaksi* en anna
milloinkaan..."

Perkele (kavalana):

"Se oikein on. Ma unohdinkin: Muista, jos ilmaiseksi suukon Oolaville vain annat, oitis
lempi häviää..."

Hertta (ylvästellen):

"Sen neuvon muistan... Ilmaiseksi suukon!...
En milloinkaan!... Se mitä myytävänä
on mulla, se on kaikki huulillani..."

Ei siitä silloin räkkää lahjoittaa!..."

Perkele:

"Ei räkkää, ei... Vaan myytäväksi riittää,
vaikk' oisi tuhansittain ostajia...
En suukkoa ma lahjaks' ottaisikaan...
Ma muuta pyydän..."

Hertta (uteliaana):

"Muuta... Mitä muuta?..."

Perkele (vaatimattomasti):

"Sydämen... taikka toisin sanoin sielun..."

Hertta (iloissaan):

"Et enempää!... Sä olet ihmeellinen! Ei ykskään mies oo ennen sua vielä niin vähään tyytynyt!..."

Perkele (vaatimattomana):

"Mut minä aina
niin vähään
tyydyn..."

Hertta (päättään keikauttaen):

"Hyvä on!... Siis ota se
mitä pyysit: sielu!... Min'
en siitä välitä mitään!...
Menköön moinen rani!...
Ei siitä kukaan rahaa
mulle maksa..."

Nuorten joukko saapui nyt heidän luoksensa... Nauru helisi... Joukko solisi hilpeänä... Leikillensä kysyi eräs pojista Perkeleeltä:

"Osaatko laulamalla lemmen nostaa?"

Perkele (rohkeasti):

"Ma siihen työhön olen niinkuin luotu."

Joukko (kiihkeästi):

"Siis nosta meihin lempi laulamalla!...
Oi laula!... Laula meille lemmenlaulu!"

Perkele (laulaa hartaalla äänellä):

"Nouse, lempi, sekä kartu tytön luhdin nurkkiin! Niinkuin syöpäläinen tartu pojan takkiin, turkkiin. Syövy nahkaan syyhyn lailla, korvenna ja hiillä, ett'ei kutkaa näillä mailla mihinkään vois piillä."

Yksi tytöistä (häpeillen):

"Ai minkälaista laulua hän laulaa!"

Perkele (ivallisesti laulaen):

"Vaan jos neito silloin raapii kylkiänsä, taikka kupeitansa poika kaappii, älä lakkaa, vaikka ois heillä hiiden moinen hätä, kun lempi kutkuttaa, vaan ylly, nahkaa älä jätä ennen kun kyllän saa."

Useat tytöt (nyrpiestellen):

"Hän laulaa siivotonta renkutusta."

Yksi pojista:

"Ja äänikin on hällä hiton rivo."

Perkele (rivolla äänellä):

"Silloin kohta lämpiääpi lemmen syyhysauna: naimaliitto. Lempi jääpi kuin vanha vihan-
kauna tok' aina nahkaan. Silloin lyödään löyly, joka riittää: Lapsiparvi huutaa myötään...
Lempi toista siittää."

Koko joukko (hälisten):

"Hyi, kuinka rivon laulun laulat!... Lakkaa!...
Nyt lakkaa jo!... Hyi, sua siivotonta!..."

Poika (hiljaa nuhdellen):

"Hyi!... Tytön kuullen viitsit olla rivo."

Perkele (viattomana puolustautuen):

"Kas, lemmenleikki kapistuksinensa on aina rivo... Minulla ei myös oo suurta runolahjaa,
jolla voisin sen rivouden peittää runoilulla... (Huoaten:) Ah, jospa öisin suuri Dichterlein
[nurkkarunoilija], niin ruusuiseksi rivon runoileisin!"

Uusia joulun aaton iloja.

Kylmä kylvi pakkasensilmänsä hangelle. Taivaalla sytytettiin joulutähteä. Siellä säädettiin ihmishengen kohtaloita. Siellä määrättiin radat maailmojen kuljettaviksi.

Mutta maan päällä valui elämä hiljaa kuin kivensilmään. Yleinen elämä yhdessä oman kanssa muodosteli ihmiskohtaloita. Se muodosteli niitä näkymättömän voiman kätenä. Riemuhuudoin syöksyivät yhdet turmioon, puhdistumaan sen tulessa tai häviämään siinä, että elämä puhdistuisi. Toiset huusivat sortuessaan apua. Mutta turta oli elämän sydän, kuuro sen korva. Jokainen sai itse itsestään huolehtia. Koskenlaskija ei voinut jättäytyä sääliettömän kosken armoille.

Oolavin elämässä seurasi päivä päivää; viikko viikkoa. Uudestaan ja aina uudestaan päätti *Oolavi* olla menemättä Hiiden myllyyn ja yhtä usein hän sinne meni. Joku virta veti häntä. Hänen elämänsä solui Hiiden myllyn kivien väliin, kuin jyvät laarista kivensilmään. Myllyväestä tarttui häneen yhä suurempi tuttavapiiri kuin jauho myllärin takkiin, ja myllynhenki syöpyi häneen hänen sitä huomaamattansa. Työ unohtui osaksi. Ja kun hänen piti lähteä jouluksi kotiin, pidätti häntä näkymätön käsi. Hän ei raaskinut lähteä, tai ujosteli hän kotiin ja Martvan luo menoa. Kaikki oli hänelle epäselvää.

Oli suuren lumijuhlan, talven, runollisin päivä, jouluaatto. Oolavi käveli mietteissensä kadulla. Äkkiä tarttui käsi hänen käsivarteensa ja heleä ääni huudahti:

— "Hyvää päivää, Oolavi!... Ei ole huomaavinaankaan!"

— "Hertta!" — huudahti Oolavi.

Tyttö pisti käsivartensa hänen kainaloonsa tuttavallisesti ja alkoi kävellä hänen rinnallansa selitellen:

— "Ne luulevat nyt minua sinun rouvaksesi, kun kuljemme käsikoukussa... Ai, kiitos joululahjasta!... Tiedätkö mitä?"

— "En tiedä!" — naurahti Oolavi.

— "En tiedä!" — matki tyttö. — "No arvaa sitten."

— "En minä osaa arvata!" — jatkoi Oolavi leikillensä.

— "En osaa arvata", kujeili taas tyttö pudistaen Oolavia käsivarresta ja jatkaen:

— "Nyt me olemme korttipakka, minä, Iida, Manda ja Liina: Minulle sinä lahjoitit pukukankaan, jossa on kuviona hertta-ässä, Mandalle, jossa on risti-ässä, Iida sanoi saaneensa sinulta ruutu-ässäisen ja Liina pataässäisen pukukankaan... Kun me pukeudumme niihin, niin saatte Ounaston ja Pekan kanssa lyödä meillä korttia... Se oli hyvin fiksi lahja..."

Hiukan jotain hyräilyänsä selitteli hän edelleen:

— "Minä kävin juuri tilaamassa semmoisen hatun kuin on herttarouvilla ja toisille tulee myös kortti-rouvien hatut... Eikö se ole mukavaa? Pekka ja Ounasto sanovat sitä hyvin mukavaksi..."

Oolavi puristi tytön käsivarsia kainalossansa ja myönteli:

— "On se mukavaa... Ja sinä, Hertta, olet hyvin mukava..."

Tyttöä se miellytti. Hän käveli käsi Oolavin kainalossa kepeillä tanssi-askelilla, sievästi ilveillen ja hyräili tahdiksi kuplettilaulua:

"Jos herttarouva oisi kuu
ja tähdet ässiä oisi..."

— "Niin mitä sitten?" — keskeytti Oolavi laulajaan katsahtaen.
Tyttö vastasi hyräilyllä ja kiemmailulla:

"Niin suukon saisi kuulta suu
ja tähdet onnea toisi."

— "Kuule, Oolavi! Keinäsen kaupastako sinä ostit ne kankaat?" — kysyä heläytti hän nopeasti, välittömästi laulun jatkoksi.

— "Keinäsen..."

— "Minä arvasin jo", — huudahti tyttö.

He olivat tulleet Hertan asunnolle. Oolavi aikoi jatkaa matkaansa.

— "Mennään meille kahvia juomaan... Saat samalla nähdä minun joululahjani", — kehotti tyttö.

Oolavi epäröi hetken.

— "Tätikin on kotona", — lisäsi tyttö.

— "No mennään sitten", — lausui Oolavi päättävästi.

Mutta hääkangasta morsian kutoi.

Jääkylmä hiljaisuus peitti Litvan maita. Mahtava pakkanen pureksi ihoa. Ilma helisi jäänä. Korkeus oli hartautta, maa rauhaa täynnä.

Oli jouluaatto. Punainen päiväsappi häämöitti pakkasensavujen läpi. Metsän puita koristi kepeä härmälumi. Joulukulkusia kiinnitettiin siloihin. Torttutaikinat nousivat. Tyttö valmisteli salassa lahjojansa. Lapset odottelivat leluja ja makeisia, ja leipoja alusti vehnäaikinaansa puseron hihat kynnäspäihin asti kierrettyinä. Joulukuusi koreili jo kynttilöissänsä. Aattosaunat lämpisivät. Tuvat olivat tulvillaan joulu-iloa. Ja koko elämä veisasi hartaana:

— "Hoosianna!"

Martva kutoi korukangasta, ruudukasta hääkangasta. Silmä ei seurannut yleistä aatto-iloa. Ajatus ei ollut työnkään mukana. Sukkula suhahteli käden ohjaamana, mutta ei ollut sukkulan muassa kutojan mieli. Se kulki siellä, missä tiesi sulhasen olevan. Silmää koristi hieno kaiho ja suru, ääntä kaipaus ja ikävä. Hän ikävöi aatto-iloiksensa. "Etkö sinä, Martva-kulta, jo heitä kutomasta?... Jo on puolipäivä ja nyt on jouluaatto", — kysyi häneltä äitinsä hellänä.

— "En vielä, äitikulta... Kudon vielä yhden tiuhtavälin... Juuri käänsin lukkaripuuta", — vastasi Martva ajatuksissansa, äitiinsä katsahtaen ja laskien raukean näköisen kätensä kankaalle.

Äiti meni. Martva pani uuden käämin sukkulaansa ja polki suksia. Niidet nousivat ja laskivat, loimet avautuivat sukkulan aukeamiksi, sukkula suhahteli ja pirta lyödä helskytteli kuteita loimien väliin. Kudonnan tahdiksi lauloi Martva laulua:

"Sa lausuit: 'Ma luoksesi palaan,
kun järveä peittävi jää,
sun luonasi lämmetä halaan,
kun kylmä on illan sää'.

Jo vallaton aalto on vanki:
jo järveä peittää jää.
Jo rannoilla hohtavi hanki,
jo kylmä on illan sää.

Jo tähdet ne kylminä palaa,
jääkylmä jo kuutamo on.
Sydän-parkani luoksesi halaa.
Ilo sille on tuntematon..."

Hän huokasi, keskeytti kudonnan, solmisi katkenneen loimen ja poisti kankaasta nyppylän. Sitten jatkoi hän taas. Äänessä värisi suru. Eikä tuntunut kangaspuidenkaan heltske iloa olevan. Hän lauloi:

"Vaana' olet, armaani, poissa.
Sua syämmeni vain odottaa,
kun aamun- tai illankoissa
ui murheinen taivas ja maa.

Jos arki on taikka on pyhä,
sua kaihoan päivät ja yöt.
Miks viivyt sä, armaani, yhä?
Tule luokseni, unhotat työt!"

Hän työnsi tiuhat kauvemmas ja tarkasteli kangasta, katse kankaaseen, mieli maahan luotuna. Huoneessa ei hisahtanut kukaan. Jokainen tiesi, että kutoja lauloi sitä, mitä sydän käski. Mierontieltä tullut tyttönen nojasi äännettömänä pankkopatsaaseen, kuunnellen laulua ja katsellen kaunista laulajaa. Taikinan alustaja alusti varovammin, ettei tahdas nisahtaisi alustuksesta, häiriten sillä kihlatun kutojan suruja. Lukkaripuuta käännettyänsä jatkoi Martva vielä kudontaansa, kuin laulun säestykseksi, ei itse kudonnan vuoksi. Hän jatkoi lauluansa hiljaa:

"Jo tullut on aatto-ilta, ja kulkuset kauniisti soi. Jo jäisenä valkea silta koko järveä nyt hopeoi.

Ei estettä järvisin, maisin. Siis saavu ja luokseni jää, niin luonasi lämmitä saisin, kun kylmä on illan sää!"

Hän keskeytti kudonnan, keskeytti kun ei ollut enää laulua sen säestykseksi. Käämi jäi kesken sukkulaiseen, mutta ei huolinut kutoja siitä: Hän kutoi vain siksi, kunnes riitti huolta sydämessä, lauluksi kudonnan sekaan. Tupa oli hiljaisuuteen hisahtamaisillansa. Laulu oli loppunut, mutta laulajan ajatus täytti tuvan ikävällä. Se täytti sen kuin surullisena kukkiva verenpisarakukka punallansa, tai kuin pyhä-illan iltahohde kaihoillansa.

Martva katseli vielä kangastansa, katseli sitä, muisteli häitä ja ajatteli ja ikävöi sulhastansa. Äiti toi hänelle silloin kirjeen, joka oli juuri postissa tullut.

— "Oolavilta!" — huudahti Martva heikosti, äänessä sekaisin surua ja iloa. Hän avasi kirjeen ja luki, kyynäspää kankaaseen nojattuna:

'Rakas Martva!

Tuhannen tuhatta kiitosta kauniista kirjeistäsi. Ne tulevat minulle kuin kaunis uni, tai kuin valkea lintu, joka tuo tervehdyksen Sinulta.

Minulla on sinulle ilmoitettava hyvin suuri suru ja onnettomuus, joka on minua kohdannut. Se onnettomuus on se, että minä en voikaan tulla jouluksi luoksesi, kuten olimme sopineet. Työni ja opintoni ovat myöhästyneet suunnitelmistani. Tietysti siihen on vaikuttanut — paitsi kyvyn puutetta — se, että ajatukset eivät tahdo pysyä kirjan lehdillä, kun luen, vaan ovat ne aina Sinussa. Koetan nyt korvata myöhästymiseni sillä, että jään joulun-ajaksi työhön.

En tahtoisi olla niin itserakas, että pyytäisin anteeksi Sinulta sitä, että en luoksesi saavu. Tiedänhän, että Sinä et voi kaivata minua, niin kuin minä Sinua, koska parempi ei voi huonompaa ikävöidä. Mutta kumminkin uskallan sen anteeksipyyntöni tehdä, toivoen ettet nyt silti usko minua itserakkaammaksi, kuin mitä jo olen. Minähän itseasiassa olenkin aina Sinun luonasi ajatuksissani, ja minä kärsin, kun en saa *Sinua* luokseni nyt jouluksi, mutta lohdutan itseäni sillä, että sitä pikemmin pääsen luoksesi keväällä, saatuaani työni loppuun suoritetuksi.

Rakas Martva! Kun nyt jouluna ajat kirkkoon, niin muistele minua jokaisen tutun saaren

kohdalla! Ja kun tulet kirkkoon, rukoile Jumalaa minunkin puolestani! Rukoile samassa penkissä, jossa me aina lapsina ollessamme yhdessä istuimme ja rukoilimme! Minä olen ajatuksillani Sinun vierelläsi ja täällä minä rukoilen puolestasi.

Lähetän kauttasi terveiseni vanhemillesi ja toivotan Sinulle valoisaa joulua. Olkoon kotisi tulvillaan iloa ja onnea! — Eikähän toisin voikaan olla koti, missä Sinä olet tyttärenä. — Minä täällä muistelen niitä jouluiltoja, joina me yhdessä iloitsimme joulukuusen ympärillä, leikimme joulupukkia ja vaihdoimme makeisia.

Tuokoon joulu Sinulle kaikkea hyvää, mitä ihminen voi toivoa! Muuttakoon se kynttilöillä valaistuiksi ne metsän kuuset, joiden ohi ajat joulukirkkoon!

Syleilen Sinua ja rukoilen puolestasi.

Sinun Oolavisi.'

Martva huokasi. Hänestä ei nyt kirje kirjeeltä tuntunut. Hän olisi tahtonut enemmän: Hän olisi tahtonut luoksensa Oolavin itsensä, jota hän oli odottanut ja kaivannut kuin kevät kukkijansa. Hän istui kauvan, äänettömänä kirjettä katsellen, eikä hän edes jaksanut sen sisältöä enää ajatella. Ajatus tylsistyi, mieli painui maahan kuloksi. Joulu ei nyt enää joululta tuntunut.

Raukeana nousi hän kangaspuiden takaa, meni huoneeseensa ja itki katkerasti.

* * * * *

Joulukello oli jo soinut, työ lakannut. Rauha ja juhلاميeli täytti talon.

Ranniston vierashuoneessa koreili kuusi onnensa ja kunniansa huipulla; joulun morsiamena, joulukuusena. Joka oksalla paloi kynttilä kukkana. Niiden valo valui kuusen oksille, laskeutuen niille ikäänkuin valovaippana, kuin konsanaan morsiusshuntu. Havu viherti hienosti valoharsojen läpi.

Nuori pappi oli kutsuttu Rannistoon joulukuuselle. Isäntäväen vielä lopputoimituksissansa väen kanssa askartaessa istui hän puhellen Martvan keralla. Martva oli noutanut pienen pehmeän jakkaran, matalan taburetin huoneestansa ja istui sillä sohvan pääpuolella, pehmeällä matolla. Toinen käsi oli laskeutunut rentona, raukeana sohvanpäähän yli ja avoimin silmin katseli hän nuorta pappia, joka istui sohvan toisessa päässä. Sohvan edusta oli avonainen.

Siinä istuessansa tuntui Martvasta kuin istuisi hän taas rippi-isän edessä, tai Jumalan puhtaan palvelijan jalkojen juuressa. Sulhasen ikävä muuttui suruksi. Mieli masentui. Hänessä heräsi vähä-vähältään halu puhua ja avautua, kysyä ja neuvotella. Se halu heräsi hänessä kauniina, tulvi häneen kuin ilta-uni väsyneeseen, tai kaunis unennäkö siihen, joka on nukahtanut rukouksiinsa.

Hän alkoi puhua ja kysellä yhtä ja toista. Hetken puheltuansa, ikäänkuin isänsä kanssa, lausui hän:

— "Minä en tiedä, mistä se johtuu ja mitä se on, mutta minä olen joskus rauhaton... noin, että en edes tiedä onko se rauhattomuutta, vaiko ikävää, vai mitä se on..."

Nuori pappi oli iloinen, kun sai yletä papillisiin tehtäviinsä. Hänestä tuntui kuin istuisi hän, vaatimattomin ihmisistä, Jeesuksen sijalla Martvan sisaren, Marian edessä, jossain öljyvuon alla, Palestiinan tummanheleän auringon valon peittäessä vuoren metsäisiä kupeita ja Jerusalemia ja sen valotippon putoellessa hänen eteensä öljyvuon lehtevien oksien lomitse, täpliksi tummalle varjolle. Hän kysyi lempeästi:

— "Muistatko, Martva, miten Maria sai rauhan ja valitsi hyvän ja pysyvän osan? Olethan lukenut siitä..."

— "Kyllä pastori", — vastasi Martva heikolla äänellä.

Nuori pappi lisäsi siihen:

— "Maria istuutui Jeesuksen jalkojen juureen ja kyseli Häneltä ja unohti kaiken muun..."

Martva laski molemmat kätensä raukeina helmaansa ja katsoi hurskaan papin silmiin surullisena. Hänkin oli vaistomaisesti nyt joutunut Marian sieluntilaan tämän istuessa Jeesuksen edessä puun varjolla peitetillä ruohokolla. Nuori pappi kysyi häneltä:

— "Eikö sinun sieluusi synny ja jää ihmeen ihana kuva Mariasta, kun olet hänestä lukenut?"

Ja Martvan sieluun, hänen silmiensä eteen oli oitis loihdittu runollisesti maailman kaunein nainen, Maria, jonka rinnalla runokauneudessa kaikki muut kirjallisuuden naishelmet ovat heikkoja jäljittelyjä.

Hänen eteensä oli loihdittu maailman kirjallisuuden ainoa naishenki, jossa ihana platonisuus kuvastuu ilmiselvänä, kauniina taivaan kangastuksena, ainoa kirjallisuuden runoarvoon kohonnut naishenki, joka oli noussut aistillisuudesta puhtaaksi korkeaksi ihmishengeksi, jolle ei ainoakaan runouden mieshenkikään vertoja vedä. Nuori, lahjakas ja puhdas tyttö huomasi sen kuvan ja lausui ihastuneena:

— "Kyllä, pastori... Minä olen sen aina huomannut..."

— "Tuntuisiko sinusta mahdolliselta, että Maria voisi olla rauhaton?" — kysyi silloin pappi.

Martva ajatteli. Kaihoisalla äänellä vakuutti hän:

— "Hän on niin puhdas... Kuinka hän voisi silloin levoton olla!..."

Pappi katseli Martvaa kuin raamatun Mariaa ja selitti:

— "Se kaunis, runollinen kuva, joka syntyy lukiessamme Mariasta, ei ole turha kuva: Se on se mielenrauha, jonka Maria sai, ja jonka saa jokainen istuutuessaan Jeesuksen jalkojen juureen. Jos siis olet joskus levoton, seuraa Mariaa ja sinä olet oikean osan valinnut..."

Martva vajosi ajatuksiinsa ja raamatun runouteen. Mietteissänsä kyseli hän:

— "Minä kerran ajattelin, että kenties olen tietämättäni tehnyt ihmisille pahaa ja levottomuuteni johtuu siitä... Toiset ihmiset taas sanovatkin, että ihmisiltä on anteeksi pyydettävä, sillä heille kuuluu anteeksi antamus, koska heitä vastaan rikotaankin..."

Hurskas pappi oli valmis ohjaamaan kysyjää. Hän kysyi:

— "Jos sinä rikot naapuriasi vastaan, esimerkiksi vahingoitat hänen mainettansa, voitko sinä saada sen anteeksi, jos sitä pyydät toiselta naapuriltasi?"

— "En tietysti", — vastaili Martva ajatuksissaan, eläen kokonaan taivaallisen runouden puhtailla mailla.

— "Sinä vastasit oikein. Ja miksi et?" — jatkoi pappi.

— "Siksi että se maine oli *toisen*, eikä sen jolta anteeksi pyysin", — selitti Martva.

— "Siinäkin vastasit oikein. Mutta kenestä ja kenen on sinun henkesi ja sielusi?" — jatkoi innostunut Jumalan palvelija, itse valmiiksi vastaten:

— "Se on Jumalasta ja Jumalan. Mutta jos sinun sielusi on Jumalasta, voivatko ihmiset olla sen herroja? Voivatko he siitä tiliä vaatia, tai sille anteeksi antaa?"

— "Minä ymmärrän", — nyökäytti Martva rauhallisena. Pastori Aamusto selitti edelleen:

— "Kaikki se, joka koskee ihmishenkeä, sen syvintä rauhaa ja korkeinta olemusta, on meidän tehtävä Jumalan edessä, sillä Hän ainoa on korkein rauha ja anteeksiantamus. Jeesus ei ole siinä hengessä koskaan käskenyt ihmisiltä anteeksi pyytämään, vaan ainoastaan sopimaan niiden kanssa. Sillä olisiko kuka ihminen voinut anteeksi antaa syntiselle vaimolle, joka fariseuksen huoneessa voiteli Jeesuksen jalat kalliilla voiteella? Olisiko kukaan ihminen voinut hänelle rauhan antaa ja olisiko ollut ainoatakaan, jolta hän olisi voinut anteeksi pyytää?"

Tuokiossa oli loihdittu Martvan eteen portto, joka on silmänräpäyksessä kohonnut loasta yleväksi, suureksi ihmishengeksi, loistaen taivaallisen runouden vaippaan puettuna ruhtinattarena, ylempänä satoja miljoonia, jotka kerskailunsa keskellä matelevat maassa himoissa ja aistillisuudessa samalla tavalla eläinten hengen kanssa. Martva käsitti silmänräpäyksessä jumalallisen anteeksiantamuksen, sovituksen, katumisen ja puhdistumisen suuruuden ja runollisuuden. Hän käsitti nyt sen ainoan tien, jolla ihmishenki voi suureksi ja yleväksi yletä. Kaikki maallinen runous kutistui hänen silmissänsä jumalallisen runouden rinnalla rekilauluiksi ja renkutuksiksi. Inhimillinen sovitus alentui jumalallisen sovituksen rinnalla sirkustempuksi. Ajatuksissansa, viattoman tytön äänellä kuiskasi hän:

— "Minä luulen nyt käsittäväni jumalallisen anteeksiantamisen suuruuden ja ihmishengen yhteyden ja suhteen Jumalan kanssa."

— "Silloin", — innostui pastori, — "olet aina löytävä rauhan. Siinä: Jumalan jalkoihin laskeutumisessa ja yhteydessä Jumalan kanssa on se osa, jonka Maria oli valinnut, samoin kuin syntinen vaimokin, jota ei *voida* ottaa pois. Se on niin suuri 'osa', että sitä ei mikään maailmassa korvaa."

Hän nousi ylös, käveli ja kysyi:

— "Sillä jos sinä olet rauhaton, tunnet erehtyneesi, onko sinulle mieluista mennä avaamaan itseäsi maailman ja ihmisten raa'an pilkan edessä?"

— "Oi! Älkää kysykö sitä!" — huudahti Martva.

— "Jos sinulla ei silloin olisi Jumala, jonka edessä voit särkyä, virkistyä ja sovittaa kaikki, eikö elämäsi olisi toivoton?" — lisäsi pappi.

— "Kyllä minä sen nyt ymmärrän", — myönsi Martva puoli-itseksensä. Hänellä oli kaunis ja valoisa käsitys ihmisistä, mutta juuri viime päivinäkin oli hänellä ollut jotain, jota hän ei olisi hennonnut heille paljastaa. Ja hänen surunsa eivät kumminkaan olleet muuta kuin puhtaan neidon suruja, sulhasen runollista ikävää. Niillekin oli hänestä ihmissilmä liian raaka.

Nuori pappi istahti ja jatkoi;

— "Ihmishenki on niin ylevä, että ainoastaan jumaluus, sen alkulähde, voi sitä tyydyttää. Avaruuskin ja tähdet ovat sille vähän. Minä sanon sinulle: ei ole ollut eikä ole pakanakansaa, joka korottaisi esimerkiksi äärettömyyden Jumalaksensa, sillä sekin on siksi liian pieni, koska ihmishenki janoaa suurta Henkeä. Jos pakanat palvelevat puuta tai aurinkoa, eivät ne sitä itseänsä palvele, vaan uskovat siinä asuvan Jumalan hengen. Niin suuri on ihmishengen jumaluuden kaipuu ja tarve."

Ja Martva tunsu taas sen tarpeen. Se näkyi hänen kaihoisista silmistänsäkin.

Pastori Aamusto lisäsi:

— "Oikea ihmishenki on myös niin hieno, arkaluonteinen, että ainoastaan Jumala kelpaa sille siksi, jonka puoleen se voi suruissansa kääntyä. Ainoastaan jumalallinen runous voi tyydyttää ihmishenkeä... Kaikki muut runot ovat oikealle ihmishengelle maantielauluja..."

Martva istui rauhallisena kuin hurskas nunna. Taivaallinen runous täytti hänen sielunsa. Hän unohti hetkeksi ikävänsä, jolla hän Oolavia kaipasi. Hän rauhottui, kuin olisi hän istunut Mariana Jeesuksen edessä. Melkein lapsen ilolla lausui hän:

— "Niin... Minä olen nyt taas aivan levollinen..."

— "Silloin" — vakuutti pappi — "olet sinä Mariana hyvän osan valinnut. Sinä olet asettunut Jumalan yhteyteen ja siitä yhteydestä helähtää pois-ottamaton osa: mielenrauha, sillä ihmishenki on siiloin päässyt kotiinsa, jossa se rauhottuu kuin matkalta palaava lapsi, joka väsyneenä saapuu kotimökille ja laskeutuu levolle äidin valmistamalle tutulle vuoteelle."

Elämä alkoi vaaleta Martvalle joulun aatto-illaksi, jolloin väki on pukeutunut puhtaisiinsa, kuuset ovat kynttilöitä täynnä, kuusen juuret joulu-ukkoja, tähdet palavat taivaalla ja joka aholla makaavat Betlehemin paimenet, heräten enkelilauluun, joka hymisee ylhäältä taivaan tähtiliinalta. Herttainen katse kävi haaveilevaksi, poskelle levisi rauhanpuna ja lämpö. Ikäänkuin itseänsä moittiakseen lausui hän:

— "Se on kummaa, että ihminen ei voi olla erehtymätön... Sillä tietysti minä olin erehtynyt, koska tarvitsin rauhottumista..."

Nuori pappi katseli häntä kuin Mariaa Jeesus ja selitti hänelle:

— "Ei ihminen *voi* olla erehtymätön. Erehtymättömiä ovat ainoastaan Jumala, joka on erehtymätön oman olemuksensa pakosta, ja luonto, eläimet, kasvit, kivikunta ja maailmanjärjestys, jotka ovat erehtymättömiä, koska ovat orjina sidotut kukin oman lajinsa ja sukunsa lakeihin. Eläin ei voi tehdä muuta kuin mitä sen laji- ja sukulaki sille säätää, samoin ei kasvikaan. Ihmishenki on ainoa vapaa, ainoa jolle Jumala lausui: 'Syö vapaasti!'... Siksi on ihminen ainoa erehtyvä, ainoa, joka tarvitsee sovitusta Jumalan kanssa..."

Rannisto tuli vaimoinensa huoneeseen ja kohta muukin väki. Joulukuusi loisti kirkkaana, palavat kynttilät kukkina oksilla. Joulu-ilo oli taas ennallansa. Mieli kepeänä kesäautereena puuhaili Martva tehtävissänsä kuin pienenä tyttönä. Hän tunsu olevansa Sen sylissä, joka oli Oolavinkin turva ja siksi oli hän taas rauhallinen ja unohti ikävänsä ja pahan-enteet.

Kun hän huomen-aamulla ajoi kirkkoon, avautui hänelle maailma loistavana, tähtikiteisenä taivaan ulappana. Mieli oli reipas. Kulkuset soivat iloisesti ja tutut saaret kertoivat hauskoja lapsuuden muistoja. Kuuset tuntuivat todellakin olevan täynnä joulukynttilöitä ja hän kiitti siitä Oolavin toivotuksia ja luvattuja rukouksia.

Hevonen juoksi nopeasti, saari vilahti ohi saaren perästä. Kohta solui reki kirkkokoivikon läpi ja hänen eteensä avautui talven ja koko vuoden runollisin kukka, runojen runo ja kukkien kukka: metsän keskellä tulissansa hohtava joulukirkko, jonka tornista kirkas kellonsävel irtausi ja levisi jäiseen ilmaan värysten, samalla kun ylhäällä pimeydessä tuntuivat enkelit veisaavan kunniaa Jumalalle.

Martva meni vanhaan penkkiinsä. Siinä lupasi hän vielä kerran, ettei luovu Jumalasta milloinkaan. Siinä rukoili hän ja uudisti lupauksensa, urkujen soidessa ja ihmisten veisatessa runoista puhtainta ja vlevintä: "Kunnia olkoon Jumalalle korkeudessa ja maassa rauha, ihmisille hyvä tahto!"

Vaan uusia pauloja elämä punoi.

Lempi laitteli paulojansa. Mies etsi niitä pauloja. Hän etsi niitä, itse niihin mennäksensä. Metsissä puhkesivat lemменkukat, kuihtuvimmat kukkasista. Lehto laitteli runoa, näkymätön käsi punoi siitä elämänrihmaa ja neito kuunteli jo lemмен käen kukkumista.

Neiti Iltamolla oli ollut onnen ilta. Hän oli laulanut lumoihin huoneen täyden kuulijoita... Nyt istui hän huoneessansa yksin, istui ja ajatteli... Hänen korvissansa humisi vielä hyvähuutomyrsky: soittojen soitto, korvan kaikkein suurin nautinto... Hän kuunteli sitä haaveissaan, nautti siitä, juopui ja vaipui hiljaa onnenmaailmaan.

Hän istui kauvan, oli onnellinen, nautti suuruudestaan, ihaili kauneuttansa... Viimein siirtyi silmä kauniiseen kukkalaitteeseen, jonka hän oli äsken Oolavilta saanut... Outo tuli leimahti silloin hänen povessansa... Hän näki nuoren miehen kauniit kasvot, näki ryhdin, miehekkyyden, jalouden.

Ja silloin alkoi pieni lemmentunne leimahdella neidon povessa... Sydän värähti... silmä sumeni... Hän näki nuoren miehen avut nyt jo paljon kauniimpina kuin koskaan ennen: lemменliekki värjäili ne jo hohteellansa. Hän näki ne kauneina, koska silmissä oli jo lemменkaihi...

Hän mietti. Lempi syttyi sekä sammui... Lemmen kaunis perhosparvi istahti jo häneen hetkiseksi... istahti kuten aina kauniiseen kukkaan... Kepein mielin karkotteli hän sitä luotaan... karkotteli ja kutsui takaisin taaskin... Hän leikki lemмен kanssa kuin olisi se ollut arka kaunis perho... Hän nautti leikistänsä... toivoi, että se jatkuisi vielä ja huvittaisi häntä aamuun asti... Miettiessään, onnen huumaamana, nukahti hän vihdoon onnen-uniin.

Silloin joutui hän unelmiensa viemänä niille maille, mistä olivat unelmat kotoisin. Hän joutui Harhasaaren lemменmaille.

* * * * *

Harhasaarella pukeutui jo päivä purppuraansa, metsä lemменrunouteensa. Vuoria punasi hohde, laaksoissa lymyili hetken kestävä kaunis onni ja vesillä välkkyivät oudot, ihanat valot.

Jo eli neiti Iltamo niillä lumojen mailla, illan mietteet mukansa, oppaana mieliteot, tienviittoina omat salaiset intohimot... Hän näki siellä maineen ja hyvähuudot, imartelut ja kaiken kauniin kovaksi kallioksi muuttuneina... Se kallio kohosi iltaruskon värisenä, runokauniina... Se tarjoutui hänelle onnen perusteeksi, peruskiveksi, joka kestää kaikki myrskyt... Se vuori nousi puiden vehreydestä kuin päivänpuna, joka hohteellansa huikaisee ihmissilmän kokonaan...

Harhasaari oli lumoa täynnä... Nuori nainen huumautui onnestansa... Utukuvavuori kohosi lujana, loistaen punakirkkaudessaan... Silloin lausui Perkele hänen takanansa:

— "Hän antoi minulle unelmansa ohjaksiksi... Se näkymätön ohjas onkin luja... *Minä* olen hänet tänne Harhasaareen ohjannut taaskin hänen unelmillaan... Hän saa nyt hiukan auttaa Harhamaa..."

Hän vihjasi. Kauneus koristautui silloin kukkasiinsa, seutu runoliinoinhinsa... Käki kukkui suunsa parasta... Lintu säesti sitä kielensä kaikkein kauneimmalla... Ilma oli punahämyä, saari satua täynnä. Iltaruskoisen vuoren kukkulalle ilmestyi silloin hänen kaunis enkelinsä... Se loisti siellä valkopuvussansa punavuoren kauniina koruna... Sievillä vuorenkielekkeillä istui joukko pikku enkeleitä, sinne tänne siroteltuina, vuorien kauneiksi kukkasiksi... Ne soittivat harpuillansa... Soitto hymisi suloisesti... Vuoren huipulla lauloi enkeli sen säestyksellä:

"Oi miksi, lemмен kukkanen, et puhkea jo... miksi? On lempi vaan, mi ainiaan voi tuoda onnen maailmaan."

Neiti Iltamon mieli värähti... Kaunis lempi syttyi laulun sanoista...
Laulu jatkui ihanana:

"Siis nuppulehdet auki jää ja puhkee kukkasiksi, kuin iltarusko puhkeaa sinestä taivaisiksi runoiksi maan! Jo murheissaan nyt neito oottaa kukkaistaan.

Kun lemmenkukka puhkeaa, se kaiken hopeoipi: taivaaksi muuttuu koko maa ja onnenkannel soipi, ja hellimpiin suudelmiin nukahtaa neito, unelmiin."

Lempi ja runous tekivät tehoa... Se kaunis laulun hyminä sekottautui Harhasaaren lumouksiin... Vuoren hohde, laulu ja saaren lumot sulautuivat yhdeksi loistavaksi unelmaksi... Se unelma levittäytyi taikamaisemana... Kaikki oli lemmen runoutta tulvillaan... Kaikkein hellin lemmenoitto säesti armainta soidinlaulua... Kaikki uinui armaudessa... Kaikki väsyi, kaikki kaipasi... Kaunis, hymyilevä lemmenmessu lumosi mielen... Herkät lemmenkielet alkoivat silloin värähdellä neidon povessa... Hän tunki jo oudon tulen...

Jo vierähti mieli surulliseksi... Se suru oli kaunista lemmensurua... Hyräillen lemmenmessun säveleitä istahti hän lemmenlähteen luo... Lähteen silmäkkeestä kurkisteli hän nyt sulhasen kuvaa... *sen* sulhon, jota oli toivonut... ikävöinyt... uneksunut... Hän katsoi kauvan... pettyi... Sulhasen kuva ei ilmestynyt... Murhe täytti mielen, suru silmän... Alkoi kaunis kaipaaminen...

Silloin lähestyi häntä Perkele kulkijana... Se istahti lähteen luoksi ikäänkuin ei olisi huomannutkaan Iltamo... Mietteissään sekä muka väsyneenä hän istui siinä, kunnes Iltamo kysyi häneltä ihmeissänsä:

"Kah, vieras!... Vanha, murheellinen mies!"

Perkele (muka havahtuen):

"Anteeksi, neito!... Häiritseenkö ehkä?...
En ennen huomannut..."

Iltamo (herttaisena):

"Et ollenkaan sä häiritse!...
Vaan miten ihmeen lailla sa
tulit, kun en huomannutkaan
sitä?..."

Perkele (vaatimattomana):

"Ken huomaisikaan minun tuloani!
Ma aina kuljen vaatimattomana..."

Iltamo (osanotolla):

"On oikein se!... Mä myös oon vaatimaton.
Vai enkö ole?"

Perkele (tarkastellen):

"Minun mielestäni et ollenkaan: Nääs, sulla
kauneutta on enemmän kuin kellään muulla..."

Iltamo (ihastuneena):

"Kuinka
sanoitkaan?"

Perkele:

"Anteeks', että ehkä siinä ma lausuin loukkauksen.
Mutta aina oon suorasuinen, loukkasi tai ei."

Iltamo (lohdutellen):

"Ma siitä pidän... Moinen suorasuisuus minua miellyttää... Ma puolestani oon myöskin hyvin... hyvin suorasuinen ja vihaan turhuuksia... Huomasitko, ett'en oo turhamainen?"

Perkele (väsyneen näköisenä):

"Sitä hyvää —
turhuutta tarkotan — ma
luulen, sulla sen verran
on, kuin sitä tarvitsee

jokainen nainen
koristukseksensa... ei
enempää, ei myöskään
vähempää... Halk' asian
mä aina sanon näin..."

Iltamo (hyvilläään):

"Ai, kuinka suora!... Mutta sano vielä, pukeeko mua pieni turhamaisuus?"

Perkele:

"Niin mainiosti!"

Iltamo (ihastuneena):

"Se on hauska kuulla!...
Sinulla varmaankin on hyvä maku...
Vaan entäs muille: pieni turhamaisuus
sopiiko mielestäsi?"

Perkele:

"Mainiosti! Kauneuden jälkeen
turhamielisyys on naisen suurin
kaunistus. Ei naista kaunista
hyve... vaan se rumentaa..."

Iltamo (oudostellen):

"Ai, miten sanot!... Ensi kertaa kuulen sun ikäisesi suusta tätä!... Eikö siis hyve sovi mulle ollenkaan? Se ois niin ikävää!"

Perkele (tarkastaen Iltamoa):

"Ei miehen hyve naiselle sovi,
Mutta naisen hyve sinua
kaunistaa."

Iltamo (keskeyttäen):

"Niin, eikö totta!... Miesmäiset naiset
ovat aina... miten sanoisin... Miten sinä
sanot?"

Perkele (vastaten):

"Rumat."

Iltamo (myöntäen):

"Niin minustakin... Mitä mielestäsi on naisen hyve?"

Perkele:

"Siihen kuuluu kaikki, mi tarpeellist' on
lemmen asioissa, kuten on: kaunis arastelu,
sekä iloinen nauru, taikka pieni suru, ja
mielipaha, sekä teeskentely, ett'ei hän
muka vielä mitään tiedä... ei muka tiedä,
eikä ole kuullut, mitenkä lempi loppuun
lauletaan..."

Iltamo (hämmästyen):

"Sä tiedät kaikki naisten salaisuudet!...
Tarkoitan: tunnet naisten siveys-opin..."

Perkele:

"On pakko minun tuntea ne, koska ma kuljen aina naisten asioilla."

Iltamo:

"Mitenkä?... Sinä naisten asioilla! Urkitko sinä pikku *intrigue'*ejä [juonia]... käyt muotikaupoissa... ja tiedustelet semmoista... kaikenlaista... tiedäthän sä?"

Perkele (salaperäisenä):

"Ne asiat saa nainen itse hoitaa! Ma autan häntä lemмен-asioissa... ensiksi niihin, sitten niistä pois..."

Iltamo (ihastuneena):

"No sepä hauskaa!... Mutta millä lailla sä siinä autat?"

Perkele:

"Minä ennustelen.

Ja kenen kelle ennustan, niin varmaan se ansaan lentää, sekä siihen jää. Myös jokaiselle haluttunsa annan."

Iltamo (haltioissaan):

"En moista noitaa ennen ole nähnyt!... Vaan etkö myöskin mulle ennustaisi?"

Perkele:

"Kernaasti teen sen... Koskaan apuani en kiellä siltä, joka pyytää vain."

Nuori nainen riemastui... Hän muisti Oolavia... Nyt oli hänelle tullut noita lemмен paulan punojaksi... Hän rukoili Perkelettä ennustamaan hänelle hänen haluamansa... Perkele otti harpun, soitti sillä ja lauloi lemменlähteen luona:

"Kuohahda, vesi lemменlähteen, sekä salat ilmi tuo; ja nouse kupla, onnen tähteen nyt meidän katsahtaa sa suo! Vaan älä pettää koita! Nyt, harppu, hiljaa soita, kun kupla kohoaa! Onnea runsaasti jaa, nyt lähde kuuluisa! Näytä sulhoista *paras* ja täytä lemmellä neitosen povi! Vanhaksi piiaks' ei sovi kaunista neitosta heittää... Nyt täytyy sun, lähde, jo keittää lemменjuoma!... Nyt nousta saa mies, jota tuhannet rakastaa!"

Soitto soi somasti... Laulu sulsi saaren lumoihin... Lähteestä nousi silloin kaunis höyry... Se kulki pilvekkeenä kauvemmaksi... satusaaren koristeeksi... Siellä hajottautui se, ja sen hävitessä ilmestyi sinne Oolavi, se toivottu sulhanen... Se kulki siellä kuin kuninkaanpoika, punainen kaunis vaippa hartioilla... Nuori nainen oli nähnyt odottamansa ja huudahti hämmästyneenä:

— "Oolavi!... Oi, Oolavi... Minä juuri häntä ajattelen..."

Kaikki kaunistui... Saari somistui... Perkele loihti pienen lemменkuumeen neidon silmään... Kaikki näytti silloin ihanalta, niinkuin kuulu tiedonpuu: Mies oli kaunis, miehekäs ja hieno... Sen jokainen liike oli arvokkuutta, ääni hellyyttä, katse viisautta... Jokainen sormen liukahduskin oli sankaruutta... Ihmeissään huudahteli nuori nainen:

"Ai, miten kaunis hän on!... Katso, kuin astuu arvokkaasti!... Entäs viitta miten on hartioille heitettyä!..."

Perkele (kavalasti):

"Hän myös on vielä *puhdas* nuorukainen!"

Iltamo (riemastuneena):

"Voi, kun sa olet hyvä!... Kaikki salat sa sanot mulle!... Hän on ihmeen puhdas!"

Perkele (yhä kavalampana):

"Ja sitä paitsi miesten rikkaimpia!..."

Iltamo (ihastuneena):

"Se onko totta?"

Perkele (vakavana):

"Vanha mies ei osaa valhetta eikä turhaa
puhuakaan..."

Hän loihti nuoren naisen nähtäväksi Tuukkalan rikkaudet: sen viljelykset, karjat, kartanot, sen rahakaapit ja suuret torpparikylät, jotka ympäröivät loistavaa taloa. Niitä osottaen lausui suuri kiusaaja kavalana:

— "Hän kauniin Litvan maita hallitsee, kun isä kuolee..."

Ihastuksen vallassa huudahti Iltamo siihen:

— "Niinkö... Sitä en ennen tiennyt... Hän yhä kaunistuu ja hienonee!..."

Lemmen runo jatkui... Kauneimmat lemmen kanteleet jo soivat...
Harhasaaren taustalle ilmestyi kaunis näky: rikas, ihmeen kaunis
Litva... Sen kuninkaana hallitsi nuori, upporikas mies: uneksittu
Oolavi... Se näky herkytteli neidon mieltä... Jo unehtuivat maineen
punavuoret... Ei soinut enää korvissa maineen hivelevä pauhu...
Mietteissänsä lausui hän puoliääneen:

"Ma olen onneton, jos Oolavia
en saa... Jos mua joku auttaa voisi!"

Perkele (lumoavalla äänellä):

"Ei kaunis nainen toisten apuun koskaan saa turvautua. Kaikki lemmen aseet on sulla
itselläsi, käytä niitä! On sulla kauneus, nuoruus sekä vielä kultaiset renkaat... jalokivet...
rimpsut, lisäksi vielä koru, jot' ei aina oo neidon myötäisissä: *maine* on."

Iltamo (ihastuneena):

"Ai tosiaan!... Mä itsekin jo usein oon sitä ajatellut..."

Perkele (lumoavasti katsoen):

"Maineen vuori... tuo, joka
tuolla hohtaa punaisena... on
oiva jalokivi neitosella..."

Iltamo (kiitollisena):

"Sa olet viisas."

Perkele:

"Käytä aseitasi siis niin kuin pitää.
Mainetta jo sulla on yksi jalokivi-
kaulanauha... Se riittää myös!"

Iltamo (kiihkoisena):

"Ma olen samaa mieltä. En siinäkään
ma ole turhamainen: en kokoo liian
paljon koristeita... Kunhan on pari, kolme
muuttokertaa... se riittää jo... Vai eikö
riitä?"

Perkele (vakuuttavasti):

"Riittää.
Jos
mitä
puuttuu,
sulhasesi
lisää...
Ma
naisena
en

korujani
laulais
äänellä
kokoon...
Pikku
silmän-
isku
on
niitä
saada
ihmeen
hyvä
haavi...
Se
miehen
markat
irti
hellittää...
Nyt
heitä
siis
jo
taide
vähemmälle
ja
leiki
lempeä...
Ei
maineenvuori
oo
elämässä
nautittavaa
manna...
Ken
täällä
tahtoo
syödä,
tarttukoon
ajoissa
lemmen
herkkuun."

Iltamo (lumottuna):

"Sitä samaa ma
juuri ajattelin...
Neuvoistasi nyt
sua kiitän...
Palkitakin sua ma
tahtoisin... Vaan
mitä
antaisinkaan..."

Perkele:

"Ma olen aina vähään tyytyväinen... Jos jotain vanhaa... olematontakin saan — tyydyn siihen. Moni mulle lupaa sielunsa vain..."

Iltamo (ihmeissään):

"Ai, kuinka vähään tyydyt."

Perkele:

"No mitä tehdä!... Sitä koruansa ei nainen näyttää voi. Siis minullehan se joutaa... Muita koristuksiansa en raaskisikaan ottaa..."

Iltamo (hilpeänä):

"Mutta sielu on
nykyään jo muodista
pois jäänyt...
Sanotaan, ettei sitä
olekaan... Mihin sä
käytät
vanhamuotisia
koruja... sieluja?..."

Perkele:

"Mä kerään niitä kuin
ihmishullutusten
jäännöksiä..."

Iltamo (iloisena, ivailien):

"Ai! Sull' on ehkä antikvariati... Myös minun mielestäin on hullutusta se 'sielu'... sielunhoito on jo vanha... muodista mennyt... Muotiasioita nyt ovat *liaison'it* [suhteet]... *sport* [urheilu]... ja *high life* [ylhäinen elämä], *hygienia* [terveydenhoito]... spiritismi, sekä ihailu runoniekan, maalailijan ja ennustajan. Vai on sulla moinen siis antikvariati!"

Perkele (viisaana):

"Suuri onkin."

Iltamo (huolettoman hilpeästi):

"No, minun sieluni saat ottaa sinne..."

Perkele:

"Nöyrästi kiitän!"

Iltamo (iloisena ilveillen):

"Mutta muista panna se
kultakehykseen."

Perkele:

"Sen ympärille ma sovittelen
voitonseppeleeni!"

Iltamo:

"Ai miten hieno maku sulla on!"

Elämänpuu puhkesi silloin täyteen kukkaansa... Suuri henki loihti Harhasaaren häälumot nuoren Iltamon nähtäväksi... Litvan maat hymyilivät yhtenä runona kesä-illan hämyihin peittyneinä... Keskellä niitä nousi uljas linna... Sen kuninkaana istui jo Oolavi... Orjajoukko kiskoi hänelle rikkautta maasta, soista, vesistä, jopa vuoristakin... Linnaa ympäröivät ihanat puistot, joissa lahorastas kilpaili satakielen kera laulannassa... Käkipari kukkui vaaran koivikossa säestäen kilpailua kukunnallaan... Se'es päivä paistoi... Maa kantoi kukkakuormaa... Herkullinen tuoksu täytti Ilman ja puiston siimeksestä kuului kaunis lemmenlaulun hyminä... Siellä odotti häntä onni... Häälaulu soi somasti... Sulhasen syli odotti... Häärunous peitti kaiken... Hänen edessänsä hohti kaunis elämänpuu, jonka oksalla riippui lempi kauniina hedelmänä... Se lempi oli ihana nähdä ja suloinen antamaan iki-onnen...

Silloin himmeni maineen punavuori kokonaan... Nuori nainen janosi *lempeä*... Hän kääriytyi kauniisiin hää-yön unelmiin... Lemmen käet kukkuivat, sen paulat punoutuivat... Kaikki muu unehtui... Kiihtyneenä, lamautuneena huudahti jo nuori nainen:

— "Minä annan kaikkityyni Oolavista!... Minä tahdon *hänet*... hänet enkä muita..."

Kun elämänongelmat alkoivat kupliksi kevetä.

Varpunen värisi, pieni siipi kylmänsuojana. Aurinko hohti kylmänä pakkasen pyöränä.

Talven hanget olivat paksuimmillansa, pakkasen hampaat purevimmillansa. Kylmänsilmät kiiluivat hangella kirpeänterävinä, pistelevinä. Jääkylmät tuulet ajelivat luminiestosten selkiä pitkin, nostaen hienoja lumiryöppyjä, jotka suihkusivat niestosten harjoina, ikäänkuin valkea, kylmä lumisavu. Kaikki tunnusti kylmän valtaa.

Neiti Iltamon sirossa vastaanottohuoneessa istui Oolavi, odotellen itseänsä neiti Iltamo. Huone aivan upposi omaan pehmeuteensä. Jalka painui astuessa syvälle pehmeään mattoon ja istuessa tuntui huonekalujen pehmeys aivan pohjattomalta syvyydeltä. Koko itämainen upeus ja salaperäisyys oli ahdettu pieneen, himmeästi valaistuun huoneeseen. Pöydällä tuoksui joukko kukkia sievinä kimppuina tai kukkalaitteina. Ne olivat nimipäivälahjoja.

Ovi-uutimien raskaat laskokset hulmahtivat äkkiä auki ja niistä lennähti huoneeseen neiti Iltamo puettuna aistikkaaseen *empire*-pukuun, jonka helma laahasi pehmeällä matolla. Hän oli taas kepeä kuin lintu. Hän oli ihmissirkkunen, jonka oksana on miehen polvi, ja jonka oksalla olo on miehen polven houkuttelevin onni.

Tervehdittyänsä viskautui hän sohvaan, upoten siihen hoikkia vyötäisiänsä myöten. Ja osottaen Oolaville tuolia viereltänsä, sohvan pääpuolelta, puhui hän iloisena:

— "Istuutukaa tänne!... Se on niin kodikasta, kun Te istutte täällä likellä... Minä pidän kaikesta kodikkaasta ja aistikkaasta..."

Oolavi istahti onnellisena, neiti Iltamon loistava silmäyksien tulva ikäänkuin vaipana hartioilla. Sievästi, kohteliaasti alkoi hän selitellä:

— "Ette suinkaan pahastu, kun rohkenen taas käyttää hyväkseni ystävällistä lupaanne saada tulla Teitä tervehtimään, milloin minulle sopii?... Tulin toivottamaan Teille onnea nimipäivänne johdosta."

— "Te olette aina tervetullut luokseni... Minähän olen Teille monesti puhunut, että on niin virkistävää saada keskustella kanssanne elämäkysymyksistä, joita Te tutkitte... Suuri kiitos onnentoivotuksistanne ja kukistanne!" — helisi iloinen vastaus.

Hän teki jonkun huolettoman liikkeen, lisäsi viehkeyttänsä ja jatkoi:

— "Kuinka nyt voitte?... Siitähän onkin jo pitkä... piiiitkä aika, kun juttelimme... kaksi päivää, vai kolmeko jo on?... Minä aivan jo unohdin ajankin... Niin, kuinka Te nyt voitte?... Minä aivan kaipasin Teitä..."

Viime sanat olivat Oolaville onnensäde, jonka vaikutusta lisäsi palava, jalokivien hohteen kirkastama silmäys. Hän kiitti kaunista puhujaa muutamalla kohteliaisuudella, lämpeni ja rohkaistui.

— "Olitte kait eilen neiti Boileau'n konsertissa?" — kyseli neiti Iltamo nopeasti.

— "Kyllä... Ikävä kyllä, en huomannut Teitä", vastasi Oolavi.

— "Ooo!... Minä en voinut... Se oli pieni pahoinvointi... semmoinen nyt vain... ymmärrättehän Te: migrääni, päänskipu... Se menee aina tunnissa ohi... Mutta minä aavistin, että Te olitte siellä. Kuinka hän mielestänne laulaa?... Pidättekö hänen äänestänsä?" — satoi selityksiä ja kysymyksiä.

Oolavi kohautti olkapäitänsä merkitsevästi. Neiti Iltamo ymmärsi sen, oli huvitettu ja alkoi teeskennellä:

— "Ette Te saa aivan niin sanoa, että huonosti laulaa! On hänellä taipumuksia, vaikka ääni ei ole täysin koulutettu..."

— "Mahdollista, mutta" — yritti Oolavi.

— "No mitä 'mutta'?" — tarttui nuori nainen nopeasti, jatkaen merkitsevästi, Oolavia tarkoitellen: — "Onhan hän kauniskin... Vaikka en minä pidä hänen teeskentelyistänsä... Mitä Te tahdoitte sanoa sillä 'mutta'?"

— "Minä olin äskettäin kuullut suurempaa taidetta, ja silloin aina huonompi joutuu tavallista epäedullisempaan valoon... tai oikeammin: näyttäytyy oikeassa valossansa", — selitti Oolavi vakavana.

Neiti Iltamo naurahti tyytyväisenä. Hän tiesi, että Oolavi tarkotti suuremmalla taiteella hänen taidettansa.

Heidän silmäyksensä kohtasivat toisensa ja molemmat lukivat niiden sisällön. Molemmat huomasivat, että kumpikin tietää, että heillä on tekeillä yhteinen juoni, punottava paula toinen toisellensa, mutta vaikka he sen tietävät, ovat he olevinansa siitä tiedottomia, kuin kuuluisi se asiaan ja tapaan. Siinä oli jotain samaa kuin lapsissa, jotka arvuuttelevat kummassa kädessä on raha ja tietävät toistensa pikku vilpin, mutta pitävät sen asiaan kuuluvana. Se oli pikku kiemailua, mielistelyä, *flirt'iä*, joka heitä rohkaisi ja huvitti.

Neiti Iltamo venyttäytyi kauniiseen, laiskottelevaan asentoon ja oli hetken vaiti, mieltien muka. Sitten helautti hän taas katseensa ja hymyilynsä Oolaviin ja kysyi nopeasti:

— "Tiedättekö, miten neiti Boileau pääsi äkkiä yleisön suosikiksi operassa?"

— "Jos tietäisin, niin minä sen nyt salaisin, saadakseni kuulla sen musikaalisella äänellä kerrottuna. Onneksi ei minun tarvitse tehdä itseäni syypääksi epärehellisyyteen, vaan voin suoraan vakuuttaa, että en ole kuullut siitä mitään", — vastasi Oolavi. Sukupuolikohteliaisuudet, jotka lähentelivät naurettavuuden rajoja, alkoivat häneltä sujua aivan itsestensä. Neiti Iltamo oli yhtenä onnena, kuten mielisteltävä lintunen. Hän alkoi selittää näyttelijän teennäisellä viattomalla äänellä ja eleillä:

— "Se on vain semmoinen kulissisalaisuus... tiedättehän Te ne... Hän tutustui ruhtinas... mikä hänen nimensä nyt olikaan... No, se nyt ei kuulu asiaan... Minä en yleensä välitä nimistä... Hän tutustui siihen ja... se nyt oli vain semmoista... *courtoisie* [mielistely], vaikka ihmiset sanoivat sen olevan *liaison'in* [suhteen]. No niin. Tämä ruhtinas oli suhteissa arvostelijoihin ja sitten siinä oli kaikkea semmoista, jota nyt on taidemaailmassa: ruhtinas oli tuttu useissa seuroissa ja hän aina pani alulle seppeleiden antamiset... ja itse annatutti niitä monta kerrallaan... Kaikkea vain semmoista... Ettehän Tekään usko, että siinä oli mikään *liaison* kysymyksessä?"

— "En... kun Te kerran niin vakuutate", — myönteli Oolavi. Heidän katseensa kohtasivat taas toisensa ja molemmat naurahtivat hieman. Puhe oli jo kääntynyt suhteisiin ja teatterielämän salaisuuksiin. Neiti Iltamo jatkoi, ääni pahottelevana, säälittelevänä:

— "En minäkään usko semmoista neiti Boileauista... Ja ruhtinaskin oli jo naimisissa oleva mies... vaikka ei hän vaimoansa rakastanut... Toista olisi, jos puhuttaisiin neiti Löwensteinistä, että hänellä on suhteita... Tunnetteko neiti Löwensteinin?"

— "Olen kuullut nimen, mutta en tunne itseänsä", — vastasi Oolavi, tarkastellen nuoren naisen liikkeitä ja sulaen ja lämmiten hänen puheittensa hengestä. Iltamo leikitteli sormuksensa kanssa ja vakuutti:

— "Neiti Löwensteinistä se olisi toista... Ai, jos Te tuntisitte, mitä hänestä tiedetään!"

Hän luetteli sievästi sormillansa:

— "Hänellä oli suhde ensin ruhtinas Steinheilin kanssa... sitten kreivi Sternburgin kanssa... Se suhde kesti puoli vuotta... Sitten venäläisen Orlofin kanssa... Siitä hän erosi kolmen kuukauden kuluttua... Eikö se ole kauheaa, ajatelkaa!... Sitten hän oli italialaisen Guinicellin *aimanté* [rakastajatar]... Wienissä oli hänen rakastajanansa eräs unkarilainen... ja ajatelkaa: kuukauden kuluttua kun tuli Berliiniin, niin siellä hän meni suhteisiin englantilaisen lordin kanssa... minä en hänen nimeänsä muista... Ja jos Te tietäisitte vielä kaikki muut!... Hänellä on joka viikko uusia jalokiviä... lahjoja... ymmärrättehän Te..."

Oolavin posket hehkuivat. Kertomus rohkaisi häntä. Hän luuli sen olevan aivan varta vasten kerrotun *hänelle*... rohkaisuksi... vihjaukseksi... Se tuntui aivan lähentelyltä... Hän muisteli Ounaston vakuutuksia ja uskoi nyt ne tosiksi.

Samassa soi ovikello ja palvelija toi sisään komean kukkalaitteen. Neiti Iltamo luki siihen liitetyn nimikortin ja lausui välinpitämättömällä äänellä:

— "Se on herra Mendelssonilta..."

Oolavin sielussa välähti kateus, mustasukkaisuus. Neiti Iltamo pisti nimikortin takaisin kukkalaitteeseen ja työnnälsi sitä kauemmaksi. Sitä tehdessänsä huomasi hän siihen sidotun nauhan kauniin solmun, johon oli kiinnitetty solmua kiinni pitämään kallisarvoinen, jalokivillä koristettu rintaneula. Hän päästi sen nopeasti ja huudahti ihastuneena, riemastuen kuin lintu, joka on kevätlemmittynsä tavannut:

— "Ai, miten kaunis!... Eikö totta, herra Tuukkala?"

Oolavi ei vastannut. Hän muisti, että hänen kukkalaitteessansa olivat kukat kimpuksi sidotut

ainoastaan kultaisella rannerenkaalla. Hän harmistui ja päätti korjata erehdyksensä.

Mitään tarkottamatta jatkoi neiti Iltamo:

— "Onko Teistä neiti Boileau kaunis?"

Oolavi kohotti taas olkapäitensä, harmitellen lahjansa mitättömyyttä. Neiti Iltamo tarttui riemastuneena:

— "Ei minustakaan hän ole mikään kaunotar... Niin että se on aivan ihme, miten se ruhtinas oli häneen niin ihastunut... Minä kerron Teille yhdenkin hyvin... hyvin... intressantin tapauksen: Monsieur Charron, pankkiiri Charronin poika, oli neiti Boileaulle lähettänyt kerran kukkia suuressa hopeavaasissa. Kun ruhtinas sen huomasi... minä en muista oliko hän itse neiti Boileau luona, kun se tuotiin, vai kertoiko neiti Boileau sen hänelle... mutta kun hän sai sen tietää, niin lähetti aivan samanlaisen kukkavaasin, mutta jokaiseen kukkaan oli asetettu kastehelmeksi jalokivi... Eikö se ole Teistäkin hyvin aistikasta ja nerokasta?"

— "Kyllä!" — myönsi Oolavi, jonka mieli oli harmista haljeta. Hän käsitti neiti Iltamon puheen pieneksi nuhteeksi hänelle. Pieni sukupuolikeinottelu oli täydessä käynnissä. Sitä säesti nuoren naisen kepeä puheen helinä ja nauru, Oolavi aivan kylpi hänen katseittensa hehkuvassa palossa.

Äkkiä käänsi neiti Iltamo puheen toisaalle, kysyen ikäänkuin havahtuneena:

— "Tuletteko Te Pietariin, kun minä laulan italialaisessa operassa konservatoriumin salissa?"

Oolavi ei ehtinyt vielä vastausta ajatella, kun jo neiti Iltamo jatkoi:

— "Olisi niin hauska puhua taas kanssanne kaikista elämänkysymyksistä... Minä pidän elämänkysymyksistä..."

Suloinen silmäys seurasi sanoja. Oolavi hehkui. Hänen vastauksensa oli valmis. Se tuli ajattelemttomana, kuumeen sokaisemasta sielusta:

— "Tulen. Aivan varta-vasten tulen Teitä kuulemaan", — vakuutti hän.

— "No se on hauskaa", — iloitsi neiti Iltamo ja jatkoi, kiemmailun hienoimpia keinoja käyttäen:

— "Minä esiinnyn kolmessa kappaleessa... pääosissa. Yhtenä iltana tulee minun... no, miten minä sanon: *remplacer*... minun sijaiseni esiintymään joku muu, sillä näytäntö sattuu minun syntymäpäiväkseni..."

Oolavi ilostui. Nyt oli hän saanut sopivan tilaisuudenkin korjata erehdyksensä ja lyödä kilpailevan Mendelssonin. Ja hän päätti lyödä loistavasti.

Neiti Iltamo leikitteli tukastansa irti solahtaneella kutrilla, satoi sen taas tukkaan ja jatkoi puheluansa. Koko huone tulvi ja helisi hänen äänestänsä, hymylystänsä, katseistansa ja kiemahduksistansa. Silloin tällöin kohtasivat katseet toisensa ja aina seurasi sitä pieni hymähdys, joka puhui paljon ja salasi vielä enemmän, Oolavi tarkasteli nuoren naisen jokaista liikettä, näki suloa ja viehätystä kaikessa: Käsi oli pieni ja valkea... ranne siro... vartalo hento ja silmä lumetta täynnä... Jokainen liikahtus näytti olevan tenhoa, jokainen äänenväre armautta täynnä. Se kaikki poltti ja huumasi häntä.

Ja sitä mukaa kun keskustelu jatkui, tuli väli tuttavammalliseksi, katse arastelemattommaksi. Kohteliaisuus seurasi kohteliaisuutta ja sai palkkioksi aina armaamman hymyn. Näkymättömät siteet lujittuivat, uusia pauloja punoutui, kuten ennenkin heidän monien tämmöisten keskustelujensa aikana.

Keskustelu kääntyi neiti Iltamon käsissä asiasta toiseen kuin kepeä tuulenpuuska. Hän lenteli perhosena kysymyksestä kysymykseen, aina vain kiehtoen Oolavia. Tietäen elämänkysymyksiä olevan Oolavin mieliaineita, lennähti hän taas niihin uudestaan, puheen:

— "Minä olen niin iloinen, kun tulette Pietariin... Minä olen Teidän seurassanne aivan syventynyt elämänkysymyksiin... Minä tuskin enää jaksan kärsiäkään semmoisia jokapäiväisiä ihmisiä, jotka puhuvat ainoastaan joutavista asioista... vanhanaikaisesta... semmoisesta tyhmästä... sielusta ja kaikesta semmoisesta, josta sivistymättömät puhuvat... Eivätkö Teistäkin semmoiset vanhanaikaiset, hurskaat ihmiset ole ikäviä ja kuivia?"

Oolavi istui hetken kuin kuumilla kivillä. Kodin hurskaus muistui mieleen. Hän horjui. Mutta nuori nainen valeli hänet hehkuvilla katseillansa... huumasi ja juovutti hänet sillä. Hän ei *raaskinut* vastustaa. Hän myönnötteli:

— "Kyllä... Kyllä..."

Nuori nainen riemastui ja huudahteli:

— "Tiesinhän minä sen... Te, joka olette oppinut ja ajattelette syviä asioita, miten Te nyt pitäisitte vanhanaikaisista ja yksinkertaisista ihmisistä!..."

Elämänkysymykset alkoivat siten muuttua kepeiksi vesirakkuloiksi... lopulta saippuakupliksi... Puhelun lopussa Oolavi miltei häpeili kotinsa hurskautta. Palava, huumautunut sielu ei enää erottanut kuonaa arvokkaasta.

Kun hän teki lähtöä ja neiti Iltamo ojensi hänelle hennon, huolettoman kätensä tuttavallisesti jäähyväisiksi, kumartui hän syvään, kysyen:

— "Sallitteko?"

Ja lupaa odottamatta tai sitä tarvitsematta odottaa painoi hän neiti Iltamon käsiselkämään palavan suutelon. Hehkuva, ilosta loistava silmäys oli siitä ainoa nuhde.

Huumautuneena astui Oolavi kadulle, jolla talven jäisin pakkanen pureksi hänen palavia ohimoitansa, hänen sitä ollenkaan huomaamattansa.

Mutta kun hän oli talvipakkasessa jonkun aikaa kävellyt ja ohimoiden poltto alkoi jäähtyä, tunsu hän taas jonkun katkeran, soimaavan tunteen, joka nousi hänen povestansa kuin kylmä huude. Hän katui kaikkea: katui lupaustansa mennä Pietariin ja päätöstänsä lyödä kilpailijansa lahjalla. Se oli sama katumuksentunne, joka häntä oli läkähdyttänyt joka kerta, kun hän tuli Hiiden myllystä ja selvisi sen huumauksesta. Sama tunne oli häntä vaivannut joka kerta, kun hän tuli neiti Iltamonkin luota. Nytkin häntä inhotti kaikki äskeinen.

Ja samaten kuin hän oli ennen uudestaan ja aina uudestaan päättänyt olla menemättä Hiiden myllyyn tai neiti Iltamon luo, niin päätti hän nyt taas katkaista tuttavuutensa neiti Iltamoon. Hän alkoi sitä päätöstä miettiä, innostui siihen alussa, päätti kerrankin olla jyrkkä.

Mutta taas tarkisti hän päätöksensä. Hän huomasi, ettei se ollut oikea, ei ollut *hieno*. Hän järkeili:

— "Hän on ollut minulle ystävällinen, miten minä voisin nyt erota aivan jäähyväisiä sanomatta..."

Hän ajatteli ja huomasi sen teon olevan ruman. Hän jatkoi:

— "Semmoinen pahottaisi hänen mielensä... Hän on aivan kuin lapsi..."

Hän näki jo neiti Iltamon mielipahan... näki hänen silmänsä kyyneleisinä... Hän katui jo päätöstänsä ja päätti hyvittää sillä loukkaamansa hennon naisen.

Hän ajatteli edelleen. Ajatukset johtuivat neiti Iltamon hentoudesta hänen kauneuteensa. Silloin hän jo huumautui uudelleen. Hän alkoi laskea hänen silmäyksiänsä, miettiä, miten niiden sulo oli häneen käännetty. Hän sulsi. Hän muisteli kilpailijaansa, tuli mustasukkaiseksi, raivostui aivan ja päätti voittaa.

Saman taistelun oli hän ennenkin taistellut. Hän ei enää päässyt neiti Iltamosta, enempää kuin Hiiden myllystäkään. Hän oli jo ikäänkuin niiden molempien juopposairas.

Neiti Iltamo istui hänen lähdettyänsä kauvan, ajatuksiinsa vaipuneena, käden hipiällä palavan suutelon poltto.

— "Hän on kai varmasti se 'oikea'?" — mietti hän itseksensä.

Jo etäältä juoksivat verkkojen paulat.

Elämä punoutui ivarunoksi... Suuri henki ilkkui ihmis-elämälle.

Oli ilta.

Lyhyt, kylmä talvipäivä laski valon-antajaansa, punertavaa auringon kehää, hiljaa taivaan länsirantaa kohti. Tulena hulmuava iltaruskon liina oli sille siellä vuoteeksi levitetty. Hohteisena laskeutui viluinen aurinko nyt sille vuoteelle. Se painautui aina syvemmälle sen punan pehmeyteen. Se upottautui sen hehkuun, niin kuin väsynyt taivaan matkalainen. Jäinen taivaan kupera hohotti autiona. Ei orastanut siinä vielä tähtisato ja idästä alkoi kohota hämärtyvä taivaan reuna.

Makuulta nousi neljä miestä: Ilanne, Voima, Harteva ja Horsma. Huoneessa oli kaikki mullin-mallin:

tuolit kaadettuina ja kaikki sikin-sokin pöydälle taikka lattialle viskattuina. Miehet nousivat vuoteesta kuin pahnoiltansa, pohmeloista päättään puristellen. Pidellen sitä kuin polttavinta paisetta, istuivat he äänettöminä vuoteittensa reunalla. Pohmeloansa valitellen huokaili vihdoin Horsma:

"Ah mikä kipu!... Tuskaa sekä vaivaa tää tauti on!"

Voima (päättään pidellen):

"On totta vie!... Se päässä niin jyskyttää, kuin seppä moukarillaan..."

Ilanne (tuskissaan):

"Oi! Hullumpaa on vielä!... Tää on samaa, kuin pakottaisi yhtäaikaa sataa hammasta..."

Harteva:

"Oikein sanoit sinä, veli...
Mun pääni kohta halki pamahtaa..."

Horsma:

"Varmaankin riettaat sekottivat viinaan jotakin katalaa..."

Ilanne (lisäten):

"Tai liiaks voimaa panivat
juomaan... Oi-joi, tätä tuskaa!...
Takoo kuin oisi päässä pirun
paja..."

Harteva (katsoen laskeutuvaa aurinkoa ja hämmästyen):

"Nyt maailmakin, nähkääs, hyvät veljet, on nurin käännetty: nääs tuota, päivä nyt nousee lännestä!"

Ilanne ja Horsma (hämmästyen):

"Vie sua lempo!...
Tää ennustaa jo viime tuomiota..."

Voima (oikaisten):

"Se kumma ei oo tämän päivän ihme...
Se lännestä on noussut koko talven,"

Harteva (yhä enemmän hämmästyen):

"Nyt valehtelet..."

Voima:

"Enkä valehtele... Vai etkö ole huomannut myös itse, kun heräät, että päivä silloin aina huoneeseen paistaa länsi-ikkunasta."

Kaikki kolme (ällistyen):

"Niin onkin!..."

Ilanne:

"Lempo, ettei ennen ole jo sitä katsottuna!"

Harteva (ajatellen):

"Nyt on tässä pelissä pirun sormi..."

Horsma (peljästyen):

"Niinkö luulet?"

Harteva:

"No, kuka muu ois voinut päivän kantaa lännestä nousemaan!... Se vanha Lempo, kun meidät jutkahutti omiksansa, nyt meidän kerallamme mielin määrin jo ilveilee..."

Ilanne (harmistuneena):

"Voi tuota vietävää!... Ja kaiketi tää pohmelokin hänen on kujeitansa..."

Harteva (vakuuttavasti):

"Kenenkäs se oisi... Se meitä piinaa nyt kuin kissa hiirtä... Oi, armias!... Nyt repii taas, kuin kiskois tuhatta hammasta pois leukaluusta!... Ja pahin pula tässä on vielä, että on tasku työpö-tyhjä... Millä tässä nyt saadaan selterriä!..."

Voima (harmissaan):

"Pullon pohjaan ois' aina jätettävä ryyppy mieheen. Nyt juotiin kaikki..."

Horsma (närkästyneenä):

"Sekin teko oli sen
Lemmon kiusausta..."

Harteva (huokailten):

"Sen se oli!..."

Ilanne (päivitellen):

"No, kyllä puijaa meitä... Ilkeäkin niin viekas olla!"

Harteva (masentuneena):

"Nyt jo alkaa tulla viimeinen päivä:
Rahat ovat menneet, ei kukaan anna
velkaa... Isä-ukko on kuivaks' aivan
lypsetty... Ei myöskään sedästä lähde,
vaikka heruttaisi... Ilmankos päivä
lännestä jo nousee!..."

Horsma (huokailten):

"Ei peri meitä hyvä... Takaperin jo kulkee kaikki, aina siitä asti kuin Piru meidät puijatuksi sai..."

Harteva (närkästyneenä):

"Se pahennus vei sielun, mutta jätti hoidotta ruumiin... Moinen ruma peli ei kelpaa mihinkään... Jos olisi hän kunnan henki, varmaan omistansa nyt huolehtisi... Osottaisi edes, mist' oisi rahan saanti mahdollinen... Lopusta mies jo itse huolen pitäis..."

Voima (halveksien):

"Ja kerskui sitten vielä olevansa mukamas hyvä isä..."

Harteva (epätoivoisena):

"Totisesti, jos nyt se, Piru,
pelastuksen toisi, niin
nahkanikin saisi viedä sitten, kun
en mä sitä enää ihokseni
tarvitse..."

Toiset kolme (vannoen):

"Saisi vaikka elävältään jo viedä muassansa, kunhan toisi nyt avun!"

Harteva (epätoivoisena):

"Ah, jos auttaisit sa, Piru!...
Kas... kas, kun mua alkaa röyhtäyttää!"

Harteva röyhtäisi... Mutta röyhtäyksestä pääsi pieni hengähdys hänen suustansa... Ilmaan päästyänsä se hengähdys oitis syttyi... Tulikielekkeenä leijaili se nyt huoneessa hiljaa, kauniisti... Kaikki neljä kauhistuivat... Tulikieleke leijaili yhä elävämmin... Harteva oli kauhun lyömä... Viimein huudahti Horsma hämmästyksissään:

"Voi, Harteva!... Sun hengähdyses palaa!
Nyt oot sä, mies, jo liian paljon juonut!..."

Harteva (kauhuissaan):

"Ei suinkaan oo se toki viinatulta!"

Ilanne (peljästyneenä, liekkiä tarkastellen):

"On... varmaan on!..."

Voima (peljästyneenä):

"Oi... Puhdas viinan liekki!
Viinalta 'haiseekin!"

Harteva (vapisten):

"Oi, pelottelet!"

Horsma (paeten liekkiä):

"Se lentelee kuin piruntuli... Auta!"

Harteva (kauhuissaan huutaen):

"Ah, auta armias!... Auta, vaikka Piru!"

Toiset kolme (tulen kielekettä vältellen, huutaen):

"Oi, auta, vaikka itse Paholainen!"

Silloin pieni liekki sävähti ja hulmahti lieskaksi. Miehet säikähtivät... Kului hetki... Liekistä leimahti silloin suuri Perkeleen haamu. Ihmeissään huudahtivat silloin kaikki:

"Se olit sinä!... Kuka oisi luullut!"

Perkele (rehennellen):

"Ma aina olen siellä, missä mua avuksi huudetaan... En vielä koskaan oo myöhästynyt, enkä kuuro ollut..."

Horsma (ikäänkuin anteeksi pyytäen):

"Ja me kun sua tässä soimailimme!...
Vaan mitä tehdä, kun on tiukka paikka!"

Perkele (ylpeänä lohdutellen):

"Ei mitään tee!... Ma olen soimauksiin jo tottunut... Ken tuhmuuden vain tekee, hän mua soimaa: Jalan kiven loukkaa — nimeni lausuu hän, ja edellensä: mies eukon nai — kun akka häntä haukkuu hän minun nimeäni suustaan päästää kuin paputulvaa, vaikk' en ikänäni vihille ole ketään viekotellut..."

Harteva (selviytyen):

"Ah, nyt mä ymmärrän jo minkä vuoksi niin ankarasti sydän-alaa velloi! Se oli siksi, että siellä asuit sa, rakas, armas, suuri otto-isä..."

Perkele:

"Sen oikein sanoit..."

Harteva (kummissaan):

"Ja kun minä luulin sun
tuli-helvetissä majailevan!"

Perkele (viisaan eleillä):

"Et väärin siinä luullutkaan... Vaan kuule: Mä helvettiä muassani kannan ja asetan sen aina ihmispoveen, johonka majottaudun!"

Horsma (huudahtaen):

"Hartevassa on siis sun
suuri tuli-helvettisi!"

Voima (lyöden ihmeissään käsiään yhteen):

"Ilmankos tulta röyhtäyksestä lähti!"

Harteva (Perkeleelle):

"Jo teit sä minuun lemmon-moisen pesäni
Kun et vain perätöntä laskettelisi"

Perkele (vakuuttavasti):

"Sun koko elämäsi todistaa todeksi kaiken, mitä äsken sanoin. Ma aina sinun sydämessäsi asun... ma olen sydämesi himo... halu... Sen voimana ma elämäsi ohjaan kuin hyvä isä..."

Harteva (varovasti):

"Silloin varmaan kuulit sen, mitä tässä
äsken juttelimme?"

Perkele:

"Jokaisen sanan..."

Harteva (rohkaistuen):

"Nyt on täysi tosi edessä meillä:
Isä-ukko ehtyi... siis näytä mistä
rahaa saada voi!"

Perkele:

"Ah! nuori mies ei koskaan pulaan joudu".

Harteva:

"Sä tarkottanet, että rikkaan vaimon voi raha-arkuks' ottaa, kun on nuori... Se tie on pitkä... Paljo pikemmin nyt tarvitaan jo..."

Perkele:

"Oikein lausuit siinä... Jos mieli
saada naimisella rahaa, pitäisi
isän olla tirehtöri, tai pikku
parooni..."

Harteva (harmistuneena):

"Ja isäseni ei ole sitä
huomannut!... Ei kelpaa se
ukko lemmollekaan...
Hankkii pojan, mut eipä
hanki sille titteliä: 'paroonin
poika'!... Liikemiestä siitä

ukosta, näät, ei tule
milloinkaan."

Toiset kolme (masentuneina):

"Se tie ei siis nyt meitä auta enää, niin tuhma isä meill' on jokaisella..."

Perkele (lohdutellen):

"Ei hätää!... Kuule mitä sydämessäs vain minä puhun, silloin löydät polun rikkauden luo!"

Harteva (innostuneena):

"No puhu oitis sitten!"

Perkele:

"Maa tulvillaan on rikkautta... *Ota* ja syö ja juo!... Miks' aivan turhaa siinä arkaillet!"

Harteva (hölmistyneenä):

"Pitäiskö jo varastaa?"

Perkele:

"Ei ollenkaan! Nääs onhan muita teitä: Lyö korttia!... valitse tyhmä uhri!... Yleensä *ota* aina ovelasti... ei *paljain* käsin, mutta rukkanasina jotakin: kortit... pörssipeli, taikka pikkuinen kauppalike!..."

Harteva (ajatuksissaan):

"Korttipeliin
vois' ehkä
vielä
lainatuksi
saada
pääoman,
mutta kaikki
toiset liikkeet
jo ovat
mahdottomat..."

Toiset kolme (vahvistaen):

"Mahdottomat."

Perkele (kavalana):

"Ei vielä hätää!... Viime tiukan tullen jo ota *paljain käsin*!... Varkautta vain karta!"

Harteva (ymmärtämättömänä):

"Nyt sä puhut himmeästi..."

Perkele:

"On viisaus aina hieman sekavata... Siis sanon suoraan: Käännä *oppi* nurin: opeta: rikkaus on varkautta, ken sitä *ottaa* — omaa ottaa pois!"

Harteva (ihastuen):

"Tää neuvosi ei ole hullu oppi..."

Toiset kolme:

"Ei ole, ei! Tää oppi sopii meille, kuin meillä ei oo enää rikkautta..."

Harteva (Perkeleelle):

"Suur'-kiitos sulle! Mutta ensi hätään ois toinen apu tarpeen."

Perkele (auliina):

"Neuvon annan:
Mun matkassani
näit sä viime kerran
varakkaan
miehen..."

Harteva (keskeyttää iloissaan):

"Muistan... muistan miehen!..."

Perkele (lumoavasti):

"Hän on mun lapsiani... Oolaviksi nimitän häntä!... Etsi hänet, sekä takerru mieheen! Hyväsydäminen on mies... Hän sulle ensi avun antaa... Saat siten kapitalin... Hiljaksensa viet sitten häntä aina edellensä... pelaillet... ryyppäät hänen kerallansa ja näytät hälle hiukan maailmata... Etenkin lemmenseikkailuissa hältä kokemus puuttuu..."

Harteva (riemuissaan):

"Oivan opettajan hän saa, kun
joutuu mulle oppilaaksi..."

Toiset kolme:

"Ja meit' on tässä kolme apulaista."

Perkele (Hartevalle):

"Ma olen hänet sitoutunut viemään elämän syvyyksiin... Nyt sulle tässä sen tehtävän ma toistaiseksi uskon... Sä näytä hälle ihanimmat immet ja jollain lailla häitä keplottele taas palkka itsellesi!... Lapsiani näin kasvattelen toinen toisellensa ja annan heidän toisiansa auttaa... Mä, nähkääs, olen tasajaon mies: en suosi toista enempää kuin toista, vaan kaikki heidän kesken tasan jaan..."

Kaikki neljä (ihastuneina):

"Sa olet miesten mies!... Sa olet hyvä, vanhurskas isä!"

Harteva (kiitollisena):

"Kiitos neuvostasi!... En totta totisesti
kynsistäni ma miestä päästä, ennen kun on
kaikki jaettu tasan: Multa kokemusta hän
saa ja minä hältä raha-roskaa... Nyt, pojat,
alkaa herraspäivät taas!"

Kaikki kolme (iloisesti hälisten):

"Suur' kiitos sulle, suuri Paholainen, kun neuvoit!... Kyllä miestä opetamme... Hänestä sulle viisaan pojan teemme."

Perkele:

"Mä kiitän teitä, hänen puolestansa, ja oppaaksenne työssä suosittelen teosta Harhaman: 'Varotushuuto'..."

Kaikki neljä (keskeyttäen huudahduksella):

"Oh! Tuttu kirja!..."

Harteva:

"Kaikki viisautemme on
sillä saatu... Se on meilt
aikaa avannut silmät...
Varmaankin se kirja on
sinun pyhä pirun-aapisesi."

Perkele (viisaana):

"Ei aapinen, vaan pyhä raamattuni."

Horsma (huudahtaen):

"Siis oomme pyhän kirjas tutkijoita!"

Perkele:

"Niin ootte."

Kaikki neljä (riemastuen):

"Neljä pyhää miestä siis!..."

Kun kiusaaja tuli lempivän luo.

Kesä kukki talven keskellä... Lemmetär kylvi suruja ilojen sekaan... Surullisena kehräili tyttö lemmenrihmojansa... Rastas lauloi ikäviänsä, häälintu somisteli surulla itseänsä ja lemменlehdoissa kehräsivät neidot häärihmaa kihlatun morsiamen murheesta.

Oli puoli-yö.

Kuuvalon kelmeässä hopea-ulapassa ui kylmänkirkas, kaunis runovene... Veneessä seisoi ihana Vilutar kirkkaassa kuutamopuvussa, kylmän kylvövakka kannattimessa. Se kylvi Litvan hangille talven kylmiä runoja: kauneita kylmänkipunoita... Ne kipunat kimmeltivät kirpeinä, säkenöivät tuliteräisinä, hohtaen kylmällä hopeahangella... Yö oli runoa, Viluttaren vene vilua täynnä... Kaksi muuta Vilutarta kehräsi jäärihmaa kylmän kirkkaudesta. Ne kehräsivät sitä kultarukilla ja heittelivät kehräämiänsä maahan kylmänrunoudeksi, kauniin Litvan puiden oksien koruiksi... Se rihma riippui runokirkkaana puiden pukuna, hopeoiden koko metsän... Harson lailla viskautuivat ne runorihmat hunnuksi kuusen yli, koristaen sen talven kauniiksi morsiameksi. Se oli talven-maan kaunista yön runoa.

Rauhaista unta nukkui kaunis, puhdas Martva... Kasvoilla hohti suuri hengen rauha... Kauniin, puhtaan sielun syvyydestä nousi armain, hienoin runopilvi... Se leijaili kauniisti... Se häilyi hänen päällensä ihanana kuin kaunis nuoruuden unelma, joka nuoruus-ajan kukkamailta kohoaa unelmiinsa vaipuneen ylitse... Yö himmeni, runo hienoni... Neidon mielen puhtautta kuvasti ihana unten pilvi... Martva ihastui... Mieli vierähti lemмен runoksi, uni kihlatun kaipaukseksi... Unipilveen ilmestyi silloin pieni Lemmetär, lemмен Jumala... Uni armastui... Pilvestä puhkesi entistä ihanampi lempivän neitosen runo-unelma... Lemmetär leijaili siinä pikku enkelinä, kädessä pieni, kaunis soitin... Sillä soitteli hän unien säesteeksi ihaninta säveltä... Puhdas, jumalainen soitto herätti nukkuvassa kihlatussa puhtaimmat lemмен ikävät...

Soitto hiljeni, uni hienoni... Se vei nyt hänet lemмен runoisille maille rauhassa armastansa kaipaamaan...

Kevät puhkesi silloin talven lumista... Se puhkesi kukaksi keskelle talvea... Martva kulki jo Lemmen satusaaren mailla... Saari oli soma, metsä ihana... Ihmeen kaunis Kevätär käveli siellä tyttösenä... Se kylvi helmastansa kevään kukkia nurmikoille... Unetar ripsehti saaren metsiköissä... Se sirotteli kauniit lintuparvet lehtipuihin... Se ripusteli puut ja pensaat täyteen nuoruuden toiveita, lemмен unelmia... Runona loisti saari, lauluina sen vedet... Lehdon reunaa koristi loriseva Lemmenlähde... Sen luona seisoi armain lemмен jumalatar, neidon ikävöidyin, kaunis Kihlatar... Se seisoi kauniilla, valkoisella alttarilla kauniissa runopuvussa, vyöllä kirkas kihlasormus kauniissa runonauhassa riippumassa, kädessä myrtti, huntuna valkoinen morsiusshuntu ja päässä pienoinen seppelä...

Käki kukkui, lintu lauloi... Kaksi viuluniekkaa viritteli viulujansa... Ympärillä kuiskailivat kauniit hääneidot poikinensa... He ihailivat hurmaavan kaunista Kihlatarta... Kukka tuoksui, päivä paistoi... Lehdoissa kehräsivät Lemmettäret lemменrihmaa kauneilla runorukeilla...

Jo saapui kaunis, unelmoiva Martva Lemmenlähteen luo... Mieli oli herkkä, katse kaihoa täynnä... Hän istahti kivelte lähteenkorvan luo ja vaipui siinä haaveisiinsa... Mieli sai kaunista surua entisen lisäksi, katse kaihon, mietteet ikävän lisää... Hän ikävöi armasta sulhoansa... Viulu alkoi jo soida hiljaa, tuskin kuultavasti... Sen säesteeksi hyräili Martva ikävissänsä kertoen sydänsurujansa. Hän hyräili näin:

"Sydänhuoleni, Kihlatar, sulle
minun raukan nyt kertoa suo!
Jo on Oolavi laulanut mulle...
Sinä tietänet laulelot nuo.

Minun luonani istuen illoin
kevät-onnesta kertoessaan,
sydämeeni hän lempeä silloin
sydämestänsä kaas' palamaan."

Lemmettäret keskeyttivät lemmenrihman kehräämisen... Kaunis runorukki sai levätä... Kehrääjät katselivat kaunista sulhonsa surijaa kuunnellen sen lauleloa... Martva nautti lemmen ikävystä... Kädet kauniisti helmaan laskettuina jatkoi hän nyt lauluansa:

"Sydänparkani siksi nyt palaa,
ikäväöipi, ei rauhaa saa.
Sinun luoksesi lähdin nyt salaa.
Sinä lohtua mulle nyt jaa!

Minä sulholta saada jos voisin
sinun lahjasi, Kihlatar, vaan,
paraneisin, ja uhriksi toisin
pari parhainta yrttiä maan."

Lemmettäret polkivat rukkinsa pyörimään... Rihma juoksi, rukki hyrиси... Hääneidot lauloivat hiljaisella hyminällä, rugin hyrinän säestäminä, kaunoinen, hieno kaiho kasvoillansa... He lauloivat Martvan puolesta rukousta:

"Sinä, Kihlatar, Martvaasi auta, ikävöivälle lahjasi suo! tahi korjaapi neitosen hauta. Toki tahtosi ei ole tuo?"

Martva kuuli laulun... Lempi helähti kauniimmaksi, mieli liikahti hellemmäksi... Laulu tuntui surulliselta... Yhtenä huolena helisi kalliosta tuleva kaiku...

Martva mietti... Hän muisteli sulhastansa... Kaunis lemmensuru painoi jo mieltä maahan, painoi sitä hellästi, kuin kaunis uni uupunutta... Metsä hymähti silloin... Tie värähti, kaiku lakkasi kuulumasta... Kaikki odotti, sillä suuri kulkija oli tulossa.

Martvan luo saapui Perkele väsyneenä kulkijana, ja kysyi häneltä kavalana:

— "Miksi ikävöitset, kaunein neitosista?... Painaako joku huoli sydäntäsi?"

Martva heräsi unelmistansa. Outoon vieraaseen katsahtaen huudahti hän ihmeissänsä:

— "Ai, tuntematon, vieras vaeltaja!... En huomannutkaan sinun tuloasi!... Ei huolistani maksa mainitakaan!"

Lemmettäret istuivat äänettöminä... Viattoman eleillä selitti suuri henki:

— "Sinä olet vaatimaton ja ujo... Minä aina pidän sinun laisistasi..."

Oudon ääni soi kuin lumoava soitto... Ihmeissään, ujustellen katsahti häneen nuori neito. Viattomana kiitteli hän kiusaajaa, lausuen hänelle:

— "Ah, suuri kiitos osan-otostasi!... Vaan kuka sulle huolistani kertoi?"

Hartaat eleet kasvoillansa vastasi hänelle viettelijä:

— "Ne neidon huolet kertoo laulu, poski ja surullinen, ikävöivä katse... Äskeinen kaunis laulusi toi viestin minulle ihanista suruistasi..."

Kiusaajan ääni ja katse lumosi Martvan mieltä. Puhtaana, heltyneenä, kiittolisena huudahti hän puhujalle:

— "Ai niinkö!... Lauluniko kertoi kaikki!... Vaan sinä olet varmaan liian hyvä, kun, outo matkalainen, kuultuasi vain lauluni, nyt poikkesit jo tänne noin väsyneenä, miltei uupuneena!... Varmaankin olet kärsinyt, kun osaat suruista sääliä ja lohduttaa!... Niin: onko sinulla ollut suruun syytä?"

Kihlatar suri Martvan tähden... Sormi suulla istuivat pienet Lemmettäret rukkinsa takana... Hekin surivat kaunista Martvaa. Surulliseksi tekeytyen myönteli Perkele kysyjälle:

— "Jos tietäisitkin kaikki surun syyni!... Maat sekä taivaat minulta on viety... Siis arvaat mitä olen surra saanut!..."

Martvan mieli värähti. Hän huudahti säälitellen:

— "Voi sua onnetonta vaeltajaa!... Kuka on sinulle niin paha ollut?"

Suuret, salaiset voimat alkoivat ivata ihmishenkeä. Huokaillen vastasi Perkele:

— "Myöhemmin sanon sinulle sen ehkä... Ei tapani ole vihamiehestäni puhua, jos ei hetki siihen sovi."

Herkkyneenä läikkyi Martvan mieli. Perkeleen ääni lumosi hänet. Hän huudahti heltyneenä:

— "Ai, miten hieno sekä jalo olet!... Vaan miksi poikkesitkaan minun luokseni, kun itselläsiikin on suremista!... Ei maksa vaivaa minusta huolehtia... Tulenhan toimeen omine suruineni..."

Lemmenkukat nuokuttivat surullisina... Kyynel koristi lemmenjumalien silmää... Kaikki suri ihmiskohtaloa...

Perkele selitti hartaana:

— "Jos matkallani kohtaan onnettoman, en ohi koskaan mene, lausumatta hänelle pientä lohdutuksen sanaa ja antamatta myöskin apuani..."

Martvan mieli läikähti yhä hellemmäksi... Jalous lumosi häntä... Hän huudahti ihastuneena:

— "Sinä olet ihmeen jalosydäminen!"

Ei mikään hisahtanut... Kaikki kuunteli hartaana ihmishengen kiusausta...

Perkele jatkoi kavalana:

— "En ota sanojasi imarteluksi, kun näen, että sydämesi vielä on täynnä lapsen yksinkertaisuutta... Niin: pienen avun antaa haluaisin huoliisi..."

Ohdakkeen kukkaa koristi kaunis hymy... Se tiesi olevansa kirottu kasvi, joka valmistaa pahan siementä, jota suuri kylväjä kylvi... Saari hymyili... Kauneus oli kukassansa... Perkeleen katse lumosi Martvaa, joka lausui hänelle kiitollisena:

— "Kiitos!... Suuri kiitos hyvyydestäsi!... En ansaitse niin suurta ystävyyttä... Ah, huoleni ei ole mitään tuskaa..."

Perkeleen katse oli lumoa täynnä, kun hän selitti kiusattavalle:

— "On huoli toki suuren tuskan siemen... Jos et vain aikansa tukahduta sen kasvainta, niin koko elämäsi se kerran peittää tuskan-ohdakkeilla..."

Suuren hengen katse herkytti hellää mieltä... Sanat lumosivat... Martva huudahti jo avuttomana:

— "Oi älä puhu noin!... Se pelottaa!... Niin: miksi odottaisi suuri tuska, kun kellekään en ole pahaa tehnyt?..."

Suuri kiusaus jatkui. Sääliväksi tekeytyen selitti Perkele:

— "Ei tuska kierrä koskaan syyttömiä... Se niitä juuri etsii uhriksensa... Nyt sanon: tuska nousee elämästä kuin rikkaruoho, jos et aikansa pois kitke sitä taikka tukahduta..."

Martva hätäytyi... Hän muisti Oolavia... Lemmen suru leimahti tuleksi... Sitä tulta sytytti Perkeleen palava katse... Hän aavisti Oolavin tuottavan hänelle tuskaa, eikä tajunnut miten tuo tuotti, ei mitä on se tuska... Sydän vavahti... Hän huudahti avuttomana:

— "Oi miksi minua noin pelottelet?..."

Lemmettäret surivat... Ei pyörähtänyt rukiin runokiiju... Lumoavana, kavalana selitti Perkele kiusattavalle:

— "Paras on kuulla totuus aikansa... Huomenna on se ehkä liian myöhä... Jos aikansa tuskan idut poltat pois elämästä itse elämällä, niin silloin aina kuolemaasi asti hymyilee onni aina kukissaan... Ja silloin koko sinun elämäsi kylvää sinulle armaimpia antimia: iloa, kukkia ja säveleitä, rakkautta, tanssia ja muuta... Siis pidä huoli, ettei neitsyt-aika hyödyttä pääse käsistäsi pois!..."

Hän soitteli Martvan mieltä katseillansa ja äänellensä... Hän loihti hänen sieluunsa tuskan ja

murheen kangastukset... Hätäytyneenä, katse rukoilevana, huudahti jo Martva hänelle:

— "En minä kaipaa koskaan maailmassa iloa, tanssia ja säveleitä... Vaan tuskaa, josta puhut, kyllä pelkään ja tahtoisin sen kauvas karkottaa... En itsestäni mitään välittäisi, vaan tuskahan on raskas *muiden* tähden: Suurimman osan saavat siitä *toiset*... Sen vuoksi pelkään tuskaa päivät, yöt..."

Ohdakkeen kukka iloitsi ja kasvoi siementänsä... Suuri kiusaus jatkui... Yhä lumoavampana puhui Perkele. Hän vakuutti hartaana, kiehtovana:

— "Se ajatuksesi on suuri, jalo... On oikein että muista pidät huolta... Vaan muista: kerran tulee tuskan hetki ja silloin saavat sinun *rakkaimpasi* osansa kantaa sinun tuskistasi... On totta: tuska painaa ystävää raskaammin kuin sen tuskan tuntijaa."

Kuin arka lintunen katseli Martva suurta henkeä... Hän hätäytyi ja huudahteli suurten lumojen alaisena:

— "Voi miksi toisten, *viatonten*, täytyy minun tuskistani aina osa saada!... Ah, jos ne tuskat heidän tähtensä voisivat nyt kiertää, salata tai karkottaa!..."

Luonto suri... Kukka koreili kastekyynelissänsä. Tuskankukkasat hymyilivät kauneina... Ne olivat muuntuneet lemmenkukkasista... Kylmänä kysyi Perkele:

— "Ja miksi et voi kiertää tuskiasi?..."

Kaikki suri, kaikki itki... Perkele loihti tuskantulet kiusattavan nähtäviksi... Neidon voimat raukesivat... Hän vastasi avuttomana:

— "Miksi en voi kiertää tuskiani!... Mitenkä vastaan siihen... ah, en osaa!... En, raukka, tiedä mitään pakopaikkaa, mihinkä silloin voisivat piiloutua, kun tuska ehkä saapuu minun luokseni... On kaikki outoa ja hämärää!..."

Suuret lumot leijailivat Martvan päällä... Mieli värisi tuskantulelle. Perkele puhui hänelle osan-otolla:

— "Sinua säälin sekä avun annan: Saat tästä tämän kulta-avaimeni... Kun uhkaa tuska taikka epätoivo, niin avaa silloin tällä avaimella se portti, joka Harhasaareen vie!"

Lemmettäret pidättivät henkeänsä... Luonto värisi odotuksesta... Ei tiennyt mikään, kestäisikö ihmishenki kiusauksensa... Mutta se kesti: Peljästyneenä, hätäytyneenä huudahti Martva:

— "En milloinkaan!... En koskaan elämässä... en tuskantulellakaan mene Harhasaareen!... On Gabriel jo siitä varottanut... Hän kielsi Harhasaareen menemästä!..."

Luonto huokasi... Kukka karisti kyyneleensä... Lemmettäret pyöräyttivät runorukkinsa hyrisemään ilosta, kun oli voittanut ihmishenki... Kiukkunsa salaten lausui Perkele, hämmästyneeksi tekeytyen:

— "Onko totta mitä äsken sanoit!... Nyt, Martva, olet varmaan erehtynyt? En usko, että Harhasaarta olisi hän kielletyksi voinut valehdella... Näät, eihän Luoja ole raamatussaan moisesta sanallakaan maininnut... *Hyvän- ja pahantiedon puun* Hän kielsi!... Ja Harhasaarihan on aivan toista!... Kun sinne menet, niin saat silmin nähdä taivaiset ihanuudet sekä onnen... Kas, siellä sulhasesi odottaa..."

Hän katsoi kiusattavaan kavalana... Hän loihti hänen sieluunsa outoja kuvia... Lumous ja tenho lähtivät hänestä... Martva tunsin sen tenhon voiman. Hän hätäytyi ja selvisi vuoroon... Avuttomana seisoi hän suurten voimien edessä. Kuin apua anoen vakuutti hän Perkeleelle:

— "Ei Oolavini mene Harhasaareen... Hän lähti kotoansa tiedon hakuun. Kun aika joutuu, palaa hän taas Litvaan. Hän silloin minulle suuren ilon tuo..."

Kiehtovana, kavalana ja lumoavana tarttui Perkele siihen:

— "Kenties!... Kenties!... En tahdo sitä kieltää... Toki olisi syytä pieni silmäys heittää myös Harhasaaren onnen kukkamaille... Kenties jos siellä Oolavikin on..."

Hajanaisena, surullisena, mutta lumouksesta vapautuneena huudahti siihen Martva:

— "Ei... ei... En usko moista, vaikka minulle sitä kuka vakuuttaisi... Kun Harhasaari on kielletty, silloin ei mene sinne Oolavi, ei koskaan..."

Luonto iloitsi... Perho leperteli kukkasessa... Lemmenriihmat juoksivat taas *puhtaina*, runollisina... Harmistuneena yritti Perkele uudestaan, vakuuttaen:

— "Tee ja usko mitä itse tahdot!... Toki uudistan nyt vielä vakuutuksen: ei *Harhasaarta* ole kielletty

koskaan... Jos astut Harhasaareen, niin saat maistaa ikuisen, suuren, jumalaisen onnen... Se saari on aivan täynnä hedelmiä: iloa, nautintoa, joka tukahduttaa surusi: tuskan idun, sekä antaa onnen..."

Hänen äänensä huumasi kuin suloinen soitto. Hänen katseensa kiehtoi kuin kaunis taika. Mutta Martva oli jo lumoista päässyt. Hän vastasi voimistuneena:

— "Ei onni ole koskaan nautinnoissa, iloissa, eikä omien toivonnassa... Korkein, jaloin mainen ihmisonni on hento, pieni, kaunis korven kukka, joka ei koskaan menesty ja viihdy ilossa, eikä elon hyörinässä... Se etsii rauhaisimman korvensilmän puhtaaksi onnen paratiisiksensa... Ah hurskas nunnakin on onnellisin, kun saapi olla yksin kammiossaan... Minulle ovat Litvan maat ja metsät se korvensilmä, josta joka aamu ihanin onnenkukka puhkeaa... Miksi silloin lähden suotta Harhasaareen!"

Hän oli voittanut kiusauksensa... Murheelliseksi tekeytyen lausui Perkele hänelle:

— "Niin: avuksesi tulin ystävänä, vaan huomaan että minun sanojani ja neuvojani nyt et uskokaan... Niin: ehkä vielä luulet pettäjäksi!..."

Se koski Martvan mieleen. Anteeksi pyytäen, pahoilla mielin keskeytti hän, huudahtaen:

— "Oi kuule!... Älä puhu sillä lailla!... Olen pahoillani nyt, kun luulet että sinua epäilisin petturiksi... Ah, uskon sinun rehellisyytesi. Vaan miksi pahottaisin teoillani Jumalan mielen, Jumalan, joka minulle pelkkää hyvää tehnyt on!... Hän hoivannut on koko elämäni... Nyt puuttuu enää yksi: Oolavini... Hän senkin aivan pian kotiin tuopi... Siis älä suutu, kun en tarjoomaasi avainta sinulta nyt ottaa voi!... En tahdo mielipahaa milloinkaan Hänelle, Kaikkein-Parhaimmalle tuottaa... Ei kukkakaan pahoita päivän mieltä, kun siltä kauniin valolahjan saa... Ja minä olen enempi kuin kukka ja Luoja suurempi kuin päiväpaiste... Vaan anteeksi... sinulla kait on pitkä matka. Oi, älä huoli minun suruistani, vaan lähde kulkuasi jatkamaan."

Taivaalla hymisi silloin ihanin enkelilaulu... Siellä iloittiin ihmishengen voitosta. Ilkeytensä ja vihansa salaten jätti Perkele Martvan. Lähtiessään hän lausui itseksensä kiukkuisena:

— "Hän lausui kuten Jeesus kerran: 'Mene pois, Saatana'!... No hyvä!... Minä menen pois hänen luotaan, mutta hänen *elämänsä* en silti toki käsistäni päästä... ja *luoksensakin* pian palaan taas."

Mutta Lemmensaareen laskeutui Herran rauha, kuin sunnuntainen kirkko-ajan hartaus, joka kesäpäivän tyyneenä laskeutuu rauhallisten maiden yli ja peittää vedet, joilta on arkipäivän äänet lakanneet kuulumasta, jättäen ne hengen rauhaisiksi asuinmaiksi, missä äänettömyys hohtaa kukassansa, kuten tuonen rauha haudantakaisessa kauniissa paratiisin hämärässä... Ja siihen suureen rauhaan laskeutui taivaan korkeudesta kaunis parvi enkeleitä siellä puhdasta Martvaa hyvän tielle ohjaamaan...

Tienviereltä uusia tuttuja tarttui.

Elämäntie vieri. Kulkija eteni sen mukana. Tienvarsi vilisi jo uusista tutuista.

Kylmä, sakea pakkasen usva pimensi öistä ilmaa, peittäen taivaan tulina palavat tähdet. Ainoastaan joku kirkkain niistä tuikutti sumun läpi heikkona, sammuvana kipinänä. Eloton pakkanen pureksi korvanlehtiä kirpeästi kuin tulikipinä.

Eräässä hotellin yksityishuoneessa oli koolla viisi nuorta miestä, Oolavi niiden mukana. Toiset neljä olivat jonkunlaista alinta muunnosta siitä joukosta, joka kulkee itse ottamallansa nimellä *jeunesse d'orée*. Joukon johtavana henkenä oli roteva Yrjö Harteva. Toisena merkkimiehenä pidettiin Veikko Horsmaa. Aatu Voima ja Väinö Ilanne olivat vielä heidän johdettaviansa. Yrjö Hartevasta oli tapa sanoa, että hän on ammatiltansa herrasmies.

Korttipeli oli käynnissä. Huone oli sakeanaan tupakansavua täynnä. Sähkövalokin valaisi himmeähkösti sen läpi. Keskellä huonetta oli pöytä, jonka ympärillä seurue istui korttia lyömässä. Ryyppylasit ja pari puolilleen juotua pulloa, sekä poroastiat, jotka olivat kukkuroillansa tuhkaa, paperossin tyviä ja sikarin pätkiä, täydensivät pöydän ja koko huoneen ylen runotonta kuvaa.

— "Kuka sekää kortit?" — kysyi Harteva, viskaten korttipakan pöydälle ja rehentelevänä heittäytyen tuolin selkämää vastaan.

— "Tuo tänne! Se on minun vuoroni", — lausui siihen Oolavi ja alkoi sekottaa kortteja. Hänen sitä tehdessänsä selitteli Harteva, jatkaen keskustelua:

— "Sinä, Oolavi, olet kerrassaan erehdyksissä, aivan peukaloasi myöten. Anarkia, täysi anarkia, on ainoata oikeaa vapaamielisyyttä. Sillä katso nyt, mitä on vapaamielisyys josta puhut: Jos se sanoo, että anarkia ei ole oikea ja rupeaa sitä ahdistamaan, eikö se silloin ole ahdasmielinen ja vanhoillinen?"

— "Se nyt on taas toinen asia", — väitti Oolavi.

— "Sotke kortteja äläkä minun selvää meininkiäni!" — kiivastui Harteve jatkaen: "Entä jos vapaamielisyys on oikeaa, eikö sen pidä vapaamielisesti myöntää, että vanhoillisetkin saavat olla ja hallita miten haluavat?"

Oolavi mietti asiaa ja myönteli:

— "Kyllähän se on niinkin... jos sinun ajatustasi käyttää..."

Harteve sytytti sikarin, puhalsi paksun savupilven suustansa ja järkeili edelleen:

— "Jos vapaamielisyys ei vapaamielisesti myönnä kaikkien olevan oikeassa, vaan ahdasmielisesti karkaa muita vastaan ja väittää ainoastaan itsensä oikeassa olevan, senkö juuttaan vapaamielisyyttä se sitten on!... Ahdasmielisyyttähän se on, joka on vielä niin raukkamaista, että ei uskalla tunnustaa olevansa ahdasmielisyyttä!... Mikä se on valttia?... Ruutu!... Nyt tuli tupen rapina!... Yksi valtti vain ja sekin huono... Pieti tulee, vaan tulkoon... Hei, pojat!"

— "Hei!" hihkaisi Horsma.

— "Lyö päälle!" — kehotti Voima uljaana.

— "Lyön kyllä!... Hei!" — ylpeili tanakka Ilanne lyöden kortin pöytään.

— "Minä kaadan."

— "Niinpäs tuli pieti, kuin ennustin," — rehenteli Harteve jatkaen:

— "Voiko siis mitään vapaamielisyyttä olla... muuta kuin anarkia?"

— "Kyllä se, juukeli, siltä tuntuu, kun oikein ajattelee", — myönnytteli Oolavi. Harteve sai siitä pontta puheeseensa ja vannoi:

— "No johan sinä lopultakin saat järjen päästä kiinni!... Olenhan minä sinulle vakuuttanut, että ei voi olla muuta kuin anarkia ja sitten sen vastakohta vanhoillisuus eli ahdasmielisyys... piru hänet vieköön! Se sinun vapaamielisyytesi, jota Ounasto on sinulle syöttänyt, ei ole muuta kuin anarkismin häntä, tai sitten ahdasmielisyyden saparo..."

— "Sekaa kortit, äläkä filosofoitse!" — käski Horsma.

— "Anna Yrjön filosofoida", — tarttui Oolavi. Kortteja sakatessansa jatkoi Harteve:

— "Heitä sinä, Oolavi, siis hiiteen se Ounaston oppi!... Eihän vapaamielisyys ole muuta kuin olematonta lirun-lorua... mahdolltomuutta, koska sen, ollakseen vapaamielinen, pitäisi antaa kaikkien tehdä mitä tahtovat... Tyrannienkin ja anarkistien sen pitäisi antaa tehdä mitä tahtovat, sillä muutenhan se olisi ahdasmielisyyttä... Risti on valttia..."

Kortit läiskivät taas. Hei-huudot säestivät läiskettä, ja rahat vaihtoivat omistajia. Kun rahat oli jaettu, kysyi Ilanne paperossi hampaissa:

— "Etkö sinä, Yrjö, ole enää puoluekarvaltasi 'ei-mikään'... kun kehut anarkismia?..."

— "Eee-i!... En minä viitsi sitäkään olla... Minä olen kääntynyt anarkistiksi", — ylvästeli Harteve, lyöden kortteja pöytään.

— "No sitten litkat sen päälle... Yrjön laskuun pullo pöytään... Hei, viinuri... Hei!" — huusi Ilanne riemuissansa.

— "Viinuri, hei! Pullo pöytään, viinuri!" — tarttui Voima tanakkana.

— "Viinuri! Pullo pöytään... Hoi, viinuri!" — kaikuivat sekavat, riemuisat huudot.

— "Mikä hätä on herroilla?" — hätäili huoneeseen kiirehtinyt viinuri.

— "Yrjöstä on tullut anarkisti... Tiedätkö että Yrjöstä on tullut anarkisti... Yrjöstä tulee rosvo", — kaikuivat sekavat ilohuudot vastaukseksi viinurille.

— "Tuo miehen kokoinen pullo pöytään!... Yrjö on kääntynyt ja nyt juodaan maljat", — jatkui rähisevän joukon huuto.

— "Konjakkiako vai punssia?" — yritti viinuri.

— "Tuo molempia!" — komensi Harteva sikari hampaissa, selkä kenossa istuen.

— "Kuule!... Ja tuo sitruunaa ja kuumaa vettä!" — kehoitti Ilanne pois kiirehti pääviinuria.

— "Vai anarkisti sinusta tuli!" — ihmetteli Horsma.

— "Anarkisti... Ja se oli vähä rutto kääntyminen. Ei siinä siekailtu monta minuuttia", — mahtaili Harteva. Ja korttejansa tarkastaen hän selitti:

— "Minä luin sitä Harhama-ryökäleen kirjaa ja siellä oli niin syötävän voimallinen kuvaus anarkismista, että minä sanoin jotta antaapa Hartevankin panna pommit soimaan..."

Yleinen naurun hohotus kuului tupakan savun seasta. Kortit läiskivät taas. Rahat vaihtoivat kukkaroita. Oolavi retusi jo muiden mukana, vaikka siivommin, ikäänkuin epäröiden. Harteva kehotteli häntä:

— "Tule sinä, Oolavi, minun kanssani samaan pyöveli-joukkoon, sillä kyllä se anarkismi on oikea usko... Miehen pitää olla toista tai toista päätä, mutta ei välillä heiluvaa... Ja anarkismi on kerrassaan repäisevä meininki... Minä sanon sinulle, Oolavi: Minä olen joko selvä tai sitten täyshumalassa, mutta en koskaan hutikassa, sillä se on sitä keskiväliä eli vapaamielisyyttä..."

Oolavin levoton luonne huumautui aina repäisevästä. Harhaman kuvaukset Nikolain voimasta olivat häntä juovuttaneet. Siten oli hänen sielussansa valmistunut maaperä kylvölle. Oras ei tosin vielä tahtonut nousta, ei edes itukaan maahan ottaa, mutta siemen ei enää myös pudonnut kalliolle: Hän *sieti* jo Hartevan rehentelyjä.

Viinuri toi juomat pöytään. Kortit olivat jaetut, mutta Horsma ehdotti:

— "Levätään nyt ja juodaan... Konjakkiako sinä, Oolavi, otat vai likööriä?"

— "Vaikka konjakkia!" — vastasi Oolavi huolettomana.

— "Minä juon molempia sekaisin", — ylvästeli Harteva, ja Oolavilta hän kysyi:

— "Oletko sinä milloinkaan koettanut, miten paljon sinä 'vedät'?"

— "En ole koettanut", — vastaili Oolavi, kuin sivumennen.

— "Sinun pitää koettaa", — tarttui Harteva jatkaen: "Toisin sanoen: sinun pitää mitata miten paljon sinuun mahtuu... että tiedät kokosi... Kerran me luimme, että oikea saksalainen ylioppilas vetää korin olutta ja mittasimme onko suomalainen ylioppilas yhtä suuri..."

— "Oliko yhtä suuri?" — tokaisi Oolavi, joka ei tahtonut näyttää aralta, kokemattomalta.

— "Suurempi oli häijy", — ylpeili Harteva, — "Yksi kori ja viisi pulloa mahtui... Mutta kyllä olikin silloin täysi... Könönen, joka on semmoinen lyhyt pallukka, niin, Könönen, kuule, paisui niin pyöreäksi, että vieriteltiin miestä kuin oluttynnöriä lattialla... Jos olisi vielä pullo lisätty, niin halki olisi pahuus paukahtanut..."

Yleinen naurun rähäkkä palkitsi puhujaa. Harteva innostui:

— "Jos ottaa kovalle viinaksetkin, niin kyllä niiltä mies voimat pois nitistää. Yhden vuoden ahkeralla harjoituksella jo pääsee niin pitkälle, että saa juoda kuin vettä, eikä mene päähän tippaakaan..."

— "Siis viina on muuttunut vedeksi", — pisti Voima naurun ja rähinän seasta. Horsma oli istuutunut pianon ääreen, säesti sillä ja lauloi täyttä kurkkua:

"Jos olisi täynnä viinaa kaivot ja lähteissä juoksisi viini, niin saisivat rauhassa levätä aivot, ei riippua kirjassa kiini, kun ei olisi tarvis tutkinnoita, joita nyt ei virkaa voida — ei tuomarin virkaa, ei lääkärinkään — saada viinaa lypsämään."

Riemastunut seurue kertasi käheällä äänellä:

"Kun ei olisi tarvis tutkinnoita, joita nyt ei virkaa voida — ei tuomarin virkaa, ei lääkärinkään — saada viinaa lypsämään."

Hoilotus ja nauru sekottuivat epäselväksi rähinäksi. Viini oli tehnyt Oolavissa tehtävänsä ja yhteinen humu ja ilo alkoivat häntä huumata, temmata mukaansa. Vähä kerrassaan valmistuneena alkoi hän huomata, että elämässä on sitä mukaansa tempaavaa, jota hän etsi Harhaman kirjan luettuansa: Hänelle alkoi jo, kuten tuhlaajapojalle, kelvata ja maistua elämän rapa. Hänen veitsiterävä järkensä ja luonteensa perinnäinen rehellisyys vaikuttivat, että hän punnitsi asioita ja puheita ja voi siten vastakkaisissa asioissa huomata kumoamatonta oikeaa, kuten nyt Hartevean todisteluisia anarkismista, vapaamielisyydestä ja vanhoillisuudesta. Perinnäinen, ehdoton totuus kietoutui siten hämäriin, sotkuisiin verkkoihin, himmeni ja hukkuu kokonaan ja epäily alkoi orastaa yhä kasvuvoimaisempana. Kepeistä asioista ja keskusteluista, samoin kuin syvällisistäkin, jäi aina joku siemen, joka iti ja nousi elämän suurkysymyksen oraalle. Kaikki kulki luonnollista tietä, kuten luonnon valtakunnassa. Paha kehkeytyi hitaasti, mutta varmasti.

— "Kuka tekee työn?" — tiedusteli taas Hartevea heittäen korttipakan sekoitettavaksi.

— "Väinön vuoro!" — kuului jonkun vastaus.

— "Älä valehtele, Aatun on nyt", — väitti Väinö Ilanne.

Syntyi pieni kinastelu. Aatu tenäsi vastaan, väittäen:

— "Minä tein viimeisen työn,"

— "Horsmapas sekasi viimeksi", — intti pari vastaan.

— "No, tuokaa sitten tänne, kun minä sekaan, ja rentonaan!" — komensi Hartevea.

Ja taas läiskivät kortit hei-huutojen säestyksellä. Rahoja tasailtaessa tiedusteli Hartevea Oolavilta:

— "Tunnetko sinä, Oolavi, jo korttityöt?"

— "Oolaviko?... Oolavihan se teki niistä korttipakan", — vastasivat toiset yhdestä suusta, ennen kun Oolavi ehti myöntää.

— "Älä nyt!" — ihmetteli Hartevea silmät pyöreinä päässä. Oolavi hymyili. Hän nautti sankaruudestaan.

— "Niiden korttipuvut ovat Oolavin ostamat", — selitti vielä Horsma, rähinän seasta.

Hartevea riemastui ja huudahteli:

— "No vie sua!... Joko sinä olet ehtinyt niin syvältä saada elämää kiinni!... Mutta se oli mainio keksintö!... Sinusta, Oolavi, tulee kohta mies."

— "Oooo! Sinä et, Yrjö-veikkonen, tiedäkään, mitä Oolavi jo tietää!" — vakuutti innostunut Ilanne.

— "No, Oolavin malja sitten!... Juo, Oolavi", — räyhäsi Hartevea.

Lasit tyhjennettiin. Eläköön-huudot kaikuivat savun seasta. Oolavi oli ylpeä, kun oli suorittanut tehtävän, joka ihastutti toisia, etenkin Harteveaa. Hartevea selitteli:

— "Nyt niillä tytöillä onkin omat nimensä: Hertta — no se on vanha nimi — se suurin tytön votkale on Ruutu ja ne toiset sitten Risti ja Pata... Eilen tanssi Pata heipparillaa ja pormestari istui silinteri päässä, kun yleisö oikein innostui: huudettiin niin turkasesti 'hyvä', että seinät soivat... Ja kukkia kun viskottiin, niin niitä tuli kuin heinävihkoja... Forsmanin Pekka silloin innostui niin, että kiireessään sieppasi pormestarin päästä silkipyryn ja nakkasi sen näyttämölle, että hei vaan!..."

— "Eikö naurettu pytylle?" — tiedusteltiin Hartevalta naurun seassa.

— "Naurettiin... Niin nauroin minäkin, että tuppi heilui", — vakuutti Hartevea.

— "Entäs miten pormestarin älypytylle kävi?..."

— "Miten sille kävi!... Hyvästihän sille kävi: Pata potkaisi sen takaisin, että komahti vain tyhjä pytty, ja pormestari sieppasi omansa lennosta kiinni!" — selitti Hartevea, välinpitämättömänä rehennellen ja ihmetellen.

— "Pahuus kun minä en sattunut siinä ötäkässä olemaan", — päivitteli Horsma päätään raapien. Kulauttaen lasinsa tyhjäksi, ilmotti Hartevea:

— "Tiedätkö, Oolavi, että pormestarin Bertta on sinuun pikiintynyt korvalehtiään myöten?"

— "Älä nyt lorise!" — yritti Oolavi mielihyvillään.

— "Ja entäs Kauniston Esteri!... Se on kanssa!" — lisäsivät toiset meluten ja räyhäten, Harteve jatkoi vakuutustansa. Lyöden nyrkkinsä pöytään vannoi hän:

— "No kun minä sanon, niin se pitää paikkansa kuin taivaan valtakunnan perustus, pyhä Pietari... Ja arvaa miten varmasta paikasta minun tietoni ovat!"

— "Omasta päästäsi... Kellä on pata-ässä?" — vastasi Oolavi pelin lomassa, tekeytyen välinpitämättömäksi, mutta itse asiassa, nauttien ilmotuksesta.

— "Huonommasta lähteestä sentään", — ylpeili Harteve, selittäen: "Renlund on Berttaa hakkaillut jo toista vuotta ja oli jo päässyt salakihloihin asti, kun Bertta pyöräyttikin pojalle rukkaset ja komeat pyöräyttikin..."

— "Onko Renlund saanut rukkaset!... Renlundin Kustiko on saanut rukkaset... Älä nyt vain perättömiä valehtele!... No sitten saadaan yksi mies lisää joukkoon!" — iloitsi koko joukko niin että ääntä tuli yhtenä humuna ja rähäkkänä.

— "On saanut",— vakuutti Harteve, jatkaen: "Eilen jo tuli itse luokseni ja pyysi ryypylle... Ja kun oli vähän aikaa kallistettu, niin että Renlundilta kieli pääsi kahleistansa, niin sanoi että... niin surkealla äänellä vielä sanoi, että: 'Minä juon nyt harmista, sillä Bertta on nyt mennyt minulta ijäksi'... Kun minä syvemältä häntä tutkin, niin hän sanoi suoraan, että sinuun hän, Oolavi, katsoo kierolla silmällä... Mutta älä sinä huoli Bertasta! Sen kanssa saat pahankurisen anopin ja vähä rahaa!"

— "En minä huoli kenestäkään", — kerskui Oolavi.

— "Se on oikein!" — huusi riemastunut seurue, korttien läiskiessä.

— "Jää vaimenkin pyhäksi vanhaksi pojaksi... Minäkin aijon siksi munkiksi ruveta", — mahtaili Harteve, puhallellen pitkiä savuja ja jatkaen:

— "Mutta naimisiin minä en silti mene... Ennen panttaan nahkani pirulle, kuin rupean avioliitolla elämään..."

— "Älä nyt ylpeile!... Kun tulee viimeinen tiukka, niin menet vain naimisiin kuin poika," — puuttui juopunut Horsma.

Harteve vannoi mahtipontisena:

— "En vaikka naukuisi... Ja tiukka ei tule, sillä minä rupean virkamieheksi!"

Joukko hämmästyi. Joku huomautti:

— "Entäs tutkinto?..."

Harteve reuhasi edelleen:

— "Tämä poika ei huoli tutkintoviroista... Minä rupean arvostelijaksi... herra arvostelijaksi..."

Yleinen naurun hohotus palkitsi puhujaa. Sen seasta kuului huuto:

— "Yrjö on herra arvostelija..."

— "Mitä sinä arvostelet?" — tiedusti Oolavi. Harteve teki mahtavan liikkeen ja ylpeili:

— "Minä rupean arvostelijoiden arvostelijaksi... Arvostelijakeisari minä olen... Ja kun minä arvostelen, niin siinä pitää jymyn kuulua!... Minä arvostelen koko maailman, että rytisee... Hei vaan!"

— "He-hei!" — hihkaisi seura, kädet ojoina.

Korttipeli, juominen ja reuhaaminen jatkui aamuyöhön. Seurue kävi aina vain äänekkäämmäksi. Rahapanokset suurenivat, savu sakeni. Miehet raatoivat savun seassa, kuin riihiväki pölyisessä riihessä. Huudot, laulut ja pöyhkeilyt vuorottelivat. Pois lähtiessä selitteli Harteve Oolaville:

— "Kadulla... minä... sanon kaa... ka... kadulla... kadulla pitää olla herrasryhti: Astunta topakka... katse ylpeä... näin... vä... väh... vähä yläviistoon... ja keppi kee-eppi tällä lailla... Edelleen... sikari aina tässä asemassa soo... soor... sormien välissä... ja mahtia... maa... ahtia sitä pitää olla... Se kaikki kuuluu korkeampaan sivistykseen... ja varsinkin se koo... ko... korottaa miehen neron kurssia..."

Itäinen taivaanranta raottui jo aamuruskoksi, kun Oolavi saapui asuntoonsa. Joku sanomattoman ilkeä, vastenmielinen tunne täytti silloin taas koko hänen olemuksensa. Hän inhosi kaikkea. Kun hän laski nyt rahojansa, huomasi hän menettäneensä yli kolmetuhatta markkaa. Epätoivo valtasi hänet silloin, kuten jo usein ennen. Hän oli jo menettänyt suuria summia, oli aina toivonut voittavansa ne takaisin ja sitten lakkaavansa, saatuansa siten peitettyksi pankkitalletuksiin tekemänsä vajauksen. Sielun ja ruumiin voimat raukesivat hetkeksi kokonansa. Päätyminen meni ohi ja käsittämätön tuska ja inho raateli häntä armottomin kynsin.

Tuskaisena tarkasti hän taas saapuneen postin ja luki Martvalta tulleen kirjeen. Vaistomaisesti, kuten aina hätäytyneenä, tarttui hän nyt Martvaan, joka tuntui enkeliltä, ainoalta, joka hänet pelastaa. Ja kumminkaan hänellä ei ollut enää voimaa eikä rohkeutta paljastaa mitään, ei palata hänen luoksensa. Hän oli jo mennyt liian kauvas. Siksi oli paluu vaikea. Hän yritti jo tunnustaa kaiken: kirjoitti kirjeen, mutta kirje tulikin taas toisenlainen kuin hän olisi tahtonut. Hän salasi kaiken. Hän sirotteli koko kirjeen lemmenkukilla ja puhtailla ajatuksilla. Ainoa mikä siinä ilmaisi jotakin, olivat loppuun liitetyt kaksimieliset sanat: "Kuten tiedät matkustan lukujeni vuoksi Pietariin. Et tiedä miten sinua kaipaam ja miten tarvitsisin sinua nähdä luonani ja puhua kanssasi."

Kokoon menehtyneenä, ikäänkuin mäsäksi lyötynä vajosi hän istumaan, kutistui aivan lyyhyyn, kärsi ja kauhistui nykyistä tilaansa. Se kauhu ja epätoivo masensi hänen voimiaan edelleen. Ruumiinkin voimat loppuivat niin tyyten, ettei hän jaksanut enää liikahtaa, hengitys muuttui kuumeiseksi, katse epätoivoiseksi. Hän alkoi hiota ja vapista. Voimattomat kädet riippuivat polvilla rentoina ja alas nuokahtanut pää painoi hartioitakin kumaraan.

Kun kiusaaja mustia kukkia kylvi.

Elämä ja kuolema kulkivat käsi kädessä. Kalman mailla ajatteli neito surullista elämänlauluansa.

Oli tyynen kesäisen päivän kaunis sävy... Hautausmaalla heilahtelivat tuonen liinat... Kuoleman kukat nyökyttivät siellä surullisina... Päivä paistoi suruja maille ja kuoleman kaunis runous puki kaiken rauhaisimpiin liinoihinsa... Ei risahtanut, ei hisahtanut... Kuoleman hiiri kurkisti kivenkolosta ja Tuonen kissat hiipivät hiljaa ruohokossa...

Kuoleman kauniina enkelinä seisoi Martva hautausmaalla... Hän seisoi kauniin puun alla, sen runkoon hieman nojaten... Tuoni tuoksui, kalma kylvi rauhojansa ja kuolema kehräsi elämänvirttä, kehräsi sitä, kunnes katkesi säije.

Martva tajusi kuoleman suuren tarinan... Hän huomasi sen rugin rullaavan, näki miten on heikko elämänrihma: Se juoksi miltei näkymättömänä, solui kuoleman hyppysten lävitse... Kaikki kertoi kuoleman suurta satua, lauloi sen rugin hyrinätä... Hauta ruohottui, risti lahosi... Jotkut mätänivät jo maassa, toiset seisovivat kallellansa... Kuoleman voittopatsaina odottivat ne omaa kuolemaansa...

Jo alkoi vavahdella Martvan mieli... Kuoleman rudit hyrisivät niin surullisesti... Elämänrihma hienoni hienonemistansa ja solui kuoleman rugin rullalle. Martva mietti elämän ja kuoleman suurta tarua, kuunteli kalman kertomusta... Likimäisnä, hänestä hieman oikealla, kohosi pieni, kaunis, vaatimaton Ranniston kanta-isän hautaristi... Sen koristeena oli kukkasia... Ne kukat oli sinne Martva eilen tuonut...

Päivä paistoi, kuoleman sirkka sirisi... Hienona hyminänä vierähti kuoleman suuri virsi... Martva mietti elämän surullista runoutta: Elämä kaikkienensa avautui hänelle niin kuin kaunis kukannuppu... Se tuoksui runollista ikävää... Hän käsitti paljon... Hän ymmärsi elämän... Hän huomasi, että siitä puhkeaa ihana, armas kukka: kuolonrauha... Se rauha hohti jo surukukkana hänen edessään... Se koristi Litvan kaunista hautausmaata...

Tuuli nukkui... Tuoni ripsehti askareillansa... Kaunis enkeli suri koivikossa, itkien Martvan kohtaloa. Koivu huokui hartautta... Tuonen tytöt hiipivät kylmät sukat jalassa... Ne katselivat kaunista Martvaa ja itkevää enkeliä... Enkeli laskeutui ristin juureen polvillensa ja rukoili Martvan puolesta:

"Oi, Isä! Säälä Martva rukkaa! Et hälle kova olla saa! Sa hoida häntä, ihmiskukkaa! Jo suru silmää sumentaa häneltä. Toki kyynelitään Sä ällös päästä vuotamaan, vaan anna kuivin poskin teitään rakkaasi käydä ainiaan!"

Kirkonkello kumahti kauniiksi aameneksi... Se kumahti hiljaa sekä kirkkaanheleänä... Sen ääni sointui rukoukseen, niinkuin nuoren tytön kauneus sulautuu hänen ilta-ikäviinsä... Rauha värähti... Tuonen lintunen nukahti... Kesä-illan kauneus vierähti korkeimmaksi runoudeksi... Surullaan ja ihanuudellansa herkytteli se Martvan mielen.

Jo oli hän miettinyt elämäntarunsa... Kuoleman maalla oli hän katsellut elämänkukkaa... Hän oli nähnyt elämän runouden: onnen, joka puhkeaa ikävästä... Hän oli tuntenut ikävän, joka puhkeaa jalon sielun ylevyydestä... Elämänruno suureni... Se tuli surullisemmaksi... Sitä miettiessään lausui hän ajatuksissansa:

— "Oi suuri Luoja, hyvä, jalo Isä!... Sinä olet minulle suonut armossasi enemmän kuin olin toivonutkaan!... Sinä annoit minulle kaiken mitä voidaan maan päällä edes uneksiakaan: Sinulta olen saanut vanhempani... Lisäksi annoit lapsuuteni onnen, sen onnen, jonka armaat, kauniit muistot nyt sielustani hiljaa kumpuavat kuin armaat ihanimmat unennäöt... Niin: koko minun kaunis nuoruuteni on ollut täynnä onnen antimia, jokainen aamuni on ollut runoutta... Ne valkenivat ihmeen ihanina öisistä armaimmista unistani kuin päivä aamuruskon punervasta... Sinulta sain myös suuren sielunrauhan; sen päällä lahjanasi leijaelee armaisin surullinen ikävöinti... Niin: kaiken, kaiken, annoit Sinä, Isä... Siis kiitos niistä lahjoistasi olkoon Sinulle, Suuri henki, ainiaan!"

Kuolema istui kylmä kantele polvillansa... Mutta ei koskenut sormi soiton kieleen... Kuolokin katseli kaunista neitoa... Siksi jouti soitto jouten olla... Silmät maahan taas luotuina jatkoi Martva surullista puhettansa:

— "Nyt tässä, rauhaisella kalman maalla taas kerron Sinulle, Isä, huolistani... Et saa vain siitä, Isä, vihastua... En tiedä miten alkaa puheluni... Jotakin hämärää on edessäni ja näen nyt jo jotain surullista ja himmeätä... suurta... kaihoisata, jota en jaksa vielä ymmärtää... Vaan kuinka liekin: Jos Sinä, Isä, tahdot Martvaasi kerran myöskin koetella, kuin muinoin palvelijaasi Jobiakin, niin kuule, hyvä, rakas Isä, ällös tee sitä toki liian ankarasti!..."

Enkeli kumartui itkemään... Kuoleman silmässä kiilsi kyynel... Tuska vieräi virtenä, suru säveleenä. Martva jatkoi surullisena:

— "Minä ehkä napisin nyt tässä äsken, vaan muutakaan en, raukka, tehdä voi... Oi, Isä, näethän miten heikko olen. Siis rankaisekin minua lempeästi!... En tahtoisi minä vitsaasikaan välttää, jos luulisin vain kestäväni, mutta minä, kurja, pelkään omaa heikkouttani... Sen vuoksi suo minun nurkua nyt näin."

Elämänkukkanuppu avasi lehtiänsä hänelle... Niiden alta näkyi elämänturhuus ja kuoleman värit... Hän mietti... mietti kauvan. Sitten lopetti hän surullisena rukoilunsa:

— "Muun kaiken saat, jos tahdot pois taas ottaa minulta niin kuin lainan konsanaan — vain kaksi lahjaasi suo minulle jäädä: Ensiksi Oolavi ja vanhempani, ja toiseksi järkkymätön usko Sinuun ja Sinun johdantoosi elämässä... Niin: niitä et saa koskaan ottaa pois. Ja jos tahdot minua milloin lyödä, niin kuivaa silloin myöskin kyyneleeni ja älä salli niiden liian karvaiksi minulle, Isä, tulla milloinkaan!... Jos olen heikko, toki omin voimin voin ehkä itkeä ne kyyneleeni, vaan Sinulle kuuluu niiden kuivaaminen... Oi, kuule, Isä, kuule Martva-rukkaa, äläkä salli kenenkään minun tähteni vitsaasi tuta, eikä suruun jäädä!..."

Kuolema kumartui surullisena... Mykäksi kävi Tuonen kannel... Kukka suri, päivä itki... Tuonelan pieni tyttö käveli koivikossa ja kylvi sinne surukukkia helmastansa... Martvan mielessä värisi miete. Hän hellitteli sitä hetken ja antoi sen sitten vierähtää surullisiksi sanoiksi:

— "Suo minun yhtä tässä hautausmaalla Sinulta, Isä, vielä pyytää nyt: Suo elämästäni minun kerran jättää niin kaunis muisto, ett'ei haudallani kiroa kukaan, vaan tuo siihen kukan tai lausuu siinä pienen siunauksen... Niin, Isä... kuule... ole armollinen!... Martvaasi älä hylkää milloinkaan!"

* * * * *

Suuri elämän sururuno oli loppuun lausuttu... Sirkka sirahi kerran... Tuoni ripusti puuhun kanteleensa... Kuolo seisoi terävä viikate kädessä...

Martva istahti pienelle hautakummulle... Siinä mietti hän sitä himmeää, josta oli äsken puhunut... Ei liikahtanut taaskaan tuulihenki... Koivun oksilla riippui päivänpaisteen kirkas suruharso... Se riippui repaleisena pukien koivun surun autereeseen... Oksalla istui lintu äänetönnä, pää kallellaan... Kuolema runoili suruja, elämä mielen apeaa ja koko luonnonsävy oli niin suruista ja kaihoisata kuin olisi se itkuun pillahtamaisillaan...

Äkkiä värähti valo... Tuonelan neidot hiipivät hiljaa piiloihinsa... Kaikki hiljeni, kaikki odotti... Tietä myöten lähestyi Perkele, rauhallisena kulkijana, vyöllä Harhasaaren avain... Väsyneenä istahti hän hautakummulle, matkasauvaansa nojaten... Oudostuneena huudahti Martva hänelle:

— "Sinäkö yksinäinen taaskin täällä!... Missä olet nämä päivät vaeltanut, kun näytät matkastasi väsyneeltä?"

Murheellisena, sauvaansa nojaten selitti Perkele hänelle:

— "Ah, minun kulkuni ja minun tieni!... Ne ovat niin kuin taivaan tuulen polut... Ei niitä sido matkasuunnitelmat... Vapaasti kuljen... Yhtä vapaasti myös surullisen luokse tieltä poikkeen."

Hänen äänensä lumosi kuin taikasoitto... Katse poltti neidon povea...
Ihastuneena huudahti Martva:

— "Oi, onnellinen, kun saat kaikkialla suruista lohduttaa!... Tuskainen, jonka löytää elämästä, on kaunein sekä kiitollisin kukka... Ei kuihdu se, ei lakkaa tuoksumasta jaloa, suurta kiitollisuuttansa... Ah, jospa minä kerran kasta voisin sen iki-kauniin kukan kyynelilläni!... Vaan luultavasti näillä matkoillasi on myöskin jotain muuta tehtävää..."

Yhä lumoavampana kuului Perkeleen ääni, kun hän selitti:

— "On suurin tehtäväni ilmoitella, mistä on se onni, tieto saatavana, se onni, jota suuri ihmishenki alati ikävöi... Ah, miten harva tässä elämässä sen onnen löytää!... Epätoivoissansa niin moni siksi suistuu turmioon..."

Hänen äänensä väreili sääliä täynnä... Hänen suruinen katseensa soitteli sydämen hellintä kieltä...
Säälistä sulaen lausui Martva hänelle:

— "Ai, miten suuren toimen Jumalalta oletkin saanut suoritettavaksi!... Vaan tokko löydät ketään matkoillasi, joka ei tiedä, että kaikki onni on saatavana aina Jumalassa?..."

Perkeleen silmäykset kiemahtelivat kuin kavalat käärmeet... Ne kietoivat viattoman neidon. Kavalana vastasi Perkele:

— "On totta: Suurin osa ihmisistä sen kyllä tietää, mutta harva muistaa nämä Jumalan sanat Aadamille: '*Otsasi hiessä* täytyy sinun syödä'... Niin moni luulee, että tämä käsky mukamas tarkoittaisi ainoastaan leipää!... Vaan minä sanon: Muista aina, Martva, että ne sanat tarkoittavat iloakin ja onnea ja juomaa... vaatteitakin..."

Suuri lumous sokaisi jo Martvaa... Ajatus raukesi... Hän epäröi...
Lumous lisääntyi... Ajatuksissansa lausui hän:

— "Sanasi ovat aivan uutta kuulla."

Suuret epäilyn voimat alkoivat raataa: ne hämärtivät sielun... Martvan mieli hajosi, tuli herkäksi...
Surulliseksi tekeytyen huokaili Perkele:

— "Ah, moni uskoo, että ihmiselle on *Luoja* velvollinen valmistamaan ilon ja onnen tässä elämässä: On moinen usko Luojan kiusaamista... Se laiskuria kyllä lohduttaa..."

Elämän-ongelma himmeni... Outo ääni kutitteli korvaa... Mietteissänsä lausui Martva:

— "En ole sitä ajatellut!"

Hän sotkeutui kiusaajan lumosanoihiin. Yhä murheellisempänä huokaili
Perkele:

— "Ah, miten moni Häntä kiusaakaan!... Valmiiksi Häneltä monet odottavat elämän onnea kuin kerran kansa mannaa... Ja kumminkin on Luoja ihmiselle *elämän* valmistanut siksi maaksi, josta on se onni, rauha etsittävä!... Niin: ohdakkeiden, orjantappuroiden seasta on se onni *otettava*... Uskotko sitä, Martva?... vastaa nyt!..."

Kauneimmat soitot lumosivat Martvan mieltä... Hän näki itsensä jo syyllisenä... Masentuneena lausui hän:

— "Nyt uskon, että sinä puhut totta... Oi, miten rohkeana, useasti minäkin olen kiusannut jo Häntä rukoillen Häneltä valmista vain aina!... Hän varmaankin on suuttunut jo minuun..."

Kyynel kierähti kauniiseen silmään... Povessa oli jo sydämen täysi suruja... Kavalana lohdutteli Perkele:

— "Hän myös on hyvä sekä armollinen... Jos käännyt aikansa, sekä lähdet vihdoinkin *oman* käden varaan, niin... Hän silloin vielä kaikki unohtaa..."

Kyynel kierähti... Mieli värähti... Hieman rauhottuen myönteli Martva:

"Niin... Sen uskon. Hän on ihmeen hyvä... Vaan mitä pitää minun tehdä nyt?"

Suuri henki tekeytyi miettiväksi.

— "En tiedä... Luulen toki, että sinun on lähdettävä nyt jo kotoasi... Siis lähde nyt ja ota ilman Luoja elämän ohdakkeista onnen-rauha!... Niin tottelet myös Häntä: Jumalaa..."

Yhä masentui Martvan mieli... Kiusaajan ääni soi hänelle soimaavana... Käsi herposi helmaan... Hän lausui miettivänä, selitellen:

— "Ah, nyt en enää tiedä mitä tehdä... Ei linnunpoika tohdi siivetönnä pesästä lentää... Täytyykö minun sitten turvatonna pois isän luota maailmalle mennä?... Se kotoani lähtö olisi samaa kuin Hänen, Luojan luota poistuminen..."

Pahastuneeksi tekeytyen lausui Perkele kuivasti:

— "Tee mitä tahdot!... Minun tehtävääni ei kuulu koskaan *kehotteleminen*... On siinä kyllä, että näytän tien."

Kaukaa kuului suruinen soiton hyminä... Se toi mieleen uusia suruja... Ihmishenki oli jo suurissa lumoissa... Mielipahoillaan lausui Martva:

— "Ah, kiitos neuvostasi, tuntematon!... Vaan älä pahastu, jos epäilenkin niin suurta asiata miettiessä... Näethän, miten avuton taas olen... Siis älä suutu, mutta sääli minua!..."

Huoaten lausui siihen Perkele:

— "En pahastu suorasta puheestasi... Jo olen näillä matkoillani saanut semmoisiin loukkauksiin tottuakin... Niin on se jo ollut, niin on vielä nytkin: Jokainen puolustautuu verukkeilla, kun tahtoo jättäytyä Isän varaan, peljäten että Sinain korpikulku on vaivaloinen *omin* jaloin käydä... Jokaista miellyttävät Isän lihapadat..."

Hätäytyneenä puolustautui vielä lumottu ihmishenki... Anteeksi pyytäen vaikersi Martva:

— "Älä soimaa, mutta ymmärrä minua!... Enhän minä tahdo napista, enkä olla paha... Vaan isän luota lähtö oudostuttaa... Tai pelkään, että se on ehkä väärä... Niin lähti Isän luota myöskin kerran tuhlaajapoika kauvas maailmalle..."

Kerkeästi tarttui siihen suuri henki. Kavalana selitti hän:

— "Tuhlaajapoika lähti *tuhlaamaan*... Vaan annan sinulle toisen esimerkin: Näes, *Jeesus* myöskin lähti Isän luota. Hän tuli lihaksi ja kärsi, kuoli... Ei nurissut Hän sitä tehdessänsä!... Tekikö Hänen väärin mielestäsi?..."

Suuri lumous täytti Martvan sielun. Hämmästyksen lyömänä huudahti hän:

— "Sitä en ole koskaan ajatellut!... Nyt kiitän tästä huomautuksestasi!..."

Hän alkoi äsken kuulemaansa ajatella... Murhe täytti mielen kokonaan... Hän mietti kotoa maailmalle lähtöä... Hän istui hautakummulla kuin turvaton linnunpoika pesän reunalla... Siipi tuntui vielä heikolta, maailma kylmältä... Ristin takaa kurkistelivat häntä kuoleman neidot... Kaikki tuntui turvattomalta... Epäröiden lausui hän silloin:

— "En tiedä mitä tehdä... Minä pelkään... Enhän minä, raukka, ole suuri Jeesus... Oi! eivät Hänen työnsä minulle sovi."

Kerkeänä huomautti kiusaaja siihen:

— "Se huomautuksesi on aivan totta... Vaan tiedä myös: Hän antoi *esikuvan*..."

Koko Martvan sielu tulvi täyteen elämän epäselvyyttä. Hämmästyneenä huudahti hän kiusaajallensa:

— "Nyt muistan sen!... Ah, miten ihmeen hyvin tunnetkin sinä koko pyhän kirjan!... Vaan sano mitä ihmeen tehtävätä minulla olisi siellä *elämässä?*"

Kavalana vastasi hänelle Perkele:

— "Siellä odottaa sinua sulhasesi... Ethän tiedä, vaikka hän tarvitsisi sinun apuasi!..."

Nopeasti huudahti siihen kiusattava:

— "Ei... ei!... Nyt erehdyt... Ei Oolavini milloinkaan kaipa minun apuani!... Se, joka laskee kuohuvimmat kosket, ei joudu koskaan maailmalla hätään!"

Silloin Perkele alkoi loihtia hänen eteensä mustia kukkia... Hänen enkelinsä sirotteli niitä neidon suurimmiksi suruiksi... Hän puhui kavalana:

— "On nuori, *kaunis* mies maailmalla alati suuren vaaran alaisena... Hän kulkee neidon paula kaulassansa... On neidon paula pahin hirttonuora..."

Hautausmaan kukkasat alkoivat jo mustiksi muuttua... Järkkynyt Martvan mieli ei kestänyt sitä suruista näkyä... Perkeleen silmäykset sirottelivat häneen yhä uusia mustia kukkia... Hän huudahti jo hätäytyneenä:

— "En usko sitä... Miksi Oolavista semmoista puhut?... Hän on puhtain, jaloin kaikista ihmisistä maailmassa..."

Perkele loihti hänen eteensä hienot lemmen hämäret: Kauniissa lehdossa, kaukana näkemän rajalla, käveli kaksi varjoa vieretysten... Ei tuntenut vielä neito omaansa... Metsä oli hämärä, varjo himmeä... Mutta hän aavisti sen Oolavin olevan... Pieni tyttönen sirotteli siellä helmastansa mustan kukan siemeniä...

Kylmänä, kiehtovana selitti Perkele:

— "Niin, sulhasesi kyllä kosken laskee... Vaan nainen onkin *rikkaan* miehen tiellä pahempi kivi kuin on kosken kari..."

Mustan kukan siemenistä nousivat jo kukan taimet... Hämärä hälveni, varjot selkenivät... Martvan mieli otti suuria suruja... Kiusaaja lisäsi kavalana:

— "Mies kyllä aina kiertää kosken kiven, vaan *naista* hän ei konsanansa kierrä..."

Mustan kukan taimet kasvoivat... Jo pääsivät ne kukkanupulle... Lehto oli niitä aivan mustanansa... Hämärä haihtui... Martva tunsi jo Oolavinsa... Musta kukka vei häneltä mielen maahan...

— "Ah, nainen pettää kaikkein viisaimmankin", — huokasi silloin suuri henki.

Mustan kukan umput alkoivat jo kukiksi puhjeta... Musta väri koristi kaunista metsää, kyynel neidon silmää... Hätäytyneenä huudahti Martva:

— "Oi, toteutuukohan pahan enne!... Tuottaako Oolavini minulle tuskaa?... Ei Jumalaa hän toki unohtane!..."

Mustan kukan tuoksu täytti ilman... Tyttö kärsi... Kukka puhkesi puhkeamistaan... Hämärä selkeni... Varjo häilähteli jo naisen muodossa... Yhä sokaisten, yhä lumoten lausui Perkele:

— "Ah, suokoon Korkein hänelle viisautta jokaisen naisen kavaluutta kiertää!... Ei hänelle muista turvaa lienekään!"

Musta kukka heloitti jo kauneimmillansa... Martva näki varjon muuttuvan kauniiksi tytöksi... Silmä kertoi jo kyynelillensä mitä oli hänellä povessa... Avuttomana, rukoilevana lausui hän kiusaajallensa:

— "Sääli minua, jätä soimaaminen!... Näethän kuinka raukka nyt jo itken... Olen valmis uhraamaan nyt elämäni, jos sillä voin vain hänet pelastaa... Olen valmis kosken kuohuun viskautumaan..."

Yhä kauniimpana kukki musta kukka... Sen värit koskivat kipeästi neidon mieleen... Kyynel vuoti karvaimmillansa... Hämärä selkeni... Kiusaaja loitsi Martvan eteen lemmen näyn: Oolavi käveli neiti Iltamon keralla... Silmä puheli silmän, käsi käden kanssa...

— "Oi!" — huudahti heikosti Martva.

Mustat kukat kukkivat kauneina... Näky jatkui... Oolavi lauleli jo neidollensa... Martva vapisi... Hän oli maan alle vajoamaisillansa... Hädän-ilme kasvoillansa kavahti hän ylös... Hän oli valmis lähtemään *elämään*... lähtemään sinne Oolavin avuksi... Lemmenkateisena huudahti hän tuskaisen huudon:

— "Oolavi!... Oi, Oolavi! Nyt viepi jo minua koski!"

Kun morsian avuksi lähteä päätti.

Entisyyden iloja haudattiin. Lattialla tuoksuivat hautajaishavut.

Ranniston tuvan seinäsaumat katselivat surullisina, ollen kuin murhetta täynnä. Kissa hyräili lattialla. Päivä paistoi ikkunasta. Se paistoi surullisena, paistoi kuin mielipahoillansa. Elämän kellot soivat, vaan ei ollut iloa niissä. Tuntui kuin olisi tuvassa äsken ollut hautajaiset.

Martva oli juuri vatvonut villat sekaantumaan ja istui nyt, kartaten niistä lepeitä. Kartta liikkui kepeästi. Pii otti piihin hellävaroen, tuskin hennoten siihen kosketella. Karttaajan mieli oli suruja täynnä ja siitä oli tupakin surunsa saanut.

Kartatessansa hyräili Martva laulua: "Ja kuoleman nunnaksi morsian lähti". Hän lauloi:

"Etäällä kauniissa linnassansa
kuningas istuvi loistossaan.
On nuori morsian rinnallansa
ja häitä suuria laitetaan.

On vihkisormus ja huntu tuotu,
häälahjat häitä jo odottaa.
On onnenmaljat niin monet juotu...
Hääkukat kolmannet puhkeaa.

On neidot hilpeät useasti
hääseppelettä jo solmineet...
Vaan este tuli... Ja silmän kasti
morsiamelta taas kyyneleet.

Ja syksy kukkia mailta kitkee...
Ja talvi peittää ne lumillaan...
Ja nuori morsian häitä itkee.
Vaan häät ne viipyvät ainiaan."

Kartta liikkui kepeästi... Äänessä oli pettyneen morsiamen hääitkujen makua... Kepeästi pyöräytti hän pehmeän lepeen kartan selkämältä leveläjään, levitti uutta villaa piipuolelle, karttasi ja jatkoi lauluansa, tietämättä, lauloiko työn ratoksi, vaiko vain laulannan vuoksi. Hän lauloi:

"Taas uudet kukkaset nurmi tuottaa
ja neidot seppeltä solmikoi.
Vaan suotta morsian häitä vuottaa...
Ei kuulu häitä, ei viulu soi."

Hän lopetti karttaamisen... Hiljainen huokaus kohosi laulun surujen lisäksi... Kissa hyrräsi hiljaa lattialla, kehräten päivänpaisteessa univirtänsä... Vanha mummo ompeli jotakin lieden luona, eikä tohtinut häiritä kihlatun karttaajan suruja... ei siirtänyt silmää ompeluksesta, ettei sillä katkaisisi Martvan mielipahojen värettä... Martva otti rukkinsa, asetti nyörit kiijun uurnaun, pujotti hangon reikään rihman, asetti sen rugin hampaaseen ja alkoi kehrätä... Kiiju pyöri tasaisesti, rulla vilinänä... Valkea käsi veteli levettä korkealle... Kehruun muaksi jatkui laulu surullisena:

"On taaskin kukkia täynnä lehto,
vaan sulho lähti pois etelään...
Niin onnen päiville joutui ehtoo.
Hääkukat kuihtuvat alla jään.

Niin jäivät kihlat ja kuihtui kukat,
niin haihtui häät, sekä onni maan.
Vaan kohta joutuvat kuolon sukat.
Ei muuta morsian kaipaakaan.

Ja kuolon nunnaksi neito lähti:
Sen sukat häll' on jo jaloissaan.
On hällä kihloina kirkas tähti
ja kuolinliina on huntunaan.

Ja kammioksensa rauhaisimman
hän kirkkomaasta nyt haudan saa;
häävuoteeks' arkkusen puhtahimman,
ja kello viuluna kumahtaa."

Rukki hurisi hiljallensa... Kissan rauhallinen univirsi säesti sen hurmata... Poljin liikkui... Leve suoltui langaksi rullalle... Kun laulu loppui, pysähdytti Martva rugin, aikoen muuttaa langan toiselle hampaalle,

mutta silloin tarttui mieli johonkin... Työ pysähtyi... Kehräjä istui rukkinsa takana, kädet helmaan laskettuina.

Äiti tuli silloin sisälle, huomasi tyttärensä huolen, ja tietäen sen syyt, lohdutteli:

— "Älä ole, Martva, surullinen... Eihän sinulla ole syytä huolehtia, vaan päin vastoin: Oolavi tekee työtä sinun hyväksesi ja ikävöi sinua..."

Martva ujosteli hiukan. Puoli-hämillensä selitti hän:

— "Ei, äiti... Eihän se ole sitä..."

— "No, mitä sitten, Martva?... Näytät olevan joskus ikävissäsi, lapseni", — tiedusteli äiti huolissansa tyttären ikävistä.

Martva huokasi ja yritti selittää:

— "Se on vain muuta ikävää... Kun kissa kehrää niin surullisesti ja on hiljaista ja päivä alkaa paistaa keväisesti... Tai onhan se sitäkin", — lopetti hän hiljaisella äänellä.

Äiti ei löytänyt sanoja, mitä sanoa. Hetken kuluttua kysyi Martva vilkastuneena:

— "Eikö totta, äiti, että päivä paistaa surullisesti silloin, kun se juuri alkaa kallistua kevääseen, tai syksyyn?"

Murheellinen äiti koetti lohdutella, puhellen:

— "Mutta eihän, rakas lapsi, pidä ruveta sitä ajattelemaan, eikä päiväpaisteen kanssa suremaan... Siitä tulee mieli raskaaksi."

Martva huokasi ja aikoi ryhtyä työtänsä jatkamaan, kun äiti huomautti:

— "Posti näkyy tulevan."

Ilosta loistavin silmin nousi Martva rukkinsa takaa ja kiiruhti eteiseen postin tuojaa vastaan. Hän oli taas saanut aarteen: kaivatun ja ikävöidyn sulhasen kirjeen. Taivas ja maa, huolet ja surut unohtuivat hetkeksi. Hän oli taas morsian, joka nautti morsiamena olostansa ja eli sulhasen sanoissa kuin kevätperhonen kukassa.

Mutta kun hän oli kirjeen moneen kertaan lukenut, ei hän palannut rukkinsa taa, vaan ajatteli, teki päätöksensä ja purki niitä, epäröi ja arkaili. Hän oli saanut sen kirjeen, jossa Oolavi valitti, kuinka hän kaipaava Martvaa ja tarvitsee hänen kanssansa puhua. Hän ei tietänyt mitä tehdä. Hän pelkäsi ja olisi tahtonut.

Ilta joutui. Lamppu valaisi jo huonetta. Työmies nautti jo iltalevon sulosta. Kun Rannisto oli sulkeutunut huoneeseensa ja Martva tuli sanomaan hänelle hyvää yötä, kietaisi hän kätensä isänsä kaulaan, katsoi hänen silmiinsä lapsen avomielisyydellä ja lausui:

— "Isä-kulta! Minulla olisi sinulle suuri pyyntö, mutta en uskalla..."

Rannisto silitteli hänen kutrejansa ja vastasi:

— "Martva-rukka! Keltäs sinä uskaltaisit pyytää, joll'et isältäsi... Ja miksi et minulta uskaltaisi?"

— "Se on niin suuri asia, että sinä pahastut", — selitti Martva surullisena.

Rannisto huomasi tyttärensä surut ja tajusi niiden syyt. Lempeällä äänellä kehotteli hän:

— "Puhu nyt, rakas Martva!... Enhän minä sinulta mitään voi kieltää, koska sinä et voi mitään pahaa pyytää ja mikään hyvä ei ole *liian* suurta."

— "Niin", — rohkaistui Martva. — "Sinähän tiedät, että Oolavi matkustaa Pietariin. Minä tahtoisin käydä häntä tervehtimässä... Jos ei äiti tule mukaan, niin tulisi vaikka täti... Isä-hyvä", — lopetti hän rukoilevasti.

Rannisto suuteli tyttärensä otsaa ja lausui:

— "Sinä saat tehdä mitä haluat. Äiti ei voi tulla, eivätkä täditkään, mutta minä kirjoitan aamulla kotiopettajattarellesi, neiti Chamfortille, ja pyydän hänen tulemaan mukaasi..."

— "Isä-kulta!... Kiitos, rakas isä!... Hyvä kultaisä!" — riemuitsi Martva suudellen ja syleillen isäänsä. Hänen onnensa oli nyt täydellinen. Hoitava aurinko tuntui nousevan yön pimeydestä ja elämä oli täynnä iloa ja onnea.

Kun enteet alkoivat synketä yöksi.

Jo odotettiin hankiaisia. Päivä alkoi viedä voittoa yöltä, kevät talvelta. Päiväsydännä paistatti jo pikkulintu päivää räystäskourun reunalla ja taivaanlaki kadotti öisistä valohelyistänsä tähden toisensa perästä. Harakka etsi jo pesän paikkaa. Aivinakankaat valkenivat hangella. Kissa kehräsi makuullansa uneliaampana, kevätpäivän raukaisemana, ja paju pääsi urvusta kissalle.

Pietarin eräässä hotellissa istui neiti Iltamo asunnossansa, upeasti sisustetussa huoneessa. Hän oli hieman väsähtäneen, hajanaisen ja ikävöivän näköinen. Tukka oli höllästi niskan kohdalta kiinni solmittu. Väljässä puvussa, haaveilevana ja väsyneenä näytti hän kauniilta nukelta.

— "Se on herra Tuukkala... Pyytäkää astumaan sisään", — huudahti hän eloisana, kun palvelija ilmoitti vieraan tulon. Mieli läikähti heti iloiseksi, kuin kevätlaine, kun on päässyt painostansa vapauteen ja pulahtaa suuteloksi rantakivelle.

— "Anteeksi, että käytän väärin luottamustanne: Uskoitte minulle salaisuutena, että nyt on syntymäpäivänne ja..."

— "Ja Te tulitte minua onnittelemaan!" — keskeytti Iltamon huudahdus.

— "Niin, ja näin omalla tavallani vielä... Olen niin itsekäs, että käytän hyväkseni jokaisen tilaisuuden saadakseni Teitä tavata... Seurannehan vetovoima on vastustamaton... Suvaitkaa!" — lopetti Oolavi kumartaen ja ojentaen neiti Iltamolle siron kukkakimpun.

— "Ai, kuinka originellia... miten kaunista!" — huudahteli neiti Iltamo, antaen silmäyksiensä sataa onnelliseen Oolaviin ikäänkuin loistavana jalokivihosteena.

Kukkalaite kallistui hänen kädessänsä ja siitä rapisi pöydälle joukko jalokiviä, jotka olivat kylvetyt kukkiin kastehelmiksi. Neiti Iltamon silmistä tulvi riemu ja ihastus. Hänen sylinsä ja koko sielunsa näytti avautuvan Oolaville. Hän huudahteli milloin minkin kielisiä ihastuksenhuudahtuksia, poimien jalokiviä ja asetellen niitä takaisin kukkien kastepisaroina palamaan. Oolavi aivan kylpi hänen ihastuneiden silmäyksiensä sulossa.

— "No, kas niin!" — huudahti nuori nainen työnsä lopussa, istahti ja ojentaen huolimattomasti kätensä Oolaville, joka istui sivulla, lausui:

— "Kiitoksia, herra Tuukkala!... Ai miten kaunista, originellia!..."

Syrjäsilmäys ja loistava hymyily seurasi sanoja. Ja kun Oolavi kumartui ja suuteli hänen kättänsä, huudahti hän hämmästyneeksi tekeytyen:

— "Ai, niin, herra Tuukkala!... Mehän emme ole tervehtineetkään... Emme varmaankaan muistaneet... Vai muistitteko Te tervehdyksen, kun tulitte?"

— "Minä en muista mitään, kun tulen luoksenne", — yritti Oolavi. Riemuitseva nainen keskeytti selitellen:

— "No, meidän olemme jo niin tuttuja, että... miten minä sanoisin: meidän voimme jo *sans cérémonie* [ilman muodollisuuksia]... ja *sans nous gêner* [ilman ujosteluja]... Eikö niin, herra Tuukkala?" — helisivät neiti Iltamon kyselyt ja hänen hurmaava katseensa kietoutui ikäänkuin verkkona Oolavin ympärille.

— "Kiitos suosiostanne! Minä tosin olen omalla luvallani aina ollut kanssanne niin tuttu, että en ole mitään seuraelämän säännöistä välittänyt", — tarttui Oolavi.

— "Se onkin oikein! En minä pidäkään niistä kaikista turhista kursailemisista ja säännöistä... Se on niin pikkumaista... Minä itse olen hyvin vapaa ja minä pidän, kun Tekin olette vapaa... Oletteko Te nyt paljon lukenut ja tutkinut?"

— "Jaa... no", — tapaili Oolavi.

— "Ei aivan paljon", — keskeytti neiti Iltamo jatkaen: "Se onkin parempi, että on kohtalainen... Ne

jotka eivät muuta tee kuin lukevat ja tutkivat, tulevat kuiviksi ja ikäviksi... En minä semmoisista kirjatoukista pidä... Minä tunnen erään kirjailijan, joka sanoi, ettei hän lue koskaan, ei yhtä kirjaa ole lukenut... Ja oi kuin hän on intelligentti ja intressantti ihminen... Hän on *niin* intelligentti ihminen, että se on aivan ihme, miten intelligentti ja intressantti hän on!..."

— "Mutta miten käs hän on oppinut?" — kysäisi Oolavi leikillä.

— "Hän kirjoittaa... Minähän sanoin, että hän on kirjailija. Hän kirjoittaa romaaneja ja näytelmiä ja novelleja ja kaikkea... kaikkea... semmoisia hyvin henkeviä, hyvin spirituelleja kirjoja... Teidän pitäisi tutustua hänen kanssansa, sillä hän osaa puhua kaikista elämäkysymyksistä... Eikä se kumma olekaan, kun on kirjoittanut niin paljon kirjoja. Oletteko lukenut hänen kirjojansa..."

— "Anteeksi, en..." — yritti Oolavi, mutta innostunut laulajatar keskeytti hänet, selitellen:

— "No Teidän pitää lukea joku. Niissä on niin paljon elämäkysymyksiä et-tä!... Varsinkin on yksi hyvin jännittävä: Siinä kerrotaan hyvin jännittävä rakkausjuttu ja hyvin syvällisesti ja opettavasti... Hän sanoi minulle, että kirjoittaessaan ihminen oppii enemmän kuin lukiessaan... Eikö se ollut hyvin nerokkaasti ja spirituellisesti sanottu?"

— "Tietysti, sillä ei kai se muutoin olisi Teitä viehättänyt", — naurahti Oolavi, joka nautti siitä että sai palvella ja miellytellä puhujaa lakeijana. Kaikki heidän välillensä oli pelkkää sukupuolikiemmailua ja mielittelyä. Onnellisena myönteli Oolavi todeksi jokaisen hulluttelun, joita neiti Iltamo muutoin puheli tosissansa, kuten nukke. Neiti Iltamo innostui:

— "Siksihän kaikki kirjailijat ovatkin nerokkaita ja syvällisiä ja semmoisia... semmoisia...no: tietävät paljon, kun taas ne, jotka vain lukevat, tulevat kuiviksi, eivätkä osaa puhua elämäkysymyksistä... Minusta on kirjoittamalla saatu tieto ja sivistys paljo... paljo... paljo syvällisempää, kuin kuiva lukusivistys... Se on hyvä, että Te ette uppoa kokonaan kirjoihin, vaan tutkutte elämää. Minä aivan nautin Teidän puheistanne ja seurastanne..."

Oolavia se tunnustus hiveli. Puhuja heitti häneen salavihkaisen tutkivan silmäyksen, löyhytteli kasvojansa ja lisäsi yht'äkkiä, ikäänkuin tehdäkseen puheeseen pienen, mutta sopivan poikkeuksen:

— "Ai... *à propos* [kesken puheen]. Suomessahan on myös ilmestynyt kirjailija, joka on kirjoittanut suuren... suuren kirjan... Harhama, vai mikä hänen nimensä on?... Hän mahtaa olla hyvin viisas, kun on kirjoittanut suuren kirjan... Ettekö Tekin usko, että hän on hyvin viisas, kun on suuren kirjan kirjoittanut?"

— "Kyllä... kyllä minä uskon", — tapaili Oolavi hymyillen. Hän ei pitänyt väliä siitä, *mitä* neiti Iltamo puhui. Hän oli huvitettu kaikesta mitä nuori nainen teki tai puhui. Neiti Iltamo huudahti myönnötykseen:

— "Se on hyvä, että Te pidätte intressanteista ihmisistä... Minua miellyttää, kun Te niistä pidätte..."

Hän heittäytyi sohvan selkämää vastaan huolettomana, rentona, ja viskasi taas hurmaavan silmäyksen Oolaviin, ja onnellinen mies aivan upposi sen loistoon ja viehkeyteen. Heidän silmäyksensä kohtasivat toisensa ja molemmat naurahtivat avoimesti, tuttavallisesti, kuten kaksi, jotka kietovat toisiansa, ovat valmiit toisillensa, mutta haluavat vielä jatkaa viehättävää leikkelyänsä, jonka tarkoitus ja tulos on heille ollut selvä jo alusta pitäen. Elämän ilkeä ivanäytelmä oli täydessä menossa.

Kun Oolavi oli jo poislähdössä, tuli ruhtinas Karavajefin loistavapukuinen lakeija ilmottamaan, että hevoset odottivat.

— "Aa!... *Mon Dieu!* [Jumalani!]... Minä aivan unohdin... Hyvä on... puolen tunnin päästä", — huudahteli neiti Iltamo. Ja Oolaville hän selitteli:

— "Ruhtinas Karavajef pyysi saada lähettää minulle hevosensa ajelua varten..."

Oolavi oli vaiti. Mustasukkaisuus nosti hänessä päätänsä yhtenä leimahduksena. Mitään huomaamatta jatkoi neiti Iltamo:

— "Hänet esiteltiin minulle teatterilämpioissä Faust-näytännön jälkeen... Hän on semmoinen... en minä hänestä pidä..."

Oolaville se ilmotus oli pieni lohdutus. Hän paloi mustasukkaisuudesta. Neiti Iltamo selitti edelleen:

— "Toissapäivänä... vai koska se oli... hän esitteli minut äidillensä ja äiti kutsui minut vastaanotolle... tai ilmoitti, että heidän vastaanottopäivänsä on torstaina... Tiedättehän, että sillä lailla aina kutsutaan... No, niini... Ja sitten pyysi ruhtinas — semmoinen nuori poika vielä — saada lähettää hevosensa ja

lakeijan minun käytettäväkseni... Kuten sanoin, en minä hänestä pidä..."

Oolavi oli kateutta täynnä. Neiti Iltamo kysyi äkkiä:

— "Onhan Teillä, herra Tuukkala, omat hevoset?"

Oolavi huomasi, että neiti Iltamo piti sen luonnollisena, tapaan kuuluvana. Hän ei tahtonut jäädä nolatuksi ruhtinas Karavajefin rinnalla. Hän tiesi olevansa rikas. Ja jos hänellä nyt ei vielä ollutkaan omia hevosia, tiesi hän rahalla saavansa ne muutamassa hetkessä. Hän teki päätöksensä ja vastasi päättävästi:

— "Kyllä... On omat hevoset... Saanko lähettää ne käytettäväksenne?..."

— "Oi kuinka Te olette kohtelias... Kiitoksia, herra Tuukkala!... Millä minä voin palkita?" — riemuitsi neiti Iltamo vastaukseksi.

— "Palkitseminen on minun puolellani", — yritti Oolavi.

— "Oi... Ei... ei... ei... ei!" — katkaisi neiti Iltamo jatkaen:
"Minä olen Teille niin kiitollinen... niin kovin kiitollinen... Sanokaa millä minä voin osoittaa..."

— "Suosiotanne", — keskeytti Oolavi.

Molemmat naurahtivat merkitsevästi.

— "No, suosiotani sitten", — myönsi neiti Iltamo päätänsä nyökäyttäen ja vallattomasti hymyillen. Oolavi vastasi:

— "Sillä, että sallitte minun tulla mukanaan ajelulle huomenna..."

— "Minä pyydän Teitä", — vakuutti Iltamo näyttelijättären eleillä. Kun hän sanoi jäähyväisiä, olivat jo kaikki kursailut pois jääneet. Käsi puristi kättä tuttavallisesti ja viipyi kauvan kädessä, ja mitä ei vielä suu ottanut sanoaksensa, sen puhuivat silmäykset. He erosivat. Nuori nainen lähti ajelulle ja mustasukkainen ihailija loistavaa hevosparia ostamaan.

* * * * *

Huomispäivänä leijailivat tyynellä taivaalla valkeat pilvet. Hiljallensa putoilivat lumihituset, yksi siellä, toinen täällä. Tuskin huomasi lunta satavankaan. Leijailihan vain lumihituja kuin ilman koristuksena.

Hotellin oven edessä odotti Oolavin komea parivaljakko. Uljaat hevoset päristelivät ja puistelivat päätänsä ylpeästi. Komea kuski viihdytteli niitä viheltelyillä ja ohjaksilla, ja loistavapukuinen lakeija seisoi odotellen isännän tuloa.

Ovi avautui. Kumartelevat hotellin palvelijat saattoivat silkissä kahisevaa neiti Iltamo ja Oolavia kadulle asti. Lakeija hyöri ja kiirehti, autellen milloin neiti Iltamo, milloin Oolavia itseänsä. Hotellin ovenvartija puuhaili hänellä apuna.

Jo oli lakeija paikoillansa. Kuski vihelsi ja ylpeä hevospari alkoi ravata pitkin Morskaja-katua, kääntyi sieltä takaisin, juoksi vinhaa vauhtia Newskiä pitkin ja kiersi Hovirantakatua myöten Kameno-Ostrowskin prospektille. Hurjina syöksyivät ne siellä kaikkien muiden ohi. Kuski komenteli ylpeällä äänellä edellä ajavia oikealle, hilliten nuolena kiitävän hevosparin lentoa. Koko matkan katselivat ajelulla olevat uutta tulokasta, jonka hevoset olivat ylpeämmät kuin kenenkään muun, ja lakeija ja ajopelit muistuttivat rikkaan ruhtinaan ajopelejä. Nuori laulajatar nautti onnestansa, ylpeili Oolavista ja sen hevosista yhtä paljon kuin hatustansa ja omasta puvustansa.

Vastaan ajoi nuori mies, komealla parilla hänkin, ja tervehti nopeasti ohi kiitävää neiti Iltamo.

— "Ruhtinas Karavajef... Minä en hänestä pidä", — lausui neiti Iltamo. Oolavin koko olemuksen täytti riemu. Hän oli varma, että ruhtinas Karavajef oli kääntynyt taaksensa katselemaan ja kadehti hänen onneansa.

Mutta kun hän iltasilla istui kotonansa, täytti taas joku ilkeä tunne hänen olemuksensa. Hän laski menojaan ja huomasi, että Tuukkalan pankkitalletukset olivat jo huvenneet yli seitsemänkymmentä tuhatta markkaa. Kylmä hiki nousi hänen otsallensa ja hän oli kykenemätön mitään päättämään tai mitään ajattelemaan. Hän tunsu olevansa kuiluun vajoamaisillansa.

Silloin sai hän iltapostin ja sen mukana Martvalta kirjeen, jossa Martva ilmotti tulevansa Pietariin. Vaistomaisesti tunsikin hän silloin, että Martvassa oli enää pelastus ja hän huudahti epätoivoisena:

— "Rakas Martva! Tule pian!"

* * * * *

Oli taas kulunut muutamia päiviä. Vierevä tie vei kulkijaa yhä etemmä.

Oolavi saattoi hevosillansa neiti Iltamoä hänen asuntoonsa. Kepeästi, aivan höyhenenä, hyppäsi saatettava nainen maahan, nyökkäsi jäähyväisensä, heitti huumaavan silmäyksensä ja lausui:

— "Te tiedätte minun vastaanottoaikani: Teitä varten aina..."

Hän katosi aivan livahtamalla. Oolavi käski ajaa kotiin.

Kun hän oli jonkun matkaa ajanut pitkin Newskiä, pysähdytti hän hevoset, nousi kävelemään ja käski kuskin ja lakeijan ajaa yksin kotiin. Hän itse käveli jalkaisin.

Siinä kävellessä alkoi mieli painua taas maahan. Mieleen tulvi muisto vajauksesta. Erilaiset tunteet alkoivat häntä repiä: Hevoset inhottivat häntä hetken, samoin neiti Iltamo. Hän odotti Martvan tuloa ja pelkäsi sitä. Isän tuhannet olivat yhä vähenneet ja epätoivo valtasi mielen jo liiankin monesti. Hän mietti miten saada menetetyt varat takaisin, ajatteli yhtä, mietti toista, mutta ei tuntunut mistään apua olevan.

Niissä mietteissään kulki hän kirkon ohi, josta kuului veisuu. Lapsuuden kirkkomatkat, iltarukoukset ja kodin hurskaus levittäytyivät silloin hänen eteensä ihanana, armaana unennäkönä, tai kangasmaisemana, jossa koivikkokummut kohoavat saaristoina, purot kiertelevät vesivöinä, lähteet lorisevat lemmenlaulua, lammikot hymyilevät syvällä notkojen pohjalla tai koivikon silmäkkeissä, ja kaikki uppoaa käen kukuntaan ja kirjaviien lintuparviien riemulauluun, samalla kun kaukaa kuuluu kirkonkellon hiljainen, runollinen kumina, joka säestää kaikkea.

Elämäntuska täytti silloin hänen sielunsa kokonansa. Se leimahti hänessä nyt kuin tulilieska. Ensi kertaa elämässään tunsikin hän sen nyt semmoisena: Hän tunsikin nyt *oikean* elämäntuskan, jota ainoastaan harvat valitut kykenevät tuntemaan. Hän näki tai paremmin *aavisti* vasta elämän suuruuden ja samalla kaiken turhuuden ja kaikenhäviön suuren, ikipysyvän vallan. Hän aavisti jo, että kaikki se, mitä hän oli tähän saakka hapuillut, olikin vasta ainoastaan elämän usvaa, joka peitti sen pohjattoman syvällisyyden ja sen tutkimattoman, jalostavan tuskan: elämäntuskan, ihmishengen kiirastulen. Koko hänen sielunsa värisi ja vapisi sen aavistuksen edessä. Luonnonlain pakottamana aavisti hän, että hänen oli vielä kerran astuttava Jumalan pihteihin puhdistumaan siinä ahjotulesa, jonka muodostaa tulista jaloin: maailmantuska.

Arastellen meni hän kirkkoon, jossa ei ollut käynyt Litvasta lähdettyänsä. Äänettömänä seisoikin hän ja katseli, kuinka sadat lankesivat polvillensa Näkymättömän edessä, särkyivät, avautuivat, rauhottuivat. Hän tunsikin mahtavan voiman painavan häntä itseänsäkin, mutta hänellä ei ollut miehuutta alistua sen alle ja tunnustaa näkymättömän Voiman kaikkivoipaa, kiertämätöntä valtaa ihmishenkeen.

Synkkänä lähti hän kirkosta ja saapui kotiinsa. Sanattomana käveli hän huoneessansa miettien pelastusta, isän rahojen takaisin saamista. Mutta kaikki haihtui sumuna ja usvana.

Hän ajatteli Martvan tuloa, toivoi sitä taas ja pelkäsi. Hän ujosteli Martvaa, kuten Adam Jumalaa lankeemuksensa jälkeen: Hän tunsikin olevansa alasti ja lymyili puhdasta tyttöä.

Niissä mietteissä istui hän yömyöhään. Epätoivo ja mielen katkeruus yhä lisääntyivät. Kun hän taas ajatteli rahojen surullista kohtaloa, puhalsi outo tuulihenki ja avasi Harhaman kirjan, joka oli pöydällä. Oolavi aikoi sulkea kirjan, kun uusi tuulihenki käänsi siitä taas sivun ja silloin sattui Oolavin silmiin kuvaus peliluolasta, jossa Harhama oli pelannut, voittanut ja menettänyt. Oudot salamat sävähtelivät silloin hänen sielussansa: Hän piti kirjan avautumista hyvän enteenä, riemastui ja ajatteli:

— "Jonkun siellä *täytyy* voittaa... Ja miksi en minä voisi olla se 'joku'?"

Hän alkoi vähä kerrassaan rauhottua ja miettiä asiaa: Mieli milt'ei tyynenä, reipastuneena riisuutui hän ja meni maata.

* * * * *

Silloin Perkele muuttui tuulenhengestä omaan hahmoonsa ja pani äskeisestä ajatuksesta johtuvan unen hermostuneeseen Oolaviin. Oolavi eli unensa mukana: Rajuimmat tuulet vinkuivat. Elämän merestä nousivat nokimustat pauhuaallot... Ulappa oli pimeyttä, ranta kivikallioita, joilla vain kuolema

asuu... Ei toivoa... Hyrskke pieksi vuoren kuvetta, pauhu huusi vimmatusti... Lastuna viskautui elämänpursi pauhun ja kohinan seassa...

Tuuli yltyi. Pauhu nosti siipiänsä... Jo vei myrsky purjeet veneestä, sieppasi ne siekaleina kuin olisivat ne sumua olleet... Aallokko ärjyi, ranta ryski... Heikko elämänvene oli enää varana...

Jo nousi uusi ärjyaalto, harjana sysimusta vaahto... Pärske roiskui pilvien tasalle... Aalto vyöryi vuoren korkuisena... Se vei jo veneestä viimeisetkin... Jäljellä on enää vene ja ulappa...

Vaan jo nousee uusi aalto. Se nousee aivan syvyydestä, jossa asuvat Manalan henget... Ryöppy riehuu, myllertäen koko ulapan... Lastuna paiskaa se veneen rantakallioita vasten... Kaikki on mennyttä... Mennyt on koko elämä... Hän jäi yksin kalliolle... Kallion luolat ovat ahdaten täynnä pimeyttä... Kuolema kyyköttää joka kolossa... Epätoivo täytti Oolavin sielun, eikä näkynyt mistään apua...

Hän tarkastaa joka taholle... Tuukkalan koski huutaa vesipetona... Se viskaa pauhaavia aaltojansa kohti taivaan pimeyttä... Siellä, korkeudessa, kohisee synkkä ukkospilvi... Salama halkaisee pimeyttä, tuskin näkyen sen sakeudesta... Pauhu kulkee salaman jäljessä... Oolavi on jo likomärkä unennäöstä...

Tuukkalan talon alta syöpi jo vesi maata... Se syövyttää sen alle ammottavan kuilun... Jo alkaa talo vajota... Jo on vajonnut navetta... Nyt luhistuvat jo riihen seinät... korsu on jo maanraossa... Tuukkala itse huutaa kirousta pojallensa... Äiti kuolee epätoivoissansa.

Perkele katseli Oolavin hätää, huulilla jumalien armoton väre.

— "Muuttukoon uni!" — käski hän.

Onnetar ilmestyi silloin Oolavin avuksi: Se avasi käytävän kallion kiveen... Itse astui se käytävän sisään... Hymy huulilla, kädessä kultaiset onnen avaimet, kehotti hän Oolavia seuraamaan häntä vuoren aarrekammioihin, joissa pyörivät onnenpyörät ja seulovat onnenseulat... Epäröiden, varovasti seuraa Oolavi Onnetarta vuoren sisään... Alussa on käytävä pimeä, vuori kolea, mieli pelokas... Mutta ei ole enää vara valita. Tuukkala on maan alle menemässä...

Onnetar kulkee yhä edellä. Jalan alla on tulipallo, joka kierii verkallensa, käytävää hiukan valaisten... Kahden puolen ovat aarreatat, täynnä kultaa, rikkautta... Ei puutu muuta kuin avain, joka on Onnettaren kädessä... Ja se kutsuu hymyilyllä, ojentaen jo avaimia... Ei ole enää kuin askel häneen... Jo ylettyy käsi avainkimppuun...

Vaan silloin pyörähtää tulinen pallo ja Onnetar on taaskin etäällä... Yhä syventyy Oolavi hänen jäljestänsä... Kauhu Tuukkalan vajoamisesta ajaa häntä aina vain etemmä... Siellä syvemmillä avautuvatkin uudet aarreatat, jotka ovat kultaa sulloen täynnä... Onnetar hymyilee ja houkuttelee häntä aina etemmä vuoren sisälle...

Jo avautuu salainen ovi... Edessä on ihana luola: Seinät ovat kirkkainta kultaa, permanto hopealevyistä, katossa palavat jalokivet, valaisten luolan valollansa...

Luolassa on pöytä, jolla kierii onnenpyörä... Pöydän ympärillä istuvat Onnettaren sinne tuomat, ottaen osansa onnenpyörän rikkauksista... Syvällä permannon alla kohisevat kultapurot, vaahtona kirkas kultakuohu, rannan hiekkajyvinä helmet... Kaikki välkkyi, kaikki hohtaa, kaikki on rikkautta täpösen täynnä...

Oolavi istahtaa jo Onnettaren suosikkien sekaan... Hän saa jo avaimet Onnettarelta... Onnenpyörä pyörii hiljaa, hohtavana... Hänellä on nyt sen avaimet... Tuukkala on pelastettu... Koski laskee ärjyvät aaltonsa ennallensa... Hän laskee kotirantaan, vene täynnä onnenluolan rikkauksia... Tuukkala on nyt maan kuuluin rikkauksistaan...

Uni loppui Perkeleen kylmäksi, armottomaksi häviämiseksi kaikkeuden joka osaan.

*****

Elämä kulki kulkuansa. Sen sakset leikkelivät poikki ennen tehtyjä päätöksiä. Sen värttinät punoivat uusia elämänsäikeitä ja kohtaloita. Se kulki voimakkaana virtana ihmishyöriän läpi, kukistellen kaikki esteet ja painaen kaikki kuuliaisiksi. Ihmisten luomana kohosi se itsevaltiaana niiden yli. Koko ihmiskunnan muodostamana elämän virtana oli sen voima ylivoimainen yksityisille.

Pienessä, salaisessa, holvimaisessa peliluolassa oli koolla joukko uhkapelaajia, Oolavi niiden mukana. Paksu persialainen matto peitti luolan lattian kokonansa. Astuja kaaloi siinä nilkkaansa myöten. Seiniä verhosivat raskaat, veripunaiset samettiverhot ja hienosti maalattu laki oli täynnä pienen pieniä sähkölamppuja, jotka tuikkivat tuskin huomattavasti, pieninä tulikipinä. Koko holvaus kipinöi niistä

punaisena kipinästönä, valaisten luolaa salaperäisellä valolla.

Keskellä luolaa oli pelipöytä, jonka ympärillä pelaajat istuivat, silmät kuumeisina, saaliinhimoisina. Joukossa oli muutamia nuoria naisiakin, kaikki ulkonaisesti hienoa, varakasta maailman-kaupungin väkeä, sen öistä vaahtoa. Jokaisen edessä oli rahaläjä, suurempi tai pienempi, riippuen sokeasta sattumasta.

Oolavi istui kahden nuoren naisen väleissä, edessä kosolta rahoja. Onni oli ollut hänelle nyt suotuisa. Hän uskoi jo että onni ja uni olivat oikein ennustaneet. Onnetar hymyili hänelle piilostansa. Hän näki sielussansa sen tulipallon, sen kulta-avaimet, sen kutsuvan hymyn ja suloutena palavat silmät. Huolimattomana seurasi hän sen kutsua. Hän olisi uskaltanut kulkea sen jäljessä vaikka vuoren ytimeen asti.

Peli jatkui... Onnenpyörä pyöri tasaisesti... Yksille virtasi siitä kultaa tulvanansa. Toisilta imi se kaikki käsistä, ilkkuen, armottomasti narahdellen... Pelaajien mielet virisivät... Vuoroon leimahtelivat harmintulet, vuoroon taas voiton-ilo. Kun rahaläjä kasvoi, kun kulta virtasi siihen onnenpyörästä purona, hehkui voittajan sielu tulisena hiilloksena. Kun se imi kullan pois kasasta, sammui hiillos ja katkeruus alkoi kierrellä sielussa läkähdyttävänä häkäsavuna.

Taas kasvoi Oolavin kultakasa. Hänen sielunsa leimusi tulena, voiton-ilona... Hän hymyili Onnettarelle, kiitokseksi, palkkioksi... Hänen rinnallansa pelaavat naiset olivat menettäneet... Oolavi tunsu kuinka he hengittivät hätäisesti, kuumeisesti... Poskista säteili aivan ihopalo... Kaikki olivat vakavia, juhlallisia, kuin kirkkoväki... Kaikki palvelivat kultaa, virisivät viuluiksi, jotka soivat ainoastaan kullalle, soittaen ylistystä kultaiselle, kuolleelle kuninkaalle, joka elottomana hallitsee elävää elämää.

Peli jatkui... Onnetar hymyili yhä Oolaville... Kultakasa hänen edesssänsä suureni... Hän tunsu olevansa onnen suosikki, pelin herra. Se tietoisuus rohkaisi häntä... Hänen vierellensä istuvien naisten iho hehkui entistänsä kuumeisempana. Niiden hengitys oli tukehduttavaa. Mutta hän ei säälinyt heitä. Hän nautti siitä, nautti kuin kissa hiiren kivuista... Ihminen kaikkosi hänestä ja hän muuttui peliluolan hyenaksi.

Mutta äkkiä muuttui onni... Kultakasa alkoi hänen edestänsä pienetä, ensin vähin erin, sitten yhä tuntuvammin... Tuli sammui hänen sielustansa, vetäytyi tuhan alle ja kierteli siellä jo häkäsavusuikaleina... Onnetar ajoi pallollansa yhä ja yhä etemmä... Se loittoni jo silmänsiintorajoille, syvälle vuoren onkaloihin... Ihopolte ilmestyi jo Oolavin poskiin... Naisten poskista tuulahti jo viileä maku... Osat alkoivat vaihtua.

Hän hätäytyi jo. Kultaläjä oli menemässä onnen suuhun... Onnetar näytti ilkkuvan hänelle... Mutta taas kääntyi onni... Kasa imi itseensä kultaa toisten kasoista, lisääntyi, oli jo päästä entiselleen... Posket vaihtoivat taas osia, samaten sielut: naisten sieluista siirtyi voiton-ilo Oolaviin, jolle oli kultaaakin kierinyt.

Eloton kulta kuljetteli siten muassansa ihmissieluja... Se sääteli niiden tunteita... Se oli ihmishengen herrana...

Uhkapeli jatkui, polttaen ihmistä pelipedoksi... Oolavin sormet olivat jo kuin pedon kynnet, jotka repivät vain revinnän vuoksi, ilman pakkoakaan siihen... Hän ei ajatellut enää asioitansa, ei Tuukkalan maahan vajoamista... Hän himoitsi vain voittaa, imeä kullan uhriltansa, kuin tiikeri veren saaliistansa... Pelikuume yltyi hänessä peliraivoksi, kullanjano juopposairaudeksi... Hän nautti, kun tunsu taas naisten poskien hehkuvan tulisina, hengityksen olevan tukahduttavaa pelikuumeetta ja hätäistä katsetta täynnä... Pelipeto ajoi hänestä ihmistä pois ja pukeutui itse tyhjäksi jääneeseen ihmishahmaan... Onnetar vilkutteli hänelle kultatulia, rohkaisi häntä, ärsytti hänessä hereille eläimistä alhaisinta: juopunutta pelipettoa...

Ja yhä kasvoi kultakasa. Pelaajien hermot jännittyivät... Ei häirinnyt hisahduskaan pelirauhaa... Joukko näytti nälistyneeltä petoparvelta, jossa jokainen on tasaväkinen toisen kanssa, nälkäkuume palaa silmissä, vetää kynnet varpaista ulos ja jokainen vaanii toistansa, hiiviskellen, kavalana, mutta ei uskalla viime askelta ottaa... Näkymätön lanka on esteenä välillä...

Kello löi kaksi. Jokainen värähti... Kellon isku tuntui moukarin lyönniltä. Luola kumisi siitä... Kaikessa oli jotain hautamaista, maanalaista... Ihmiset istuivat vainajina ja pelihirviö oli niiden sijalla... Oolavin sielussa paloi kaskitulena voiton-ilo.

Äkkiä huokasi nuori nainen hänen vierellensä:

— "Minä onneton olen menettänyt kaikki... viimeiseni..."

Kukaan ei ollut hänen sanojansa kuuleviansa. Oolavi ei ottanut niitä korviinsakaan... Hän oli jo

hyena... Nainen nousi äänettömänä ja poistui ijäksi luolasta... Kaikki tiesivät, että hän poistui pois elävien mailtakin, eikä kukaan sanonut hänelle: "Jää hyvästi!"... Ei kukaan joutanut heittämään häneen säälivää silmäystä...

Mutta taas alkoi Oolavin kultakasa aleta... Pelikuume yltyi... Hän oli kuin lammaslaumassa verenmausta juopunut ilves... Kasa aleni alenemistansa... Onnetar loittoni taas, ilkamoiden jossain näkymättömissä... Hän värisi ja vapisi... Sormenpäät polttelivat kämmeniä... Jo tuntui onni haihtuvan savuna... Katkeruus kiemurteli hänen sielussansa kuin kylmä ilkeä käärme... Aivoissa jyskytti... Veri ahtautui poskiin...

Mutta vielä kirkastui onni. Onnettaren tulipallo pyöri taas lähemmä verkallensa... Pelikuume yltyi peliraiivoksi, pelihulluudeksi... Sormet kouristuivat hermostuneesti, kuin suojellen kultakasa... Onnen kuplat häilähtelivät... Hän yritti siepata ne käsin kiinni... Järki ja harkinta sammuiivat... Hän pani peliin uhkasumman... Se voitti... Hän lisäsi summan kaksinkertaiseksi, odotti, vapisi, paloi, hapuili onnea kourin kiinni...

Mutta onni olikin haihtuva unelma, joka ei siedä sormen kosketusta: Kulta vieräsi toisen kasaan... Hän yritti uudestaan... Uhmapanos toi osan entisistä takaisin... Hän päätti koettaa vielä kerran... sitten taas kerran... ja vielä viimeisen kerran. Kultaläjä lisääntyi ja hupeni... Se kasvoi ja taas kutistui pikkuseksi... Kultakappaleet muuttuivat keltaisiksi perhosiksi, jotka arkoina lennähtelevät sinne tänne...

Viimein olivat loput enää edessä: jäljellä oli enää yksi ainoa panos. Oolavi ei jaksanut hengittää... Luola ikäänkuin muuttui Tuukkalaksi, joka vajoaa maahan, veden syövyttämään syvänteeseen... Hän muisteli untansa, uskoi enteeseen, ja päätti tehdä viimeisen panoksen, tajuamatta enää, mitä teki...

Onnenpyörä pyöri taas hiljaa ratisten... Oolavin hermot olivat tulikuumat. Hän odotti sokeana sokeaa onneaan... Pyörä pysähtyi... Kulta kieri sivu Oolavin kasan, joka penni oli mennyt...

Mykkänä istui hän hetken... Sitten toisti hän äskeisen naisen sanat ja poistui kenenkään sitä katsomatta.

Hän oli luolassa laskenut elämänsä umpimähkän varaan ja tuli nyt yöpimeään pettyneenä.

* * * * *

Seuraava päivä valkeni kylmähkönä. Taivas oli sees. Kevätkirkas päivä paistoi hopeanheleänä valopyöränä.

Kuvaamaton tuska täytti Oolavin mielen. Kuilu avautui hänen allansa ja hän näki isänsä ja äitinsä ja Martvan seisovan epätoivon ja surun lyöminä häntä katselemassa. Yli sataviisikymmentä tuhatta oli jo mennyt. Hän koetti ajatella, miten hän oli siihen kaikkeen johtunut, mutta kaikki sotkeutui hämäräksi. Joskus hän vaistomaisesti tajusi syyllisyytensä, tuntematta vain sen aiheuttajaa, johtokipinää; väliin hän taas uskoi olevansa syytön ja sysäsi vastuun kaiken tuntemattoman päälle: ihmisten ja elämän ja kaiken olevan.

Ja taas muisti hän Martvaa, näki hänessä pelastus-enkelin, toivoi hänen tulevan ja pelkäsi ja häpesi häntä samalla. Kaikki oli hänessä nurin viskattua, sekavaa sumua ja vaahtoa.

Synkissä ajatuksissaan istuessa osui hänen käteensä Harhaman kirja. Hän selaili sitä konemaisesti, silmäili rivin sieltä, toisen täältä, ei lukeaksensa, vaan muutoin vain, silmän työksi.

Silloin pisti hänen silmiinsä kertomus pörssikeinottelusta, kuvaus siellä kierivistä kultaläjistä, miljoonista, kokonaisista ihmiskunnan omaisuuksista. Kirkkaat salamet leimahtelivat silloin hänen silmissänsä. Hän oli kuin mies, joka on kuullut kerrottavan ihmeitä Amerikan kultamaista, ihastuu niistä, myö talonsa ja jättää perheensä ja lähtee lohkomaan kultavuorista puhdasta kultaa, laskien jo kuinka paljon hän sitä tarvitsee ja surren, ettei jaksa enempää kantaa tietömissä erämaissa.

Hänen päätöksensä oli valmis. Se syntyi nopeasti, sokeasti, kuten aina hengenhdässä, jossa ei ole enää aika laskea, kannattaako se korsi, johon on pakko tarttua, koska ei ole muuta varana.

Hän kirjoitti tilauksen, jolla nosti Suomesta Tuukkalan viimeiset pankkitalletukset, kolmesataa tuhatta markkaa, ja lähetti tilauksen postiin. Mutta kun mieli ei tahtonut rauhottua, mielti hän jotain ajankuluketta. Ensimmäisenä muisti hän neiti Iltamon, käski valjastaa hevoset ja lähti hänen luoksensa.

Kun tyttö tuli ikävöidyn armaansa luo.

Kauniiden muistojen kellot soivat. Tuuli toi viestin lapsuus-ajan marjamailta.

Oli sumuinen iltamyöhä. Sähkölamppujen valot hämöttivät sumun läpi hämärinä valopalloina. Ne ikäänkuin ponnistelivat sumun puristamina, koettaen saada valopaljoudellensa sumulta tilaa vallatuksi.

Rautatienasemalla hälisi ihmisvirta, sekaisin tulevia ja lähteviä, odottavia ja ilman edestä olevia. Oolavi käveli joukon seassa. Hän odotti Martvan tuloa. Ajatukset olivat sekavat. Hänestä tuntui kuin olisi hänellä äskettäin eletty elämä ainoana pukuna, jonka läpi näkyy paljas iho. Mitä likemmäksi tuli junantulo-aika, sitä kireämmälle jännittyivät hermot. Joka hermonpää oli kuuma, kuin olisi siinä kipinä palanut. Syyllisyudentunne kohotti päätänsä.

Jo vihelsi juna. Väki kohahti. Jo suistui juna asemasillan viereen. Oolavi arkaili ja odotti. Väen seasta syöksähti silloin Martva hänen eteensä. Ojentaen hänelle molemmat kätensä, huudahti hän ilosta:

— "Oolavi!"

Se oli kaunis käen kukahdus, joka tuli tutusta koivikosta. Se oli ihana univälähdys, joka leimahti entisistä onnen ja puhtauden päivistä.

Ja silloin oli kuin olisi tuhannen aurinkoa helahtanut taivaalle ja valaissut maisemat valotulvalla. Hetkessä haihtuivat sumut Oolavin sielusta, kun helähti puhdas ääni ja hurmaavan kaunis tyttö katsoi häneen, katse yhtenä ilopalona. Kaikki arkailu hävisi pölynä ja hän tarttui ojennettuihin käsiin sormenpäistä, nosti ne huulillensa ja suuteli niiden kauneita, siroiksi nystyröiksi taipuneita sormitaitteita.

— "Martva!... rakas Martva!... Kiitos, että tulit!" — huudahteli hän suudelmiensa lomassa.

— "Neiti Chamfort", — huomautti Martva, kun Oolavi ei ilonsa sokaisemana ollut huomannut tervehtiä hänen saattajaansa.

— "Anteeksi, neiti Chamfort... Ja kiitos samalla Martvan puolesta", — pyyteli Oolavi hymyilevältä morsiamen saattajalta.

Korskuvat hevoset kiitivät pitkin Pietarin katuja. Kävelijöiden parvet ja vielä auki-olevien myymälöiden loistavat valaistukset soluivat ohi ihmis- ja valovilinänä. Martva, joka oli ensi kertaa maailman-kaupungin humussa, ei siitä huomannut muuta kuin yleisen kuvan ja kohun. Hän katseli sitä, painautuen Oolavin turviin, kuin pesän rauhasta outoihin oloihin äkkiä joutunut lintusen poika. Hän tunsu Oolavin käsivarren pitelevän häntä vyötäisiltä ja likistyi hänen hoiviinsa, kuin muinoin Tuukkalan koskea laskiessa. Hän oli nyt onnellinen. Hänen elämänsä taivaalla paistoivat sadat auringot.

Ja Oolavista haihtui kaikki se pelko ja tuska, jolla hän oli Martvan tuloa odottanut. Hän eli ilohuumeessa, unohti huonot asiat, neiti Iltamon ja kaiken. Martva tuli hänen luoksensa enkelinä, joka puhaltaa sumut pois elämän teiltä.

Kun Martvan ja hänen saattajansa matkatavarat oli viety heille edeltäpäin valmistettuun asuntoon, läksivät kaikki kolme syömään illallista loistavaan Mjedvjedj-ravintolaan, jossa Pietarin rahaylimystö kokoontuu. Ennen Martvan tuloa oli Oolavi joskus ajatellut, että Martva varmasti näyttää aralta, tottumattomalta, jouduttuansa suuren maailman rutineerattuun joukkoon. Mutta kun he tulivat ravintolaan, hämmästyivät hän ja ihastuivat sitä luontevuutta ja syntyperäistä henkevyyttä, mikä ilmeni Martvan jokaisessa liikkeessä. Niissä oli ujostelua, arkuuttakin, mutta se kaikki ikäänkuin puki häntä, antoi hänen liikkeillensä runollisen, hienon leiman, joka aina erottaa todellisen ylimyksen rehentelevästä ja kapakka-aatelista, joka ulkokuorellansa koettaa peitellä henkisiä puutteellisuksiensa. Kainous, joka säteili hänen ihmeen-kauneista silmistänsä, oli hänellä kuin kädessä kannettava ihmekukkanen, jonka värit pukivat hänet armaimpiin runoharsoihin. Syntyperäinen yleisyys, lahjakkuus, henkevyys ja hienon neiti Chamfortin kasvatus avautuivat hänessä nyt arastelevana runokukkana.

Ja kun hän orkesterin juuri soittaessa astui Oolavin rinnalla loistavan salin halki, ylhäisen joukon läpi, ei ollut silmää, joka ei olisi ihastuneena häneen katsonut. Hän oli korven kukka, sen laulu, tenho ja taika, joka ilmestyi ravintolan valo- ja sävelmereen. Tai oli hän taivaan enkeli, joka rauhallisena katselee elämänturhuutta, kauneus ja puhtaus vaippana uumenilla.

Viulut vinkuivat, sävelryöppy sekaantui hiljaiseen huminaan. Hienot, kohteliaat tarjoajat juoksisivat kuulumattomin askelin pehmoisella matolla, joka ääriään myöten täytti avaran, lasikattoisen salongin lattian. Valo ryöppösi ja suihkusi lähteinä ja virtoina, ja tottuneiden ihmisten arvokas, hienostunut käytös ja ylellisyys sekaantuivat kaikki yhdeksi loistoksi. Kun Martva oli istunut ja tarkasteli hieman ympäristöänsä, heräsi hänessä ihastus ja oudostelu sekaisin. Hän oli kuin tyttö, joka on aina rukoillut pienen pienessä, vanhassa maalaiskirkossa, ihmetelty sen korkeutta ja ihanuutta, ja sitten äkkiä joutuu ihanaan temppeleihin, jossa kynttilät palavat ja kuoron ihana laulu kaikuu korkeissa kiviholveissa

armaana enkelilauluna, taide kohoaa kaikkialta ja pylväät näyttävät niin korkeilta kuin kannattaisivat ne taivaan holveja. Hän ei jaksanut erottaa ravintolaa kirkosta, sen tunnelmaa hän ei erottanut suuresta ja jalosta. Hänelle oli vielä kaikki puhdasta kuin kirkko. Koko elämä oli hänelle vielä iki puhdas Herran huone.

Aluksi hänestä silloin tuntui taas turvattomalta. Hän oli joutunut pikku sirkunpoikana avaraan maailmaan. Mutta se tunne meni oitis ohi, kun hän näki Oolavin rinnallansa. Ja kun ilta solui ja sävelvirta hyrski virran perässä, alkoi hän tottua ja kotiutua. Ihmeeksensä huomasi hän, kuinka Oolavi liikkui loistavan joukon seassa kuin muinoin kotonansa. Häntä tervehtivät monet semmoiset, joiden rinta oli tähtiä täynnä. Hänellä näytti olevan tuttuja joka taholla. Martvan silmissä kohosi Oolavi silloin joksikin satujen prinssiksi, joka on lähtenyt kotoansa paimenena, kulkenut kauvas avaraan maailmaan, koonnut siellä oppia ja rikkautta. Ylhäiset ovat alkaneet häntä kumarrella, kaikki ihailia ja ihmetellä, ja hänelle ovat avautuneet palatsien ovet kuin taian käskeminä. Itseksensä hän silloin hiljaa katui, että oli tullut häiritsemään Oolavin työtä, joka oli hänelle jo maailmat avannut.

Ja sitä mukaa nousi hän itse omissa silmissänsä muiden rinnalla. Hän tiesi olevansa sen satujen prinssin morsian, kaikkien kadehtima. Hän oli ylpeä Oolavista, joka pitkin iltaa kohosi hänen silmissänsä kaikkia muita ylemmä. Hän huomasi, miten vapaasti ja miten kauniisti hän käyttäytyi, miten luontevia ja arvokkaita olivat hänen liikkeensä ja kumarruksensa, ja miten hienoa hänen ranskalainen puheensa neiti Chamfortin ja niiden kanssa, joille hän jonkun sanan puhui.

Uuden elämän kajastus alkoi hiljalleen punata Oolavin sielua. Mieli kirkastui, sumut hälvenivät. Hän oli ryhtynyt keinottelemaan pörssissä ja alku näytti lupaavalta. Muutamia tuhansia oli hän jo voittanut, ja valoisin toivein odotti hän uusia voittoja, joilla voisi täyttää vaillingin ja salata tapahtuneen ijäksi.

Toisinaan taas painosti ja kirveli hänen mieltänsä. Sisällinen ääni sanoi, että kaikki ei ollut hyvin. Mutta ne katkeruudet haihtuivat sumuina, kun hän taas meni Martvaa hänen asunnossaan tervehtämään, tai noutamaan häntä johonkin.

Niin kului uusi onnen aika. Keskipäivin hän tavallisesti hoiteli asioitansa, järjesteli keinottelujansa. Hän salasi Martvalta kaikki huolellisesti, selittäen olevansa kirjastossa tai muualla. Neiti Iltamoä hän kävi kerran pikimältänsä tervehtimässä, samalla mainiten, että hänelle oli kotoa tullut vieraita, joten hän oli nyt kaksin kerroin sidottu: ensiksi töihinsä ja toiseksi vierailunsa. Eletty elämä ja siitä johtunut sieluntila alkoi syövyttää hänen rehelliseen sieluunsa epärehellisyyttä: salailua. Siinäkin kävi kehitys luonnollista tietä: uusi paha puhkesi kukkana entisestä pahasta.

Ja kun hän oli pörssistä vapautunut, näytteli hän Martvalle suuren kaupungin merkillisyyksiä. Hän nautti nyt hänen seurastansa, unohti neiti Iltamon joskus kokonansa ja riippui Martvassa kuin pelastusenkelissä. Ja kumminkin oli siinä välillä ainaisena raskaana painona salaisuus, jota hän ei uskaltanut avata. Hän eli paino hartioilla, olisi joskus tahtonutkin sen tunnustaa, mutta ei raaskinut nostaa sitä Martvan kannettavaksi, tai ei uskaltanut, oli raukka. Kaikki se oli hänelle itsellensä epäselvää, vaistomaista. Taistelut raukaisivat sielun voimia ja vaikeuttivat siten pahasta selviytymistä. Taudin yleiset lait olivat astuneet voimaansa.

Mutta Martvan ihastus lisääntyi päivä päivältä. Kun hän Oolavin kanssa ajeli uljaalla hevosparilla ja hevoset syöksyivät toisista edelle korskuen ja riemusta hirnahdellen, ei hän kysellyt edes olivatko hevoset Oolavin omia, vaiko suurkaupungin loisto-ajurien. Semmoiset asiat olivat hänelle aivan vieraita, sillä hänen ei ollut tarvinnut ajatella taloudellisia asioita. Komeat ajopelit olivat hänestä Oolavin uusia kirkkorekiä, joissa he nyt ajelivat, kuten lapsina kodin kirkkoreessä. Ne olivat loistavia, komeita, hevoset olivat niiden mukaisia ja siitä kaikesta hän kiitti Oolavia, joka siten yhä vain yleni hänen silmissänsä.

Niin kuluivat päivät, vuotivat aivan vetenä, Martvan sitä huomaamatta. Ja kun he kävivät museoissa ja Oolavi selitteli hänelle maalauksia, ihaili hän enemmän Oolavin selityksiä kuin maalauksien ihanuutta. Oolavi tuntui tietävän kaikki, ymmärtävän kaikki. Martva uskoi, että hän oli paljon tutkinut. Hän sääli aivan häntä, ajatellessansa että hän oli ehkä yöt päivät istunut ahkerassa työssä.

Ainoastaan pari taulua herätti Martvan sulhasensa ihailusta: Kun hän katseli Semiradskin ihmeen kaunista ja ihanaa taulua, jossa Maria istuu Jeesuksen jalkain juuressa, muistui hän mieleensä nuoren papin puheet ja hän huomasi itse istuneensa hänen edessänsä aivan niin kun Maria on maalattu lempeän Jeesuksen eteen. Elämän suuri, puhdas jumalallinen runous avautui hänen eteensä niin hienona ja ylevänä, että sen jokainen säe väreili hentona ja arkana kuin kukkalehden ensi väri, kun päivän puhdas säde siihen koskee valosuutelollansa. Hän pysähtyi ja katseli kauvan elämän hienointa runoutta.

Kun he myöhemmin katselivat saman mestarin ihmeen loistavaa mestariteosta, jättiläismaalausta Poseidonin pidoista, jossa etelän kuuma veri kiehuu miesten suonissa tulisena, sytyttäen silmiin

aistillisen palon; kun he katselivat alastomaksi riisuttua kaunotarta, muistivat molemmat Harhaman kirjaa. Heidän katseensa kohtasivat toisensa ja hieno naurahdus ilmaisi, että molemmat olivat ymmärtäneet toistensa ajatukset. Martvan sielussa värähti jumalallisen runon seassa lemменrunouden kuuma hehkuva sävel. Salataksensa sen tarttui hän nopeasti Oolavin käsivarteen, lausuen:

— "Mennään, Oolavi!"

Hänen sielunsa oli nyt herkkä kaikelle.

Päivät kuluivat. Martvan ihastus painoi häntä yhä enemmän antautumaan Oolavin turviin. Vähä vähältä lähenivät he toisiansa, huumautuivat ja valmistuivat ottamaan sokkoina onnea kiinni.

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK MARTVA II ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before

downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, “Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation.”
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in

writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain “Defects,” such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the “Right of Replacement or Refund” described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you ‘AS-IS’, WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™’s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation’s EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to

the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.